

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KURUM BAKIMI GEÇMİŞİ OLAN BİREYLERİN KURUM BAKIMI
DENEYİMLERİ VE ETİKETLENME DURUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Hüseyin ÇAYIR

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMETLER
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK

MART 2019

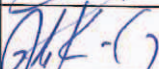
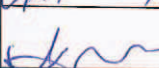
T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KURUM BAKIMI GEÇMİŞİ OLAN BİREYLERİN KURUM BAKIMI
DENEYİMLERİ VE ETİKETLENME DURUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Hüseyin ÇAYIR

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMETLER
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bu tez/....../.... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Fatma Kahraman GÜLOĞLU	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Hıdır APAK	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Kurum Bakımı Geçmiş Olan Bireylerin Kurum Bakımı Deneyimleri Ve Etiketlenme Durumları

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 177 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 12/03/ 2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen iThenticate intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %9'tur

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı Soyadı : Hüseyin ÇAYIR

Öğrenci Numarası : 177203012

Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmetler

Programı : Sosyal Hizmetler

Türü : () Proje ☒ Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör.
(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)
Habibullah AKINCI

Danışman
(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)
Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı ve Bölümünün belirlediği çerçevede yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışma, çocuklara yönelik kurum bakımına dair farklı ve yeni bakış açılarının geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın kurum bakımına alternatif ve yenilikçi modellerin geliştirilmesi yönüyle katkı sağlayacağı da umulmaktadır. Kurum bakımına maruz kalmanın, çocuklar için zararlı olduğu ve her çocuğun aile yanında kalmasının hakları ve ihtiyaçları olduğu vurgulanmıştır. Kurum bakımına maruz kalmanın yanında etiketlenmenin neden olduğu, atlatılabilmeleri güç psikolojik, sosyal ve fiziksel sorunlar üzerinde durulmuştur. Bu tezi doğrulamak kapsamında kurum bakımında kalmış 20 kişi ile nitel çalışma yapılmıştır.

Bu tez çalışmamda öncelikle, yüksek lisans eğitimim ve tez aşaması boyunca beni cesaretlendiren ve desteklerini esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK'e teşekkür ederim.

Yalova Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimim ve Bingöl Üniversitesi'nde lisans eğitimim boyunca ders aldığım, destek gördüğüm değerli hocalarıma ve özel desteklerinden dolayı Dr.Öğr. Üyesi Hıdır APAK, Arş. Gör. Metin ERDEM hocalarıma, Aile Danışmanı Kadri KINIK'a, Sosyal Çalışmacı Abdulkadir İNAK'a ve Halim TOĞA'ya hususen teşekkür ederim.

Çalışma esnasında, çalışmam için benimle görüşmeyi kabul edip, sorularıma içtenlikle cevap veren katılımcılara; araştırma boyunca desteğini esirgemeyen, hayatıma anlam katan, tez yazım süreci boyunca sonsuz anlayış gösteren en büyük destekçim aileme de teşekkür ederim.

HÜSEYİN ÇAYIR

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	VII
TABLO LİSTESİ.....	VIII
ŞEKİL TABLOSU	IX
ÖZET	X
SUMMARY	XI
GİRİŞ	12
BÖLÜM 1: KURUM BAKIMININ DOĞASI VE TARİHİ.....	20
1.1. Kurum Bakımının Tarihsel Gelişimi	25
1.2. Kurum Bakımının Zararları	30
1.3. Çocukların Korunmasına Dair Mevzuat ve Bakım Modelleri.....	33
1.3.1. Kurum Bakımı Modelleri.....	36
1.3.1.1. Kapalı, Sürekli ve Koğuş Tipi Yapılar	37
1.3.1.2. Kapalı, Sürekli ve Ev Tipi Yapılar.....	37
1.3.1.3. Açık, Sürekli ve Etkileşimsel Yapılar	38
1.3.1.4. Geçici Koruma Sağlayan Yapılar.....	38
1.3.1.5. Çok Amaçlı Sosyal Hizmet Kuruluşları.....	39
1.3.2. Aile Merkezli Bakım Modelleri	39
1.3.2.1. Koruyucu Aile	40
1.3.2.2. Evlat edinme.....	40
1.4. Kurum Bakımına Geliş ve Kalış Süreci	41
1.4.2. Kurum Bakımına Alınma Nedenleri	41
1.4.3. Gözetim ve Kapatma	42
1.4.4. Kurum Personeli	43
1.4.5. Koğuş, Para ve Mülkiyet	43
1.5. Kurum Bakımından Ayrılma: Sudan Çıkmış Balık	44
1.6. Geleceği Garantileme ve Şimdiyi İhmal; 3413 Sayılı Kanun	45
BÖLÜM 2: KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLARIN GELİŞİMLERİ VE SORUNLARI	46
2.1. Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Psiko-Sosyal Gelişimleri.....	46
2.2. Aileden Ayrılma ve Ailenin Dağılması	48
2.3. Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Sorunları.....	50
2.3.1. Kendi Kaderini Tayin, Öz-Saygı ve Özerklik: Devlet çocuğu	53
2.3.2. Düşkünlük veya Benliğin Köretilmesi	55
2.3.3. Uç Bağlanma	56
2.3.4. Dürtüsellik, Öfke Sıklığı ve Suçluluk	57
2.3.5. Bağımlılık, Depresyon ve İntihar	58
2.3.6. Kişilik Bozuklukları	59

BÖLÜM 3: ETİKETLENME, KAYNAŞTIRMA VE SOSYALLEŞME.....	62
3.1. Etiketlenmenin Olduğu Yerler	66
3.1.1. Kurum Bakımında Etiketlenme	66
3.1.2. Okullarda veya Sınıflarda Etiketlenme.....	67
3.1.3. Medya da Oluşturulan Etiketlenme	67
3.1.4. Toplum Tarafından Yapılan Etiketleme	68
3.2. Kaynaştırma, Güçlendirme ve Sosyalleşme.....	68
 BÖLÜM 4: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	 72
4.1. Araştırma Modeli	72
4.2. Evren ve Çalışma Grubu	73
4.3. Veri Toplama Aracı ve Süreci	74
4.4. Verilerin Analizi	75
4.4. Araştırmacı Hakkında Notlar	75
 BÖLÜM 5: BULGULAR VE YORUM	 77
5.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Durumları	77
5.2. Kurum Bakımı Öncesi ve Kuruma Geliş Süreci	80
5.3. Kuruma ve Yetkililere Dair Düşünceler	88
5.4. Aile ve Akrabalık İlişkileri	103
5.5. Kurum Personeli ve Eğitime Dair Düşünceler.....	114
5.6. Kurum Bakımı Sonrası	123
5.7. Etiketlenme veya Dışlanma	139
SONUÇ VE TARTIŞMA	154
ÖNERİLER	159
KAYNAKÇA.....	161
ÖZ GEÇMİŞ.....	161
 EKLER.....	 167
EK 1: Tanımlar	168
EK 2: Nitel Araştırma Katılımcı Listesi	170
EK 3: Derinlemesine Görüşme Soru Formu	171

KISALTMALAR

Bkz	: Bakınız
BSRM	: Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
ÇEKOM	: Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
KBRM	: Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
KMÇ	: Korunmaya Muhtaç Çocuk
MK	: Medeni Kanun
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
BMÇS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Sözleşmesi
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 2011-2015 Yılları Arasında Kurum İstatistikleri	36
Tablo 2: 2016-2017 Yılları Arasında Kurum İstatistikleri	35
Tablo 3: Katılımcıların Sosyo-Demografik Durumları.....	78
Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Düzeyleri	80
Tablo 5: Katılımcıların Kurum Bakımına Alınma Nedenleri	81
Tablo 6: Katılımcıların Kurum Bakımında Kalınan Toplam Yıl Miktarı.....	88
Tablo 7: Kurum Bakımında Bağlanılan veya Özlenen Ortam.....	110
Tablo 8: Etiketlemenin Olduğu Ortam ve Kişiler.....	151

ŞEKİL TABLOSU

Şekil 1: Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Hayatta Karşılaşacağı Sorunlar.....	51
Şekil 2: Korunma İhtiyacı Olan Çocuk Kendilerine Dair İfadeleri	65
Şekil 3: Kendi Memleketlerinde Ayrılmalarına Dair Dağılım	84
Şekil 4: Devlet, Kurum, Müdür ve Vali’ye Dair Düşünceler	92
Şekil 5: Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Kendilerine Fayda Sağlaması Gerekenlere Dair Düşünceleri	94
Şekil 6: Dışarıda Görülen Ailelere Karşı Hisler	106
Şekil 7: Eğitimlerini veya Gelişimlerini Olumsuz Etkileyen Faktörler	117
Şekil 8: Sosyal Destek Algısı.....	128
Şekil 9: Bakış, Tanım ve Etiketlenmeye Dair.....	145

ÖZET

YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Kurum Bakımı Geçmiş Olan Bireylerin Kurum Bakımı Deneyimleri Ve Etiketlenme Durumları	
Tezin Yazarı : Hüseyin Çayır	Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Recep Çelik
Kabul Tarihi : 28.03.2019	Sayfa Sayısı : XI (ön kısım) + 153 (tez) + 5 (ekler)
Anabilim Dalı : Sosyal Hizmetler	Bilim dalı : Sosyal Hizmetler
Bu çalışmada korunma ihtiyacı olan çocukların maruz kaldıkları kurum bakımı ile beraber etiketlenme ve etiketlenmenin türleri olan anormallik, acınlma, dışlanma, ıslahane ve düşkünlük faktörlerinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Sistematik bir etiketlenme ve dışlamadan ziyade kişinin kendini gizlemesine ve rahatsız olmasına neden olan durum üzerinde durulmuştur. Çocukların korunmasına dair kurum bakımı; savaşlar, göçler ve sanayi devrimi sonrası kentleşmeye dayanmaktadır. 20. yüzyıl düşünürleri modernliğe ve etkisindeki kurumsallığa, kapatılmaya, etiketlemeye ve normallik-anormallik ilişkilerine dair eleştirileri kapsamında bakış açıları geliştirilmiştir. Kurum bakımında kalan/kalmış çocukların topluma bakış ve beklentileri, etiketlenmeleri, bağımlılıkları, gelişimleri, eğitim ilgileri ve kendine yetebilmelerinin anlaşılması amacıyla bağlanma teorisi ve güçlendirme perspektifi ile bakış açıları geliştirilmiştir. Son yıllarda ülkemizde devlet, çocukların korunma sorumluluğunu maliyet ve verimlilik gibi nedenlerle Batı'da olduğu gibi koruyucu aile ve evlatlık modellerini yaygınlaştırarak toplum ile paylaşmaya çalışmaktadır. Bu çalışma, özellikle 0-12 yaş arası çocukların kaldığı kurumların yerine koruyucu aile ve evlatlık modellerinin gerekliliğini vurgulayarak bu alandaki eksikliğin giderilmesini hedeflemiştir. Kurum bakımına yönelik çalışmaların, kapsamını ve etkinliğinin sınırlı ve yetersiz kaldığı ve çok boyutlu araştırmalara ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Kurum bakımının neden olduğu psikolojik, fiziksel ve kişilik sorunları olan: kendi kaderini tayin etme, öz-saygı, özerklik, düşkünlük veya benliğin köreltilmesi, uç bağlanma, dürtüsellik, öfke sıklığı, suçluluk, bağımlılık, depresyon, intihar ve kişilik bozuklukları üzerinde durulmuştur. Araştırmanın teorik kısmında; kurum bakımının tarihsel gelişimi ve doğası, korunma ihtiyacı olan çocukların gelişimleri ve sorunları, bakım modelleri ve aile yapısında meydana gelen değişim üzerine literatür taraması yapılmıştır. Çalışma alanı, bakım kurumlarında 5395 sayılı kanun kapsamında koruma altına alınmış ve 3413 sayılı kanun kapsamında işe yerleştirilen kişilerden oluşmaktadır. Araştırmada bilgi elde etmek için nitel yöntem ile mülakat yapılmıştır. Bu amaçla korunma ihtiyacı olan çocuk statüsünde kalmış 20 kişi ile bölgesel ve kültürel şartlar göz önüne alınarak derinlemesine görüşme yapılmıştır. Kurum bakımında kalanların iç dünyaları, iktidar aygıtlarının neyi amaçladıkları ve sosyal açıdan nasıl görüldüğü araştırılma sonucunda ortaya konulmuştur. Devlet, kurumlar ve yetkililerin kurum bakımında kalan çocuklara yönelik etiketleyici, acıma tutumları, meşruiyet ve otoritelerini gösterme aracı olarak görmeleri ve minnet beklentileri; kurum bakımında kalmış kişilere sirayet etmiş böylece, kendi gelişim ve çabalama becerilerini yok sayarak devlete ve yetkililere minnet ve şükranlarını dile getirdikleri görülmüştür. Kurum bakımında kalmış kişiler; toplum, personel, okul ve medyadan dolayı sorunlar yaşadıkları ve etiketlendikleri bu yüzden kendilerini gizledikleri, kişisel gelişimleri ve eğitim ilgileri bakımından yaşadıkları zorluklar dile getirmişlerdir. Aile ve akrabalık gibi sosyal destek yapılarından yoksun olan koruma altındaki çocukların yaşadıkları etiketlenme ve bağlanma gibi psiko-sosyal durumlarına bağlı olarak toplum ile bütünleşme, güven, eğitim ilgisi, kişisel gelişim ve öz-saygı sorunları yaşadıkları ortaya konmuştur. Her insanın aile yanında kalması veya büyümesinin biyolojik, psikolojik, sosyal, manevi ve etkileşimsel olarak ihtiyaçları ve hakları olduğu ve kurum bakımının çocuklar için zararlı olduğu vurgulanmıştır. Eğitimleri ve kişisel gelişimlerini olumsuz etkileyen faktörler; etiketlenme, 3413 sayılı kanun, kurum bakımı ortamının ve personelin yetersizliği, sosyal desteğin ve duygusal ihtiyaçlarının yeterli şekilde karşılanmamasına dayandığı belirlenmiştir.	
Anahtar kelimeler: Dışlanma, Aile Merkezli Bakım, Kurum Bakımı, Etiketlenme	

SUMMARY

Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Title: Institutional Care Experiences of Individuals with a History of Institution Care and Labeling Conditions	
Writer of Thesis : Hüseyin Çayır	Advisor : Dr. Recep Çelik
Acceptance Date : 28.03.2019	Pages : XI (Face) + 154 (Thesis) + 4 (Appendix)
Department : Social Work	Field : Social Work
This study examines the institutional care of children; anomaly, being labelled, being pitied, exclusion, workhouse and addiction is reviewed by a critical perspective. Rather than a systematic labeling and exclusion, it is emphasized that the person is hiding himself / herself, and causing it to be disturbed. Twentieth century thinkers have developed new viewpoints about modernity, institutionalism, confinement, being labelled and normality-anomaly and their relations. Recently, the state shares this responsibility with the society because of its cost and productivity. Some viewpoints are developed by attachment theory and empowerment perspective in order to reveal the children' view of society, their expectations, dependency, improvement, education and interests and becoming self-sufficient. The children who are brought up without social support such as family and relative, being labelled, being pitied, affiliation and social-psychological problems and social integration, confidence, self-improvement and self-respect is examined. The technics of interview, observation, literature review are used. In the theoretical part of the study, institutional care, children in need of protection, family centered models of maintenance models and the changes in the family are reviewed. Study field is mainly the city of Bingöl and the individuals are the ones who have been taken under protection within the scope of the child protection law number of 5395 and who work under the law number of 3413. As the studies about institutional care are restricted and the observations made are from the outside, the scope and the efficiency have reduced. Therefore 20 individuals who are the children in need are interviewed, the problems they face in terms of regional and cultural context are mentioned profoundly. Each individual needs a family, and while growing up one needs psychological, social, spiritual support. The inner world of the children who are under the institutional care, the aim of the government device and how these children are seen is studied. Humans try to enhance the viewpoint of people whose point of view is destroyed by ignoring the organic and natural relations of human being. It is obvious that we failed because the number of the institutions is increasing in paralel with the problems. The children who are in need of protection and stay with families are more advantageous than the ones in the protection of the institutions in terms of social consolidation, education and focusing to the future. As a result, it is underlined that the need of staying with the families is a right and beneficial for the children.	
Keywords: Exclusion, Family-Centered Care, Institutional Care, Being Labelled	

Giriş

Çocukların devlet merkezli bakımı ve korunması sanayi sonrası döneme dayanır. Geleneksel ailenin dağılması, kentleşme, savaşlar, göç ve ulus devletin ideolojik araç ihtiyacı çocukların kurum bakımında korunması ve bakımını gerektirmiştir. Batı’da sanayileşme ve kentleşme ile başlayan çocuklara yönelik sosyal hizmetler ve sosyal hizmet kurumları ülkemizde, savaşlar ve göçlerin etkisiyle devletin müdahalesini gerektirmiştir. Çocukların korunması ve bakımının sanayi devrimi ve modernleşmenin sonucu olduğu, kurumsal sosyal hizmetin İngiltere gibi ilk dönem sanayi toplumlarında başlamış olması bu durumu göstermektedir. Ülkemizde çocuklara yönelik kurum bakımı Batı ile kıyaslandığında; nicelik ve nitelik olarak yetersiz, merkeziyetçi, sivil olmayan ve sonradan ortaya çıkmış¹ yönleri ile ayrılmaktadır. Geçmişte geleneksel ve yerel düzeyde çözülebilen toplumsal sorunlar günümüzde kadınlar, çocuklar ve yaşlıların toplu olarak bakımlarının yapılabilmesi yapılar gerektirmiştir.

Korunma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili ilk kurumsal çalışma “İslahhane”dir ve kurum 1860’ta kurulmuştur (Gökçe, 2017, s. 25). II. Abdülhamit döneminde çocukların eğitimlerine yönelik devlet merkezli kurumsal sosyal çalışmalar başlamıştır. Bu dönemde özellikle çocukların eğitimlerinin ve bakımlarının sağlanması amacıyla Darüşşafaka, Darülaceze, Dârülhayr-ı Alî, mektepler, imalathaneler kurulmuştur (Çelik, 2014, s. 195). Korunma ihtiyacı olan çocukların korunması, bakımı ve ulus devletin ideolojisine göre yetiştirilmelerine dair en kapsamlı çalışma Kazım Karabekir’in çocuk orduyu çalışmalarına dayanır. Kurum bakımı İslahhane, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Yetiştirme Yurdu, Sevgi Evleri ve Çocuk Yuvası olarak adları belli aralıklar ile değiştirilmektedir. Ancak bu kurumların merkeziyetçi, etiketleyici ve resmi (bürokratik) yapısı değişmemektedir. Ülkemizde ulus devlet yapısı ile beraber devletin etkinliğinin her konuda arttığı gibi korunma muhtaç çocuklara yönelik çalışmalarda da sorumluluk yüklenen tek merci olmuştur. Bu çocukların yeni rejime ve hayat tarzlarına entegrasyonu böylece amaçlanmaktadır. Fakat son yıllarda bu sorumluluk koruyucu aile ve evlatlık aile gibi modeller ile toplum ile paylaşılmaya başlanmıştır. Aile yapısının değişimi veya dağılması, ailenin rol ve sorumluluklarını değişimi, evliliklerin azalması, evlilik yaşının artması ve boşanma sonucu parçalanmış ve dağılmış aileler hem korunma ihtiyacı olan çocuk sayısını artırmakta hem de aile yanına verilen çocukların korunma ve gelişimlerinin sağlanamaması ile sonuçlanmaktadır.

Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum bakımına maruz kalma ile beraber etiketlenme, acınlma, sosyal dışlanma, anormallik ve düşkünlük faktörleri içinde oldukları zorlukları artırmaktadır. Bu faktörler çocukların bağımsız kişilik geliştirememesi, toplum ile bütünleşememesi, kendini gerçekleştirememesi (self-actualization), gelecek ile ilgili plan veya hedefler için mücadele edememesi ve motive olamaması sorunları yaşamalarına neden olmaktadır. Kurum bakımının dışlayıcı, etiketleyici ve resmi boyutu bu çocukların dezavantajlılık durumlarını pekiştirmektedir. Kurum bakımında kalanların

¹ Ayrıntılı bilgi için : 1917’de kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti yarı-resmi bir kurum olduğundan batıdaki sosyal hizmetlerden farklı olarak sivil kaynaklı olmamıştır Abdullah karatay *Erken Cumhuriyet Dönemi Korumaya Muhtaç Çocuklar Politikası*, 2018, s.123-124

algıları, devlet aygıtlarının tutumları ve sosyal olarak nasıl görüldükleri kurum bakımının anlaşılmasını sağlayacaktır. Kurum bakımında kalanlar açısından kendilerini anormal, etiketlenmiş, acınılan, minnet duyması gereken ve düşkünlüğü olanlar olarak görülmektedir. İktidar aygıtları açısından; koruyuculuğunu, yetkinliğini, meşruiyetini ve otoritesini gösteren bir sembol ve kamusal vicdanı rahatlatma aracıdırlar. Sosyal açıdan ise kurum bakımında kalanlar; iktidarın babalık rolünü pekiştiren, şerhlerinden korunması gereken, kendilerine acınarak tatmin olunan, kendilerini normal olarak (kurumdakiler anormal) algılamalarını sağlayan, yetersiz, tembel, marjinal, pasif ve kendi kaderini tayin edemeyecek kişiler olarak görülebilmektedir. Sosyal olarak algılanan bu durumlar kurum bakımında kalanların benlik algılarına sirayet edebilmektedir. Kişi kendini zayıf, düşkün, pasif olarak tanımlarken güvenli ve güçlü bir ortama dâhil olmayı istemektedir. İdeolojiye, güce, örgüte ve devlet aygıtı veya temsilcisine bağlanma isteği etkisinde kaldıkları kurumsallığın ve aile yoksunluğunun sonucudur.

Kurum bakımının neden olduğu sorunların temelinde değer ve uygulamaların ikilemler oluşturabilmesidir. Kalaycı'nın aşağıda belirtmiş olduğu değer ve ilkeler konumuz olan korunma ihtiyacı olan çocuklar için neredeyse geçersiz olduğu söylenebilir. Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik özellikle dikkat edilmesi gerekli sosyal hizmet değer, ilke ve uygulamalarını belirtmiştir. Bunlar: kişinin onuruna ve şahsiyetine saygı, uygun şartlar sağlandığında kişinin değişebileceğine inanma, insanların problem çözme ve baş etme düzeylerini geliştirme, güçlendirme, kaynak ve hizmetlere ulaşımına aracılık etme, mevcut hizmet ya da sistemlerin etkinliğini ve insan doğasına uygunluğunu sağlama ayrıca bu alanlarda sosyal politika çalışmalarına dâhil olarak savunuculuk etme veya politikalara katılım şeklinde sıralanabilir (Kalaycı, 2007, s. 15-16). Çocuğun korunmaya muhtaç hale gelmeden yoksullukla mücadelesi ve suça sürüklenmesinin önlenmesi gerekirken kurum bakımı, sorun yaşamış çocukların kapatıldığı kurumlar haline gelmiştir. Yukarıda belirtilen değerlerin aksine dışlanma ve etiketlenme; asosyal özellikler, anlamsızlık, kaçınma şeklinde sonuçları olabilmektedir.

Korunma ihtiyacı olan çocukların akranları arasındaki eşitsizliğin giderilmesi, sosyal hizmet kurumlarının temel amaçlarından (Yaşar& Dağdelen, 2012, s.2). Fakat araştırmalar bu eşitsizliğin maddi ihtiyaçların giderilmesi boyutunda kaldığını göstermektedir. Çocukların kurum bakımında korunması ve eğitilmesi ihtiyacı yaklaşık iki yüzyıl önce hissedilmeye başlanmış ve bu bağlamda yapılan çalışmalarla günümüze gelinmiştir. Sanayi Devrimi ile beraber şehirleşme, artan nüfus ve beraberinde gelen sorunlar, çocukların korunması, bakımı ve eğitilmesinin devlet aracılığı ya da ulusal veya uluslararası kurumlarca yürütülmesini gerektirmiştir. Kurum bakımının birçok ihtiyacı göz ardı eden ve sadece maddi ihtiyacı önceleyen tutumu bu eşitsizliği ortaya çıkarmıştır.

Çocukları kurum bakımına maruz bırakma, onların haklarını ve ihtiyaçlarının göz ardı edilerek sadece fiziki ihtiyaçlarının karşılanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla çocukların aile yanında bakım ve korunmalarını sağlanması hak ve ihtiyaçlarıdır. Günümüzde geleneksel ya da cemaatsel dayanışma yerine cemiyetleşme ve bireyselleşme ile geniş aile yerine çekirdek aileye bırakmıştır. Aile kurumu rol ve sorumlulukları veya niceliksel ve niteliksel olarak yapısal değişikliğe uğramıştır. Geniş ailenin üstlendiği bazı

fonksiyonlar, kurumlara devredilerek çözülmesi amaçlanmıştır. Aile; üyelerinin eğitimi, korunması, barınması, güvenlik ve neslin devamı gibi önemli fonksiyonlar icra eder. Değişen şartlar gereği bu fonksiyonlarından bazılarını, uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasıyla, uzmanlaşmış merkeziyetçi kurumlara devretmiş ya da devretmek zorunda kalmıştır. Ailenin yapısal değişimiyle beraber ekonomik (emek-piyasa sistemi) nedenlerde çocukların korunmasını gerektirmiştir. DPT Sekizinci beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (2001, s.41) şöyle bir tespate yer verilmektedir: "*Korunma muhtaç çocuklara götürülecek hizmetlerin yerine getirilmesi geniş bir kamusal iş bölümü ve dayanışma ile mümkündür. Korunma muhtaçlık olgusu içinde ekonomik nedenler daha ağırlıklı olduğundan, gelir bölüşümünün bozulduğu dönemlerde, bu sorun daha da ağırlaşmaktadır*". Buna paralel olarak artan işsizlik, kentleşme, eğitimsizlik ve doyumsuzluk bu sorunları karmaşıklştırmaktadır (Kalaycı, 2007, s. 4-5). Önleyici ve destekleyici çalışmaların kültürel ve manevi duyarlılığı gözetmesi, sosyal destek ağının korunması ve sosyal dengenin bozulmamasını sağlayacaktır.

20.yy düşünürleri Foucault, Giddens, Polanyi, Althusser, Freire, Bourdieu, Bauman, Goffman'ın ve Illich modernite ve etkisindeki kurumsallığa, kapatılmaya, etiketlenmeye ve normallik-anormallik ilişkilerine dair çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu çalışmalarda iktidarın ideolojik ve hegemonik araçları olarak açıkladıkları *Hapishanenin Doğuşu*, *Ezilenlerin Pedagojisi*, *Tımarhane*, *Devletin İdeolojik Aygıtları* ve *Okulsuz Toplum* gibi eserler ile sosyal hizmet alanını da kapsayan kurum bakımına ışık tutmaktadırlar. M. Foucault, modern toplumun kurumlarının yapılanmasını gözetim, denetim, mikro iktidar ve normalleştirme açısından incelemiştir. Modern teknoloji, ve bilimlerle etkin hale gelen kurumlar toplumu öznelleştirerek ve bireyselleştirerek denetim altına almaktadır. Burada mekânsal alanı aşarak ruhları esir eden panopticon² hapishane metaforu kullanılarak bireylerin sürekli gözetildiğini varsaymaktadır. Böylece istenilen davranışlar belirlenerek 'normal', sağlıklı ve denetlenebilir toplumlar oluşturulduğu savunmaktadır. En büyük 'yeniden üretim mekanizması' örgütü olan devlet; doğum, eğitim gibi alanlar ile doğumdan ölüme denetimi ve gözetimi sağlamaktadır. Bauman kurumların; kalıcı ve sabit geleneksel ahlaki ölçüleri aşındırarak yalnızlık, duygu dışılık, yabancılık, vicdanın sesinin kısılması, insani ölçülerden sıyrılma ve ahlakın ölümüne sebep olduğunu belirtmiştir (Aytaç, 2005, s. 7).

Goffman'ın (2015) daha çok Tımarhaneler için kullandığı 'Total kurumlar', korunma ihtiyacı olan çocukların kaldığı kurumlara benzer şekilde düşkünlüğü ve zayıflığı pekiştirmektedir. Aynı zamanda kapatılmış bireylerin kaldığı ve yetiştirildiği merkezler ya da 'insan fabrikaları' olarak adlandırmıştır. Bu kurumların amaç olarak belirlediği sosyal içerme ve eğitim bizzat yapısı gereği engellenir. Son zamanlarda geliştirilen ve yaygınlaştırılan koruyucu aile ve ev modeli çalışmalar ile total kurumların etkisi azaltılmaya çalışılmaktadır. Koruma kararı alınmış çocuk ya da gençlerden ailenin

² Bkz. J. Bentham'ın terimi Panopticon için Foucault; disipline etme, deney yapma, tutuklukları değiştirme, bireyselleştirme, bireyleri terbiye etme amacıyla kurulmuş laboratuvar ve hayavanat bahçesine benzetmiştir. Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu: Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 5. Bs., Ank., İmge Kitabevi, 2013, s.

yanında kalanlar kurumda kalanlara göre eğitime ve geleceğe odaklanma hususunda da avantajlıdırlar. Kamusal bir gereklilik olarak çocukların özellikle korunma ihtiyacı olan çocukların eğitim ve gelecekleri ile ilgili planlar ve endişeler çağdaş bir alan olup büyük oranda kurumlar aracılığı ile iyileştirmeler yapılmıştır. Bireyin psiko-sosyal durumunu en iyi etkileyen ortamın aile olduğu kanısı alanla ilgili çalışmalarda belirgin şekilde vurgulanmıştır. Aile sağlıklı, bağımsız kişilik gelişimi, iyi eğitim alma ve sorunlar ile baş edebilmenin temel yapı taşı olduğu kurum bakımında kalan/kalmış çocuklar ile kıyaslandığında görülmektedir.

Kurum bakımının zararları ve aile ortamını gerekliliği üzerinde durulan çalışma da, kurum bakımına maruz kalmanın genel olarak fiziksel, bilişsel, ruhsal ve davranışsal sorunlara neden olduğu bertilmiştir. Kurum bakımının etiketleyici ve ötekileştirici yapısını artıran önemli faktör medya olmakla beraber toplum, okul ortamı ve personelin tutumları kurum bakımında kalan çocukların dışlanmaları üzerinde etkilidir. Çocukların psiko-sosyal gelişimleri ve eğitimleri çocukları etiketlemeden, acıma duygusuyla yaklaşımadan ve dışlamadan desteklenmesini gerektirir. Kurum bakımından kaynaklı olduğu düşünülen psikolojik, fiziksel ve kişilik sorunları: kendi kaderini tayin etme, öz-saygı, özerklik, düşkünlük veya benliğin köreltilmesi, uç bağlanma, dürtüsellik, öfke sıklığı, suçluluk, bağımlılık, depresyon, intihar ve kişilik bozuklukları üzerinde durulmuştur. Türkiye’de özellikle korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik çalışmalar ve kurumlar, Avrupa ve ABD’ye benzetmekle beraber onları oldukça geriden takip eder şekilde ilerlemektedir. Kurum bakımının zararları ve kapatılmasına dair çalışmalar Batıda neredeyse yüzyıl önceye dayanmakta iken ülkemizde buna dair çalışmalar ve alternatif modeller son yıllar hariç tutulmak şartıyla oldukça sınırlıdır.

Aile, çevre desteği, ulaşılabilirlik, sevgi ve saygı faktörleri olan psiko-sosyal boyutlu bir alandır. Aile bağının ve çevre desteğinin zayıf oluşu kişinin kendini değerli hissedememesine böylece çocukların geleceğe ve eğitime dönük planlar yapabilmesine olumsuz etki etmektedir. Bunun yanında ana-baba becerilerinin yetersizliği, çocuğun istismarı, ailenin parçalanması veya ölümü, zayıf ebeveyn süper vizyonu ve ekonomik sorunlar çocuğun psiko-sosyal durumunu ve gelişimini olumsuz etkilemektedir (Baykara Acar, 2011, s. 53-55). Bu alandaki çalışmalar aile ortamında yetişmeyen kişilerin karşılaştığı sorunlara odaklanmışlardır. Aile ortamında yetişmemenin veya büyümemenin büyük oranda dezavantajları olmasına rağmen bazı avantajları olduğunu da söyleyebiliriz. Bağımsız hareket edebilme, dirençlilik veya acıya dayanıklılık bunlardan bazılarıdır. Aile ve evlilik müesseslerine dâhil olmadan gelişimleri sağlayabilmiş kişilerin varlığı ailenin önemsizliğini göstermemesine rağmen istisnalarının olabildiğini gösterir. Sosyal bilimler ölçülebilirliği ve güncel çağa odaklandığı için aile ortamında yetişmeyen kişilere odaklanamamışlardır. Bu kişiler kendilerine yetebilmeyi küçük yaşlarda öğrenmiş bu insanların acılara ve sorunlara karşı dayanıklılığı veya dirençliliği başarı ve çalışmalarına engel olmamış hatta motivasyonunu ve adanmışlığını artırmıştır.

İnsanın doğuşundan itibaren biyolojik, psikolojik, sosyal, manevi ve etkileşimsel boyutları ve ihtiyaçları vardır. Sosyal bilimlerde ve fen bilimlerinde egemen olan pozitivizmin etkisiyle gerek bilimsel çalışmalar ve himayesindeki kurumsal çalışmalar,

insanı sadece maddeden ibaret olarak gördükleri için sadece fiziki ihtiyaçların karşılanmasının insan için yeterli olduğu üzerinde durmuşlardır. İnsan biyolojik, psikolojik, sosyal ve manevi boyutları olan varlıktır ve bu boyutlarını birbiriyle ilişkileri vardır. Fakat birçok disiplinde olduğu gibi sosyal hizmette, doğuşu itibariyle kilise gibi dini kuruluşlara dayanır. Buna rağmen insanın anlam arayışını sağlayan kültürel, geleneksel ve manevi boyutlarının görmezlikten gelindiği için sorunlar seküler araçlar ile çözülmeye çalışılmıştır (Apak, 2018, s. 15-17). Seküler araçlar ile çözülemeyeceği anlaşılan sorunlar geleneksel-kültürel duyarlılıkları ve aile kurumunun güçlendirilmesi gerektiğini ön plana çıkarmıştır. Kurum bakımında kalanların etkileşimsel ve duygusal ihtiyaçları karşılanmadığı için anlam dünyası veya maneviyatlarını yitirebilmektedirler. Fakat maneviyat, özellikle dezavantajlı gruplar için sorunlar ve zorluklar ile baş edebilmelerini sağlayan sığınaktır. Buna rağmen kurumlar, sosyal sorunların çözümünde yetersiz kalması sonucu son yıllarda Diyanet gibi kurumlar ile işbirliği yapılarak kültürel ya da manevi duyarlılıkların ve aile merkezli çalışmaların artırılmaya çalışıldığı gözlenmektedir (Apak, 2018, s. 116).

Çalışmanın Konusu

Çalışma, birden fazla konuyu içermektedir. Temel olarak kurum bakımı ve etiketlenmeye odaklanılan çalışmada kurum bakımının zararları, kalan çocukların gelişimleri, yaşadıkları sorunlar ve toplum ile ilişkileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca kurum bakımına giriş, kurum bakımı süreci ve kurum bakımında ayrılma durmalarına dair deneyimler aktarılmıştır. Kurum bakımının ortaya çıkması, tarihsel gelişimi, kurum bakımı modelleri ve kurum bakımına sosyolojik bakışlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca kurum bakımında kalmış kişilerin gelişimleri, sorunları ve etiketlenmeleri çalışmanın temel konularındandır. Kurum bakımında kalan bu kişilerin maruz kaldıkları kurumsallık, bedensel ve ruhi sağlıkları, sosyalleşmeleri ve eğitim süreci üzerinde hayat boyunca devam eden olumsuz etkiler içermektedir. Ayrıca bakım kurumlarının oluşmasının nedenleri ve aile-akrabalık bağları gibi organik bağların çözülmesinin çocuklar üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Eğitim ve sosyalleşme kurum bakımında kalmış kişilerin temel ihtiyaçları ve sorunlarının üstesinden gelebilmelerini sağlayacağı için bu konular üzerinde de durulmuştur. Geleneksel ve kültürel duyarlılık veya bağlar özellikle çocuklar gibi ihmal ve istismar edilebilecek gruplar için koruyucu, destekleyici ve önleyici özellikler barındırır. Kurum bakımının neden olduğu sorunlardan dolayı koruyucu aile ve evlatlık tipi alternatif hizmetler üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın Problemleri

Koruma kararı alınmış çocuk ya da gençlerden kurum bakımında olanlar ailenin yanında kalanlara göre dezavantajlı mıdır? Kurum bakımının dışlayıcı, etiketleyici ve bürokratik boyutu bu çocukların dezavantajlılık durumlarını artırdığı söylenebilir mi?

Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum bakımı etiketlenme, sosyal dışlanma, anormallik ve düşkünlük faktörleri ve bağımsız kişilik gerçekleştirilememe, toplum ile bütünleşmeme ya da anti sosyal kişilik bozukluğu, kendini gerçekleştirilememe (self-

actualization), gelecek ile ilgili plan veya hedefler için mücadele edememe ve motive olamamaları mı sebep olmaktadır?

- Bakım kurumlarında kalan kişilere yönelik etiketlenme ve sosyal dışlanma var mıdır ve etkileri nelerdir?
- Etiketlenme; sosyalleşmeme, toplumsal uyumsuzluk ve okul başarısızlığını temel sebebi midir? Kurum bakımında kalmış kişilere yönelik etiketlenme okulda, medyada, iş yerinde ve sosyal alanda etiketlenme var mıdır?
- Bakım kurumlarında kalan çocukların okul başarısızlığında zayıf sosyal destek ağları, kurumsallık, bağlanma sorunu, iş garantisinin olması ve etiketlenmeden mi kaynaklanır?
- Birçok iyileştirmeye ve fiziki imkânlarla rağmen kurum bakımı çocukların gelişimleri için yararlı mıdır ve aile ortamının yerini tutabilir mi?
- Kuramsallığa maruz kalma sonraki hayatta aile kuramama ve ailevi ilişkilerde sorunlara neden olur mu?
- Kurum bakımı; tercihleri, beğenileri ve bireyselliği engellediğinden sorumluluktan kaçınmaya, umursamazlığa neden olur mu?
- Kurum bakımı ve 3413 sayılı kanun okul başarısızlığını ve kendi kaderini tayin etme, kendine yetebilme ve mücadele edebilme becerilerini olumsuz etkilenmiş midir?
- Bakım kurumlarını etiketleyici, resmi ve doğal olmayan yapısının çocukların sonraki hayatlarında da görülen etkileri var mıdır?
- Kurum bakımına alternatif oluşturulması ve kurum bakımının neden olduğu sorunların etkisinin azaltılması mümkün müdür?

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, korunma ihtiyacı olan çocukların maruz kaldıkları kurum bakımı ile beraber kişinin kendisini gizlemesine ve rahatsız olmasına neden olan etiketlenme durumunun anlaşılması amaçlanmaktadır. Her çocuk için aile ortamının hak ve ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada sosyal desteğin, etiketlenmenin, ailevi bağların ve eğitim ilişkileri incelenmektedir. Bu ilişkilerin; kişinin kendi kaderini belirleme, kişisel gelişimleri, problem çözme becerilerine ve toplumla bütünleşebilmelerine dair etkiler anlaşılmalı çalışılmaktadır.

Dünya da son iki yüzyıl ile beraber geleneksel ve kültürel değer ve duyarlılıklar zayıflamış hatta yok olmuştur. Bunun en önemli etkisi ailenin dağılması veya parçalanmasından dolayı çocuklar üzerinde olmuştur. Ailenin görev ve sorumlukları değiştiği veya bozulduğu için devletler bu alana müdahale etmek zorunda kalmış. Böylece bakım kurumları kurularak bu çocukların bakımları ve korunmaları sağlanmıştır. Fakat bu kurumların çocuklar üzerindeki onarılmaz etkilerine dair çalışmaların ortaya çıkması ile beraber alternatif olarak tekrar aile merkezli çalışmalar yaygınlaştırılarak bakım kurumları kapatılmaya çalışılmıştır. Ülkemizde devletin bu çocuklar üzerinden göstermek istediği otorite, koruyuculuk ve yardımseverlik imajı ve devletin merkezîyetçi ve ulusal yapısı bu dönüşüme ayak uydurmakta gecikmiştir. Ancak son yıllarda koğuş tipi kurumlardan ev tipi kurumlara geçilerek kurumsallığın etkisi azaltılmaya çalışılmıştır.

Fakat bu değişime rağmen olumlu etkilerinin olduğuna dair herhangi bir çalışma görülmemektedir. Geçmişte kurum bakımında kalmış olma deneyimi alanda çalışmada etkili olmuştur. Çalışmamızın amacı kurum bakımının kalan kişiler üzerindeki etkilerini ve etiketlenme sorunlarının anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Bu kişilerin maruz kaldıkları kurumsallık fiziksel ve duygusal sağlıkları, sosyalleşmeleri ve eğitimleri üzerinde hayatları boyunca devam eden etkileri vardır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu alışma nitel araştırma kapsamında, önce literatür taraması yapılarak bu alanda yapılmış araştırma, yayın ve makaleler incelenmiştir. Yıldırım ve şimşek'e (2008) göre, Olgubilim (fenomenoloji) araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır. Yıldırım ve şimşek'in belirtmiş olduğu çerçevede, deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Toplanan veriler betimsel analiz ile çözümlenmiş olup gerekli görülen yerlerde içerik analizinden yararlanılmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Fakat görüşme sırasında tekrarların veya doyum noktasının aşılması ile görüşmeler bitirilmiştir. Güven ortamının oluşması amacıyla yapılandırılmış tarz kullanılmamıştır. Çalışmamızda maksimum çeşitliliği sağlamak amacıyla katılımcıların farklı kriterlere sahip olmalarına önem verilmiştir. Katılımcıların çoğu 21-30 yaş aralığı gençlerdir. Farklı yaş aralığında olan katılımcılar da sağlıklı bir çalışma adına çalışmaya dâhil edilmiştir. Katılımcıların 3' kadın, 17'si erkektir. Katılımcılara kartopu model olan arkadaşlık, tanıdık ve geçmiş ilişkiler kullanılarak ulaşılmıştır.

Çalışmanın Varsayımları

Bu çalışmanın varsayımları şöyle sıralanabilir:

- Aile ve sevgi insanlığın doğuştan var olan ihtiyaçlarıdır.
- Mülakat için seçilen katılımcılar evreni temsil ettiği varsayılmıştır.
- Etiketlenme, kişinin kendini gizlemesini ve rahatsız olmasına neden olan davranış tutum ve söz olarak var sayılmıştır.
- Katılımcılar, kendilerine yöneltilen sorulara içtenlikle yanıt vermiş ve kendilerine yöneltilen soruları değerlendirme becerisine sahiptirler.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Nitel araştırma yönteminin kullanılması sayısallaştırma ve genelleme konusunda çalışmanın sınırlılıklarını oluştırmaktadır. Çalışma nicel araştırma yöntemiyle yapılmadığı için kurumsallık ve etiketlenmeye dair sayısal faktörler tespit edilmemiş fakat bu etkinin niteliği ve nedeni ile ilgili verilere ulaşmak mümkün olmuştur. Bu durum araştırma bulgularının yorumlanmasına katkı sağlamıştır. Bu bağlamda nitel araştırma yöntemine getirilebilecek her türlü eleştiri bu çalışma için de geçerli olup aynı zamanda çalışmanın sınırlılıklarını oluştırmaktadır. Nitekim alışma kurum bakımı, etiketlenme ve etiketlenmenin etkilerini ölçerek araştırma amacını yerine getirmekle birlikte araştırmacının ileri sürdüğü değişkenlerle sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, araştırmacının

öngöremediği değişkenlere ilişkin bulguların elde edilememesi bir başka sınırlılık alanıdır. Kurumsallık ve etiketlenmenin neden olduğu sorunlar genel olarak kurumda kalınan yıl miktarı, memleket değişikliği, kuruma geliş nedenleri, kurumda iken yapılan ziyaretler, kurum personelinin etkileri ve fiziki ya da duygusal ihtiyaçların karşılanması gibi faktörlere ve değişkenlere göre yorumlanmıştır.

Bu çalışmanın kapsamı, çalışmaya gönüllü katılan kurum bakımında kalmış kişiler ile sınırlıdır. Araştırma bulgularının sonuçları örneklemden elde edilen verilerle sınırlıdır. Araştırmanın bireysel olarak gerçekleşmesinden doğan bir sonuçla, insan gücü açısından da bir sınırlılık oluşturmıştır. Bu çalışmanın örnekliliği de olmayışı da genellenebilirliği sınırlandırmıştır. Bu çalışma başka bir araştırmacı tarafından yinelenmedikçe, mevcut çalışma sonucunda ulaşılan verilerin tamamının güvenilir olduğu noktasında sınırlılık yaşanmaktadır. Yapılan çalışmaya, sadece kurumda kalan kişiler dâhil edilmiştir. Kuruma yeni gelenler ve kalmayanlar araştırmanın kapsamına alınmamıştır. Bu açıdan araştırmanın örnekleme sadece 20 kişi dâhil edilmiştir. Bu durum araştırma için ayrı bir sınırlılıktır.

Araştırmanın örneklemini kurum bakımında belli bir süre kalmış kişiler oluşturmaktadır. Katılımcılar Bingöl, Erzurum, Rize, Mardin ve Diyarbakır illerinde bakım kurumlarında kalmış kişiler arasından seçilmiş ve bununla çeşitliliğin oluşması amaçlanmıştır. Buna rağmen katılımcılar Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi ile sınırlı kalmıştır. Katılımcıların yaş aralığı 21-40 arasındadır. Katılımcıların gençlik döneminde ve bu kişilerin kurum bakımında kaldıkları yıllar 1995-2015 arasını kapsamaktadır. Araştırmanın bulguları, ancak araştırma kapsamına giren veya benzeyen kişilere veya gruplara genellenebilir. Araştırmamızdaki katılımcıların 17'si erkektir. Farklı cinsiyetlerin katılımı, çalışmanın güvenilirliğini artırdığı göz önüne alındığında kadın katılımcıların azlığı çalışmanın dezavantajını oluşturmaktadır. Araştırma sahasındaki şehirler nüfus olarak küçük iller olup buralarda kız bakım kurumları (yetiştirme yurdu) ya yoktur ya da sınırlıdır. Bu sebeple çalışma, erkeklere benzer şekilde ortak iletişim ve ilişki ağı olamadığı için kadın katılımcıların sayısı azdır. Kurum bakımında kalmış kişilerin maruz kaldıkları kurumsal etkiler, içe kapanıklık gibi anti sosyal özellikler, kendini ifade edememe ve öz-saygı eksikliği gibi nedenler araştırmamızı olumsuz etkilemiş ve sınırlamıştır. Bazılarını ise görüşmeyi kabul etmeyerek geçmişe dair olumsuzlukları ile yüzleşemediğini yansıtmıştır.

Çalışmanın Önemi

Kurumu bakımı deneyim olan kişilerin etiketlenmelerine dair yapılmış bir çalışmanın olmaması böyle bir çalışmanın meydana gelmesinde önemli bir gerekçe teşkil etmiştir. Böylece özellikle geçmiş uygulamalarının etkilerinin anlaşılması, günümüzde benzer hataların tekrarlanmaması açısından için önemlidir. Korunma ihtiyacı olan çocuklar ile ilgili çalışmalar geçmiş on yıl içinde artmasına rağmen yapılan çalışmalar bütünlükten yoksun, etiketleyici, kısmen zorlayıcı ve acınılan tavır, çocuklara bir denek şeklinde yaklaşılması; çocukların duygularının, ruh sağlıklarının, topluma ve devlete bakışlarının anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Aile gibi doğal ortamdan mahrum çocukların kurum bakımında kalmaları çocukların ihtiyaçları ve haklarını ihlal edebilmektedir. Bu yüzden aile gibi doğal ve organik yapılarının güçlendirilmesi ve desteklenmesi kurum bakımının tek alternatifi olması sebebiyle aile merkezli çalışmalar özel öneme sahiptir. Bu çalışmaya benzer çalışmalar Batı'da olmakla beraber kurum bakımına alternatif ve aile merkezli çalışmalar ülkemizde rastlanmamıştır. Devlet ve kurum merkezli çocuk müdahalesi devletin meşruiyet ve minnettarlığını artırma aracı olduğu, benzer şekilde bu alanda yapılan çalışmalarda da gözlenmektedir. Yapılan çalışmaların çoğunluğu devlet ve kurum müdahaleleri için yapısal bir değişikliği vurgulamamakta, eleştirilerde parçalı ve kısmi olmaktadır. Aile ortamından yoksun olarak hayatlarını önemli sayılacak dönemlerini geçiren çocukların dezavantajlılık durumlarını gidermek amacıyla kurum bakımı hizmeti uygulanmaktadır. Çocuk; toplumların geleceği, ailenin temel ögesi ve kültürlerin taşıyıcısı olduğundan etiketlenmeden, sevgi ve ilginin olduğu ortamda gelişiminin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Çalışma sonuçları ile özellikle sosyal hizmet faaliyetlerine, çalışanlarına, kurumlarına ve eğitime yenilikçi ve alternatif bir bakış açısıyla katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Kurum bakımı ile ilgili yapılan çalışmalar artmasına rağmen bu çalışmalarda etiketleyici, kısmen zorlayıcı, anormalleştirici, bütünlükten yoksun, duygusal ve dışlayıcı algılar çalışmaları olumsuz etkilemektedir. Bu amaçla kurum bakımında kalmış biri olarak gözlemler ve geçmiş tecrübeler aktarılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalarda hem bakım kurumunda kalmış hem de eğitim alarak araştırma yapmış kişilere rastlanmamıştır. Kurum bakımının çocuğun kişiliği ve gelişimi üzerinde olumsuz etkileri ile beraber etiketlenme, anormalleştirme ve dışlanma ile birlikte topluma, kendilerine, kurumlara, personele ve akranlarına karşı ilişkileri ve algıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Kurum bakımında kalmış kişilere dair dışarıdan ve etiketleyici bakış bu kişilerin duygularının, topluma bakışlarının anlaşılması zorlaşmaktadır. Bu amaçla kurum bakımında kalan kişiler ile ilgili dışlanma ve kalanların yaşadıkları sorunları, benzer geçmişe sahip araştırmacının birebir ilişkilerine dayanarak aktarılmıştır. Kurum bakımının doğasının ve etiketlenmenin çocukların kendilerine yetmelerine ve kişisel gelişimlerine engel olduğu ve zayıflıklarına odaklanarak düşkünlüğünü ve anormalliğini artırdığı vurgulanmıştır. Böylece insanın doğuşundan itibaren biyolojik, psikolojik, sosyal, manevi ve etkileşimsel boyutlarına bütünsel olarak bakılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Son yıllarda kurum bakımı ile ilgili araştırmalar, çalışmalar, politikalar ve uygulamalar artmıştır. Fakat literatürde kurum bakımı ve etiketlenme ilişkisi üzerine araştırmalar göze çarpmamaktadır. STK ve uluslararası çalışmalarda kurum bakımının neden olduğu sorunlar ve etiketlenmeye dair çalışmalar kısmen göze çarpmaktadır. Aile çocuğun geleceğe hazırlanmasında, eğitimi ve öğretimini sağlayabilecek en güvenli ortamdır. Yasalarla devletin korumasında olmasına ve son yıllarda önemsenmesine rağmen aile yapısı nitelik ve nicelik olarak değişmektedir. Küçülen ve boşanmalar soncunda dağılan hayatlar ve sorumsuz anne babaların etkisiyle oluşan sorunlardan dolayı korunma, eğitime ve bakıma muhtaç çocuklar ordusu oluşturmuş ve oluşturmaktadır. Bu sorunlar toplumsal endişeyi artırırken bu konu hakkında daha fazla düşünülmesini gerektirmiştir.

BÖLÜM 1: KURUM BAKIMININ DOĞASI VE TARİHİ

Kurum bakımı genel olarak sosyoloji, psikoloji, tarih, hukuk ve sağlık disiplinleri ile ilişkili olmakla beraber asıl olarak sosyal hizmet disiplini ve mesleğinin kapsamındadır. Sosyal hizmetlerin diğer disiplinlerden farklı olarak esnek yapısı ve disiplinler arası işbirliğine özel önem vermesi, kurum bakımı alanında sosyal hizmeti ön plana çıkarmaktadır. Bu bölümde genel olarak kurum bakımının ve korunma ihtiyacı olan çocukların ortaya çıkması, gelişimleri ve kurum bakımının doğası üzerinde durulmuştur.

Modernleşme ve etkisindeki kurumlara yönelik eleştiriler özellikle son yüzyıl düşünürleri arasında doğal ve organik bağların yıkılması ile beraber oldukça artmıştır. Modern kurumlar; hızlı kara, maddi başarılar ya da verime ulaşmak için belli prensipler geliştirmişlerdir. Üretkenlik, karlılık, sıkı çalışma, akılcılık, sistematiklik, hiyerarşi, biçimsellik, standart ölçüler, denetim vb. yollar ile etikliğini tarihte belki de benzeri görülmemiş şekilde gerçekleştirmektedir. Bu şekilde bütün toplumsal alanlar; ekonomi, sağlık, eğitim, dini ritüeller, edebiyat ve kültürel alanlar bürokratik hegemonyanın tahakkümü altına alınmaktadır (Aytaç, 2005, s. 1). Bu şekilde kurumsallaşmış bireyler topluluğu oluşmaktadır. Polanyi emeği diğer yaşam faaliyetlerinden ayrılmasının tüm organik varoluş biçimlerini yok ettiğini ve yerine parçalara ayrılmış bireyci bir düzen ortaya koymak anlamına geldiğini belirtmiştir. Bu yeni düzende sözleşmeye dayanmayan ve bireyden belirli bağımlıklar isteyen dolayısıyla bireyin özgürlüğünü kısıtlayan akrabalık, meslek ve inanç ilişkileri ortadan kaldırılmasını gerektirir. Böylece ilkel toplumun daha hümanist olduğunu iddia eden Polanyi geçmiş toplumlarda sefalet ve açlığa düşme olasılığının olmadığını ve yardım isteyene sorgusuz sualsiz yardım edildiğini belirtmiştir³ (Polanyi, 2017, s. 231-232).

Giddens; evlilik, aile ve boşanmanın modernliğin dayanağı sosyolojikleştirme, psikolojikleştirme, istatistikleştirme, uzmanlaşma ve kurumsallaşma etkisinde olduklarını böylece doğallığını yitirerek toplumsal gereklerini kaybettiklerini belirtmişlerdir. Artan bilginin özellikle sosyal alanlarda teknolojik kontrolü sağladığı dolayısıyla aydınlık sonucunun olamayacağını da belirtmiştir (Giddens, 2016, s. 47). Sosyal hizmet; artan teknolojik etkinliğin ve uzmanlaşmanın çerçevesindeki faaliyetlerden oluştuğu söylenmektedir. Polanyi modern toplum güç ve çatışma dengesi (yıkım ve koruma) olarak belirtir. Zenginliğin neden olduğu sefaletin barbar toplumlarda değil, uygar ve gelişmiş toplumlarda olması sosyal sorunların zenginlik ile ilişkisinin ortaya çıkarmaktadır. İngiltere’de, ilk kente yoksulları ticaret ve sanayinin olağan üstü artması ile paralel şekilde ortaya çıkması da bunu gösterir (Karatay, 2018, s. 21-29).

Modernleşmenin aynı zamanda ulus devletlerin inşa edilmelerini dolayısıyla toplumsallaşma ile nüfusun-yurttaşların tümünün üzerinde egemenlik kurulmasını sağlamıştır. Türk modernleşmesi sancılı şekilde ilerlemiştir. Bekir (2005), Türkiye’de çocukluğun tarihini modernleşmenin tarihi olarak; çocuk sorunlarının ise ‘tamamlanmamış modernleşmeden’ kaynaklandığını belirtmiştir. Devlet ve toplumun iç

³ Ayrıca beyaz sömürgecilerin siyahların (sömürülen) dünyasına yaptığı şeyin yapay yiyecek darlığı oluşturarak ekmek ağaçlarını kesmeye ve yerlilerin emekleri satmaya zorlayarak kulübe başına vergi alınan bir dönüşümün oluşturulduğunu belirtmiştir (Polanyi, 2017, s. 231-232).

içe karıştığı yeni oluşumlar aile ve baba otorite ve özerkliğini yok ederek, devlet kendisine uzman ve kurumlar aracılığı ile bu alanlara müdahale edebilecek meşruiyeti sağlamıştır. Toplumun dönüştürülmesi, kontrolü, denetimi ve disiplini her türlü devlet müdahalesinin gerekçesi olmuştur. Bu duruma karşı hareketlerde var olmuştur. 1907’de Margeret Thatcher’in ‘*artık toplum yoktur, bireyler ve aile vardır*’ sözü aileyi ve bireyi koruması olarak sosyal hizmete saldırı, ailenin modern öncesi işlevlerine dönüşü ve ailenin korunmasına dair önemli bir çağrıdır (Karatay, 2018, s. 3-5). Türkiye’de farklı olarak kurumsal sosyal hizmetin ortaya çıkışı ve yaygınlaşması savaşlar ve göçler sonucu olmuşken Batıda modernleşmeden kaynaklı sanayileşme ve kentleşme ile sosyal sorunların artmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de sanayileşme ve kentleşmeden kaynaklı sosyal sorunlar 1950’den sonra ortaya çıkmış, böylece devlet desteği ve müdahalesi ile sosyal hizmet eğitimi ve faaliyetleri başlamıştır. Cumhuriyet sonrası Türkiye’deki sosyal hizmetlerin belirgin özellikleri devlet merkezli veya destekli oluşu; sivil, dini veya gönüllü çalışmaların oldukça az olması veya izin verilmemesi⁴ ve dini grupların çalışmalarına izin verilememesiyle Batı’daki sosyal hizmetten ayrılmaktadır. Batıda sosyal hizmetlerin ortaya çıkışı dini kurumlara dayanır. Ayrıca sivil ve gönüllü çalışmalar (her şeyin devletten beklenmediği) oldukça yaygın şekilde uygulanmış ve uygulanmaktadır. Kurum bakımı korunma ihtiyacı olan çocuklar için geçici, resmi ve parçacı maddi çözümler sunmaktadır. Ayrıca kurum bakımı; kendine yetebilme ve kendi kaderini tayin hakkına dair çevresel ve kültürel duyarlılığı yok etme tehdidindedir. Bu şekilde kurumlarda kalan çocukların bağımlılıkları devam etmekte, öz-saygı düzeyleri gelişmemekte böylece özerklik, kendine güven, geleceği inşa etme çabası gibi toplumsal ve bireysel sorumlulukların gelişimi zayıflatılmaktadır. Bu anlamda sorunlara odaklanarak teşhisçi çözümler üretmek yerine güçlü yönlerine odaklanarak, herkesin gelişebileceğine inanarak ve kişinin kendine yetebilmesi için kişi ile beraber mücadele edilmesi hedeflenmelidir.

Ayşe Buğra, KMÇ (korunmaya muhtaç çocuk) alanındaki ilk kanun olan 5387 sayılı kanun 1949 tek parti sonrası çıkabildiğini, önceki bazı kurumların kapatıldığını veya etkisiz hale getirildiğinin dolayısıyla en devletçi dönemlerde bile devletin pek olmadığını belirtmiştir (Karatay, 2018, s. 186-187). Türkiye’de savaş ve göçler ile ortaya çıkan korunma ihtiyacı olan çocuk olgusu 1950’lerden sonra modernleşmenin veya sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle yaygın bir gerçekliğe dönüşmüştür. Karatay, (2018, s. 1-3) korunma ihtiyacı olan çocuk olgusunun modernleşmenin oluşumu ile anlaşılabilirliğini ve Polanyi’nin karşı hareket olarak tanımladığı piyasanın toplumsal yapıda meydana getirdiği tahribata tepki olarak koruyucu dinamiklerin ortaya çıktığını belirtmiştir. Ayrıca korunma ihtiyacı olan çocukların modernleşme sonucu sosyal alan sorunu olarak ortaya çıktığını ve tahmin edilen veya rakamlara yansıyan halinden oldukça fazla olduğunu

⁴ Birsen Gökçe, temel kurumların özerkliğine izin verilmesi devlet dışı sivil gelişiminin oluşturulmaması ve sosyal hizmetin içsel taleple değil dış yardım ve destekle ülkeye girmesinin Türkiye’de ki dezavantajlı serüveni olarak görmüştür. Birsen Gökçe memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu ,T.C SSB Sosyal Hizmetlere Genel müdürlüğü Yayınları no:55, 1971, s,87

belirtmiştir. 0-18 yaş arası toplam çocuğun%2'sinin korunma ihtiyacı olan çocuk kapsamında olduğu ayrıca sayılarının bir milyondan fazla olduğu belirtilmiştir.⁵

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Medeni Kanun, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ülkemizde çocuk koruma sistemine ilişkin temel hukuki düzenlemelerdir. 'Çocuğun yüksek yarar' ifadesi toplumsal denge, kültürel ve dini duyarlılıkları veya bu alandaki sorumlulukların beraber yürütülmesi gerektiğini belirtmişlerse bile uygulamada kurum bakımını aile merkezli bakımdan daha fazla ön planda olduğu söylenebilir. 'Çocuğun yüksek yararı' yasal ve kurumsal çalışmalarda belirtilmiş olmasına rağmen ülkeler, politikalar ve tarihler arasındaki farklara göre değişmektedir.

Kurum bakımı genel olarak değer ve ilkelerinden dolayı sosyal hizmet kurumu ve alanı olarak görülür. Sosyal hizmet iktidar aygıtı ve bürokratik boyutu olması uygulama alanındaki dezavantajlılarını oluşturur. Karabekir'in (2010) '*Sosyal hizmet mesleği bürokrat ahlakıyla yapılamayacak bir meslektir, çünkü konu insan yaşamıdır.*' Bu ifade, özellikle uygulama alanlarında geçersiz olmakta böylece hem hizmet sağlayanı hem de müracaatçıya fayda sağlayamamaktadır. Abay ve Ceylan (2010) sosyal hizmeti; sosyal yardımdan farklı olarak sadece maddi yönleri değil maddi ve manevi yönleri olan sosyoloji, psikoloji ve sosyal psikoloji ile ilişkili disiplin ve meslek olduğunu belirtmişlerdir (Abay & Ceylan, 2010, s. 1-2). Kurum bakımına dair sosyolojik tahliller daha çok gözetim, yapı, siyaset ve yönetim faktörleri üzerinde durmuşlardır. Psikolojik tahlillerde ise bireyin aşırı şekilde vurgulanması ayrıca toplumdan ve yönetimden izole şekilde ele alınmasından dolayı eksik kalabilmektedir. Bu tahliller de insanın doğuşundan itibaren biyolojik, psikolojik, sosyal, maneviyat ve etkileşimsel boyutların toplamına bütünsel olarak bakılabildiği söylenemez. Sosyal hizmetler: iyilik halini artırma, evrensellik, savunuculuk veya insancılığı ön plana çıkarmaktadır. Buna rağmen endüstrileşme ile beraber ortaya çıkan kitlesel yoksunluk, yoksulluk ve krizlerin piyasa sisteminin devamlılığını sağlaması amacıyla oluşturulmuş boyutu da belirgindir. Artan kentsel nüfus, sağlıksız ve ağır çalışma koşulları sermaye sahipleri ile emekçi kesim arasındaki uçurumun giderilmesi amacıyla kurumsallaşmış, organize ve merkezi sosyal hizmet faaliyetlerini gerektirmiştir (Seval, 2018, s. 109).

Goffman'ın *Timarhaneler* adlı eserinde total kurumlara dair gözlemleri ve Foucault' un Hapishane'nin Doğuşu adlı eseri, korunma ihtiyacı olan çocukların kaldığı kurumlar ile oldukça benzer özellikleri vardır. Goffman, total kurumları sınıflandırırken yetimhaneleri aciz ve zararsız kabul edilen kişiler için bakım tesisi olarak belirtmiştir. Bu beş sınıflama da yetimhaneler ile doğrudan ilişkilidir. Yetimhaneler aciz, kasıtlı ya da kasıtsız olarak topluma tehdit oluşturabilen, ıslah edici, ehlileştirici ve eğitici yapılardır. Goffman modern toplumun faklı birey, otoritelerle ve rastgele yaptığı; uyuma, eğlenme ve çalışmayı total kurumlar aracılığı ile sınırları kaldırarak iç içe geçirdiğini belirtmiştir (Goffman, 2015, s. 16-17).

⁵ Bakınız DPT, 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Raporu, Ankara, 1994, s.33.

Goffman total kurumları tanımlarken şu dört özelliği vurgular; toplumun genelinden uzunca bir dönem için koparılmış, benzer durumda olan kişilerin kuşatıldığı, resmi bir surette düzenlenmiş ve yaşam döngüsü sürdürdüğü ikamet ve çalışma yeridir (Goffman, 2015, s. 11). Buna ek olarak özellikle yetimhaneler için geçerli olmak üzere, belli mesleki grupların gerekliliği ve bunlara bağımlılığın olduğu, kuruma girişin çoğunlukla isteğe bağlı olduğu; özel mülkiyetin olmadığı ortak yaşam alanlarından oluşan, soyutlamayı, anormallliği tetikleyen yapılardır. Çocuklara yönelik kurum bakımının diğer total kurumlardan önemli farkı, bu kurumlar devlete minnet ve saygıyı artıran araçlardır. Ortak özellikleri ise bu kurumların iktidarın gücünü ve koruyuculuğunu göstermeleridir.

Foucault (2013) ‘Hapishanenin Doğuşu’ eserinde eski siyasal sistemlerde iktidarın gücünü gösterişten ve açık cezalandırmadan aldığını, günümüzde ise bireyselleştirerek ve görünmez şekilde cezalandırarak dönüştüğünü belirtmiştir. Korunma ihtiyacı olan çocuğu kurum bakımına alarak, kayıt altına almış, sayısal hale getirmiş, böylece meşrulaşmış ve egemen olmuştur.

Kendini öne çıkaran iktidar, bireyin oluşmasını engellemiştir; oysa karanlıklara çekilen iktidar herkesi bireyselleştirmek istemektedir; çünkü bireyselleştirmek, gözetim altında tutmaktır ve cezalandırmak, yani egemen olmak demektir. Böylece modern iktidar çocuğu okulla, deliyi tımarhaneye, askeri orduyla, suçluyu hapishaneye kuşatarak bireyselleştirmiş, kayıt altına almış, sayısal hale getirmiş, böylece egemen olmuştur. Her kişi bir yerde kayıtlı hale gelince, herkes denetim altında olacak, gözetim altında tutulacaktır. Modern iktidar büyük gözaltıdır.

Toplum, kimin muhtaç olduğu ya da olabileceğini ve bu kişilere ne yapılabileceğini belirleme şeklindeki ayrıcalık hakkını kurumlara devretmiştir. Bu şekilde toplum-devlet-çıkar (sadaka) anlayışı oluşabilmektedir. Bu anlayış bizim gibi çoğunluğun ikna edildiği siyasal sistemlerde iktidar-halk ve halk- halk arasındaki çıkar ilişkisini gözler önüne sermektedir. Eğitim ve sağlık alanlarını iktidarın hegemonyasını artırıcı kurumlar olarak belirten Ilıç’ı paralel olarak kurum bakımının da ulus-devlet veya iktidarın hegemonya sağlayıcıları, kamusal vicdanın rahatlatılması, meşruiyet ve desteğin artmasını sağlayan yapılar olduğu söylenebilir. Tüm yurttaşlara sosyal yardım sisteminden yarar sağlama vaadi kişisel ve toplumsal çözüm üretebilme kapasitesini azaltmıştır. Bir toplumun geleceği, sağlığı ve eğitimi herkes için, özellikle de daha zayıflar için kendine güven, özerklik ve saygınlığı sağlayacak ortamı hazırlayan ve koşulları yaratan politik eyleme bağlıdır. Bunun sonucu olarak çevre, kendini yönetebilen sorumlu insanlar ortaya çıkarabiliyorsa güven ve refah seviyesinin arttırmakta olduğu söylenebilir. Fakat korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum bakımı düşkünlük psikolojisine sebep olarak bağımlılıklarını arttırmaktadır (Ilıç, 2013, s. 14). Liberal politikalara rağmen devletin bu alanlar üzerindeki etkinliğini devam ettirmesi sorumluluğu paylaşılmaması gücünü, koruyuculuğunu ve belki de yardımseverliğini propagandasını yapabilme aracı olarak görülmesine bağlanabilir.

Bourdieu’ a göre modern kurumlar toplumsal iyiliği arttırmaya yeltenseler de sosyal eşitsizliği pekiştirmektedirler. Özellikle Cezayir savaşında gördüğü uygarlaşma ve özgürleşme misyonuna ihanet edildiğini savunurken de benzer şekilde kurumlara vurgu yapmıştır (Bourdieu, 2007, s. 86). Bourdieu, toplumsal dünyayı, merkezinde “habitus”un olduğu bir kavramsal çerçeveye açıklar ve analizinin merkezine tahakkümü

koyar. Habitus, bireyin başından geçen toplumsallaşma süreci boyunca (aile, okul vs.) içselleştirilmiş olan ve alışkanlıklar üzerinden oluşan toplumsal eylemin kaynağıdır (Koytak, 2012, s. 85). Baskı, gerilim stres ve tahakkümün sebep olduğu büyük gözültü ya da hapishane insani yönleri yok eden, ahlaki ve duygusal boyutu maddi ceza ve ödül kapsamına sokmuştur. Sosyal bilimciler; kurum bakımı için hapishane, demir kafes, tımarhane, ve şizofreni şekilden metaforik tabirler kullanmıştır. Yine benzer şekilde korku, endişe kaygı, anksiyete, maddeci, (prozac, antidepresan, excaty) tüketim toplumu, gözetim toplumu ve hasta toplum olarak da adlandırılmışlardır. Bireyin kendinden uzaklaşarak toplumdaki bürokratik kurumlar için onaylanmış kişiliğini öne çıkarması beklenir. Bu ifade, Irbermenin bölünmüşlüğü birliği dediği ya da Bourdieu'nin doğal habitustan kopan insanı anlatır. Böylece kurumlar karmaşıklıktıkça birey cemaat ruhundan uzaklaşarak bencil bireyselliklere ya da narsist eğilimlere, aşırı rasyonelliğe, duygu yitimi, pragmatizme, daha fazla uçlarda yaşamakta, doğallıktan uzaklaştığı görülmektedir.⁶ Bürokratik kurumlar; kararlı, istikrarlı kişilik yapılarını deforme etmekte, karakter aşınması, paranoid ruh hali, depresif ruh hali, simetrotinic, mükemmellik saplantısı ve işe özgü aşırı duyarlılığa sebep olmaktadır (Aytaç, 2005, s. 2-4). Bu duruma, kurum bakımlarında kalan/kalmış kişiler nerdeyse bir ömür maruz kalmaktadırlar. Eskiden kullanılan şekliyle ehlileştirme ve ıslah edilme olarak adlandırılma yukarıda belirtilen durumu izah etmektedir. Kurum bakımında uzun yıllara kalmış olmanın benzer etkileri oluşturduğunu ayrıca sosyal destek bağlarının zayıf olmasının bu kişiler için yaşadıkları sorunları içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır.

1.1 Kurum Bakımının Tarihsel Gelişimi

Rönesans, sanayileşme, kentleşme, köyden kente veya sanayi bölgelerine göç ve sermayenin aşırı kar isteği ile beraber Avrupa'da geleneksel veya toplumsal yapılar (aile, dini duyarlılık) bozulmuştur. Bu durum çocukların korunması gerekliliğini, kitlesel boyutlarda önlemler alınmasını ve bu alanda sosyal politikaların oluşturulmasını gerektirmiştir. Çocukların istismardan korunmaları ve suça sürüklenmelerini önlenmesi için aydınlanma dönemi ve hümanizmin katkısıyla beraber devlet müdahalesinin gerekliliği kabul edilmiştir. Koruma programları çocukların kimsesizlikten ve kapitalist üretim sürecinin uygunsuz koşullarında sınırsızca ve denetimsiz bir şekilde çalıştırılmalarından kısmen de olsa koruyabilmiştir. Sanayi Devrimi ile beraber çocukların iş piyasasına katılımı çocukların yetişkinleştirilmesi dolayısıyla doğal büyüme evrelerin yıkılmasına neden olmuştur (Işıkcı & Karatepe, 2016, s. 70).

Sanayileşme ile kente doğru artan göç yaşam tarzlarını ve ihtiyaç çeşitlerini değiştirmiştir. Özellikle kadınlar ve çocuklar en savunmasız gruplar olarak düşük ücretler ile çalıştırılmıştır. Düşük ücret, dezavantajlı grupların istismarı, işsizlik gibi sorunlar geçmişte sosyal destek ağları çözölen sorunları kent ortamında çözölemez duruma getirmiştir. İlk sanayileşme adımlarının atıldığı İngiltere'de 1601 yılında İngiliz yoksulluk yasası çıkarılarak kurumsal ve kamusal sosyal hizmetin temeli atılmıştır. 1872

⁶ Lasche de bu özelliklere ek olarak egoist dışı vurumlar, anksiyete güvensizlik algısı düşmanca hisler, sınırsız bastırılmış duygular ve içsel boşluk duygusu nevrotik görünömlü ortaya çıkmaktadır (Aytaç, 2005, s. 2-4).

de yoksullara yardım amacıyla Gilbert Yasası, 1795'te sosyal güvenliği sağlamak amacıyla Speenhamland Yasası ve 1834 yılında 1601 deki yoksullar yasası yenilenmiştir. 1877 Newyork'ta yardım işleri düzenleme derneği, 1884'te Londra da Tonybee Hall adıyla kurulan yardım evi ve 1889'da Chikago'da kadınlar ve çocuklara yönelik çalışmalar yapan ilk kurumlardandır (Özdemir, 2009, s.76; akt. Yaman, Tuna, Uyanık, & Gökaslan, 2018, s. 143). Kapitalizmin artan üretim ve sermayeden oluşan alt sınıf ve üst sınıf arasındaki derin uçurumlar ve komünist tehlikenin varlığı, sermaye sahiplerinin alt sınıfları tatmin edici reformlar yapmasına neden olmuştur.

Sunal'a (2009) göre çocuğa yönelik sosyal politikaların gelişmeye başlaması Sanayi Devrimi ile bozulan geleneksel ilişkiler sonucu, dağılan aile kurumu en savunmasız olan çocukları etkilemiştir. Burada ilk sosyal politikalar çocuk işçiliğinin gelişimine paralel olarak ortaya çıkmıştır. İngiltere'de çocuklara yönelik, 1802'de başlayan çocukların gece çalıştırılmasını yasaklayan "çıraklığın sağlığı ve ahlakı" yasası benzeri yasalar ile çocukların çalışma yaşını, mesai saatlerini belirmeye dönük sosyal politikalarlardır. Polanyi (1944), ulus devletlerin sosyal devlet olgusunu uygulayarak çocukların korunmasında etkili olduğunu belirtmiştir. Daha sonraki dönemde artan küreselleşme ve liberalleşme sosyal devlet ilkesinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Karatay (2007)'ın ifadesiyle "kurumların oluşturulması çağı" olarak da tanımlanan Sanayi Devrimi çağı ile ortaya çıkan terk edilmiş, serseri, suça karışan' çocuklar, muhtaçlar ordusuna çözüm bulmak amacıyla yapılan faaliyetlerin çıkış kaynağını ve gelişimini belirtir. (Işıkcı & Karatepe, 2016, s. 70-75).

Dünya çapında çocuklar ile ilgili Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesinin 142. maddesi imzalanarak 2 Ekim 1995'te Türkiye'de uygulanmaya başlamıştır. Bu sözleşmeye göre çocukların korunması aile ile beraber devletin yükümlü olduğu ve geleneksel çözümlelerinde uygulanabilirliği vurgulanmıştır. Yetkili makamlar yasa ve usullere uygun olarak ve temyiz yolu açık olmak kaydıyla çocuğın yüksek yararı olduğunda, ailesinden ayrılabilceğini belirtmiştir. Aynı zamanda ebeveynleri tarafından kötü muameleye maruz kalma, ihmal veya istismar durumları ve çocuğın ikametgâhında yaşanan anlaşmazlıkların çözümü amacı ile çocuğu ailesinden ayırma kararının uygulanabileceğini belirtmişlerdir (<https://cocukmeclisi.ibb.istanbul/cocuk-haklari-sozlesmesi/>; 05.10.2018). Ülkemizin ulus devlet kodları ve iktidarların otorite artırma isteğinden çocukların kurum bakımlarına alınıp ideolojiye uygun olarak yetiştirilmesi uzun dönemler yaygın olarak sürdürülmüştür. Batıda kentleşme ve Sanayi Devrimi ile aile ve geleneksel yapının bozulması sonucu korunma ihtiyacı olan çocuklar ve onlara yönelik kurum bakımı ortaya çıkmıştır. Ülkemizde ise savaşlar ve göç yolu ile devlet müdahalesini gerektiren kurum bakımı veya kurumsal sosyal hizmetler ortaya çıkmıştır. ⁷

Kapitalizmin artan üretim ve sermayeden oluşan alt sınıf ve üst sınıf arasındaki derin uçurumlar ve komünist tehlikenin varlığı, sermaye sahiplerinin alt sınıfları tatmin edici reformlar yapmasına neden olmuştur. Smart (2003), muazzam sayıda ölüm ve nüfus

⁷ Kazım karabekir'in çocuk ordusu çalışmaları için bkz.Karatay, A. *Erken Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklar Politikası* . İstanbul : Kriter Yayınevi, 2017.

hareketlerine neden olan İkinci Dünya Savaşı ile beraber birçok çocuk ve yetişkin evsiz kaldı. Bu sayılar Avrupa için tahminen 1 ile 13 milyon arasındadır. Scanlon'da, (1998) Foucault gibi, on dokuzuncu yüzyılın büyük hapsetme olarak adlandırmıştır. Hem yetişkinleri hem de çocukları kontrol etmek, içermek ve onlara bakmak böylece sağlanmıştır. Bu nedenle çeşitli zorluklar ile karşı karşıya kalan kesimlerin rehabilitasyonu bu durumun önemli bir parçasıdır. Özellikle gençler için eğitim ile endüstri için yetişmiş iş gücünün oluşturulması sağlanmıştır. Dini faktörlerde bu kurumsallaşmanın başlangıcını belirledi. Scanlon (1998), yasal bağımsızlık, dini ethos ve hayırsever bilincin birleşiminin kurumsal ortamların ve çeşitliliğinin genişlemesine katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Kiliseler, kurumlardaki yoksulluğun azaltılmasında kilit rol oynamıştır. Onların yardımları, yaşamları hakkında sağlam bir yargıya sahip olduklarından, evlenebilecek bir yaşa gelinceye kadar yetimlere daha yakın bir denetimde tutmak istedikleri dini felsefelere dayanıyordu (De 'Paul, 2010). Savaş, dinsel faktörler, yoksulluk ve mevzuat nedeniyle korunma ihtiyacı olan çocuk sayısının artması, çocukların kurumsallaşmasını sağlamıştır.

İslam'ın ilk döneminde yetimlerin hakları ve korunmalarına dair dini emir ve uygulamalar günümüz yasa ve uygulamalar ile benzerlikleri vardır. Türk-İslam bölgeleri için ilk kurum bazlı sosyal hizmet uygulamaları karşılıksız hizmet ve ortak alan veya kurum olan vakıflardır. Böylece kurumsal sosyal hizmetin geçmişi dinlere ve uygulama olarak İslam'ın ilk dönemlerine dayandırılabilir. Vakıf, kelime olarak “durmak” olan karşılığının ahirette alınacağına inanılan, dini olarak gösteriş olmadan yapılması gereken ve “karşılıksız hizmet” olarak da adlandırılabilir toplumun hizmetine belli bir düzene bağlı olarak verilmiş yapı, arazi veya eşyadır. Verilen şey mülkiyet sahibinin mülkiyeti olmaktan çıkar. Vakıf müessesesi İslam'dan önceki döneme dayanır. İlk vakıf olarak Hz. İbrahim'in kurduğu Kâbe olarak kabul edilir (Döndüren & Kazıcı, 2000).

Çocukların kurum bakımında korunması ve eğitilme ihtiyacı yaklaşık iki asırlıktır. Sanayi Devrimiyle beraber şehirlerde artan nüfus ve sebep olduğu sorunlar, çocukların korunması ve eğitilmesinin devlet eliyle yürütülmesini gerektirmiştir. Geçmişte geleneksel ve yerel yöntemler ile çözülebilen, günümüzde göçler ve savaşların dezavantajlı gruplarından kadınlar, çocuklar ve yaşlıların toplu olarak bakımlarının yapılabilmesi yapılar gerektirmiştir. Fer'e (1966) göre 19. yüzyılda II. Mahmut tarafından başlayan reformlar, Tanzimat Fermanı ve meşruiyetle beraber kanuni ve yasal düzenlemelere geçişi sağlamıştır. Gökçe (1983), ilk olarak tunceli vilayetinin valisi olan Mithat Paşa tarafından kurulan ıslahhanelerin kimsesiz ve suç işlemiş çocuklar için günümüze benzerlik açısından ilk kurum bakım örneği olduğunu belirtmiştir. Akol, (1950) daha sonra nizamname hazırlanarak bu çalışılmanın yayılması amaçlandığını belirtmiştir. Fakat uygulamada başarılı olunamamıştır (Akandere & Dalda, 2018, s. 39-42). Mithat paşa tarafından Türkiye'de kurum bakımının ilk örneği olarak kurulan ıslahhanelerden sonra 1872'de Darüşşafaka, 1914'te Darüleytam, Himaye-i Etfal Cemiyeti ve daha sonra 1934'te Çocuk Esirgeme Kurumu olarak hizmet vermeye devam etmiştir. Kazım Karabekir'in bu alanın kurumsallaşması, 'kimsesiz' çocukların asker olarak yetiştirilmeleri, daha sonra ulus devlet ideolojisine göre eğitimlerinde en etkili isim olduğu söylenebilir (Akandere & Dalda, 2018, s. 39-50). Çocukların istismara açık

olmaları ve geleceğe hazırlanmaları gereği özel önem verilmiştir. II. Abdülhamit döneminde çocukların eğitimlerine yönelik kurumsal sosyal çalışmalar başlamıştır. Bu dönemde özellikle çocukların eğitimlerinin ve bakımlarının sağlanması amacıyla Darülaceze, Dârülhayr-ı Âlî, mektepler, imalathaneler kurulmuştur (Çelik, 2014, s. 195). Bu kurumlarda ebeveynini kaybetmiş ya da kendi başına ihtiyacını karşılayamayan çocukların bakımlarını sağlayarak eğitim ve sanat öğrenmeleri sağlanmıştır. Bu kurumlar günümüz sosyal hizmet kurumlarından farklı olarak; yaşlı, kadın ve çocukların bakımlarının beraber yürütüldüğü, eğitim ile beraber imalathanelerde para kazanmayı sağlayabilen zanaatların öğrenildiği yarı özerk sosyal hizmet kompleksleridir. Bu kurumların günümüz kurumsal sosyal hizmet çalışmaları için maliyet ve verimlilik açısından örnek teşkil etmelidir. Osmanlının 600 yıl boyunca farklı ırk, milliyet, din ve mezhepten milyonlarca insanı bir çatı altında yönetebilmesinde, önemli etkisi olan vakıf sistemi ve hayırseverlik faaliyetleri Darülaceze (şefkat kapısı), Dârülhayr-ı Âlî, Darüleytam, Sandıklar ve sonradan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme olarak değiştirilen Himaye-i Etfal gibi yapılar kurumsal sosyal hizmetin temelini oluşturmaktadır.⁸

Geçer (2006), Akyüz (1999), Uluğtekin (1994), Soydan(2003), Yıldız (2012), Kapıcı (2012) kurumsal olarak korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında yapılan çalışmaların başlangıcı olabilecek ilk belgelerden birinin 1846'da sadrazama sunulmuş olan değerlendirme raporu olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışma ile beraber yetim çocukların mallarının korunması amacıyla ilk yasal düzenlemelerden Eytam Nizamnamesi çıkartılmıştır. 1873 yılında kurulan ve halen varlığını sürdüren Darüşşafaka Cemiyeti'nin yetim, baba kaybı ve yoksulluk gibi nedenlerden dolayı sorunlar yaşayan çocuklara eğitim verilmesi amaçlanmıştır. 1899 yılında II. Abdülhamit tarafından kurulan Hamidiye Etfal Hastanesi yoksul kadın ve çocuklara sağlık alanında hizmet vermeyi amaçlamış. Yine II. Abdülhamit döneminde kurulan Dârülhayr-ı Ali, yetim çocukların eğitilmesi ve iş sahibi olabilmeleri için sanayi mekteplerine hazırlanmaları amaçlanmıştır (Ummanel, 2017, s. 246). Fakat yeni rejimin eskiyi değiştirme ve eskiye dair şeyleri kabullenememe tutumu bu kurumların geliştirilmesini engellemiştir.

Günümüz çocuk esirgeme kurumlarının temelini oluşturan Himaye-i Etfal Cemiyeti, mahalli olarak 1908'de Kırklareli'de resmi olarak da 1921'de kurulmuştur. 1934'de ismi Türkiye çocuk esirgeme kurumu olarak değiştirilmiştir. 1950'lere kadar sosyal hizmetlerin de disiplin ve meslek olarak olamayışı bu alandaki çalışmaların sınırlı kalmasına neden olmuştur. Çocuğun aile sorumluluğundan kurum ve devlet sorumluluğuna kayması ulus devletlerin yetişmiş ve çalışan⁹ insan gücü ihtiyacı ve kapitalist gelişim süreci ile oluşmuştur veya artmıştır (Akandere & Dalda, 2018, s. 43-54). Karatay II.

⁸ Bu kurumlardan: Darülaceze, Darüşşafaka ve bazı vakıflar günümüze kadar hizmet vermeye devam etmektedir. Bu kurumlar çocukların ve gençlerin eğitimini, barınmasını ve geleceğe hazırlanmasının yanında muhtaçlar için birer yuva görevi görmüşlerdir.

⁹ Kazım Karabekir 'Çocuk Davamız' kitabında çocuklar ile ilgili yapmış olduğu çalışmaları ve o dönemdeki gelişmeleri anlatmıştır. Islahhanelere dayanan bu yapılar. Özellikle doğu bölgelerinde kurulmuş olması dönemin şartları düşünüldüğünde önem arz etmektedir. Eğitim, askeri meslek ve entegre önemli göze çarpan özellikleridir.

Meşruiyet dönemi için ‘devletleşmeden sivilleşmeye’ dönemi derken çocuk koruma sisteminin üç önemli gelişmesi olduğunu belirtmiştir. Bunlar ilk ikisi; II. Abdülhamit ile başlayan kurumsallaşmanın yeni rejimden dolayı devam ettirilememesi ve II. Meşrutiyet dönemi imkânsızlıklarının sivilleşmeyi artırmasıdır. Son olarak savaş yetimleri olgusu ve bu çocukların dönüşümü Kazım Karabekir tarafından okullar ve kurumlar aracılığı ile Türk modernleşmesi geçte olsa başlatılmıştır (Karatay, 2018, s. 128-130).

Karatay, Türkiye’de devletin doğrudan çocukların korunmasına dâhil oluşu, ilk himaye ve eğitim kurumu olan Darüleytâmın kurulması ve Kazım Karabekir’in çocuk ordusu çalışmalarına dayanmaktadır. Kazım Karabekir’in düşünceleri cumhuriyet sonrası çocuk politikasında geçerli olduğu söylenebilir. Kızlar için daha çok kendileri gibi olan çocuklar ile evlendirmeleri, ebelik veya dikiş meslekleri edinmeleri ve aile yanına verilmeleri şeklinde çalışmalar yürütmüştür. Karatay, 1920-1940 yılları arasındaki dönem için ‘yeniden sivilleşme’ olarak adlandırmış ve sonraki dönemde çocukların eskiden farklı olarak sadece yetim- kimsesiz değil aynı zamanda rejimin taşıyıcıları olduklarını savunmuştur. Hatta cumhuriyet ile beraber çocukların; korunmasından ziyade ideolojini topluma ulaştırma aracı olduklarını söylemiştir. Ailenin güçlü yapısının devam etmesi ve cumhuriyet dönemi maddi yetersizlikler sosyal korunma için kamusal müdahaleyi gerektirmemiştir. 1983’ten günümüze çocuklara yönelik politika ve kurum bakımı alanında yapısal bir değişime rastlanmamıştır. Koruyucu aile modeli hariç alternatif ve yenilikçi çalışmalara rastlanamamıştır. 1963 yılına kadar, çocuklara yönelik ciddi hukuki düzenlemelerde olmamıştır. Evlatlık veya besleme gibi koruyucu amaçlar ile çocukların istismar edilmemesi ve satılmaması engellenmiş olmasına rağmen özellikle kızlar için “ev içi hizmetli” uygulaması oluşmuştur. Özellikle Ermeni tehciri sonucu çocukların ulus devlete entegre edilmesi amacıyla bilhassa erkek çocuklara önem verilmiştir (Karatay, 2018, s. 123-155). Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik ilk kanun 1949 yılında 5387 sayılı kanun ile 1957 yılında ise 6972 sayılı kanun ile yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1983 yılında 2828 sayılı Sosyal Hizmet Ve Çocuk Esirgeme Kanunu çıkartılmış. 3413 sayılı kanun ile ek olarak kamu kurum ve kuruluşlarının serbest kadrolarını her yıl binde biri oranında 2828 sayılı kanun kapsamında koruma kararı olan çocukların istihdamı sağlanmıştır (Kaya, 2016, s. 143-144). Bu kanun ile zaten hayata karşı eksik yönler pozitif ayrımcılık uygulanarak giderilmesi amaçlanmıştır. Bu kanun aynı zamanda sosyalleşmeyi de amaçlamaktadır. Fakat kanunun eğitim ilgiyi, akademik başarı düzeyini ve kişinin kendini gerçekleştire bilme veya gelişimlerini olumsuz etkilediği araştırmalarda¹⁰ belirtilmiştir.

1895 yılında Sultan II. Abdülhamit Han tarafından kurulan, kurulduğu günden bu yana 29.000’i çocuk olmak üzere toplam 72.000 kişiye Şefkat Yuvası olan Darülaceze¹¹; din,

¹⁰ İnâk, A. *Kurum Bakım Hizmetinden Yararlanmış Bireyler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Bingöl Yetiştirme Yurdu Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, 8(15).

¹¹ Dönemin dergilerinden olan Servet-İ Fünunda Darülaceze için "Müslüman, Hristiyan, Musevi her kim olursa olsun yalnız İnsan ve Osmanlı olmak" şeklinde ifadeler yer almıştır. 121 yıldır etnisite, din ve mezhep farkı gözetmeksizin 28.000 çocuk ve 42.000 muhtaç yaşlıyı ve sakatı himaye eden darülaceze şu an 767 kişiye hizmet vermektedir. 1909 yılında ise 1002 kişi barınmaktaydı.

dil, ırk, sınıf ve cinsiyet farkı gözetmeksizin bakıma muhtaç, yaşlı, engelli insanlara, sokağa terk edilmiş kimsesiz yavrulara hizmet vermektedir (Darülaceze başkanlığı, 2000). Darüleytam; Darülaceze'nin yetersiz olması nedeniyle 1915'te yeni bir kurum oluşturma ihtiyacından dolayı kurulmuştur. Yüz binlerce şehit ve geride kalan çocukların yetiştirilmesi için gerek Anadolu'da gerekse İstanbul'da darüleytamlar kurulmuştur (Özkan, 2006, s. 218).

Sanayi mektepleri ve çocuk ıslahhanelerinin ilk nüvesi olan ıslahhaneler mesleki ve teknik yönlerinin ön planda olduğu fakat aynı zamanda yetim çocukların bakımlarının sağlandığı, eğitim ve meslek yeridir. Osmanlı'da 19.yy ile beraber risklere veya sosyal sorunlara karşı vakıf ve imarethaneler aracılığı ile giderilebilen özeliği yitirilmiş; devletin müdahalesini mesleki alanda uzmanlaşmış kişi ve kurumlar aracılığı ile gerekli hale getirmiştir (Uyanık, 2004, s. 60). Yetim çocuklarla ilgili ilk kurum bakımı örneği olan "Islahhane"nin kuruluş tarihi 1860'tır (Gökçe, 2017, s. 25). Islahhaneler günümüz kurumlarından farklı olarak daha çok göç ve savaş mağduru çocuklar için kurulmuştur. Günümüzde ıslah edilme; dışlayıcı ve etiketleyici veya düzeltilmesi gereken anormal bireylerin varlığına işaret ettiği şeklinde algılandığı bu ifadeler (muhtaç, gariban) sıklıkla değişmektedir.

1.2 Kurum Bakımının Zararları

Kurum bakımına yararlar ve zararlar şeklinde yaklaşmanın sorunun görülmesi engellemektedir. Küçük yaşlarda özellikle 0-6 (Freud) yaş aralığında kurum bakımına maruz kalmış çocukların doğallık ve sevgi ihtiyaçları sağlanamadığı için gelişimleri onarılmayacak şekilde tahrip olabilmektedir. Freud'un belirttiği kişiliği oluştuğu yaş aralığı 0-6 dönem bu çocuklar için en önemli dönem olmakla beraber çocuklu yaşı olan 0-18 yaş aralığı veya ergenliğe kadar olan yaş aralığı çocuklar için doğal aile-ortamı gerektirmektedir. Bu yaş aralığında tüm imkânsızlıklara rağmen çocuğun anne- aile yanında kalması tüm imkânlarına rağmen kurum ortamına göre avantajlıdır. Yavuzer (2018, s. 98-99), Fransa'da çok iyi koşullarda bakım kurumlarında kalan ve 9-12 aylıkken annesinden ayrılan çocuklar üzerinde Dr. Spitz tarafından incelmeler yapılarak, değişiklikler gözlenmiştir:

- Annesinden ayrıldığında ilk ayda sık olarak ağladığı ve mızımlaştığı ve kendisine yaklaşan herkese sarılmak ve bırakmak istemediği belirtilmiştir.
- İki aylık ayrılıştan sonra çocuk, başkalarıyla ilişki kurmak istemez. Yanına yetişkinler yaklaştığında uzaklaşmaya çalışır ve endişe belirtileri gösterir, umutsuzca haykırarak ağlar ve onu yatıştırmak, avutmak olanaksızdır. Bu çocukların zamanla beslemeleri de düzenini kaybeder, çoğu zamana kilosu azalır, gelişmesi durur.
- Anneden ayrılık üç ay sürerse üç sürerse, durum tümüyle değişir. Çocuk günün bir bölümünü yüzükoyun yatmış olarak geçirir. Çevresiyle ilişkisini keser ve her türlü ilişki kurma girişimini yanıtsız bırakır. Başka insanlarla duygusal alışverişte bulunmadığı için çocuğun ifadesi donuklaşır. Ağlama kesilmiştir, ölüm sessizliği egemidir. Bir tür tehlike işaretidir bu ve çocuk giderek bir tedavi edilemezse onarılamaz ruh çöküntüsüne uğrar. Çocuk kilo kaybetmeye başlar, uyku uyuyamaz, hastalanır. Direncini yitirdiğinden büyük bir kolaylıkla mikrop kapar, bunun da ötesinde sık sık bir yerlere çarpar, yaralanır.
- Ayrılığın dördüncü ayında bu süreç vahimleşmeye yüz tutar. Yüz ifadesi donuklaşır, çocuk hareketsiz bir bakışla gözleri uzaklara diker; zihin bulanıklığını andıran bir

Bunlardan biri Bulgar, 50'si Musevi, 4'ü Ermeni Katolik, 63'ü Ermeni, 22'si Rum ve 762'si de Müslüman'dı (Yıldırım, 1996, s. 144-145).

donukluğa kapılmış gibidir. Çocuğun ağlamaları bağırma şeklini alır. Gelişme annesinde ayrıldığı düzeyin altına inmeye başlar.

Kısaca bu çocuklar, uyarılara geç cevap verirler, çevrelerine ilgisiz kalırlar, boş ve donuk bakışlarla bakarlar, ender olarak gülümserler, hastalıkla dirençleri azdır, geç yürürler, geç konuşurlar, kelime bilgileri ve zihinsel gerilikleri vardır. Bu sonuçlara bakıldığında kurum bakımının çocukların hak ve ihtiyaçlarını ihlal ettiği söylenebilir. Çocukların birebir etkileşim ve duygusal ilişki kurabildikleri aile merkezli çalışmalar kurum bakımına alternatif olabilecek tek seçenektir. Bu çerçevede çocuklara yönelik koruyucu aile ve evlatlık¹² aile modelinin geliştirilerek yaygınlaştırılması özel öneme sahiptir. Bu şekilde maliyet ve verimlik açısından katkı sağlayacağı gibi çocukların gelişimleri ve ihtiyaçları da gözetilebilir.

Türkiye’de kurum bakımının çocuklar için uygun olmadığı 1962’deki konferansta vurgulanmasına rağmen bu alanda kurumlar tek merci olarak görev yapmışlardır. II. Milli Sosyal Hizmetler konferansında kurum bakımına dair eleştiriler belirgin olarak göze çarpmaktadır. Her çocuğun tamamen kendine ait birinin sevgisine, güven duygusu içinde arkadaşları ile oynamaya muhtaç olduğu vurgulanmıştır. Bakıcı annelerin sürekli değişimi gibi nedenlerle bu ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Bu yüzden çocukların bu müesseselerde kalmalarının uygun olmadığı vurgulanmıştır. Bu çocukların toplum ile bütünleşemedikleri, güven sorunu yaşadıkları, pasif ve ürkek oldukları, ayrıca bazen atak ve mütecaviz olabildikleri belirtilmiştir.¹³

Yörükoğlu’na (2007, s.191-210), göre Batı’da çocuklara yönelik koruyucu ve aile merkezli çalışmaların yüzyıldan fazladır başlamış olmasına rağmen ülkemizde bu çalışma pek görülmemektedir. Türkiye’de 1961-1975 yılları arasında 544 koruyucu aile varken 1975-1983 yılları arasında 503 ve 1983-1993 yılları arasında 2.128 ailenin olduğunu belirtilmiştir. Koruyucu aile çalışmaları ABD’de 1909’da başlamıştır. Bunun nedeni ise bu çocukların kurum bakımında ölmeleridir. Yörükoğlu 20. yüzyılın başlarında kurum bakımında kalan çocukların %50 hatta %75’nin öldüğünü belirtmiştir. Sebebinin ise acı, üzüntü, sevgisizlik ve ilgisizlik olduğunu belirtmiştir. Geçmişte sığıntı ve besleme gibi uygulamaların günümüzde ortadan kaldırılması gerektiği savunulurken, bu uygulamaların insanlar ile ilişkiyi artırdığı için kurum bakımından yararlı olduğu üzerinde durulmuştur. Bu uygulamaların günümüz kurum bakımı modellerinden kötü olduğunu savunmak, kurum bakımının neden olduğu sorunlar göz önüne alındığında mümkün görünmemektedir. Yörükoğlu, bu çocukların özelliklerini belirterek bu tabloyu gözler önüne sermiştir. Bu çocukların sıska, donuk bakışlı, çevresiyle ilgisini kesmiş, bazen

¹² İslam dininde evlatlık miras ve mahremiyet gibi nedenlerle evlatlık çocuk alma durumu görülmemektedir. Fakat kimsesiz çocukların bakımı ve korunması teşvik edilmiştir. Ahzab süresinde (33/4-5) “Allah, evlatlıklarınızı oğullarınız gibi tutmanızı meşru kılmaı. Bunlar, sizin dillerinize doladığınız boş sözlerdir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O erıstırir. Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin. Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yoktur” demiştir (https://sorularlailamiyet.com/evlatlik-evlat-edinme-yuvadan-cocuk-almak-konusunda-bilgi-verir-misiniz:15.03.2019)

¹³ II.nci Mili Sosyal hizmetler Konferansı, 5-8 Mayıs 1962, Ankara: SSYB, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, No:23, s.53-70

yürüyemeyen, gülmeyi bilmeyen, konuşamayan, saç çekme veya parmak yeme gibi semptomları olduğunu belirtmiştir.

Cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası çocukların korunması ve bakımı ile ilgili çalışmalar günümüzden farklıdır. Çocuğun çoğunlukla yaşadığı bölge değiştirilmez, yakın bir komşu ya da akrabasının yanında bakım, eğitim ve öğretimi üstlenilirdi. Barınma, evlilik gibi durumlarda ise imece usulüyle gerekli çalışmalar yapılır ve yardımlar sağlanırdı. Bakıma muhtaç çocuğun ebeveyninden birisi yaşıyor ve çocuk onun yanında kalıyorsa dini ve örf bağlamında zekât, fitre gibi yardımlar yapılırdı. Buradaki toplumsal yapı, bu sorunu kendi dinamikleriyle çözebildiği için dışarıdan bir müdahale olmamıştır. Cumhuriyet öncesi dönemdeki sivil ve hayırseverlik çalışmaları günümüz sosyal hizmet kurumlarına örneklik teşkil ettiği söylenebilir Cumhuriyet öncesi dönemde sivil ve hayırseverlik çalışmaları ve çocukların bakımı ve meslek edinmeleri ön planda iken cumhuriyet sonrasında ise merkeziyetçilik ve ideoloji ön plandadır. Karatay, Tanzimat'la başlayan kurumsal sosyal hizmetlerin çıkış kaynağını modern devletler, yurttaşlık, devletçilik ve merkeziyetçilik ön plana çıkmıştır (Karatay, 2018, s. 305-306). Böylece bu kurumlarda ebeveynini kaybetmiş ya da kendi başına ihtiyacını karşılayamayan çocukların bakımlarını sağlayarak eğitim, meslek ve sanat öğrenmeleri sağlanmıştır. Bu kurumlar günümüz sosyal hizmet kurumlarından farklı olarak; yaşlı, kadın ve çocukların bakımlarıyla beraber yürütüldüğü, eğitim ile beraber imalathanelerde para kazanmayı sağlayabilen ve sanat öğrenilen yarı özerk sosyal hizmet kompleksleridir. Kurum bakımı sosyal hizmet kuruluşu ve alanıdır. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonunun (IFSW) tanımladığı değer ve özelliklerin çoğunluğu kurum bakımı modeliyle ihlal edilebilmektedir. Bunlar başlıca şöyledir: sosyal adalet prensipleri, kişinin kendi kaderinin tayin hakkı, savunuculuk, insan hakları, kolektif sorumluluk ve çeşitliliklere saygı, sosyal çalışmaların merkezi konumundadır. Sosyal çalışma, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerli bilgi teorileri ile desteklenen sosyal çalışma, insanlara ve yapılara yaşam zorluklarını ele almak ve refahı arttırmak için yönlendirir (<https://www.ifsw.org/tr/>,01.02.2019).

Kurum bakımı ile ilgili insanlar üzerine yapılmış bir deneyin olduğu belirsiz olmakla beraber geçmiş yüzyıllarda yapıldığını belirtmiştir Doğan Cüceloğlu. Alman İmparatoru II. Frederik insanların doğuştan getirdiği dilleri üzerine bir araştırma yapmak için elli kadar bebek üzerine deney yaptığı söylenmiştir. Bu deney için bakıcılarına; çocukların fiziki ihtiyaçlarının karşılamalarını fakat çocuklar ile konuşmamaları ve onları kucaklamamaları istenmiştir. Sonuç olarak bu çocukların konuşma yaşlarına gelmeden öldükleri belirtilmiştir. Böylece ailevi ihtiyaçları olan; kucaklanma, öpülme ve koklanma gibi şeylerden mahrum kalan bebeklerin yaşamayacakları anlaşılmaktadır. Daniel Siegel, "The Developing Mind" (Gelişen Zihin) adlı kitabında ve Miami Tıp Fakültesi Dokunma Araştırma Enstitüsü'nden Dr. Tiffany Field'in "Touch" (Dokunma) adında kitabında; özellikle bebeklerin sağlıklı gelişimi için konuşulması, dokunulması, kucaklanması veya sürekli etkileşim içinde olmaları gerektiği belirtilmiştir. Bebek kendisiyle nasıl konuşulduğunu veya davranıldığını varoluş zekâsıyla farkındadır. Böylece onu besleyen sesleri, okşayışları, toksik dokunuş ve seslerden ayırt edebilmektedir (Cüceloğlu, 2010).

Runt Sendromu örneği ve kurum hastalığı ifadesi kurum bakımının özellikle bebekler için yararlı olmadığını gösteren iki önemli tespittir. Kurum hastalığına benzer şekilde diğer canlılarda da görülen, canlının sevgisizlikten dolayı canlılığını yitirmesi, bağışıklığının zayıflaması ve ölümü gibi sonuçları olabilmektedir. Runt sendromu olarak adlandırılan bu sorun Rusya’da çocuk yurtlarında gözlenmiştir. Maddi olarak tüm ihtiyaçları karşılanırsa dahi canlının sevgisizlikten veya ilgisizlikten ölümünün gerçekleşebileceği bu gözlemlerden ulaşılmıştır (Szalavitz, 2010). Buna rağmen Türkiye’de kurum bakımının sonlandırılarak (özellikle küçük çocuklar için) aile merkezli çalışmaların sosyal politika ve sosyal haklar çerçevesinde değişimi yapılamamıştır. Dr. Spitz bebeklik dönemlerinde kurum bakımına alınan çocuklarda; çevreye ilgisizlik, gelişme geriliği, tuvalet eğitimi ve yürümede gecikmenin ortaya çıktığını ve bunu “kurum hastalığı-anne yoksunluğu sendromu” olarak tanımlamıştır. Kurum da görevli bakım elemanlarından sevgi görseler bile kurumdaki değişimler tedirginlik yaratmakta ve güven duygusunu sarsmaktadır (Yazıcı, 2013, s. 162).

Hayat Sende Derneği¹⁴; Türkiye’deki ve birçok ülkedeki sivil toplum çalışmalarından farklı olarak kurum bakımından ayrılmış gençlerin kurduğu ve özellikle küçük çocukların kaldığı kurumların kapatılarak bu çocukların aile yanında kalmaları gerektiğini savunmaktadırlar. Hayat Sende Derneği; ayrıca ulusal ve uluslararası akademik çalışma, tanıtım rapor ve çalıştaylar düzenleyerek ve katılarak önemli çalışmalara imza atmaktadır. Ayrıca uluslararası Family for Every Child (her çocuk için aile)¹⁵ gibi benzer kuruluşlar ile beraber çalışmaktadırlar.

1.3 Çocukların Korunmasına Dair Mevzuat ve Bakım Modelleri

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 3/7/2005 tarihinde 2828 sayılı kanuna ek ve tamamlayıcı olarak çıkarılmıştır. 5395 sayılı kanun ayrıca önleyici, destekleyici ve danışmanlık hizmetleri gibi çocuğunu korunma muhtaç hale girmeden veya kurum bakımına alınmadan bakımı ve korunmasını sağlanması üzerinde durulmuştur. Bu amaçla aile merkezli bilhassa koruyucu aile gibi hizmetleri ile bu sorumluluğun toplum ile paylaşılması ön plana çıkarılmıştır. 5395 sayılı kanunun önemli özellikleri: çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, yarar ve esenliğinin gözetilmesi, çocuk ve ailesinin ayrımcılığa tâbi tutulmaması, bilgilendirilerek karar sürecine katılımlarının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışarak insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usulün izlenmesi; böylece kurum bakımının en son çare olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

5395 sayılı kanunun 3. maddesinde korunma ihtiyacı olan ve suça sürüklenmiş çocuk olmak üzere iki dezavantajlılık durumu belirtir. Korunma ihtiyacı olan çocuk: “*bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru*” şeklinde tanımlanmıştır. Suça sürüklenen çocuk ise “*kanunen suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya*

¹⁴ Bkz. <https://www.hayatsende.org/>

¹⁵ Bkz. <https://familyforeverychild.org/>

kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine kararı uygulanan” çocuk olarak tanımlanmıştır. 5395 ve 2828 sayılı kanun çocuklara yönelik kurum bakımı, kurum personeli ve mahkemelerine dair belirgin farkları yoktur.

2828 sayılı kanunu aşağıda da ifade edildiği üzere kurumun çocukların mezun olmadan önce kendi kendine yetebilme şartını sağlıyor olması gerektiğini vurgular. Ortaöğrenime devam edenlerin 20 yaşına kadar, yükseköğrenime devam edenlerin 25 yaşına kadar korunma kararları uzatılabileceği ayrıca öğrenime devam etmeyen 18 yaşını doldurmuş çocukların bir iş veya meslek sahibi edilerek kendi kendilerine yeterli olabilmelerinin sağlanması amacıyla 20 yaşına kadar korunma kararları uzatılabilir. Korunma kararı kalkmış; ancak tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda bulunan kız çocukları, kurumca himaye olunur. Bu çocukların emek karşılığı iâşe, ibate ve harçlıkları kurumca karşılanmak kaydıyla kurum hizmetlerinde çalışmalarında sağlanabilir. Bedensel, zihinsel ve ruhsal engellilikleri nedeniyle sürekli bakıma ihtiyacı olan ve çalışmaktan aciz olan çocukların korunma kararı uzatılabileceği kanunla belirtilmiştir (Madde 24). Bu konuda kurumdan ayrılan gençlerin ‘sudan çıkmış balık’ gibi oldukları kendi temel yaşam becerileri ve ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorlandıkları söylenebilir. Çünkü 18 veya 25 yaşına kadar tüm ihtiyaçlar (temizlik, yemek) rutine ve kurum personelinin etkisine bağlı olarak yapılmıştır.

Koruyucu ailelerin görev ve yükümlülüklerini çocuğun gelişiminin sağlanması amacıyla iki bölümde özetlenebilir. Bunlar sağlıklı bir ortamda gelişimini sağlamak ve kendine yetebilmesini sağlamak amacıyla eğitimi sağlamaktır:

Yanına yerleştirilen çocuğun her yönden sağlıklı gelişimi için gerekli koşulları sağlamak ve uygulamak, Sağlık Bakanlığının belirlediği aralıklarda çocuk izlem protokollerine göre izlemi yaptırmak, varsa tedavi planı ile ilgili yükümlülükleri yerine getirmek, uygulanmasında koruyucu aile birimiyle işbirliği içerisinde olmak.

Çocuğun yetenekleri ve becerilerinin el verdiği ölçüde eğitim ve öğretimi veya meslek sahibi edindirilmesi için gerekli çabayı göstermek, çocuğu koruma, eğitme ve yetiştirme dışında hiçbir surette çalıştırmamak.¹⁶

Türkiye’de aile yapısı uğradığı yapısal değişim, ailenin önceliklerini ve ilkelerini de değiştirmiştir. Bu amaçla çocuklara ve aileye yönelik Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kurulmuştur. 4271 sayılı kanunu 347. Maddesine göre çocuğun fiziksel ve ruhsal durumuna zarar verdiği tespit edilirse çocuğun kendi ailesinden alınıp başka bir ailenin yanına ya da kurum bakımına alınabileceği belirtilmiştir. Çocuğun ailenin huzurunu katlanılmayacak derecede sarstığı tespit edilirse aynı işlem uygulanabilmektedir (www.koruyucuaille.gov.tr, 2019). Bu ifade benzer şekilde cumhuriyetin kurulmasıyla beraber sosyal devlet ilkesi gereği ailenin yerine devletin çocuk için daha öncelikli ve faydalı olacağı kabul edilmiştir. Sosyal devlet ilkesi korunma muhtaç insanların devlet eliyle korunmasını kapsamaktadır. Bu kapsamda 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu genel yasal prosedürleri kapsamaktadır.

Sivil olarak korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik STK ve sendika örgütlenmeleri de mevcuttur. Türkiye Korunma Muhtaç Çocuklar Vakfı (koruncuk), korunma ihtiyacı olan

¹⁶ <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/>

çocuklar alanında çalışan köklü sivil toplum kuruluşlarındandır. Bu çocukların sorunlarına dair çalışmalar yürütmektedirler.¹⁷ Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Kültür ve Dayanışma Derneği (YURT-AY-DER)¹⁸ ve yurt sendikası¹⁹ Türkiye’de kurum bakımında kalan kişiler arasındaki üye ve tanıtım anlamında en yaygın kuruluş olduğu söylenebilir. Mutlu Yuva Derneği ise korunma ihtiyacı olan çocuklar arasında çalışan derneklerdendir.²⁰

Tablo 1: 2016-2017 Yılları Arasında Kurum İstatistikleri

	2016		2017	
	Kuruluş Sayısı	Bakılan Çocuk Sayısı	Kuruluş Sayısı	Bakılan Çocuk Sayısı
Çocuk Yuvaları (0-12)	6	323		
Yetiştirme Yurtları (13-18)	8	396		
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18)	4	254		
Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evi)	92	5,257	108	6.208
Çocuk Evleri	1,092	5,626	1.195	6.341
Çocuk Destek Merkezi	68	1,463	65	1.640
TOPLAM	1,270	13,319	1.368	14.189

	2016	2017
ÇOCUĞA YÖNELİK HİZMETLER	Çocuk Sayıları	Çocuk Sayıları
Kuruluş Bakımı Altında Bulunan	13,319	14.189
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen	84,872	104.729
Aileye Döndürülen Çocuk	11,227	11.342
Evlat Edindirilen	15,007	16.171
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan	5,004	5.642
Koruyucu Aile Sayısı	4,115	4.654
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan	2,237	2.400

(<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr>; 2018)

Koruyucu aile ve evlatlık aile gibi aile modellerinin de gelişmelerin olduğu, toplumun bu alana ortak olduğu söylenebilir. Korunma ihtiyacı olan çocukların aile merkezli (koruyucu aile) modellerden yararlananların sayısının arttığını göstermektedir. Bu artışın çocukların psiko-sosyal gelişimleri maliyet ve verimlilik açısından bu alanda yapılmış bir çalışma olamamakla beraber faydalı olacağı düşünülmektedir. Ülkemizde TÜİK’in 2014 verilerine göre kurum bakımı altında 12.171, koruma altına alınmadan aile yanında destek verilen çocuk sayısı 56.018, aileye dönüş yaptırılan çocuk sayısı 10.526, evlat edindirilen ya da koruyucu ailenin yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı 17.654 kişiden oluşmaktadır. Bunların çoğunluğun Sevgi Evleri ve çocuk evleri modellerinden yararlanmaktadır (TÜİK, 2014, s.70). Kurum bakımında kalan çocukların üniversiteye ve

¹⁷ Bkz. <https://koruncuk.org/>

¹⁸ Bkz. <https://www.ankarayurtayder.org/>

¹⁹ Bkz. <http://yurtsendikalari.org/>

²⁰ Bkz. <https://mutluyuva.org/>

eğitime ilgisiz oldukları rakamlara yansımıştır. Ailesiyle kalamayan çocukların kurum tarafından bakımı üslenir. Kurumlar kışla tipi ya da koğuş tipi ve ev tipi olmak üzere ikiye ayrılır.

Tablo 2: 2011-2015 Yılları Arasında Kurum İstatistikleri

	2011		2012		2013		2014		2015	
	Kuruluş S.	Çocuk S.	Kuruluş S.	Çocuk S.	Kuruluş S.	Çocuk S.	Kuruluş S.	Çocuk S.	Kuruluş S.	Çocuk S.
Çocuk Yuvaları (0-12)	68	3.724	45	2.665	21	901	10	490	7	390
Erkek Yetiştirme Yurtları (13-18)	89	4.342	48	2.350	37	1.201	20	651	10	401
Kız Yetiştirme Yurtları (13-18)			17	605	5	138				
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18)			14	1.269	9	460	7	366	6	319
Refakatsiz Sığınmacılara Yönelik Yetiştirme Yurdu							4	100		
Sevgi Evi (Çocuk Evleri Sitesi)	36	3.004	45	3.301	61	3.952	73	4.352	86	4.950
Çocuk Evleri	448	2.494	649	3.581	906	4.953	1.015	5.068	1.057	5.366
Çocuk Destek M. (ÇODEM = KBRM+BSRM+ÇOGEM)	46	756	83	10.891	61	1.076	62	1.144	67	1.241
TOPLAM	687	14.320	901	24.662	1.101	12.681	1.191	12.171	1.233	12.667
Kuruluş Bakımı Altında Bulunan		14.320						12.171		12.667
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen		34.982		33.344		42.920		56.018		71.847
Aileye Döndürülen Çocuk		8.099		8.861		9.937		10.526		11.085
Evlat Edindirilen		11.444		12.057		12.822		13.646		14.515
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan		1.282		1.492		3.351		4.008		4.615
Koruyucu Aile Sayısı	1.190		1.350		2.776		3.283		3.797	
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan		1.639		53.220		56.024		1.955		1.831

(Gökçe, 2017, s. 31)

Tablo 1 ve Tablo 2’ de 2011-2017 yılları arasında bakım modellerindeki niceliksel değişimler hakkında önemli veriler sunmuştur. Bu veriler incelendiğinde, korunma ihtiyacı olan çocuk sayısının arttığı anlaşılmaktadır. Özellikle ailenin rol ve sorumluluklarının değiştiği ve aile yapısının köklü değişime uğraması çocuklar için yıkıcı tehditler oluşturmaktadır.

1.3.1 Kurum Bakımı Modelleri

Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum bakım modellerini şöyle sıralaya biliriz: çocuk yuvaları, sevgi evleri, yetiştirme yurtları, kadın konukevi, gözlem evleri, çocuk evleri, koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, çocuk ve gençlik merkezleri/sokakta

çalışan çocuklar merkezleri, çocuk destek merkezleri. Bunlar oda düzeni, kalınan yerler ve etkileşimleri açısından beş sınıfa ayrılabilir. Toplumdan belli sınırlar ile ayrılmış ve koğuş sistemi olanlar, toplumdan belli sınırlar ile ayrılmış ve ev ortamı olan, topluma kısa sürede dönüşü ve rehabilitasyonu sağlamak amacıyla ayrılmış olanlar, topluma uyumunu sağlamak amacıyla toplumsal alanlarda (apartman) geçici olarak bakımlarının sağlandığı yapılar olarak ayrılabiliriz.

2828 sayılı korunma, bakıma ve yardıma ihtiyacı olan çocuklara yönelik sosyal hizmetler kanununu 3. Maddesinde belirtilmiştir. Bu kurumlar genel olarak kapalı-açık-etkileşimli, geçici- sürekli, koğuş veya kışla-ev tipi şeklinde kategorilere ayrılabilir.

1.3.1.1 Kapalı, Sürekli ve Koğuş Tipi Yapılar

Kapalı, sürekli ve koğuş veya kışla tipi yapılarda bir dönem yetiştirme yurtları olarak bilinen kurumlar kastedilmektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler kanununun 4. Madde' sinde korunma ihtiyacı olan çocuğa yönelik kurumlarından Yetiştirme Yurdunu; 13-18 yaş ve üzerindeki korunma muhtaç çocukları korumak, bakmak, bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmıştır. Bu tanım etiketleyici olduğundan 'muhtaçlık' yerine 'ihtiyacı olan' ibaresi kullanılmıştır. Türkiye'de son yıllarda koğuş tipi yapılar yerine ev tipi modellere geçilmektedir. Çocuk Hizmetleri Müdürlüğünün Tablo 2'de belirtilen verilerinde görüldüğü üzere yetiştirme yurdu modeli Türkiye genelinde kaldırılmış olup çocuk evleri sitesi, çocuk evleri veya çocuk destek hizmetleri şeklinde hizmet vermektedir.

Bu yurtlar, çocukların ve gençlerin temel ihtiyaçları olan barınma, giyim ve beslenme ihtiyaçlarını reşit olana kadar karşılarken, eğer koruma ihtiyacı giderilirse veya aileye dönüşü sağlanırsa koruma kararı kaldırılır. Çocuğun 18 yaşına kadar kurumda bakımı sağlanır, eğitimi devam ediyor ise bu koruma kararı 25 yaşına kadar devam ettirilir. Kız çocuklar için evlilik durumunda, yüksek devlet memuru aylığının bir buçuk katı miktarında yardım edilebilmektedir (Seyyar & Genç, 2010, s. 849). Yetiştirme yurtları, duvarlar veya sınırlar ile kamusal alandan ayrılmış ve gece gündüz giriş ve çıkışların kontrolünün yapıldığı kapalı alanlardır. Büyük şehirlerdeki kurumların sınırları küçük şehirlere göre daha katıdır. Koğuşlar 2-4 kişilik olup yaş, okul ve sınıf gibi farklılıklara göre (kısmen de olsa kurum sakinlerinin inisiyatifine bırakılabilir) yerleştirilmektedir. Kurumda yardımcı hizmetler, teknik hizmetler, eğitim hizmetleri ve sağlık hizmetleri sağlanır. Kurum görevlileri nöbet veya vardiya usulüyle görev yapmakta, mesai saatleri içinde formel ve duyu dışı iletişim tarzı geçerlidir.

1.3.1.2 Kapalı, Sürekli ve Ev Tipi Yapılar

Kapalı, sürekli ve ev tipi olan Çocuk Yuvaları: 0-12 yaş aralığında korunma ihtiyacı olan çocuklar ile 12 yaşını doldurduğu halde ilde kızlara yönelik kurumların olmaması gibi nedenler ile kız çocuklarının da kalabildiği kurumlardır. Ayrıca bu kurumlar bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini ve sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Madde 3/f/1). Kurumların fiziki yapısı ve imkânları, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek

şekilde dizayn edilmeye çalışılır. Oyun, spor ve müzik alanlarının olduğu kurumlar ayrıca mesleki gelişimlerini sağlanacağı kurslar da düzenler.

Çocuk Evleri Sitesi ise korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan kuruluştur. (Madde 3/f/12). İsim olarak sevgi evleri olarak da kullanılan bu kurumlar çocukların toplumsal bütünleşmelerini sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Aile ortamına benzeyen site içerisinde müstakil dublex, tirblex binalardan oluşan ve çoğunlukla bahçesinde spor alanlarını olduğu yapılardır. Ülkemizde 2016 yılı Aralık sonu itibariyle 92 Sevgi Evinde 5 257 çocuk fiilen kalmaktadır (Varol, 2017, s. 21). Bu kurumları koğuş veya kışla tipi kurumlardan ayıran en önemli özellik, aile ve ev ortamına benziyor olmaları ve çocukların tercih, beğeni ve isteklerinin dikkate alınarak bireyselliklerinin kısmen de olsa geliştirilebildiği kurumlardır.

1.3.1.3 Açık, Sürekli ve Etkileşimsel Yapılar

Açık, sürekli ve etkileşimsel model olan Çocuk Evleri veya Çocuk Evi modelleri ile korunma altında bulunan çocukların toplum ile etkileşimlerini sağlanması ve daha küçük birimlerde bakımının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu evler her ilin sosyal, kültürel ve fiziksel yapısının çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde uygulanan yatılı sosyal hizmet modelidir (<https://alo183.aile.gov.tr>, 2015).

Çocuk evleri; 0-18 yaşlar arasındaki korunma ihtiyacı olan çocukların kaldığı ev tipi yapılardır (Madde 3/f/11). Apartman ve müstakil yapılardan oluşan, toplu bakım modelinin aksine 5-6 çocuğun kaldığı evlerden oluşan, her ilin sosyo-kültürel öğeleri dikkate alınarak, çocuklara karşı hassasiyet ve sevgi gösterebilecek kişi ve ailelerin yoğunlukta yaşadığı bölgelerde verilen hizmettir. Ülkemizde 2016 yılı Aralık sonu itibariyle 1.092 çocuk evinde 5.626 çocuk fiilen kalmaktadır (Varol, 2017, s. 22)

1.3.1.4 Geçici Koruma Sağlayan Yapılar

Kreş ve Gündüz Bakımevleri: 0 - 6 yaş grubundaki çocukların geçici ve düzenli olarak bakımlarının gerçekleştirmek, bedensel ve ruhsal sağlıklarını korumak ve geliştirmek ve bu çocuklara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak amacıyla kurulan ve yatılı olmayan sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Madde 3/f/3).

Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ise bedensel, zihinsel ve ruhsal özürleri nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olan kişilerin, fonksiyon kayıplarını gidermek ve toplum içinde kendi kendilerine yeterli olmasını sağlayan beceriler kazandırmak veya bu becerileri kazanamayanlara devamlı bakmak üzere kurulan sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Madde 3/f/5).

Çocuk Destek Merkezleri: Suç mağduru, suça sürüklenen, sokakta ve risk altında bulunan çocuklara özgü Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) 2015 yılında ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) bağlı olarak kuruldu. Bakanlık, bu çocukların topluma tekrar katılımlarını sağlamak ve fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sosyal destek ağlarının da aktif katılımının sağlayarak hizmet vermektedir. Bu alanda yapılan çalışma Avrupa birliği tarafından desteklenmektedir. Böylece istismar mağduru

çocuklara yönelik istismarın etkileri ve istismar sonrası oluşan davranış problemleri ile suça sürüklenen ve sokaktaki çocukların davranış problemlerinin iyileştirmesine yönelik çalışmalar yapılıyor (<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/cocuk-destek-merkezleri>, 03.03.2019) Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği'nde şöyle ifade edilmiştir (Madde 3/d) :

Suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan; psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Mavili & Bilgin, 2017, s. 105-125).

1.3.1.5 Çok Amaçlı Sosyal Hizmet Kuruluşları

Aynı yerleşkede ve/veya binada, birden çok sosyal hizmet kuruluşunun tek yönetim ve denetim altında kurulmasına ve çalışmasına imkân tanıyan sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Madde 3/f/9). Örneğin geçmişte Darülaceze gibi kurumlarda yaşlıların, kimsesizlerin, kadınların ve çocukların beraber bakımları sağlanmıştır. Örneğin bu yapılarda Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi İle Sevgi Evleri aynı bölgede ve ilişkili bir şekilde hizmet vermektedir. Günümüzde yetiştirme yurdu gibi toplu ve koğuş tipi yatılı kurumlar yerine sosyal bütünleşmeyi artıracak ev tarzı modellere geçilmektedir.

1.3.2 Aile Merkezli Bakım Modelleri

Son zamanlarda geliştirilen ve yaygınlaştırılan aile merkezli bakım modeli ile total kurumların etkisi azaltılmaya çalışılmaktadır. Aile Yanında Destek ve Aileye Dönüş Uygulaması kurum bakımlarında kalan kişilerin en önemli sebeplerinden birisi olarak maddi yetersizlik olduğundan çocukların ailenin yanında desteklenerek bakımı yapılması son yıllarda üzerinde önemle durulmaktadır. Aynı nakdi yardımlar çerçevesinde temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ailelere yönelik ayni ve nakdi sosyal yardım faaliyetleri yapılmaktadır (Doğru & Saltalı, 2015, s. 237 akt. Tuncer & Erdoğan, 2018, s.524). Aileye, Aile İçinde Yardım Uygulaması kurum bakımına alınması gerekli olduğu düşünülen çocukların veya ailesinin yanından alınmadan destek verilmesinde sakınca olacağı düşünülmeyen çocukların, meslek elemanlarının rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile kurum bakımının zararlı etkisinden korunması ve böylece ailenin de işlevlerinin daha sağlıklı işlemesi sağlanır (Erbay, 2015, s. 70).

Kurum bakımı, devletin korunma muhtaç çocuklar için önemli bir alan olarak hizmet vermiştir. Devletin gerek sosyal devlet olma gereği gerekse koruyuculuk ve babalık gibi rollerinden dolayı en tercih ettiği hizmet biçimidir. Son yıllarda kurum bakımının maliyetli oluşu ve kurumda kalan çocukların bazı nedenlerden dolayı verimli olmaması nedeniyle aile merkezli sosyal hizmetler ön plana çıkmaktadır. Son dönemlerde yetiştirme yurtlarının çocuklar için yararlı olmadığını ve ailenin yanında yetişmesi gerektiği fikri kabul edilmektedir. Bundan dolayı Türkiye de koruyucu aile sistemi ve evlat edindirme gibi aile merkezli hizmet biçimleri geliştirilmiştir.

Son dönem çocuk koruma çalışmalarında çocukların aile yanında bakım ve korunmalarının sağlanmasına özel önem verilmektedir. Türkiye'de şimdiye kadar evlat

edinilen çocuk sayısı kadar çocuğun, Avrupa ülkelerinin bazılarında sadece bir yıl içerisinde evlat edinildiği görülmektedir. Avrupa’da devletin bu sorumluluğu halk ile paylaşması ve halkın da çabası ile çocukların ailelerin yanında yetiştirilmesine önem verilmektedir. Kalabalık yuva ve yurtlar koğu sisteminden oda ve ev sistemine dönüştürülerek sosyal uyumlarının artırılması amaçlanmış ve böylece eski bazı kurumlar ihtiyaç kalmadığından dolayı ise kapatılmıştır. Ayrıca Çocuk evleri şeklinde, çocukların toplumdan soyutlanmadan kalabilecekleri ortamlar yaygın model olmaktadır (Yazıcı, 2012, s. 501).

1.3.2.1. Koruyucu Aile

Kurum bakımının çocuklar üzerinde neden olduğu olumsuz etkiler aile merkezli bakım modellerine dönüşmüştür. Sıcak, hoşgörülü, sabırlı, güvenli ve şefkatli bir ortam sağlayabilen, sevgisi ile bir çocuğun hayatında fark yaratmak isteyen ve mevzuatta belirtilen şartları taşıyan ve kurumla işbirliği içinde çocuk yararına hizmet vermeye kendini hazır hisseden herkes koruyucu aile olabilir.

Koruyucu aile olmak için; T.C. Vatandaşı olan ve Türkiye’de sürekli ikamet eden, 25-65 yaş aralığında olan, en az ilkokul düzeyinde eğitim almış olan, düzenli geliri bulunan, çocuğun veli ya da vasisi olmayan ve Koruyucu Aile Yönetmeliğinin 8/9-d maddesinde tanımlanan suçlara ilişkin adli sicil ve arşiv kaydı bulunmayan kişiler başvurabilir. Eğer kişiler evli olması halinde her iki eş için de aynı belgeler gibi şartlar aranır (<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr>, 2018). Türkiye’de bunca duyuru ve çalışmalara rağmen koruyucu aile bulunmayan altı il bulunmaktadır (<https://www.hayatsende.org>, 2018).

Koruyucu aile başvuruları il müdürlüklerine ve edevlet uygulaması üzerinde başvuru yapılarak görüşmeler yapılır. Başvuru kabul edilirse sosyal inceleme yapılır ve değerlendirmeler koruyucu aile komisyonuna iletilir (Kesgin, 2016, s. 79). Koruyucu ailenin ilk örneği “ıcarı sağır” denilebilir (Karatay, 2018, s. 122). Geçmişte çocuklara yönelik korunma ve bakım ihtiyacı oluşursa, bu içinde bulunduğu sosyal destek sistemi içerisinde korunması ve bakımı sağlanırdı. Bu uygulama kurum bakımına alternatif olabilecek ve çocuğun ihtiyaçları karşılayabilecek tek uygulamadır. Kurum bakımına maruz kalmaması ve aile yanında bakım ve korunmasının sağlanması çocuk için hem hak hem de ihtiyaçtır.

1.3.2.2. Evlat edinme

Eski Çin, Hint, Bâbil, Asur, Sümer, Mısır, İran, Yunan ve Roma hukuki olarak evlat edinmeye yer vermişlerdir. 20 yüzyılın başlarında evlatlık çalışmaları hız kazanmıştır. İlk olarak Fransa ve İsveç’te modern anlamada yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ülkemizde geçmişte kurum bakımına benzer olarak geçmişte çocuklar ‘besleme’ olarak kullanılmış fakat öz evlat gibi özellikleri olmayan (Gökçe, 2017, s. 22-24) dışlayıcı, ezici, uygulamalar geçmişte de var olmuştur.

Ülkemizde diğer Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında devletin sorumluluğu halk ile paylaşması ve teşvik etmesi nedeniyle çocukların evlatlık veya koruyucu aile ile aile ortamında çocukların desteklenmesi üzerinde önemle durulmaktadır. Türkiye’de toplam evlatlık verilen çocuk sayısı 13.024 olarak bilinmektedir (<https://www.hayatsende.org>,

10.12.2018). İsviçre’de ailelere verilecek çocuk sayısının yetersiz olması nedeniyle diğer ülkelerden bile çocuk alındığını hatta bu amaçla evlatlık aile yaşı düşürülmüştür. Bu çocuklardan en şanslı olanları aile yanına verilen çocuklardır. Fakat ülkemizde evlatlık uygulaması dini nedenlerinde etkisi ile oldukça yetersiz olduğu söylenebilir (Yörükoğlu, 2007, s. 208-211).

1.4. Kurum Bakımına Geliş ve Kalış Süreci

Kurum bakımına geliş ile beraber kurum bakımın ritüelleri, kuraları ve etkilerinin olduğu söylenebilir. Kurum bakımına alınma nedenleri, travmanın etkisi, kuruma geliş yaşı, kurumda kalınan yıl miktarı ve sosyal destek bağlarının zayıf olması karşılaşılabilecek sorunların üstesinden gelebilmeyi zorlaştıran faktörlerdir. Sosyolojik ve psikolojik tahlillerin ortasında yer alan Sembolik Etkileşimcilik Kuramı; temel olarak bireyi, benliği ve etkileşimi merkeze alınmıştır. Tüm bu tahlillere rağmen insanın doğuşundan itibaren biyolojik, psikolojik, sosyal, maneviyat ve etkileşimsel boyutların toplamına bütünsel olarak bakılabilmesi alanın anlaşılmasını sağlayacaktır.

Kurum bakımı çocuğun aileden alınarak yetiştirilmeye çalışması, kendini tek kuşatıcı ve yetkin çözüm merci olarak göstermektedir. Ailelerin ise buradaki en önemli amacı çocuğun yetiştirmesi, eğitimi sağlığı değil iş garantisinin oluşu nedeniyle kurumlar meslek kapısı olarak düşünmeleridir. Kurumun kendi tek merci olarak görmesi son beş yıl (2013-2019) içinde değişmiştir. Kurum artık bu yetkinliği kendinde görmemekte ya da başarısız olduğu için bu sorumluluğu çocuğun aile ve akrabaları ya da toplum ile paylaşmaktadır. Fakat burada şöyle bir sorun ile karşılaşılmaktadır. Eğer ebeveynlerinde birini kaybetmiş ise çocuğa diğer ebeveynin bakması gerekirken (bundan dolayı kurum bakımına gerek olamamasına rağmen) ebeveynin iş garantisi olmasından dolayı kurum bakımının tek çare olarak görmesine neden olmaktadır. Bu durum, (ikinci evlilik, çocuklara dair sorumsuzluk) çocuğun fiziksel ve psikolojik durumunu olumsuz etkilemektedir.

1.4.2. Kurum Bakımına Alınma Nedenleri

Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum bakımı birçok sebebinin yanında temel olarak aile yapısının bozulmasının sonucu olduğu söylenebilir. Kurum bakımına alınma sebepleri incelendiğinde bunların çoğunluğunu babanın yokluğu ve maddi imkânsızlıklar olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Fakat temel sorun annenin veya yakın aile ve akrabaların hayatta olmasına rağmen sorumluluğun kurumlara bırakması veya kurum bakımının tek çare olarak uygulanmasıdır. Karakuş, Kesen ve Deniz (2012, s.139) 1996-2004 yılları arasında Türkiye’deki 109 kurum bakımında kalanların kuruma geliş nedenleri ile ilgili yaptığı çalışmada incelenen 26.491 çocuğun yetiştirme yurduna geliş nedenlerine bakıldığında; anne-baba boşanması nedeniyle 4.540 çocuk (%17.1), ebeveynin terki nedeniyle 2.216 çocuk (%8.3), ebeveynin ölümü nedeniyle 12.353 çocuk (%46.6), ekonomik yetersizlik nedeniyle 3.716 çocuk (%14), enste maruz kalma nedeniyle 174 çocuk (%0.66), cinsel istismar nedeniyle 309 çocuk (%1.16), fiziksel ve duygusal istismar nedeniyle 938 çocuk (%3.5), zorla evlendirilme nedeniyle 36 çocuk (%0.13), diğer nedenlerden (ebeveynin biri ya da her ikisinin özürlü olması, cezaevinde olmaları, deprem gibi doğal afetler, töre vs...) ötüründe 2.209 çocuk (%8.33) kuruluşlara

yerleştirilmiştir. Ebeveyn boşanması, terki, ölümü ve ekonomik yetersizlik nedenleri toplandığında %86'lık çok yüksek olduğu görülmektedir (Varol, 2017, s. 13). Kentleşme ve küreselleşmenin doğurduğu yoksulluk, korunma ihtiyacı olan çocuk olgusunun önemli bir müsebbibidir.

Kalaycı (2007, s. 90-170), korunma ihtiyacı olan çocuk sayısının artmasını makro ve mikro sebeplere ayırarak açıklamıştır. Bu sebepler: ailedeki yapısal değişim, akraba ve yakın çevre ilişkilerindeki değişim (birincil grup tutum ve ilişkilerdeki değişim), gelir dağılımı adaletsizliği (ekonomik sebepler), kırdan kente göç olgusu, çarpık kentleşme veya gecekondu olgusu, hızlı nüfus artışı, eğitimsizlik, işsizlik, anne ve baba yoksunluğu, parçalanmış aile yapısı, üvey anne-babanın varlığı, aile içi şiddet, kalabalık aile yapısı, çocuk ihmal ve istismarı (fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar, ekonomik istismar), ailede çocuğa karşı sevgi-ilgi eksikliği ve sorunlu anne-baba varlığı olduğunu savunmuştur. Genel olarak ekonomi ve göç nedeni ile aile düzeninin ve sorumluluklarının değişmesi korunma ihtiyacı olan çocuk olgusunun oluşmasını veya artmasını sağlamıştır. Bunlara ek olarak bölgesel şartlar; terör, kan davaları, mevsimlik göç ve şiddet olayları da doğrudan veya dolaylı olarak bu durumu etkilediği söylenebilir.

Çocuklara kötü davranma veya istismar etme korunma ihtiyacı olan çocuk kategorisi kapsamındadır. Suça sürüklenme, genç yaşta anne olma, tek ebeveynlik ve boşanma ile de ilişkili olan bu olgu korunma ihtiyacı olan çocuk sayısını artırmaktadır. Bu çocuklar arkadaşlık kurmakta zorluk çekmekte, güven duyguları düşük, sebatsız, saldırgan veya uygunsuz davranışları olabilmektedir. Amerika'da Big Brother adlı kuruluş erkek çocuğu olan boşanmış kadınların haftada 3-4 saat oğluyla beraber oyun oynayacak yetişkin bir erkek için başvurur ve orada bakım ve annelik yapmaları istenir. Boşanmada çocuklar genellikle annenin yanında kaldığında kız çocukları anne modeli sorunu yaşamazken erkek çocuklar güven ve sevgi ihtiyacının karşılandığı baba eksikliği yaşarlar (Cüceloğlu, 2013, s. 376-384).

1.4.3. Gözetim ve Kapatma

İnsanın nesneleştirilmesi ya da insan bilimlerinin doğuşunun iki yönünü; bir yandan anormal olarak etiketlenen birey ayrı bir yere konur ve reddedilir veya hapsedilir. Diğer yandan özel bir vaka olarak yönlendirilir veya rehabilite edilir. Kapatılma ve gözetim; iktidarın hem kendileri hem de çevreleri üzerinde edimde bulunabilecek, kendilerini denetleyebilecek ve bir bilinç tarafından güdeleyebilecek yetenekte özneleri saf dışı bırakan böylece üreten kurumların eylemlerine tekabül ederken: marjinalleştirme ise açık bir sistemin eylemlerine tekabül eder. Foucault'da belirttiği üzere; toplumun otoriter biçimde sınıflı bir orduya dönüşümü hastaneler, hapishaneler, fabrikalar ve okullar gibi iktidar mekanizmaları aracılığı ile normalleştirilmesi ve kitleselleştirilmesi amaçlanır. Öznenin ortaya çıkışını tabi kılınma ya da uyruklaştırma olarak belirtir. Bu uyruklaştırma iktidarın eğitimciler ve psikiyatristler aracılığı ile beden üzerindeki gözetimi, teknoloji ile gerçekleştirilir (Touraine, 2014, s. 212-215).

Foucault (1992) modern iktidarı ve devleti 'büyük gözaltı' olarak adlandırmıştır. Hapishane sadece suçluların kaldığı yer değil aynı zamanda yetim veya kimsesiz çocukları da kapsayan kurumsallaştırma ile ilişkili gözaltıdır. Kamuya açık

cezalandırmadan, gizli bir cezalandırmaya doğru giden dönüşümde iktidarın halkı kontrol etme yolu, insanları bireyselleştirmekten geçmekteydi. Bireyselleştirmek, gözetim altında tutmak ve cezalandırmak, yani egemen olmak demektir. Böylece modern iktidar çocuğu okulla, hastayı hastaneyle, deliyi tımarhaneyle, askeri orduyla, suçluyu hapishaneyle kuşatarak bireyselleştirmiş, kaydetmiş, sayısal hale getirmiş, egemen olmuştur. Her kişi bir yerde kayıtlı hale gelince, herkes denetim altında olacak, 18. yüzyılın sonunda ceza anlayışı dönüşüme uğramış, bir gözetim ve denetim mekanizması olarak "yarı cezasal nitelikte" veya "yardımcı ceza denetimi" şeklinde "marjinal" grupların (birini oluşturan korunmasız çocuklar) denetimi ve düzenin güvenliği gereği olarak şekillendirilmiştir. Sistemin dışına itilmiş arızalı bireyleri sistem karşıtı hareketlere girmeden hemen orada yani taşrada sistem içinde eritme / kaynaştırma / prototipleştirme, uzmanlaşmış kurum ve kişilerin temel hedefidir (Uyanık, 2004, s. 62).

1.4.4. Kurum Personeli

Goffman; total kurumlardaki personel ile kurum sakinleri arasında dar ve düşmanca bakışa meyilli ilişkinin var olduğunu belirtir. Personel; kapatılmış kişileri öfkeli, ketum ve tehlikeli görürken, kendilerini haklı ve üstün görme eğilimindedir. Kapatılmış kişiler ise personeli, başkalarını küçümseyen, onlara söz hakkı tanımayan kişiler olarak; kendilerini ise aşağı, düşkün, kabahatli ve suçlu olarak hissetme eğilimindedirler (Goffman, 2015, s. 19). Kurum bakımı personel ile kalanlar arasında ağabey-kardeş ilişkisi olduğu gibi kurumda kalanlar için mesaisi doldurmak için kuruma gelenler olarak da görülebilir. Personel açısından ise kendileri ile ilişki kurarken çok temkinli olması ve bazen acınılması gereken kişilerdir. Kurum bakımlarında kalan kişiler genel olarak resmi makamlardan çekinilmekte fakat müdür ve vali bazen personele karşı koz (devlet çocuğu dokunulmazdır) olarak kullanılabilmektedir.

Personel çoğunlukla kurum ile mesai ve emek-çıkara dayalı ilişki içerisindedirler. Atlı ve Kutlu (2008) çocuk yuvaları ve yetiştirme yurdunda çalışan personelin cinsiyeti, eğitim düzeyi, kendini algılama biçimleri ve aldıkları maaşa göre empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı fark olduğunu belirtmişlerdir. Yaş, çalıştıkları kurum, medeni durum, ve çocuk sahibi olup-olmamalarına göre empatik eğilimleri arasında anlamlı bir farkın olmadığını da belirtmişlerdir (Atlı & Kutlu, 2008, s. 41).

1.4.5. Koğuş, Para ve Mülkiyet

Goffman'ın (2015) *Tımarhanesinde* olduğu gibi kurum bakımında da koğuş, mülkiyet ve para konusunda benzerlikler vardır. Kışla tipi kurumlarda kalan sakinlerin yaygın özelliklerinden biriside özel mülkiyet özelliklerinin ve eğilimlerinin olmayışıdır. Koğuşlar, maaşlar, eşyalar ve ilişkiler düzenli olarak değiştirilir. Maaşların aylık olarak ödendiği bakım kurumlarında 12 yaşından küçüklere haftalık ve ihtiyaçlara göre para verilirken 12 yaşından büyüklere aylık ve toplu olarak ödenir. Özel mülkiyet kilitlenebilen dolaplar ile sınırlıdır fakat düzenli olarak odalar ve dolaplar değiştirilir. Bu yüzden sahiplik ve özel mülkiyete eğilimleri azaltılan bireyler sonraki yaşamlarında düzenli ve dengeli şekilde ihtiyaç belirleme ve tüketim yapma konularında zorluklar yaşamaktadırlar. Para düzensizce harcanır böylece mezun olunduğunda parayı harcama konusunda zorluklar yaşanır. Cimrilik veya eli sıkılık ve savurganlığın belirgin olarak

görülen kurumsallaşmaya maruz kalan kişilerin aşırı ve kontrolsüz tüketim özellikleri sonraki hayatlarında da devam etmektedir. Koşuş tipi odalar sonraki yaşamda da yurtlar, lojmanlar, özel evler ve oteller olarak devam edebilir.

Kurum bakımında kalan/kalmış kişiler paralarını düzenli olarak harcayamama, aylık ihtiyaçların planlı olarak alamama ve ay sonuna kadar paralarını idareli olarak kullanılması konusunda sorunlar yaşamaktadırlar. Bu kişilerin savurganlık ya da eli sıkı olma durumu kurumdan ayrıldıktan sonra kredi alıp yüklü borçlanmalar gibi sonuçları doğurmaktadır. Kurum sakinlerinin eğitim ve sosyal yönleri çok gelişmediğinden fiziksel ve bedensel aktivitelere ilgi daha fazladır. Kurum da bu alanlara özellikle spora önem verir. Yeteneklerin gelişimi ve boş zamanlarda zararlı işler ile ilişkinin kesilmesi amaçlanır. Kurum sakinleri arasında borç ve değış-tokuş yaygındır. Bu bazen personel ile de yapılır. Kurum sağladığı malzemeler, aylık olarak alınan paralar borç ve değış-tokuş olarak kullanır. Parasını ilk günlerde bitirenler olduğundan borç vererek ya da bir şeyleri borç olarak satacağı (elbise, para, sigara vb.) şekilde sektör oluşur. Özellikle sigara önemli bir değış tokuş aracıyken; elbise ütülenme, kupon yatırma ek sektörlerdir. Bu şekilde para kazanılır ve önemli bir statü elde edilir. Paranın geri alınabilmesi için güç veya kurum büyükleri (mahalle delikanlıları) ile dostane veya çıkara dayalı ilişkiler kurularak sosyal destek görülebilmektedir.

1.5. Kurum Bakımından Ayrılma: Sudan Çıkmış Balık

Kurum bakımında kalmış kişilerin kurumdan ayrılmalarını en iyi özetleyecek ifade sudan çıkmış balık ifadesidir. Kurum bakımında kalış sürelerinin fazla olması ve küçük yaşlarda kurum bakımında kalmış olmanın neden olduğu sorunların kurumdan ayrıldıktan sonra kendine yetebilme ve sorunların üstesinden gelebilmelerini daha da zorlaştırmaktadır. Korunma ihtiyacı olan çocukların tespiti, incelenmesi, korunma kararlarının ve gerekli tedbirlerin alınması yasal şartlarda çocuğun yararı göz önüne alınarak gerekli işlemler yapılır. Buna göre çocuğun bakım ve koruma altına alınmasına neden olan şartların ortadan kalkması, çocuğun reşit olması veya bakım ve korunma altındaki çocuğun ölümü ile koruma sona ermektedir. Ancak her halde bakım ve korunmanın yasal olarak sona erebilmesi için korunma kararının mahkemece kaldırılması gerekmektedir. Kurum bakımının; öğrenciliğın devam etmesi veya kız çocuklarının özel durumları nedeniyle il müdürlüğünün teklifi üzerine mahkeme tarafından uzatılabilir²¹

Goffman'ın (2015, s. 28) sivil ölüm olarak adlandırdığı durum, kapatılmış kişinin geldiğı dünyaya döndüğünde birçok rolü yeniden inşa edememe durumunu anlatır. Eğitim, flört etmek, aile kurmak ve çocuk büyötmek gibi roller telafi edilemeye bilir. Kurumdan ilk çıktığında işsiz ve kendi başına bir şey yapabilme becerisinin olamayışı daha sonrada eline geçen parayı sorumsuzca harcamasına neden olabilmektedir. Kurduğı aileden sevgi beklerken aynı duruma bilemediğı için çocuğuna gereğinden fazla sevgi gösterebilmekte ya da ilgisiz, vurdumduymaz olabilmektedir. Kurum bakımından ayrılan sakinler, yepyeni bir hayat ile karşılaşrlar. Alışmadıkları bu yeni hayatta; rutinler ve kendileri için

²¹Ayrıntılı bilgi için bakınız: 28.11.1983 Tarih ve 18235 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik Madde 18,19,20.

hazırlanmış veya planlanmış şeyler yoktur. Düzenli olarak satın alma, ödemesi gereken faturalar, akrabalık ya da komşuluk ilişkileri vardır. Kurumdan ayrılmış kişi yeni hayata uyum sağlamak için eski kimliğini ve kaldığı kurumu gizleyerek normallliğini ortaya koymaya çalışır. Böylece yeni hayatına etiketlenmeden, dışlanmadan alışmaya çalışır.

1.6. Geleceği Garantileme ve Şimdiyi İhmal; 3413 Sayılı Kanun

Kurum bakımında kalmış kişilere yönelik istihdam imkânı ile pozitif ayrıcalıklar uygulanır. Bu amaçla çıkarılmış olan 3413 sayılı kanun kurumda kalan çocukların; geleceğin garanti olarak görülmesini ve şimdinin ihmal edilmesine sebep olmaktadır. Korunma ve bakım altında reşit olarak ayrılan ve iş formunu doldurduktan sonra 2828 sayılı Kanunun Ek 1. Maddesi kapsamında pozitif ayrıcalık uygulanarak Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kontrolünde herhangi bir kamu kurumunda işe yerleştirilmektedir. 3413 sayılı kanun kapsamında işe yerleştirmeleri, eğitimleri üzerinde olumsuz etkisi olduğunu genel istihdam istatistiklerine benzer şekilde çalışmamız sonucunda da ulaşılmıştır. 2828 sayılı kanun korunma gereksinimi veya kararını orta öğretime devam ediyor ise 20 yaşına kadar eğer yükseköğrenime devam ediyor ise 25 yaşına kadar devam ettirilmektedir. Ayrıca kızlar, engeli bulunan ve kendilerine yetmeyecek kişilere de koruma ve bakım sağlanacağı belirtilmiştir.

Geçmişte kurum bakımında kalan korunma ihtiyacı olan çocukların 18 yaşını tamamladıktan sonra işe yerleştirmeleri uygulaması istismar edildiği ile ilgili medya da haberler çıkmıştır:

Özellikle Doğu ve Güneydoğu'daki yetiştirme yurtlarında kalan çocukların işe yerleştirilmesi üzerine bazı aileler anlaşmalı olarak boşanıyor. Ekonomik krizle boğuşan aileler önce çocuklarını sokağa atıyor. 3413 sayılı kanun kapsamında tüm kamu kurum ve kuruluşlarına serbest kadrolarının binde bir oranında kurum bakımında kalmış kişilerin işe yerleştirmeleri yasal olarak hükme bağlanmıştır (<https://www.memurlar.net/haber>, 14.08.2013).

Kurum bakımını istismar edildiği ve ailelerin çocuklarını kurum bakımına vermelerinde iş garantisinin olması oldukça etkilidir. Bu anlamda kurum bakımının istismar edildiği ve bu kurumların 'işe yerleştirme merkezi' olarak görüldüğü söylenmiştir. Hatta bazı ailelerin koruyucu aile modellini bile kabul etmemesinin nedeni çocukların işe yerleşemeyeceği korkusu olduğu için kabul etmemektedirler. Bu şekilde kuruma yerleşen çocuğun kendi yeteneklerini geliştirebilme ve kendini gerçekleştirme çabaları engellenmektedir. Ayrıca kurum bakımı ile sosyal içerme sağlamak, suça eğilimi yok etmek ve kendi kaderini tayin etmek olarak belirlenen amaçları istismar edilebilmektedir. 3413 sayılı kanun, bölgesel ve küçük şehir şartlarının oluşu nedeniyle istismar edilerek bakım kurumlarının işe yerleştirme merkezi olarak görülmektedir.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında istihdam edilecekler İçin merkezi yerleştirme dağılımına bakıldığında eğitim seviyelerinin yarısından fazlasının ilköğretim, ilkokul ve ortaokul seviyesinde olduğu görülmektedir. Ortalama yıllık olarak 3000 kişinin istihdamının belirtildiği dağılımda %65 oranında ortaokul, ilköğretim seviyesinde kura yöntemiyle yerleştiği; lisans düzeyinde istihdamın %3 seviyelerinde olduğu görülmektedir (Varol, 2017, s. 32). Bu oranlar ortalama olarak kamu kurumlarına yerleştirilen kişilerin eğitim seviyeleri incelendiğinde akademik başarı düzeylerinin düşüklüğünü göstermektedir.

BÖLÜM 2: KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLARIN GELİŞİMLERİ VE SORUNLARI

Kurum bakımında büyütülen çocukların incelenmesi ailenin ve annenin, çocuğun sağlıklı gelişimde yeri ve önemini gösterir. Çocukların kaldığı bakım evinin bütün imkânlarla rağmen çocukların gelişimleri üzerinde büyük tahribatlara neden olduğu araştırmalar belirtilmiştir. Yörükoğlu (2018, s. 47), annesinden ayrılan bebeklerdeki gelişim bozuklukları, iyi bakıma ve beslenmeye karşın gelişememe, boyları ve ağırlıklarının yaşitlarına göre geri olması, dayanaklıklarının ve dirençlerinin yetersiz olması ile en yoksul ailelerde ki ölüm oranlarından fazla ölüm ve hastalıklara görüldüğünü belirtmiştir. Yavuzer (2018, s. 98), ocukların annesinden ayrıldığı ilk ayda belirgin olarak görülen bu gelişim düzey dördüncü aydan sonra gerilemeye başlar. Geç konuşma, geç yürüme, sık sık hastalanma, yaralanma ve zihinsel sorunlar belirgin şekilde görülür.

Ana-babaya karşı güven duyguları gelişmeyen çocukların: ilkokul çağında arkadaşlık kuramama, beraber oyun oynamakta zorlanma ve okul derslerine diğer akranlarına göre daha az ilgi duyma gibi sonuçları vardır (Cüceloğlu, 2013, s. 356)²². Kurum bakımında kalmış veya anne- babası yanında kalmayan çocukların durumları ile ana-babasını yanında kalan çocuklar arasında karşılaştırma yapılarak bu alanın anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Hem normal-anormal ilişkisine ışık tutarak yaygın olan aile yanındaki çocuklara dair farklılıklar anlaşılmalıdır. Farklılar üzerinde tanımlamanın, yaygın tarzın anlaşılmasına katkısı olacaktır.

2.1. Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Psiko-Sosyal Gelişimleri

Erken yaşlarda kurum bakımında kalmış kişilerin kurumsal özellikleri belirgindir. Kurumsal özelliklerden bazıları kasıttan; rutinlik, resmi ve soğuk ilişkiler ve ilişkilerde ki resmîlik şeklinde belirtilebilir. Ergenlik dönemi en öne çıkarılan özellikleri kabul edilme ve onanmadır. Bu yüzden kurumlarda kalan ergenlerin çocukluk döneminden farklı olarak beklenti içinde oldukları sevgi ve ilgi istekleri yok olmamaktadır. Bunun yerine kendi akranları özellikle karşı cinse ilgi duymalarından dolayı etiketsiz ve fark gözetilmeyen ilişkilere ihtiyaç hissetmektedirler. Kurumlardaki resmi, nöbetçi usulü personel değişikliği çocukların etkileşmişlerini zorlaştırmaktadır.

Çocuk gelişimleri alanında dünya çapında; Freud, Erikson ve Piaget üç önemli düşünür vardır. Freud; Psiko-Seksüel Gelişim kuramında ilk altı yılın önemini vurgulayarak bu altı yılın telafisi olamayacağını, bu dönemdeki sorunların tüm hayatı etkileyeceğini belirtir. Cinsellik ve saldırganlığın davranışların temelinde yattığını da belirten Freud bastırılmış ve ya tatmin edilmemiş ihtiyaçların sonraki dönemlerde rüya ve istem dışı davranışlar yoluyla ortaya çıkacağını belirtir. Erikson gelişim evreleri bakımından Freud ile benzerliği olsa da cinsel eğilimler yerine sosyal gelişimi temel kabul eden Psiko-

²² Harlow adlı Amerikalı psikolog 'un hayvanlar (şempanzeler) üzerinde üzerine yapmış olduğu çalışmada annesinin yanından ve diğer şempanzelerin yanından alınan şempanzenin yetişkin duruma geldiğinde birçok alanda yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Diğer şempanzeler ile oynayamama, cinsel ilişki bozukluğu ve kendi çocukları olduğunda onlara yetiştirebilmeyi beceremedikleri görülmüştür (Cüceloğlu, 2013, s. 356).

Sosyal kuramı geliştirmiştir. Toplumun beklentileri, çocuğun gereksinimleri ve bağımsızlık ile ana-babanın ya da toplumun denetimi çocuğun gelişiminde temeldir. Çocuk hayatı boyunca gelişim aşamalarındaki ikilemleri aşarak ya da dengeye ulaşarak yeni aşamalara geçer. Piaget ise olgunlaşma ve öğrenmeyi kabul etmekle beraber, bireyin algılama ve dūřünme tarzının veya sürekli etkileşim içerisinde olmasını temel kabul eder. Böylece Biliřsel Geliřim Kuramı, çocuğun kavramlar ve deneyimler yoluyla geliştiğini savunur. evresiyle sürekli etkileşim halinde olduğu ilk yıllarda duyu organları ile, sonra somut ve soyut işlemler yaparak en son formel işlemler olan sistematikleştirme ve sembollerini kullanmayı öğrenerek gelişimini sağlar (Cüceloęlu, 2013, s. 336-338).

Piaget, (2016) Biliřsel Geliřim Kuramı ile bilişsel gelişimin biyolojik gelişime ve etkileşime bağımlı olduğunu belirtir. Kurum bakımında kalan çocukların etkileşim, özümleme, tekrarlama ve uyarıcı eksikliği bakımından eksiklik yaşamaktadırlar. Doęum ile beraber ritim ve refleksler aracılığı ile olan etkileşim zamanla alışkanlıklar, tekrarlar ve ya şemalar (tekrarlanan işlemler ile oluşan davranış kalıpları) ve işlemler gerçekleştirme aşamalarına, her aşamada bozulan dengenin yerine yeni denge kurarak geçer. zümleme olarak adlandırdığı çevreden gelen uyarıcı ve tepkileri mevcut duruma göre seçilmesi ve değiştirilmesi ile ie alınması sonucunda mevcuttan değiştirilerek yeni durum ile uyum sağladığını belirtir. Çocuk ilk etapta kendi eyleminin merkezde oluşunda nesnel ve merkezi kayma ve farklılaşma ile değişmektedir. Böylece benlik ile fiziksel ve insani evre arasındaki farklılaşmadan ileri gelen değişim ve gelişim sağlanmaktadır (Piaget & Inhelder, 2016). Erikson'nun temel güven duygusunu tatmin edilmesi gerektiğini vurgulaması gibi Piaget'te çocuğun çevresi ile etkileşiminin gelişim için önemli olduğunu vurgular. Güven duygusu tatmin olunmamış, etkileşim ile bilişsel aşamaların gecikmesi veya aşılamaması benzer şekilde bilişsel ve psiko sosyal sorunlara neden olabilmektedir. Erikson'nun belirttiği güven duygusunun gelişmesinin, çocuğun annesinin kendisini bırakmayacağı ve sürekli kendisi ile beraber olacağına inanmasına bağlı olduğunu belirtir. Kurum bakımında küçük yaşlarda kalmış kişilerin durumları dūřünüldüğünde güven duygusundan yoksun oldukları söylenebilir. Böylece işbirliği yapma, iyi ilişkiler kurma ve okul başarısı/ilgisi konularında sorun yaşadıkları için çekingen ve üzüntülü özellikleri ön plandadır. Fakir ailelerde, çocuklara sert ve haşın davranılabilme ve çocukların bilinçli otoriteden yoksun olmaları gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir (Cüceloęlu, 2013, s. 355-363).

Yavuzer (2018, s.129-130), çocukların duygusal etkileşiminin benzer olarak güvenli bağlanmanın azlığını duygusal, fiziksel, toplumsal ve zihinsel gelişimleri üzerindeki etkilerini şöyle belirtir:

- Duygusal gelişim azlığı, bebeğin büyüme ve gelişimini geciktirip engelleyebilir.
- Oturmak ayakta durmak gibi hareket ilişkin gelişim belirtilerinde gecikme görülebilir. Yemek yemek, yatağını ıslatmak gibi olumsuz belirtilere neden olabilir.
- Dil gelişimi gecikir. Bazı konuşma bozuklukları görölür.
- Zihin gelişi gecikir. Dikkat ve odaklanma güçlüğü öğrenme ve akıl yürütmeyi etkiler.
- Diğer insanlar ile başarılı ilişkiler kurmaması sonucu toplumsal gelişimde gecikme ve saldırganlık olumsuz davranışları görülebilir. Böylece kişiliği etkileyen kişi içe dönük, bencil bireye dönüşür.

20-40 yaş arası üretkenlik ve durağanlık uçlarında olunan dönemdir. Kurum bakımında kalmış kişiler için bu dönem içine atıldığı topluma uyum sağlama dönemidir. Eğer kişi zevk için cinsel ilişkinin ötesinde aile ve çocuk yetiştirmeye geçerse, üretkenliğin diğer aşamaları olan sanata ve meslekte üretkenliğe geçer. Bunu aksi ise durağanlık, anlamsızlık ve orta yaş krizidir. Gittikçe yaşlanan birey varlığını daha üstün bir amaca kaynaştırmadığı takdirde ve ya ölüm ile beraber yok olacağı inanarak çökkünlük ve bunalıma düşer. Freud'un ve Erikson'nun gelişim dönemlerine dair belirtmiş olduğu ortak özelliklerde görüldüğü üzere kurumlarda kalmış kişiler bu dönemlerde aile yanında kalmış kişiler ile fiziksel olarak fark olmamasına rağmen gelişim gerilikleri yaşayabilmektedirler (Cüceloğlu, 2013, s. 366).

2.2. Aileden Ayrılma ve Ailenin Dağılması

Aile çocuğun geleceğe hazırlanmasında, eğitimi ve öğretimini sağlayabilecek en güvenli ortamdır. Yasalarla devletin korumasında olmasına ve son yıllarda önemsenmesine rağmen aile yapısı nitelik ve nicelik olarak değişmektedir. Küçülen ve boşanmalar sonucunda dağılan hayatlar ve sorumsuz anne babaların etkisiyle oluşan sorunlardan dolayı korunma, eğitime ve bakıma muhtaç çocuklar ordusu oluşturmuş ve oluşturmaktadır. Bu sorunlar toplumsal endişeyi ve kaosu artırırken bu konu hakkında daha fazla düşünülmesini gerektirmiştir.

Touraine (2014, s. 197-198), modernliğin eleştirisinde, modernliğin tarihini; birey, toplum ve doğa arasındaki kopmanın tarihi olarak tanımlar ve toplumsallığın tanrının yerine ortaya çıktığını savunur. Böylece modern toplumda ailenin çözülmesiyle beraber birey toplumsal iktidarların keyfine bağımlı kılınarak bireyin kalabalık veya kitle ile bütünleşmesi amaçlanır. Kapitalizm ilerledikçe merhamet, insanlık, aşkınlık duygularını yok ettiği gibi tahakküm aracı olarak kullandığı akılcılığı da yok eder.

Kurum bakımında kalan çocukların en temel ihtiyaçları olan annenin veya aile ortamının kısmen de olsa tatmin edilmesi ile kurumsallığın olumsuz etkisini azaltabilir fakat tamamen yok edemez. Bu nedenle aile merkezli çalışmaların tek alternatif olarak geliştirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Çocuğun ailesi ile ilişki ve ziyaret etme koşullarının düzenlenmesi, aile ziyaret etmiyorsa bunun sebebinin araştırılması ve çocuğun aileyle düzenli buluşturmak adına bir sistemin geliştirilmesi sosyal destek ve gelişimleri bakımından zarurettir. Aileye verilecek finansal destekleri de içeren bir mevzuat çalışmasının gerektiği, kurum bakımında kalanlara yönelik çalıştayda belirtilmiştir:

Ailelerin tüm bu düzenlemelere rağmen çocukla bağı kurulamıyorsa ve aile, çocuğuyla görüşmek istemiyorsa, çocuk gereksiz yere kurum bakımı içerisinde yıllar geçirmek zorunda kalmakta ve diğer alternatif hizmetler devreye girememektedir. Ailesi tarafından ziyaret edilmeyen çocukların aile yaşantısını ve gelecek yaşantısını güçlendirmek için hukuki düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Çocuğun aile temelli bakım hizmetinden yararlanabilmesini teminen kamu vesayeti sisteminin güçlendirilmesi ve ailenin rızasına gerek kalmadan koruyucu aile veya evlat edinme modelinden hızlıca yararlandırılabilmesi gerekmektedir. Kurumlara çocuk evleri, sevgi evleri gibi isimlerin verilmesi aile temelli politikaların belirlenmesinin önüne geçmekte ve toplumda kafa karışıklığına yol açmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurduğu sistemin son dönemde Çocuk Evleri ve Koruyucu Aile Modeli olmak üzere iki modele doğru evirildiği görülmektedir. Çocuk Evleri modeli kurum bakımının biraz daha geliştirilmiş halidir. Çocukların şartlarında maddi

anlamda iyileşmeler bulunmaktadır. Bununla birlikte, hala uygar ülkelerin terk etmiş olduğu bir sosyal hizmet modeliyle karşı karşıyayız. Kurum bakımı, çocuk evi veya adı her ne olursa olsun, acilen terk edilmeli, aile temelli bakım modelleri hızla yaygınlaştırılmalıdır. Kurum bakımında veya koruyucu ailedeki kardeşlerin de birbirinden ayrıldığı, yaşa ve cinsiyete göre farklı kurumlarda yetiştigi, bazı durumlarda ise eğitim nedeniyle farklı illere gönderildiği ve uzun yıllar görüşemediği görülmektedir (<https://www.hayatsende.org>, 2017).

Türkiye’de aile yapısının uğradığı değişim; ailenin önceliklerini ve ilkelerini de değiştirmiştir. 4271 sayılı kanunun 347. maddesine göre çocuğun fiziksel ve ruhsal durumuna zarar verdiği tespit edilirse, çocuğun kendi ailesinden alınıp başka bir ailenin yanına ya da kurum bakımına alınabileceği belirtilmiştir. Çocuğun ailenin huzurunu katlanılmayacak derecede sarstığı tespit edilirse aynı işlem uygulanabilir.²³

Kaçınan ve kaygılı bağlanma şekilleri güvensiz bağlanmanın parçalarıdır. Çocukluk döneminde güvenli bir bağlanma nesnesinden yoksun olarak yetişen çocukların bağlanma örüntülerini çocuklarına karşı kabul edici/ilgili ana-babalık stili karşılayabilir(Belgin, 2008, s. 81). Bu yüzden kurum bakımı modellerinin, tüm maddi imkân ve iyi niyete rağmen çocuklar için yaralı olmadığı ve alternatif aile merkezli modellerin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Çocuklar, ahlaki ve ruhsal anlamda karşılaşabilecekleri birçok tehlike mevcuttur. Bunlarda; ebeveynlerinden birini veya ikisini kaybetmesi, madde bağımlılığı ve küçük yaşlarda çalışmaya başlamak gibi sorunlar kitlesel olarak göze çarpmaktadır. Çocuklar; Kapitalizm, ulus-devletler ve güçlenen merkeziyetçi yapıların oluşturduğu tüketim toplumunun ihtiyaç duyduğu birer sermaye olarak görülmektedir (Atay, 2007, s. 87-101).

Annesi ve babası olduğu halde velilik rolünü yerine getirememe ve tek eşli ebeveynlik gibi aile modelleri tartışılmaktadır. Aile koruyucu, rol modellik gibi özellikleri değişen aile ve çevre yapısıyla beraber değişmektedir. Bu sorunlar çocuklar üzerinde onarılamaz tahribatlara neden olmaktadır. Çocukların, hayatlarının en savunmasız ve zayıf döneminde anne ya da babasını kaybı ruhsal ve fiziksel sıkıntılara neden olur. Ebeveynini kaybı; ruhsal sıkıntılar, alkol tüketimi ve fiziksel sağlığında bozulmalar şeklinde görülür (Sucaklı, Keten, Çelik, Ölmez, & Yılmaz, 2015, s. 1). Anne veya babanın vefatı ve travmatik olayların madde kullanımında etkili olduğu özellikle bakım kurumlarında kalmış kişiler arasında madde kullanımını daha da artırabilmektedir. Çocukların ve ergenlerin kendisiyle önemli duygusal bağ kurduğu bir kişinin, ortamın ya da çevrenin, isteğine bağlı olmadan değişmesi, çocuk için anlaşılması ve atlatılması güç bir durumdur. Anne-Baba eksikliği çocuk üzerinde duygusal sorunlara hatta bunalımlara sebep olabilir. Çocuk parkta, okulda ve TV’de ana-babası ile beraber olan diğer çocukları gördüğünde eksiklik, nefret, içe kapanıklık, gerçekdışı hayal dünyasına düşkünlük oluşmaktadır. Baba eksikliği; otorite, koruyuculuk ve rol model ihtiyacının karşılanmamasına neden olduğundan; erkekler için anormallik durumunu pekiştirirken, kız çocuklarında sorunlu bağlanma ilişkilerine neden olabilmektedir. Öz güven eksikliği de koruyuculuk ve desteğinden dolayı baba eksikliği ile ilişkilidir (Coşkunsever, 2016, s. 105). Özellikle sınıf ortamında babanın mesleği ile ilgili sorularda karşılaşılan bu durum, etiketlenmenin bir başka boyutunu oluşturur.

²³Bkz. <https://www.koruyucuaille.gov.tr>

2.3. Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Sorunları

Kurum bakımında kalmış kişilerin kurum sürecinde veya kurum sonrası süreçte yaşadıkları sorunlara genel olarak bakıldığında kurumsallık, geçmiş travmalar ve sosyal-kültürel ya da manevi desteğin yetersiz olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Bu durumlar, sorunların üstesinden gelebilmeyi de engellediği görülmektedir. Ayrıca etiketlenme korunma ihtiyacı olan çocukların temel sorunlarındandır.

Kurum bakımına kalmış kişilerin maruz kaldıkları sorunlar; fiziksel şiddet, fiziksel rahatsızlıklar (hastalık, beslenme ve büyüme geriliği), duygusal şiddet (mobbing), suçluluk, düşkünlük veya benliğin alçaltılması, sorumluluktan kaçış, alay edilme, lakap takılma, karşı cinsle ilişki kuramama, damgalanma, ailevi sorunlar, bağlanma sorunu, psikolojik sorunlar (korku), okul ortamına uyumsuzluk, motivasyon eksikliği, gelecek ile ilgili plan ve hedeflerinin olmayışı, eğitim ilgisizliği, asosyallik veya yalnızlık, istismara açık olma, utangaçlık, kendini ifade edememe olarak belirtilebilir.

Frank ve Klas (1996); kurum bakımında kalmış olmanın bulaşıcı hastalıklar, beslenme, büyüme, istismar, bilişsel, sosyal, duygusal ve psikolojik gelişim bakımından riskli olduklarını belirtmişlerdir. Anne-baba figüründen yoksun oluşları, duygu ve düşünce paylaşımlarının olmayışı, sosyal destek ağlarının azlığı ve geleceğe yönelik umutsuzluk sorunlarıyla mücadele edebilme becerilerinin körelmesine neden olur (Kaya, 2016, s. 6).

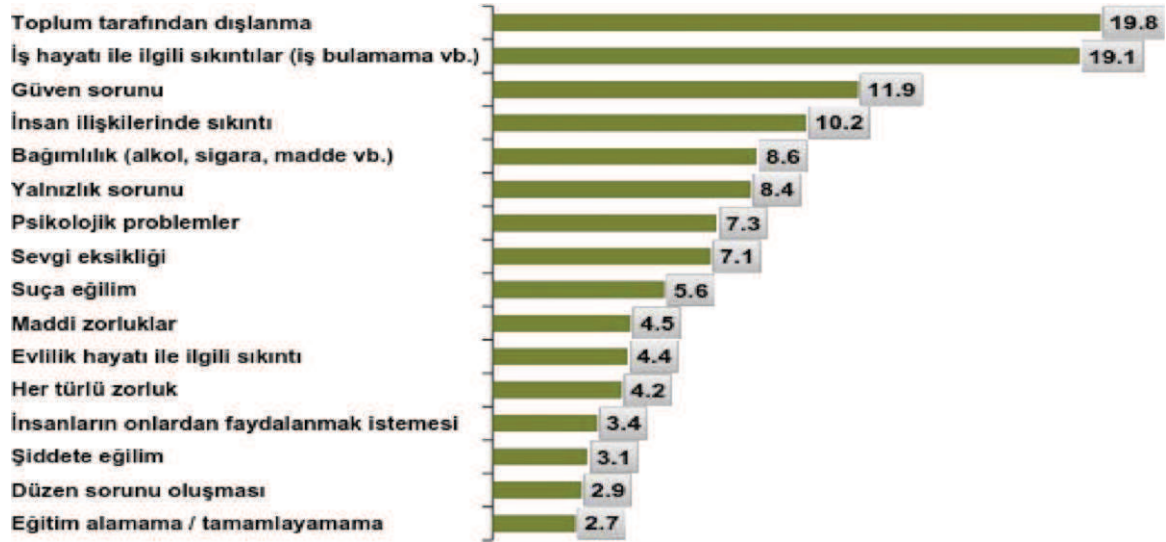
Her ne kadar çoğu kurum modern zamanların en iyi yapıları ile türetilen çocuk ortamı yaratsa da, bazı çocuklar için olumsuz ortamlar olmaya devam etmektedirler. Amerika’da yapılan bir çalışmada kurum bakımının etkilerini dört ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar fiziksel, hormonal, bilişsel ve duygusal gelişimin alanlarına odaklanılmıştır. Fiziksel alanda kurum bakımında kalan kişilerin beden gelişimlerinin olumsuz etkileri, bilişsel alanda ki etkiler (zekâ ve ıq) hormonal gelişimin etkisi ve bağlanma kaynaklı duygusal gelişimin etkileri ailenin yanında hata kötü muamele gören çocuklardan bile daha olumsuz etkileri vardır (IJzendoorn, Palacios, & Edmund J. S. Sonuga-Barke, 2011). Amerika’da kurum bakımı ile ilgili çalışmalar geniş alanlara yayılmıştır. Bu alandaki çalışmalarını kapsamlılığı açısından belki de Amerika en ileri ülkedir.

Kurumsallaşmış çocuk kavramı son yıllarda artmakta olan ve geleneksel dini ve kültürel yeterlikleri yok sayarak kurumların ve mesleki çalışmaların insafına bırakılmış; insan doğasından uzaklaşmış çocukları temsil etmektedir. Kurumlar, çocukların akademik durumlarını, sosyal ve psikolojik alanlardaki sorunlarını artırmaktadır. Kurumsallaşmış çocukların çoğunluğu klişeleşmiş hali “anormal”, “talihsiz” “anormal talihsiz”, “işe yaramaz anormal” şeklindeki etiketlerdir. Kurumsallaşan çocuklar için yardım eden, acıyan ve üzüntü duyanlar “normal” in pragmatizmi ile kendilerini tatmin eder ve güçlendirir. Bu düşünceye sahip hayırseverler, kurumsallaşmış çocukları en azından geçici olarak işe yaramaz değerlendirebilmektedir (Qian, 2014, s. 276).

Aşağıda Türkiye Korumaya Muhtaç Çocuklar Vakfının (Koruncuk Vakfı) yaptığı korunma ihtiyacı olan çocukların hayatta karşılaştığı zorluklara dair çalışması ile ilgili grafik verilmiştir. Bu grafik incelendiğinde en önemli sorunun, dışlanma dolayısıyla etiketlenme olduğu anlaşılmaktadır. Diğer sorunlar incelendiğinde bakım kurumlarında

kalan kişilerin fiziksel sorunlardan ziyade psiko-sosyal (yalnızlık, güven, insan ilişkileri, istismar, sevgi eksikliği vb.) sorunlar yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu durum kurum bakımının fiziki imkanları iyileştirilerek çözülemeyecek sorunları olduğunu göstermektedir.

Şekil 1:Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Hayatta Karşılaşacağı Sorunlar

(<https://www.hayatsende.org/uploads/docs/dokumanlar/2016/03/15>)

Kurum bakımında kalan kişilerin genel olarak tüm fiziki ihtiyaçları karşılanmaktadır. Fakat psikolojik ve duygusal ihtiyaçlar fiziksel ihtiyaçların giderilmesiyle doldurulamamaktadır. Fiziksel olarak koğuş-kışla modelinden ev modeline geçilmesiyle çocukların özel istek/beğenilerine göre yemek ve elbise gibi ihtiyaçları karşılanmaktadır. Koğuş- kışla tipi kurumlarda bu duruma dikkat edilmediği için çocukların yiyeceği ve giyeceği beğenmemesi durumunda alternatif olarak yapabileceği şeyler sınırlı olduğundan fiziki ve ruhsal eksiklik yaşanır. Bu eksiklikler, belirgin olarak gelişim geriliği ve şiddet ve ya istismar gibi sorunlarında yaşanmasında pay sahibidirler.

Şiddet; genel olarak kişi üzerinde fiziksel veya ruhsal tahribata neden olan etkiler olarak tanımlanmaktadır. Kurum bakımında kalan kişilerin maruz kaldıkları şiddet türleri ekonomik, fiziksel, duygusal ve cinsel şiddet olarak sıralanabilir (Önder & İnak, 2018, s. 198-200). İstismar ise fiziksel ve cinsel olarak sınıflandırılabilen genel olarak fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan tahribata neden olan davranışlardır. Batı’da, şiddetin mağdurları genel olarak çocuklar ve kadınlar olup Amerika Birleşik Devletleri’ndeki cinayetlerin önemli bir kısmını aile üyeleri tarafından yapıldığı görülmektedir. Belirtileri ise: fiziksel değişiklikler; yaralar, morluklar, izler, kırıklar davranışsal değişiklikler; ihtiyatlılık, endişelilik, saldırganlık veya pasiflik, ebeveynlerden korkma veya eve gitmeme isteği ve kendine zarar verici davranışlar olarak sayılabilir. Cinsel istismarda ise fiziksel değişiklikler olarak; morluklar, yaralar, hamilelik, kokular, kusma ve karın ağrıları iken davranışsal olarak uyku bozuklukları, cinsel ve tahrik edici davranışlar, kendine zarar verici ve intihar girişimleri şeklinde sayılabilir. Burada küçük çocuklarda

bulanan narsist yani sorumlu olarak kendini görme eğilimi fail tarafından kullanılarak çocuğun istismarı gizlemesine neden olabilir (Webb, 2017, s. 404-406).

Son yıllarda fiziksel şiddetten ziyade duygusal veya psikolojik şiddet türlerine rastlanmaktadır. Önder ve İnək, (2018) çalışmaların da kurum bakımında kalan yetişkinlerin geçmişte şiddete maruz kalma düzeylerin yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Şiddet görme kaynağı olarak akranları olduklarını belirtmişleridir (Önder & İnək, 2018, s. 204). Ayrıca katılımcıların %36,5'i şiddet gördüğü halde "zorunlu hallerin oluşması durumunda çocuğunu kurumu bakımına vermeyi" düşündüğünü dile getirmiştir (İnək, 2018, s. 207). Bunun ekonomik veya meslek sahibi olma beklentilerinden dolayı olduğunu söylenebilir. Şiddetin etkileri davranışlar üzerinde kendine ve ya topluma zarar verecek şekilde ortaya çıkar. Alessi ve Hearn (1984) şiddet ile ilgili yaptıkları çalışmada yaşları 8 ile 16 arasındaki çocuklarda çok sayıda anksiyete semptomları olarak; tırnak yeme, baş ağrısı, karın ağrısı sergilediklerini belirtmişlerdir. Şiddet ve istismarın sık görülen bir sonucu, kurbanda saldırgan davranışlarda artış görülmesidir. Bununla beraber toplum ve devlet tarafından şiddetin bir çözüm veya meşruiyet aracı olarak kabul edilmesinde çocuğun saldırganlığında etkilidir (Webb, 2017, s. 422-425).

Kurum bakımının en önemli eksikliği anne figürü eksiliği, dolayısıyla sevgi ve ilgi eksikliğidir. Bu durum fiziki olarak tüm ihtiyaçların karşılansa dahi fiziksel ve duygusal sorunlara ve ya etkilere neden olmaktadır. Özellikle 0-6 yaş döneminde kurum bakımında kalmış kişiler için büyük dezavantajlara neden olmaktadır. Goldfarb ve Bowlby, kurum bakımının zihinsel gerilik, dil gelişiminin gecikmesi, konsantrasyon bozukluğu, ilgi çekme davranışları, ilişki kurma bozuklukları gibi duygusal, davranışsal ve bilişsel gerilemelere neden olduğunu ve bu durumların anne figürünün eksikliğine dayandığını belirtmişlerdir. Spitz yukarıda ki gerilemelere paralel bebeklik dönemlerinde kurum bakımına alınan çocuklarda, çevreye ilgisizlik, gelişme geriliği, tuvalet eğitimi ve yürümede gecikme şeklinde ortaya çıkan "kurum hastalığı-anne yoksunluğu sendromu" nu olarak tanımlamıştır. Kurum da görevli bakım elemanlarından sevgi görseler bile kurumda ki değişimler tedirginlik yaratmakta ve güven duygusunu sarsmaktadır (Yazıcı, 2013, s. 162). Kurum hastalığına benzer şekilde Runt sendromu da; canlının sevgisizlikten dolayı bağışıklığının zayıflaması ve ölümü gibi sonuçları olabilmektedir. Maddi olarak tüm ihtiyaçları karşılansa dahi bir canlının sevgisizlikten veya ilgisizlikten ölümünün gerçekleşebileceği bu gözlemlerden ulaşılmıştır (Szalavitz, 2010).

Kurum bakımının güçlü destekten veya sevgi, saygı ve koruyucu anne-baba figürlerinden yoksun oldukları için duygusal travmalara maruz kalırlar. Toplumsal olarak yaygın olan olumsuz algı ile kendilerine karşı söz veya davranışları kötüye yorumlama, kırılancık veya alınganlık şeklinde tezahür eder. Hassas yapılarına ek olarak yetim, zavallı, sefil, fakir şeklinde damgalanmaları veya horlanmaları topluma karşı kin beslenmelerine ve suça veya istimara meyilli olmalarına neden olabilmektedir (Kaya, 2016, s. 24). Etiketlenme acınılma utanç duygusu ve suçluluk zamanla ebeveynlere, yaratıcıya ve çevresine karşı öfkeye dönüşür. Bu öfke bazen suça eğilime neden olur bazen de psiko-sosyal (intihar, madde kullanımı) sağlık sorunlarına neden olabilir.

Tizard (1977) yapılan bir çalışmada kurum bakımında kalan çocukların bakıcıları çocuk ile yeterince sevgi ve ilgi gösterir, konuşur, oynarsa aile yanındaki çocuklar kadar gelişebileceğini iddia etmektedir (Akandere & Dalda, 2018, s. 144). Yavuzer (2005, s. 17-18) aile ortamından mahrum olmanın etkilerini şöyle dile getirmiştir. Bunlar endişe, aşırı sevgi gereksinimi, donuk bakışlar, çevre ile ilgilenememe, parmak emme, yerinde sallanma, içekapanıklık, güçlü intikam duygusu ve bunlardan doğan suçluluk duygusudur. Ayrıca kurum bakımında kalan çocukların şu dört özeliği vurgular:

- Uyarılara geç cevap verme ve çevreye ilgisizlik,
- Kendi kendini uyurma çabaları olarak oturdukları yerde sallanma, geviş getirme, kafa salam, vurma hareketler sık yapılır.
- Bedensel haz kaynaklarına sık başvurma (parmak emme sallanma)
- Yalancı geri zekâlılık, fiziki ihtiyaçları karşılanmasına rağmen sık sık hastalanma ve ölüm ile karşılaşabilmek.

Bu özellikler, Tizzar'dın savunduğu maddi ihtiyaçlarının ve ya kucaklama, konuşma ihtiyaçlarının karşılanması durumunda, çocukların diğer aile yanındaki çocuklar gibi olabileceği düşüncesine zıttır. Bisikletli Çocuk adlı filmde ilk sahnede şahit olunuyor ki Cyril adlı çocuğun inatçı ve laftan anlamayan tavırları göze çarpıyor. Bu çocuğun bunları yapmaya iten asıl sebebin: **'Sevgisizlik'** olduğu anlaşılmaktadır (<https://sanatkaravani.com>, 05.01.2019). Kurum bakımı aile ortamı, sevgisi veya ebeveyn ihtiyacını sağlayamadığı için çocukların gelişimleri ve sağlıkları için onarılmaz etkiler doğurmaktadır. Yaşadıkları mahrumiyet aşırı, yıkıcı ve kontrolsüz bağlanma ve özlem sorunlarına neden olmaktadır.

Çeçen'in (2008) kurum bakımında kalan çocukların bağımlılıklar ilgili çalışmasında yalnızlık faktörünün kendini farklı hissetme, öfke, üzüntü ve kaygıdan kaynaklandığı (Russell vd., 1980) ve yalnızlığın düşük benlik saygısı (Olmstead vd., 1991), sosyal becerilerde yetersizlik (DiTomasso, 1997), depresyon (Anderson ve Harvey, 1988), alkolizm (Sadava ve Pak, 1994), obezite (Schumaker vd., 1985) ve intihar (Weber vd., 1997) gibi geniş bir alanı kapsar. Sosyal medya bağımlılığı veya internet bağımlılığı sosyalleşemediği takdirde yalnızlık uzun süreli devam edebilmektedir (akt. Durualp & Çiçekoglu, 2013, s. 31).

2.3.1. Kendi Kaderini Tayin, Öz-Saygı ve Özerklik "Devlet Çocuğu"

Devlet çocuğu ya da devlet baba (paternalizm²⁴) kurum bakımında kalan kişilerin en klişe deyimlerindendir. Bu deyimler kendi kaderine tayin edememeyi, sorumluluktan kaçınmayı ve her şeyin devletten beklendiği veya devlet için olduğu anlayışını yansıtmaktadır. Kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon) öz-belirleme, öz-belirleyicilik, kendini belirleme ve özdenetim kavramı ile benzer şekilde kullanılagelmiştir kendi kaderini tayin hakkı bireyi merkezli olup bireyin yaşamak istediği yer ve kişi, ihtiyaçları, kaynakları, hedefleri, tutunabileceği anlam, toplum ile ilişki kurma biçimi ve iletişim gibi alanlarda bireyin kararının esas olarak hareket edebilmesidir (Deci ve Ryan, 2004 akt. Türkmen, 2012, s. 1). Kendi kaderini tayin hakkı özgürlük, özerklik, yetki, sorumluluk gibi alanlara bağlıdır. Bireyin yaşamı ile ilgili

²⁴ Bkz. halkın kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterliliğe sahip olmadığı ve devlet müdahaleisini gerekliliğini vurgulayan düşünce, <http://www.radikal.com.tr/2000/08/10/yorum/pat.shtml>

özgürce seçim yapabilmesi, bireyin seçimlerini ve yaşamını kontrol edebilmesi, öz yaşamını düzenleyebilmesi ve topluma karşı rol ve görevlerini ifa edebilmesi birbiri ile bütündür (Türkmen, 2012, s. 1).

Kutlu'nun (1992, s. 56) araştırmasına göre, yetiştirme yurdunda kalan 13-18 yaş grubu öğrencilerin, özsaygı düzeyleri, ailesi yanında kalan yaşlılarından daha düşük olduğunu belirtmiştir. Benzer olarak ailesini hiç görmeyen çocukların özsaygı seviye ortalamalarının diğer çocuklardan daha düşük olduğu ve gelecek konusunda daha az iyimser olduklarını belirtmiştir. Öğrencilerin geleceğe yönelik iyi beklentilerinin olması için sosyal çevre tarafından kabul görebilecekleri inancı içerisinde yetiştirilmelidirler (Kutlu, 1992, s. 27-29).

Aile ortamından mahrum bir şekilde büyüyen çocukların içsel dünya ile dışsal dünya arasında anlamlı bir bağ oluşturmamaları, kendi taleplerine cevap alamadıkları ve kabul görme olgusuna maruz kalmadıkları için öz-saygı bakımından risk gruplarındadırlar. Jung birey olma halini doğuştan başlayarak geliştiğini zamanla içsel dünya ile dış dünya arasında dengeli bir hal alarak kişiliğin olduğu böylece talepleri cevap verdiği ve kabul görme olgusuyla karşılaşır (Jacobi, 2002 akt. Türkmen, 2012, s. 8).öz-saygı düzeyleri gelişmeyen kurum bakımındaki çocukların kurumdan ayrıldıktan sonraki hayatlarında da etkisiz ve kaçınılmalı yapıları devam etmektedir. Özellikle kurumda kaldıkları dönemde kendi tercihlerine ve sorumluluklarına göre yaşamayı öğrenmeyen bu kişilerin hayatlarında heyecan duyacakları, ödüllendirecekleri ve ilgi duydukları şeylerde az olur.

Şimşek ve Tel (2017)'in kurum bakımında kalana çocukların sorumluluk veya girişimciliği ile ilgili çalışmasında ailesinin yanında kalan çocukların kurumda kalan çocuklara göre öz saygı düzeylerinin ve atılganlık ya da girişimcilik gibi birbirinin tamamlayıcısı olan özelliklerin yüksek olduğunu da belirtilmiştir (Şimşek & Tel, 2017, s. 25). Kurum bakımında kalan çocukların “Ailem olsaydı başarılı olurdum, babam olsaydı ben bu kadar kötü olmazdım” şeklinde kendilerini başarısızlığına neden olan düşüncelerdir ve böylece kendilerini değiştirmeye yanaşmazlar. Kurum bakımını etkisizleştirici ve bağımlı yapısı bunun en önemli nedeni iken psikososyal ve kalıtsal etkileri de etkilidir.

Öz güven ve öz saygı düzeyleri yüksek bireylerin: hayatı daha olumlu veya anlamlı algıladığı, yaşadığı çevrenin bir parçası olarak rol ve görevlerinin bilincinde olduğu bilir. Bu kişi beceriler kazanarak yaşamı üzerinde söz sahibi olur böylece bir parçası ve tümleyeni olarak hayatını sürdürdüğü çevrenin gelişimine karşılık olarak katkı sunar (Türkmen, 2012, s. 9). Kurum bakımında kalan kişi kendi tercih ve beğenilerine göre değil kurumun belirlediği şeylere göre yaşamaya alıştığı için sorumluluk ve kaderini tayin edebilme becerilerini yitirdikleri söylenebilir. Kurum bakımında kalan kişilerin eşyaları, yemekleri, yemek saatleri, ders çalışma saatleri rutin işlemlere göre gerçekleştirilir. Bu şekilde kurumdan mezun olan kişi kurum sonrası zorluklar yaşadığından toplumsal uyum ve katılımı sağlayamamaktadır.

Kurum bakımı deneyimi olan çocukların, kurum bakımı deneyimi olmayan çocuklarla karşılaştırıldığında daha fazla davranışsal ve duygusal güçlükler yaşadığı araştırmalarla ortaya konmuştur. Yaşamlarının en az ilk iki yılını kurumlarda geçiren çocuklar, yaklaşık

16'lı yaşlarda diğer çocuklara göre daha fazla sosyal duygusal bozukluk yaşamaktadırlar ve yaşamları daha fazla parçalanmıştır (Hodges ve Tizard,1989). Bu çocuklarda psikiyatrik bozukluklar ve gelişme riskinin fazla olmasının yanı sıra kurum sonrası süreçte ekonomik anlamda üretici olamayan yetişkinler olmalarına da neden olduğu belirtilmektedir (Frank, Klass, Earls, and Eisenberg, 1996). Bununla beraber aşırı tüketim, aşırı borçlanma veya kredi çekme gibi ekonomik sorunlar yaşayabilmektedirler. Bunlar geçmişte yaşadıkları mahrumiyetin ya da kendi beğeni ve isteklerine göre yeterince tüketim yapmalarının sonucu olabilir.

Kişiliğin sağlıklı olarak gelişmesi; kabul görme, onaylanma ve kendisinin değerli olduğu duygularını hissetmesine bağlıdır. Eğer kişide düşük benlik saygısı var ise ya da sevgi, onaylanma ve ilgi ihtiyaçları karşılanmıyor ise bu anksiyete, kızgınlık, depresyon, yabancılaşma ve mutsuzluk duygularına yol açar (Smead Morganett, 2005; akt. Türkmen, 2012, s. 9). Bakım kurumlarında kalan kişilerin anksiyete, kızgınlık (hırçın), depresyon, yabancılaşma ve umutsuzluk bakımından risk altındadırlar.

2.3.2. Düşkünlük veya Benliğin Köreltilmesi

Total kurumlarda önemli özelliklerinden benliğin aşağılanması veya düşkünlük psikolojisi belirgin bir özellik olarak karşımıza çıkar. Bu otoriterinin iktidarını, etkinliğini ve kibrini yansıtır aynı zamanda doğal yapının kendi kaderini tayin, bağımsızlığını, özerkliğini ve özgürlüğünü tehdit olarak algılandığını gösterir.

Bu benliğin aşağılamasını üç başlık altında sıralaya biliriz. Bunlar söz ile fiziksel yollar ve tek tipleştirme ile yapılan uygulamalardır. Söz ile yapılanlara; lakap takma, mobbing, aşırı saygı belirtme cümleleri, fiziksel yollar ile şiddete, ihtiyaçların (telefon, tuvalet) rutinle ve zorla dayatılması, tek tipleştirme ya da törenselleştirmeler; kıyafetler, kullanılan malzemeler (bardak, kaşık, eşofman) olarak belirtilebilir. Kirletici teşhir (contaminative exposure) olarak da adlandırılan, benlik ile özdeşleşmiş nesnelerin kirletilmesi de başka bir benliğin aşağılanma çeşididir. Ayrıca bu kurumlar da benliğin alçaltıldığı, aşağılandığı, küçük düşürüldüğü ve kutsallığının ya da dokunulmazlığını ihlal edildiği bir sürece girilir (Goffman, 2015, s. 34-35). Kuruma kapatılmış kişinin kalış süreci uzadıkça içinde geldiği direnebilme kendini güçlendirebilme ve kaderini tayin edebilme yetileri bu derce yok edilir.

Bu kurumlarda itaat ve saygı arttıkça ayrıcalıklar artar. Küçük ayrıcalıklar ve eşyalar üzerine bazen bir dünya anlam inşa edilebilir. Bundan dolayı cezalar ve ayrıcalıklar total kurumların olmazsa olmazıdır (Goffman, 2015, s. 62). Kurumda kalanlar için kurumsal kutsalların ya da düzeni ihlalin cezası olarak koruma kararının kaldırılması veya 3413 kanun ile iş garantisini kaldırılması, maaş kesintisi, dışarı çıkma izninin kesilmesi ve TV izlenmesini engelleme şekildedir. Kurumlarda suça sürüklenmiş olarak (hırsızlık, gasp, uyuşturucu, taciz) gelmiş çocukların, ekonomik ya da muhtaç olduğu için kuruma gelen çocuklar ile bir arada kalması çocukların üzerindeki suçluluk damgasının oluşmasına neden olur. Freire, eğitimin bankacı eğitim modeli olarak görüldüğü; öğrencilerin (ezilen, müşteriler) üzerinde bilgi yatırımı yapılan pasif varlıklar öğretmenlerin (siyasal lider) ise özne olduğu kapalı dünya, durağan bir düzen, kadercı, verili ve tamamlanmamış bir gerçeklik olan modeli reddeder. Bu şekilde insani yönlerden uzaklaşarak benliğin

aşağılandığını bu şekilde kinizme, mutlak umutsuzluğa, emeğin özgürleşmemesine, yabancılaşmanın pekişmesine ve insanların kişiler olarak tanınması mücadelesi anlamsızlaşacağını belirtir (Freire, 2003, s. 26).

2.3.3. Uç Bağlanma

Bağlanma en genel anlamda hayatın ilk dokuz ayında hatta anne karnında başlayan ve duygusal ilişkiler sonucu oluşan bağıdır. İlk dönemlerde emme, sokulma, uzanma, bakış, gülümseme ve ağlama bebeğin başlıca bağlanma şekilleridir (Santrock, 2012, s. 191; Budak, 2005, s. 105; akt. Karataş, 2017, s. 868). Karataş'ın (2017) bağlanma kuramı açısından kurum bakımının çocuklar üzerindeki etkileri ile ilgili çalışmasında: ebeveyn kaybı, boşanma, sosyo-ekonomik yoksulluk, kötü muamele, ihmal gibi nedenlerle ailesinden ve sosyal çevresinden koparıldığını belirtmiştir. Bu çocukların duygularının zedelendiğini, sosyal yaşama uyum da zorlandığını ve geçmişteki ihmal ve istismarın etkisiyle ayrılma, kaybetme ve kopma durumlarına maruz kaldıkları için kaygılı ve kaçınmacı bağlanma biçimleri geliştirdiklerini belirtmiştir. İlk dönemlerde bağlanma figüründen ayrılan bebek protesto ile ağlayarak direnç gösterir, umutsuzluk ile duygusal çöküntü yaşar ve kopma ile küskün ve savunmacı bir tavır sergileyerek tepki verir (Newton, 2008, s.10; akt. Karataş, 2017, s. 867-868).

Bağlanma; doğumla beraber karşılıklı sevginin olması oluşur. Bowlby (1988) ve Davies (1999) ebeveynin güvensiz veya tutarsız bağlanma sergilemesi ile kararsız/endişeli/dirençli bağlanma ve çocuğun kontrol amacıyla reddedilme beklentisi sonucu kaçınmalı bağlanma biçimleri oluşmaktadır. Amerikan Psikiyatri Birliğinin (2000) tepkisel bağlanma bozukluğu kriteri olarak belirttiği iki uç sonuç oluşmaktadır. Bunlar: tepkilerini dışa vuramayan aşırı çatışmacı çocuk ve ayırım gözetmeden sosyalleşme veya tercihe bağlı olmaksızın bağlanan(ama)ma ile sonuçlanmaktadır (Webb, 2017, s. 64-66). Kurum bakımında kalmış kişilerin belirgin olarak görülen bu özellikleri uç bağlanmanın tipik örneklerini oluşturur. Küçük yaşlarda yeterli sevgiyi görmemiş çocuk ve sağlıklı bağlanma yaşamamışsa kendisini sadece anne babasının değil bütün çevre tarafından istenilmediğini düşünür (Burger, 2004, s. 20). Burada sadece anne- baba yokluğunu değil aynı zamanda anne- babanın çocuğun gerekli bağlanmayı ve sevgiyi yaşayabileceği ortamı oluşturmadığı durumda da meydana gelir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında yetiştirme yurdunda kalanların güvensiz bağlanma açısından risk grubu içinde oldukları söylenebilir. 2828 sayılı kanuna göre ergenin yaşadığı ruhi, ahlaki sorunların sonuçları en aza indirilerek toplumla bütünleşmelerinin sağlanması amaçlanmıştır (Şahin & Sürücü, 2011). Kurum bakımının yurt veya koğu sisteminden ev sistemine geçişin amaçlarından biri çocuğun güvenli bağlanma yaşayabileceği bir ortam oluşturmaktır. Burada görev alan bakım elemanının aile üyelerinden anne, baba, abla ya da ağabey gibi görevleri yerine getirmesi beklenir. Son dönemlerde kurum bakımına daha soğuk bakılmasına rağmen kurum bakımının kısa vadede çözülebileceği beklenmemektedir.

Korunma ihtiyacı olan çocukların cinsiyetin da alan ile ilgili çalışmalarda belirgin farklılıkları vardır. Anne babadan ayrı bir şekilde kurum bakımında büyümenin çocukluk, bebeklik ergenlik üzerindeki olumsuz etkisi son zamanlarda araştırmalara konu olmuştur

(Sloutsky, 1997; Garland ve ark.,2001; Üstüner, Erol ve Şimşek, 2005). Bu bağlamda bağımsız yaşamakta güçlük çektii, sosyal statüye ulaşma konusunda başarısızlık yaşadıkları ve işsiz kalma oranlarının özellikle erkeklerde daha yüksek olduğu saptanmıştır (Viner ve Taylor,2005; akt. Belgin, 2008) Quinton, Rutter ve Liddle (1994), genç yetişkin kadınların ise daha az sosyal oldukları ve ebeveynlik becerilerinin daha zayıf olduğunu saptamışlardır. Ayrıca Bowlby’e göre, bebek ve bakım veren arasındaki ilişkinin kalitesi psikososyal gelişimin en önemli belirleyicisidir.

Güngör (2000), bağlanma figürü yeni doğanın ilk olarak sığınabileceği “güvenli üs” (securebase) görevi görür. Bu şekilde güvenli bağlanan bebekler daha meraklı, anneye fiziksel temastan keyif alan, ayrılık karşısında tepkili, fakat bu tepkisini uygun bir biçimde kontrol edebilen, “güvenli” bebeklerdir. Duyarsız annelerin bebekleri ise, çevreye karşı ilgisiz, anneden ayrılmaya aşırı ve kontrolsüzce tepki veren, “güvensiz” bebeklerdir (Ainsworth, 1967, 1970; akt. Anafarta, 2007;akt. Belgin, 2008, s. 3-4). Bağlanma figüründen yoksun büyüyen çocuğun kayıtsızlığı, uç ilişki ağları ve motivasyon sorunları yansıtılmaktadır. Yörükoğlu (2004), çevreye karşı ilgisiz olma, göz teması kurmama, gelişme geriliğinin sıklıkla görüldüğüne işaret etmektedir Özellikle tuvalet eğitimlerinde, konuşma ve yürümelerinde gecikmeler görülmektedir. Anne figürünün yokluğundan kaynaklanan geri dönüşü zor bir gelişim bozukluğu olarak tanımlanan “Kurum Hastalığı” denir (Bowlby, 1951; MacLean, 2003; akt. Belgin, 2008, s. 22-23).

2.3.4. Dürtüsellik, Öfke Sıklığı ve Suçluluk

Şimşek ve Tel (2017) tarafından yapılandırılmış eğitimin sosyal hizmet kurumlarında yardım almakta olan ergenlerin öfke kontrolü, atılganlık ve benlik saygısına dair yapılan çalışmaların da ergenlerin hassas oluşları ve öfke sorunlarına ergenlik ve kurum bakım ile ilişkisi üzerinde durmuştur. Ayrıca ergenlerin otorite figürü olarak baba figüründen yoksun olmaları, aile yerine bakım kurumu (yetiştirme yurdu) personeli ile yaşamak zorunda olmaları, uygun rol modellerinin olmaması, sevgi ve ilgi eksikliği, duygusal ve içten bağ kurmanın sınırlı veya yetersiz oluşu ve özerkliklerinin ya da bireyselliklerinin yeterince gelişmemesinin öfke duyma davranışı sergiledikleri belirtmiştir. Aynı zaman da kurum bakımının duygusal ihtiyaçların yetersiz karşılanması ve kısıtlayıcı veya sınırlayıcı yapısı ergenlerde öfke duygusunun yoğun yaşanmasına, atılganlık becerileri ve benlik saygısının olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir (Şimşek & Tel, 2017, s. 25). Burada kendini gerçekleştirememe, bireysel benlikler ve yetenekler geliştirememe, kendini içinde bulunduğu toplumun doğal bir üyesi olarak hissedememe ve travmatik yaşantıdan kaynaklı uyumsuzluğun nefreti ve öfkeyi artırdığı söylenebilir.

Kurum bakımında kalan kişilerin ergenlik dönemleri ve çocukluk dönelerinde kurallara karşı gelme ve dışa yönelim özellikleri göze çarpmaktadır (Şimşek, Erol, Öztop ve Özcan, 2007; Belgin, 2008, s. 77). Başka bir çalışmada istimara yâda fiziksel şiddete maruz kalan çocuklarda erkekler daha dışa yönelin, çevreyi suçlama ve nefret kızlarda ise stres içe yönelim ve kendini suçlama eğilimleri daha belirgindir (Güzel & Arkar, 2014, s. 9).

Damgalama ile ilgili yapılan çalışmalarda “suçlu” damgasının dezavantajlı gruplardan; yoksullar, zayıflar ve azınlıklara diğer gruplara kıyasla daha yoğun uygulandığı savunulur. Hayatın başka alanlarında da örneğin ebeveynini kaybeden, korunamaya ihtiyacı olan kişilere yönelik olarak annesi babası belli olmayan veya cami avlusu çocuğu şeklinde ötekileştirici tavırlara maruz kalınabilmektedir. Bu durum maruz kalan kişi geleneksel toplumsal yapıya karşı düşmanca hissetmelerine ve öz saygılarını yitirmeleri neden olabilmektedir. Zamanla suç ve saldırganlık davranışlarını “normal” davranışlar olarak geliştire bilmektedirler (Muş, 2016, s. 143). Suç işlemiş kişi haksız bir muameleye maruz kalmış kişi ise uygun bir fırsat ya da ortam bulduğunda başka bir suç işleyerek maruz kaldığı haksızlığın intikamını almayı düşünür. Bu şekilde potansiyel bir suçlu oluşturulur (Goffman, 2015, s. 67). Topluma karşı öfkenin oluşumunda buradan kaynaklanır. Kapatılmış kişiler arasında kader ortaklığına dayanan gruplaşmalar (çeteleşmeler) oluşur. Bunlar kısmen abi-kardeş, baba- evlat ya da aile ortamını çağrıştırır. Kalaycı’nın (2007, s. 28) çocukların kurum bakımında olmalarından toplumu sorumlu tuttukları için; topluma yabancılaşmakta, kendilerini çaresiz hissetmekte ve kendilerini ispat etme kaygısı ile çevreye zarar verme dürtülerine engel olamamaktadır. Bununla beraber toplum tarafından suçlu olarak görülebilmeleri, soyutlamalarına, etiketlemelerine ve kapatılmalarına bağlı olabilir. Kurum bakımının bizzat yapısı veya doğası gereği kendisinin sorunlara sebep olduğunu düşünüyorum.

2.3.5. Bağımlılık, Depresyon ve İntihar

Çocuklar, ahlaki ve ruhsal anlamda karşılaşabilecekleri birçok tehlike mevcuttur. Bunlar bazıları ebeveynlerinden birini kaybetmesi, madde bağımlılığı ve küçük yaşlarda çalışmaya başlamak gibi sorunlar belirgin olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca çocuklar kapitalizm, ulus-devletler ve güçlenen merkezîyetçi yapıların oluşturduğu tüketim toplumunun ihtiyaç duyduğu birer sermaye olarak görülebilmektedir (Atay, 2007, s. 87-101). Uluslararası istatistiklere göre kurumdan (yurttan) ayrıldıktan sonra intihar edenlerin oranı %10, suça sürüklenme oranı %20, kurumdan ayrıldıktan sonra fuhuşa sürüklenen kızlar ise %14 seviyesindedir (<https://www.hayatsende.org/>, 10.12.2018). Başka bir çalışmada yetimhanede yaşayan çocuklardan özellikle 15-17 yaş arasındaki yaş grubu ve çoğunluğu kadınlar olmak üzere, % 35’inde depresyon vardı. Özellikle anne-baba yokluğu çocukların gelişimlerini daha olumsuz etkilediğinin depresyon oranını %49,2 olduğu tespit edilmiştir. Çocuklara gerekli destek verilmediği için duygularını ifade etme, sorunlar ile başa çıkmak için yönlendirme ve iradede yoksun olduğunda ayrıca bertilmiştir (Ramagopal, Narasimhan, & Devi, 2016, s. 1327).

Çocukların ve ergenlerin kendisiyle önemli duygusal bağ kurduğu bir kişinin, ortamın ya da çevrenin, isteğine bağlı olmadan değişmesi anlaşılması ve atlatılması çocuk için güç bir durumdur (Coşkunsever, 2016, s. 105). Çocukluktan erişkinliğe geçişte (adelson) döneminde birçok olayın etkisinde kalarak depresyon yaşayabilirler. Depresyondaki bir genç; sinirlilik, davranış bozukluğu, umutsuzluk ve içe kapanma olarak dışa vurur. Ergenlerdeki sabırsızlık ve acelecilik intihara teşebbüs ihtimalini artırmaktadır (Umberson, 2016, s. 15). Çocukların sevdiği birinden ayrılmaları sadece eğitim, geleceğe hazırlanmalarını olumsuz etkilemez aynı zamanda madde bağımlılığı için tetikleyici

olmaktadır. Çocuk hayatının en savunmasız ve zayıf döneminde ebeveynini kaybetmeleri ruhsal sıkıntılar, alkol tüketimi ve fiziksel sağlığında da bozulmalara yo açar. (Sucaklı, Ketten, Çelik, Ölmez, & Yılmaz, 2015, s. 1). Anne veya babanın vefatı ve travmatik olayların madde kullanımında etkili olduğu özellikle bakım kurumlarında kalmış kişilerin içinde ki şartlardan madde kullanımını daha da artırabilmektedir. Ayrıca bu kişilerin kendilerine yönelik ‘kurban/mağdur algıları’ madde kullanımı için gerekçe veya bahane olarak kullanabilmektedir.

Ülkemizde madde kullanımı ile ilgili birçok çalışma olmasına rağmen kurum bakımında kalan/kalmış kişiler üzerinde yeterli çalışma olduğu söylenemez. Türkiye’de madde bağımlılığı özellikle gençler arasında artmaktadır. Yapılan çalışmalara göre ergenler de sigara kullanım oranı %13-35 arasında, alkol kullanım oranı %3,1-34,2 arasında ve madde kullanım oranı %0,3-7 arasındadır. Ayrıca göre alkol, sigara ve madde kullanımını önemli oranda çocukluk döneminde başladığını göstermektedir. Sigara kullananların %29 u sigarayı 10 yaşından önce başladığını belirtmiştir. Devletin çocuklar için koruyucu önleyici çalışmalarının zorunluluğunu göstermektedir (Sucaklı, Ketten, Çelik, Ölmez, & Yılmaz, 2015, s. 1). Özellikle koruma altında olan çocukların bu anlamda istismara daha açık oldukları ve aile gibi koruyucu yapıdan yoksun olmaları nedeniyle bu alanda daha titiz çalışmayı gerektirir. Yetiştirme yurdu gibi kurumlarda çalışanları bilgilendirilmesi ve madde bağımlılığı olmayanların seçilmesi önem arz etmektedir.

2.3.6. Kişilik Bozuklukları

Kurum bakımının, geçmiş travmaların, ihmal ve istismarın kişilik üzerindeki etkileri yadsınamaz. Aşağıda kurum bakımında kalmış kişilerin olası kişilik bozuklukları olan; pasiflik, çekingenlik, bağımlılık, agresiflik, toplum ile bütünleşememe veya toplumdan kaçış gibi özellikleri verilmiştir.

Çekingen kişilik bozukluğu: kurum bakımın da kalan kişileri ön plan çıkan kişilik özelliklerini başında olduğu söylenilebilir. Kendilerini yeteneksiz ve beceriksiz görme, diğer insanlar ile yakın olma ve potansiyellerini artırmayı isteseler de zarar görme, reddedilme ve başarısız olma korkuları vardır. Genel düşünceleri ise şöyledir: ‘İyi değilim sevilmezim ne olur. Arkadaşları veya sosyal çevreleri az olmasına rağmen kabul görme ve arkadaşlara ilgi duyarlar. Kendini yetersiz özelliği Bağımlı kişiliğe sahip kişilerde olmasına rağmen çekingen kişilik bozukluğu olan kişiler başkalarını eleştirel ve dışlayıcı görürler (Beck, 2008, s. 439-445). Bağımlı kişilik bozukluğu: kendilerine dair çaresizlik, yoksunluk, muhtaç zayıf çaresiz yetersiz hislerinden dolayı daha güçlü birine figüre bağlanmayı deneyen kişilik özelliğidir. Aşağıda alt başlık olarak verdiğimiz ‘uç bağlanma’ kurumda kalmış kişilerin aşırı şekilde bağlanması şeklinde olduğu gibi hiç kimseye bağlanmama şeklinde de olabilmektedir. Ayrıca bu kişilerde için ana tehdit terk edilme ve reddedilmedir. Pasif ve Agresif kişilikte ise otoriteyi de aynı zamanda özerkliği de isteyen hatta özerklik için direnebilen özellikler vardır. Kendisini savunmasız görmekle beraber bağlanmayı isteyebilmekte fakat haklarına tecavüz edilme korkusu taşımaktadırlar. Öfke kontrolü ve sosyal beceri ve iletişim eğitimi katkıda olabilir (Beck, 2008, s. 409-559)

Kurumda kalan kişilerin öz savunma pozisyonlarının zayıf olduğu ve çekingen yapılarının olduğu aynı zamanda sosyal çevreye uyum sağlamada, dil gelişimlerinde ve sosyal ilişkilerinde geri kaldıkları birçok çalışmada vurgulanmıştır. Bunlardan biri olan okul ile ilgili Çetin'in (2004) çalışmasında %60 kurum bakımlarında kalan ergenlerin akademik yaşamlarından sınıf tekrarı yaptıklarını belirtmiştir. Okula uyum sağlama, temel fiziksel şartları sağlayabilme özelliklerinde eksik oldukları bu yüzden dışlanma veya tehlikesi yaşayabilmeleri artmaktadır (Coşkunsever, 2016, s. 103)

Anti sosyal kişilik bozukluğu: kendini yalnız, güçlü ve terk edilmiş olarak görmekle beraber kurban/mağdur gördükleri bundan dolayı başkalarının kurban edilmeleri gerektiği hakkına sahip oldukları düşünür bilmektedirler. Korunma ihtiyacı olan çocukların suistimal edilebilme ihtimallerinin yüksek oluşu; kendilerini zayıf ve savunmasız görmelerine diğer insanları ise sömürücü olarak görmelerine neden olmaktadır. Öfke ve nefret saldırganlık buralarda kaynaklandığı söylenebilir. Bireylere gruplara ve değerlere sadakatsizlik, duygusuz, sorumsuz, fevriyet başkalarını suçlama, otoriteye direnme, madde bağımlılığı, erken ve saldırgan cinsel davranışların belirgin görüldüğü kişilik özelliği olan Anti sosyal kişilikler geçmiş travmaların etkisi vardır. (Beck, 2008, s. 255-265). Bourdieu gibi düşünürlerin oldukça sık vurguladıkları kurumsallığa maruz kalma durumunun kişilik üzerindeki etkileri çocukluğundan beri kurumlarda kalmış kişiler üzerinde daha fazla belirgindir. Lasche de bu özelliklere ek olarak egoist dışa vurumlar, anksiyete güvensizlik algısı düşmanca hisler, sınırsız bastırılmış duygular ve içsel boşluk duygusu nevrotik görünümlü ortaya çıkmaktadır. Bürokratik kurumlar; kararlı, istikrarlı kişilik yapılarını deforme etmekte, karakter aşınması, paranoid ruh hali, depresif ruh hali, simetrotinik, mükemmellik saplantısı ve işe özgü aşırı duyarlılığa sebep olmaktadırlar (Aytaç, 2005, s. 2-4).

Şizoid ve Şizotipal Kişilik Bozukluğu: kişiler arası ilişkilerin eksikliği ve onlara karşı ilgisizlik geri çekilme, içine kapanıklık yalnızlık, çok az iletişim, duygusal soğukluk, kopukluk temel özelliklerdir. Millon ve Davis (1996) dört alt tipi olduğunu ve ilkinin: duygusuz tutuksuz, tepkisiz, sevimsiz, sakin, umursamaz, hareketsiz ruhsuz, donuk, heyecanlanmayan, soğukkanlılık şeklinde belirtmişlerdir. İkincisi: uzak, mesafelere uzaklaşmış, evsiz biçiminde sürüklenme, evsiz, bağlantısız, inzivaya çekilmedir. Üçüncü ve dördüncü olarak: isteksiz, uyuşuk, kurşun gibi ağır, cansız, yorgun tembellik işaretleridir. Ayrıca Şizotipal kişilikte: daha çok hezeyanlar veya uyumsuz inanç veya hayali düşünce, kuşkuculuk ya da paranoid düşünceler ön plana çıkmaktadır. Paranoid kişilikte ise başkalarını güvenilmez, art niyetli, aldatıcı, hain, gizlice manipüle eden kimseler olarak görmekle beraber örtülü ve pasif dirençleri de vardır. Temel düşünceleri 'savunmasızım' ve 'güvenilmezlerdir' şeklindedir. Borderline Kişilik Bozukluğu: düzensiz bağlanma (hem korku hem de güvenli liman) en tipik özelliklerdir. Bu kişilik özelliklerine sahip kişilerin istismarı özellikle çocukluk döneminde duygusal ve fiziksel istismarı kişilik bozukluğunun kaynağıdır. Aşırı tetikte olma, mükemmeliyetçilik, bağımlılık, çaresizlik, aşırı tetikte olma, aşırı dikkat arayan davranışı reddedilme korkusu şeklinde özellikleri vardır. Bu kişiler 'dünya tehlikeli ve kötü niyetlidir' şeklinde düşüncelere sahiptir. Ayrıca terk edilmeden kaçınmak için çılgınca kaçınma, aşırı idealistime ve değer düşürme uçları arasında gerginlik ve tutarsızlık, kimlik karmaşası,

kendine zarar davranış, kronik boşluk hissi öfke kontrol etme zorluğunda olan kişilik özellikleri vardır (Beck, 2008, s. 196-295). Aynı zamanda tüm bu sorunların etkilediği veya bu sorunlara tepki olarak kendine zarar verme davranış sergilenebilmektedir. Kendine zarar verme davranışını istismar, travma sonrası stres bozukluğu, kişilik bozuklukları, obsesif-kompulsif bozukluklar ve biyolojik nedenleri vardır. Doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılan bu davranışlar genel olarak sigara, alkol madde kullanımı, aşırı yemek yemek ve hastalık tanısı dolaylı iken intihar gibi doğrudan örnekleri de vardır (Aksoy & Ögel, 2003).

BÖLÜM 3: ETİKETLENME, KAYNAŞTIRMA VE SOSYALLEŞME

İngilizcede ‘labelling’ ya da ‘stigma’ olarak adlandırılan damgalama ve etiketleme ilk çağlardan bu yana ayrımcılığa maruz kalan veya ruhsal bozukluğu olan bireyler için kullanılır. Toplumun ruhsal bozukluklara ilişkin tutumları, “hasta”, “tehlikeli” ve “ne zaman ne yapacağı bilinmez kişiler” olarak algılamaları şeklindedir. Bir kişi veya grup için utanılması gereken durumun varlığı veya normal dışılığı ya da herhangi bir özelliği ile diğer bireylerden farklılığı olan ve bu nedenle suçlayıcı, kurban edici yaklaşım ve tutuma maruz kalmayı belirtir (<http://hipokampusakademi.com>, 05.07.2018). Dışlanma sosyal bütünleşmenin zıttı olarak toplumsal uyum sağlamama ve toplumdan kaçışı temsil etmektedir. Anormal, farklı, düşkün veya zayıf olarak etiketlenme dışlanmanın çeşitli versiyonlarıdır. Etiketlemenin bir benzeri olarak dışlanma; olduğu alan ve kişileri aşarak diğer alan, kişi ve zamanlara yayılarak veya etki ederek toplumsal kopuşu ve parçalanmayı tetikler. Örneğin kültürel alanda dışlanmış bireylerin ekonomik, siyasi ve kurumsal açıdan da dışlanabilmektedir. Sosyal dışlanma; sosyal bütünleşme, sosyalizasyon, sosyal içermenin zıttı olarak kullanıla gelmiştir. Sosyal dışlanma genel olarak maddi yoksunluk ile ilişkili olarak anılmıştır. Hayatın her aşamasında karşılaşılan bu durum özellikle okul ortamı, kurum ortamı, akran çevresi, evlilik ve flört durumlarında ve aile ortamında belirgin olarak karşılaşılr. Gerek çocukların gerek ebeveynlerin ruhsal veya psiko-sosyal olarak sağlıklı olmaları için gerekli olan sosyal ilişki ve etkinliklerden uzak kalma stres ve kaygıya neden olmaktadır (Çakır, 2002, s. 99).

İslah edilme, düşkünlük, mobbing, etiketlenme dışlanmaya neden olan olgulardır. Etiketlenme anormal görülme ile neredeyse benzerdir. Norm: “norme”, latince gönye ve cetvel anlamına gelip kanuna hizmet eden kaideye elverişli olarak kullanılmaktadır. Normal ise kaideye uyan, uygun, mutad ve olağan demektir. Normal istatistikî olarak vasatı= ortalama olarak; anormal ise ortalamadan sapmış anlamında kullanılmaktadır (Sezgin, 2013, s. 253). Damgalama (stigma) kelime olarak leke, kusur, iz (kendisiyle özdeşleşen) gibi anlamlara gelmektedir. Günümüzde ise utancı ve rezilliği, zayıflığı, dışlanmayı barındıran şekilde kullanılmaktadır (Webster, 2008). Kizzie’nin (2009) öğrenme güçlüğü yaşayan Afra-Amerikalı ergenlere karşı damgalamanın araştırıldığı ve özel eğitim ihtiyacı olan kişilerin okula ve topluma ilgi, akademik başarı ve özgüvenlerinin olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Yaman ve Güngör’ün öğretmenlerin damgalamaları üzerine yaptığı çalışmada cinsiyete, kıdemi büyüklüğüne, okul türü, dindarlık seviyesi ve medeni duruma göre önyargı, ayrımcılık ve dışlanma boyutunda değişiklikler gösterdiğini belirtmişlerdir (Yaman & Güngör, 2014, s. 825-826).

Yavuzer, (2018) *Çocuk ve Suç* adlı kitabında çocukların suça sürüklenmelerin de kalıtsal, bedensel, zihinsel ve sosyal etkenler üzerinde durmuştur. Çocukların suça sürüklenmelerin de etiketlenme ve sevgisizlik etkilidir. Stanley adlı çocuğun baba ve annesinden yeterli sevgiyi görmemesi ve tehlikeli, suçlu olarak etiketlenmesinin sonuçları bu durumu desteklemektedir (Yavuzer, 2018, s. 34-35). Damgalamanın neden olduğu durum geçmişin ve kimliğin gizlenmesi bazen de yüceltilmesine neden olabilmektedir.

Ayrıca Yavuzer'in (2018, s. 130) aktardığına göre Prof. Dr. Şermin sevilmeyen ve istenmeyen çocuğun özelliklerini şöyle belirtmiştir.

- Çocuk, sevgi kazanmak ya da dikkati üzerine çekme arzusu gösterir.
- Ana babanın, kendisine gösterdiği düşmanlığı, başkalarına beslemek yoluyla öç alır.
- Kendisinin değeri olmadığını düşünür, bu, onda endişe duyguları uyandırır.
- İstenmeyen, sevilmeyen çocuğun tipik davranışı suçludur. Başkalarında armağan ve özel alaka beklerler. Olumsuzdurlar, kavgacı ve isyankârdırlar. Kendilerine güvenilmez, kendilerine şefkat gösterildiğinde buna ilgisiz kalırlar.

Kendisine yalancı olduğu söylenen veya etiketlenen, alay edilen, diğer çocuklar ile karşılaştırılan, şiddet gören çocukta gerginlik haller, uyum ve davranış bozuklukları görülür. Ayrıca çocuğun aşırı ana baba sevgisinin de eşdeğerde olumsuz gelişim geriliği belirtileri vardır. Yaşam savaşımdan kaçınma, koruyanları olmadığında kendini açıkta ve yalnız hissetmesine neden olur.

Karatay (2018) korunma muhtaç çocuklara dair kitabında, genel olarak korunma ihtiyacı olan kişileri anlaşılması amacıyla biz-öteki ikilemini yansıttığını belirtmiştir. Toplumda böyle bir eşitsiz yapı olduğunu, çocukların doğal eksikliklerinin bu yapı ile ilişkisini ve bu alandaki politikaları üzerinde durmuştur. Genel olarak anormal: sosyal kabullerden ve beklentilerden sapan davranışlara verilen etikettir. Anormallik zamana, mekâna, kültüre ve bireysel değerlere göre değişebilir. Dolayısıyla anormalliğin etiketlenme, acınlma ve suçluluk ile ilişkisi belirgindir. Anormal olarak etiketlenen kişi toplumsal normlara uyumu zorlaşır bunun giderilmesi amacıyla pozitif ayrımcılık uygulanır. Fakat kurumsal etki, yabancılaşma ve suçluluk kalıcı bir iz olarak hayat boyu devam edebilir. Seyyar (2003) etiketlenme veya sosyal dışlanma yaşayan kişilerin özelliklerini: içinde bulundukları topluma yabancılaşma; kendilerini başıboş, güçsüz ve çaresiz hissetme ve son olarak sosyal yapıya entegre olmada zorlanma olarak belirtmiştir. Böylece kişi kendine olan güveni kaybeder, aşağılık kompleksine girerek kaygılı, belirsiz ve güvensiz tavırlara dönüşerek davranış bozuklukları gösterir (Kalaycı, 2007, s. 29).

Sembolik etkileşimcilik çerçevesinde gelişen etiketleme teorisi (labelling theory), Durkheim ve Simmel'den itibaren sosyal bilimler için yönetim ve suç ilişkisi bağlamında ve 'sosyal normlardan sapma' konusundaki önemli yaklaşımlardan birisidir.²⁵ Durkheim'in 'sosyal yoğunluk arttıkça, moral yoğunluk azalır' varsayımı, Chicago Ekolü'nün 'moral yoğunluğun parçalanması, suçluluk, marjinalite, sapkınlık, anomi, vb. modern sosyal patolojilere yol açar' görüşüyle devam etmiştir. Sembolik etkileşimcilere göre, toplum tarafından cezalandırılan sosyal olgular, sadece sapkınlık (delinquency) ve suçlar değildir.

²⁵ Sembolik etkileşimciliğin kurucusu olan George Herbert Mead'in kuramı, tıpkı kurum bakım gibi sosyoloji ile sosyal psikoloji arasındaki bocalamaktadır. Yani bir taraftan özne ve irade diğer taraftan sosyal inşacılık arasındadır. Bu kurama göre insanlar, etkileşim ve semboller ile dünyayı anlamlandırdıklarını belirtir. İnsanlar eylem yapabilme ve diğerlerinin eylemlerini yorumlama özellikleri ile hayvanlardan farklıdırlar. İnsan robota benzeyen, dışı karşı tamamen açık ve etkiye tepki veren bakış açılarını reddeder. İnsan ve insan benliği sosyal olarak inşa edilir. James, Dewey, Pierce, Schutz, Garfinkel, Coleman, Weber, Simmel, Cooley ve W. Isaac sosyal etkileşimcilikten etkilenmişlerdir. Sembolik etkileşim içerisinde Goffman, Berger ve Luckmann gibi bilim adamları nesnelcilikten insanın anlam ve sembol dünyasına vurgu yapan teorileri ortaya çıkardılar. Ahmet Özalp, *Sembolik Etkileşimcilik Entelektüel Kökenler, Kuramlar ve Din Olgusu*, 1.Bs., İstanbul, Gece Kitaplığı, 2017

Toplum, yeni sapma (âeviance) kategorileri yaratarak nüfusun giderek daha büyük bir kısmına yaptırım uygulamaktadır. Toplumda, bir kurum veya grubun normlarının dışına taşan her davranış 'sapma' olarak nitelenmektedir. Sosyoloji disiplininin gelişimi, sosyal hizmet alanındaki gelişmeler ile paralel olarak 1960'larda sembolik etkileşimciler, temel tezi "toplum ve dışlananlar, etkileşim halindeki iki sistemdir" şeklinde ifade edilebilecek post-yapısalcılığın etkisiyle kriminoloji alanında ortaya çıkmıştır. Bu teori yani labelling theory'e (etiketleme teorisi) göre suçluları toplumun suçlu olarak etiketlemesi, damgalaması suçlulara suç işlemeye devam etmekten başka şans bırakmamaktadır.²⁶G. H. Mead'in kariyer ve benlik kavramlarını alan sembolik etkileşimciler, sapmanın bir durum gibi değil, bir süreç olarak görülmesi gerektiğini ve belirli bir sorunun analizinde, normal veya anormal (sapan) olsun, ilgili tüm aktörlerin algılarının dikkate alınması gerektiğini öne sürmüşlerdir (www.msxlab.org/forum/felsefe/15858, 2007). Becker'e (2015) göre kuralı ihlal eden kişi haricî olarak etiketlenir, buna karşın haricî olarak algılanan kişi kendisini yargılayan kanunları ve kişileri kabullenmeyip kendisini etiketleyenleri haricî olarak görebilir. Ayrıca Becker, sapkın davranış türlerine yönelik dördümlü bir kategori olarak; itaatkâr, mesnetsiz suçlanan, pür sapkın ve gizli sapkın şeklide tanımlar. Tüm sapkın gruplar haricî etiketini taşır ve sapkınlık da haricîlikte kural koyana ve normal olan ile kuralı çiğneyen veya anormal arasındaki etkileşime dayanır. Böylece ceza adalet sistemi, orta ve üst sınıf insanlar ile toplumda baskın olan grupların çıkarlarını temsil etmektedir (Gençosmanoğlu, 2015, s. 122-123). Dolayısıyla bir insanın tutuklanıp, hüküm giyme ve hapis yatma ihtimalleri o kişinin cinsiyeti, yaşı, sosyal sınıfı, etnisitesi ve kişinin toplumdaki statüsünü tanımlayan diğer sosyal özellikleri ve toplumda hâkim olan grupların bir üyesi olup olmadığı tarafından belirlenmektedir.

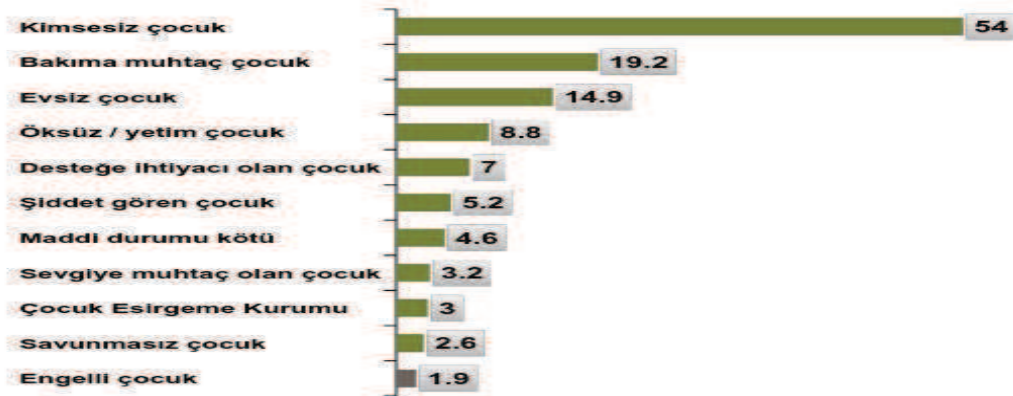
Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski yüksek olan gruplar arasında bakım kurumlarında kalan çocuklar özel öneme sahiptir (Gökbayrak, 2005;akt. Kalaycı, 2007, s. 24). Damgalama ile ilgili yapılan çalışmalarda suçlu damgasının dezavantajlı gruplardan yoksullar, zayıflar ve azınlıklara diğerlerine kıyasla daha yoğun uygulandığı savunulur. Başka alanlarda; ebeveynini kaybeden, korunamaya ihtiyacı olan kişilere yönelik olarak annesi babası belli olmayan, cami avlusu çocuğu şeklinde ötekileştirici tavırlara maruz kalılabilmektedir. Bu duruma maruz kalan kişi geleneksel ve ya toplumsal yapıya karşı düşmanca hisler hissedebilmekte ve öz saygılarını yitirmeleri neden olabilmektedir. Zamanla suç ve saldırganlık davranışları geliştirebilmektedir. Tannenbaum, damgalama sürecini kötülüğün dramatize edilmesi (dramatization of evil) kavramı ile açıklamıştır. Yanlış olarak yapılan bir davranış yerine davranışı yapan kişilerin kötü, fena olarak damgalanması zamanla bu kişilerinde kendilerini böyle görerek suçlu alt sınıf kimliği pekiştirilir. Lemert (1972) birinci sapma olarak belirttiği ilk yanlış sonucu toplumsal ayıplama veya hapisane ve ıslahane gibi cezalandırmalar ikinci sapmalara neden olarak devamlılığı sağlar. Zayıfların ve fakirlerin aynı kural ihlalini yapsalar bile zenginlere ve güçlülere göre suçlu damgalaması yemesi daha muhtemeldir (Muş, 2016, s. 143).

²⁶ Bkz. Michel Foucault'nun "mahkûmların görevi hapisaneden kaçmaya çalışmaktır" demesi oldukça manidardır <https://eksisozluk.com/10.10.2018>.

Yardım etmek amacıyla birisine karşı acıma davranışının olumsuz yanı, kişiyi potansiyel olarak “daha az” olarak görmeyi ve bir şekilde onların acılarını pekiştirir. Bu şekilde düşünüldüğünde acıma bir etiketleme türüdür. Birisine acıma, uç veya kurban olarak görmek, bu kişiyi kurban olma yerinde tutar (Thorp, 2018). Kendi duygularınızı takip ederken sevdiğiniz birinin bakımını sağlamanın bir yolu aşırı empatiyi merhamete dönüştürmektir. Acımanın belki de en göze çarpan yanı acınılan kişiye ya da nesneye karşı (bilinçaltında) üstünlük veya şanslı olarak kendini görme vardır (Davis, 1990, s. 708). Bu durumun en belirgin olarak yaşandığı durumun kalabalık kurum ziyaretleri sırasında olduğu söylenebilir. Özellikle ergenlik dönemi ve sonrası kurum bakımında kalan kişiler bu durumun kendilerini etiketleme, acıma ve reklam aracına dönüştürmesi nedeniyle rahatsız etmektedir.

Etiketlenme veya dışlanmanın iş alanlarında olan mobbing’in genel halini yansıttığı söylenebilir. İş yerlerinde üstler-altlar arasında olabileceği gibi eşitler arasında olabilen, sistemli ve süreklilik özelliği olan, kasıt güdülen, yıldırma ve pasifize etme veya işten uzaklaştırma, mağdurun psiko-sosyal durumu veya sağlığında zararlara neden olan gizli veya açık olumsuz tutum ve davranışlardır. Ağlama nöbetleri, intihar girişimleri üçüncü kişiye yönelik şiddet, diğer ciddi hastalıklar, kalp krizleri panik ataklar şiddetli depresyon, sık geç kalma, sık hastalık izinleri gerginlik ve öfke kalıcı uyku bozuklukları aşırı kilo alma veya verme alkol veya ilaç (madde) mobbinge maruz kalmanın neden olduğu sonuçlardır (ÇSGB, 2014).²⁷ Türkiye’de Koruncuk Vâkifinin yapmış olduğu çalışmada korunma ihtiyacı olan çocukların kendilerini dair bakış, tanım ve ifadeleri şöyle ifade etmişlerdir. Hayat Sende Derneği tarafından düzenlenen “Kurum Bakımından Topluma Geçişte Gençler Çalıştayı” da kurum bakımında kalan çocuklar ve gençlerin farklı şekillerde ayrımcılığın objesi haline getirilmeye, sosyal dışlanmaya ve ötekileştirilmeye maruz kaldıkları belirtilmiştir.

Şekil 2: Korunma İhtiyacı Olan Çocuk Kendilerine Dair İfadeleri

(<https://www.hayatsende.org/uploads/docs/dokumanlar>, 2018)

²⁷ “İşyerinde psikolojik taciz” kavramının uluslararası literatürde yaygın kullanım şekli olan “mobbing” aşağılama, alay, damgalama, dışlama ve izolasyon gibi eylemlerle açığa çıkar. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 4857 sayılı İş Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 2011/2 sayılı İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi Genelgesi mobbing ve önlenmesine dair yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Mobbing iş yerleri ile sınırlı olmasına rağmen genel olarak kurumlara has olarak genişletilirse kurumda kalan sakinlere karşı ya da etkisinde ki sakinler arasında da benzer uygulamanın olacağı varsayılabilir.

Kurumlarda yetişen çocuk ve gençler ile kurumlardan ayrılanlar, yurt çocuğu, yuva çocuğu, yetim, zavallı gibi etiketler ile sınıflandırılmaktadır. Etiketlenme; anormallik, düşkünlük, zavallılık, acınılma gibi terimleri kapsamakta ya da ilişkili olarak kullanılabilmektedir.

3.1. Etiketlenmenin Olduğu Yerler

Kurum bakımında kalan kişilerin etiketlendiği alanlar başlıca kurum bakımında, okulda, medya da ve toplum tarafından yapılan etiketlenmelerdir. Bunlardan okul etki bakımından sosyalleşmeyi fazla etkilemektedir. Medya ise bu etiketlenmenin yaygınlaşmasın da oldukça etkindir.

3.1.1. Kurum Bakımında Etiketlenme

Bakım kurumlarında kalan çocuklara yönelik etiketlenme genel anlamada üç şekilde görülmektedir. Bunlar; kurumlarda kalan kurum sakinleri *kendi aralarında kendilerini etiketlemeleri*, *personelin kurumlarda kalanları etiketlemesi* ve *dışarıdan gelen ziyaretçilerin etiketlemeleri* şeklinde sıralayabiliriz. Bulgular kısmında da değinileceği üzere; Kurum bakımında kalan sakinlerin kendi aralarında etiketlemeleri birbirine hitap ederken veya dışarıda birbirinden kaçınarak veya uzaklaşarak yapmaktadırlar. Birbirine hitap ederken “yetim”, “yurtlu” veya “zavallı” şeklinde hitap ederken çoğunlukla birbirinden kaçınarak geçmiş unutmaya veya hatırlamamayı yeğlerler.

Etiketlenme, bebeklikten başlayıp özellikle kurum bakımına alınan çocuk ve genci ömür boyu etkilemektedir. Ergenlik döneminde (12-18) kurum bakımında kalan çocuk ve gençleri rencide ettiği, çocuklara ve gençlere acınarak etiketlediği ve reklam veya propaganda amacı olarak kullanılmasının kaçınmacı ve Antisosyal özellikleri pekiştirmektedir. Kurum personelinin ve kurumdaki rutin işlerden kaynaklı etiketlenmenin yedi alanda özellikleri belirgindir:

Yuva çocuğu geç konuşur” veya “Ekmek elden, su gölden” gibi söylemleri ile kurumun, çocuğu veya genci aynı kıyafetlerle okula göndermesi, aynı saç tıraşıyla saçlarını kestirmesi veya aynı servisi kullandırması kurum eliyle yapılan etiketlemeye verilebilecek örneklerdir. Kurumlarda çalışan sosyal çalışmacılar sadece masa başında rapor yazarak iş yapmamalı; toplum ve çocuk arasında köprüyü kurmalı ve kuvvetlendirmelidir. Kurumda yapamıyorsa, sivil toplumda aktif rol almalıdır. Mevzuattaki düzenlemelerle devlet korumasındaki çocuk ve gençleri söylem düzeyinde güçsüzleştiren ve ayrımcılık içeren uygulamaların önüne geçilmelidir. Kurum personelinin basına verdiği demeçlerde de bu hususların dikkate alınması yerinde olacaktır. Öğretmenlerin, çocuk ve gençlerin sorunlarını çözme konusunda kapasitelerinin proje ve hizmet içi eğitimler vasıtasıyla artırılması gerekmektedir. Devlet korumasındaki çocuk ve gençlerin sorunlarıyla baş etme konusunda öğretmen adaylarına pedagojik formasyon eğitimleri sırasında gerekli bilgi verilmelidir. Çocuk ve gençlere ayrımcılıkla nasıl mücadele edebileceğine ilişkin eğitimler verilmeli ve hakları öğretilmelidir. Devlet Korumasında Yetişen Bireylerin Kendilerini Etiketlemesi: Çocuk ve gençler tarafından yuvada ve yurttan yetişmenin her sorunun çözümü olarak kullanılması da oldukça yaygın görülmektedir. “İstedğim yaramazlığı yapsam da okuldan atılmam çünkü ben devletin çocuğuyum” veya “İşe gitmesem ne olacak? Beni atamazlar çünkü ben devletin çocuğuyum” gibi yaklaşımlar, bu tür etiketlemelere örnektir. Kurumdan kaçan çocuğun cezalandırma amacıyla daha uzak bir bölgeye, tanımadığı bir ortama, başka bir yurda sürgün edilmesi ve gitmeden oradaki personel tarafından etiketlenmesiyle mücadele edilmelidir. Yurtlunun kendi kendisini etiketlemesinin de önüne geçilmelidir. Her hatalı davranışında yurtlu olmasının arkasına sığınarak sorunları çözmeye çalışmasına gerektiğinde dur denebilmelidir. Örneğin sürekli devamsızlık yapan bir çocuğun devamsızlıklarının kurum personeli tarafından silinmesi gibi uygulamalarda, çocuğu hazırcılığa alıştırarak ile çocuğun

gelişimini sağlamak arasındaki ince denge yakalanmalıdır (<https://www.hayatsende.org>, 2018).

3.1.2. Okullarda veya Sınıflarda Etiketlenme

Kurum sakinleri arasındaki gruplaşmalar esnek, geçişken ya da katı olabilir. Burada oluşan ahabplık ilişkisi uyumsuz, daha kapanık kişilerin daha da dışlamasına neden olabilir. Bu yüzden herkes kendine en yakın bir grubun içine dahil olmaya ya da bir grup oluşturmaya çalışır. Bazıları çalışkanlıkları, benzer oyunlara olan ilgileri, yetenekleri, tuttukları takımlar gruplaşmalarda etkilidir. Kendini aşağı görme eğilimi özellikle diğer akranlar ile ilişkili olduğu zamanlarda artar.

Okul veya sınıflarda etiketleme: *“Okulda öğretmenler “Yuvalılar ayağa kalksın”, “Yuvalıların servisi geldi” ve sınıfta öğretmenin çocukların ebeveynleri hakkında bilgi alması şeklinde etiketlemeler yapmaktadır. Veliler ise, öğretmenlere, “Benim kızımı yuvadan Zehra’yla oturtmayın” veya kızına/oğluna “Yuvalı Ali’yle arkadaşlık etme” diyerek ayrımcılık geliştirmesi, eğitim sistemindeki etiketlenmelere ve dışlamalara verilebilecek örneklerdir. Bu kapsamda diğer kurumlar ile Koordinasyonun sağlanarak müfredat ve çalışmaları ile farkındalık çalışmalarına öncelik verilmesi gerekir. Milli Eğitim Bakanlığı ile görüşülerek Hayat Bilgisi ders kitaplarına kurum bakımı, koruyucu aile, yuva, yurt, çocuk evi, evlat edinme gibi kavramlar konulmalıdır.”* (<https://www.hayatsende.org>, 10.12.2017).

Kurum bakımında kalan ortaokul öğrencilerinden kız çocuklarının erkek çocuklara göre, dışlanmışlık hissi ile baş etmede daha başarılı oldukları görülmüştür. Kendilerini diğer çocuklardan “farklı” olarak algıladıkları için sosyal dışlanmışlık ya da anti sosyal davranış biçimlerini görmek mümkündür (Öcal, Kemer kaya, & Arastaman, 2013, s. 49-50,). Zamanla toplumsal nefret, uyumsuzluk, içe kapanıklık ve suç faaliyetleri olarak ta yansıyabilmektedir. Yurtlular, yurt çocukları ‘etiketleri dışında alay edilme, dışlama, aşağılanma, yetim, zavallı, mahrum çocuklar şeklindeki etiketlemelerin ve dışlamanın etkileri daha fazla olmaktadır.

3.1.3. Medya da Oluşturulan Etiketlenme

Medyanın kurum bakımında kalan çocukların etiketlenmesi, rencide etmesi diğer etkiler ile kıyaslandığında etkisi ve yaygınlığı açısından çok önemlidir. Özellikle “kötü”, “suçlu” karakterlerin kurumlarda (yurtlu) çocuklar ile ilişkilendirmesi toplumsal düzeyde olumsuz algının oluşmasında ciddi etkisi vardır.

Devlet korumasındaki çocuk ve gençler, medya da da sözel ve görsel etiketlemeye maruz kalmaktadır. Yapılan haberlerde reyting uğruna çocuk ve gençleri rencide eden birçok vurgu bulunmaktadır. Haber reytinginin basın birimlerince ana odak noktası olarak görülmesi, televizyon kanallarında yapılan haberlerde çocukların ve gençlerin nesne konumuna getirilmesine sebep olmaktadır. Medya da, devlet korumasında kalan çocuk ve gençlere ilişkin olumlu haberlerin sayısının artması, başarılı kişilerin kamuoyunda daha fazla öne çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca, kapanan yurtlardan birinin veya Ankara - Ulus’ta bulunan eski hizmet binasının Yurt Müzesi yapılması ve halkın burayı ziyaret etmesi sağlanarak önyargıların ortadan kaldırılması için çalışılmalıdır. Medya dilinin ve haber hazırlama şeklinin, yapılacak projeler ve atölye çalışmaları vasıtasıyla dönüştürülmesi sağlanmalıdır. Film ve dizilerdeki etiketlemeyle de kapsamlı bir şekilde mücadele edilmelidir. Senaristler Birliği gibi kuruluşların burada yapıcı rol alması sağlanmalıdır. Ajda Pekkan’ın oynadığı ve

Medya organları tarafından bu çocukların 'nesne' durumuna getirilmeleri ve reyting uğruna bu çocukları rencide eden birçok vurgununu yapılması kurum bakımında kalan çocuklara yönelik 'suçlular, tehlikeliler ve uzak durulması gerekenler' şeklinde algının oluşmasını sağlamaktadırlar. Bu yüzden kendilerini gizleyerek etiketlenmeden korunmakta veya asosyalleşerek toplumdan uzaklaşmaktadırlar. Kurum bakımında kalmış kişilerin sosyalleşmeleri belki de en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer sorunların temelinde yatan sosyalleşme eğitim, geleneksel örf adetlere katılım ve kontrolü tüketim gibi birçok sorunun da sebebidir.

3.1.4. Toplum Tarafından Yapılan Etiketleme

Korumaya ihtiyacı olan çocukların geçmişte yaşadıkları sorunlara ilaveten içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamamaları veya sosyal destek ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda yaşadıkları olumsuzluklar artmaya devam eder. Bu kişilerin kamu kurumlarında işe yerleştirilerek sosyalleşmeleri ve kendi kaderlerinin artırılmaları amaçlanmaktadır. Toplum tarafından kabul edilmeme veya dışlanma kaynaştırma ve sosyalleşme bölümünde üzerinde durulacağı üzere kadınların, yaşlıların ve çocuklar gibi dezavantajlı grupların maruz kalabileceği sosyal risklerdir.

Koruyucu ailelik ve evlat edinmenin önündeki en önemli engel toplum nezdinde ki etiketlemedir. Koruyucu aileliğe ya da evlat edinmeye karar veren kişiye, sosyal çevresinden gelen "Başına bela mı alacaksın" veya "Büyüsün de seni dövsün, gör" gibi baskılar ya da bireylerdeki "Ben yuvadan gelin/damat istemem" şeklindeki duruş, toplumda en sık yapılan etiketlemelerdendir. Etiketleme iş dünyasında da çok yaygındır. Özellikle özel sektörde yurttan ayrılan kişileri istihdam etme konusunda büyük bir çekingenlik bulunmaktadır. Kamuda da yurttan ayrılan gençlere sekreterlik, hizmetçilik gibi alt pozisyonlarda istihdam sağlanmaktadır. Devlet korumasında yetişmiş bir bireyin, devlet korumasında yetişmiş başka bir bireye, "Ben onunla dans etmem çünkü o yurtlu", "İşyerinde görüşmüyorum çünkü o yurtlu" veya "Yurtta yetişmiş biriyle asla evlenmem" gibi etiketlemelerde bulunması, bu tarz etiketlemeye verilebilecek örneklerdendir (<https://www.hayatsende.org>; 2018).

Çalışmamız kapsamında yapmış olduğumuz görüşmelerde katılımcıların çoğunluğu kendilerini kurum bakımından dolayı gizledikleri ve bu durumun bilinmesi halinde rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum kurum bakımında kalmış kişileri sosyal hayatlarında kendilerini gizleme, geçmiş ile yüzleşememe, kendini suçlama, başkalarını suçlama şeklinde sonuçları olabilmektedir. Bu durumun tersi de olabilmektedir. Kendini kurum bakımında kalmış biri olarak ön plana çıkarma özellikle kurum bakımına dair memnuniyet, devlet ve otoriteye saygı ve minnet hisleri şeklinde görülmektedir.

3.2. Kaynaştırma, Güçlendirme ve Sosyalleşme

İnsan biyopsikososyal ve manevi bir varlık olduğu gibi kültürel boyutu da olan bir varlıktır. İnsan bebeklik dönemiyle beraber sosyalleşme evrelerine anne ile olan ilişkisi üzerinden başlar. Kurum bakımında kalan kişiler ailevi bağ ve destekten yoksun olmaları sosyalleşmeyi okul, kurum ve arkadaşları ile sınırlı tutmaktadır. Anne veya babanın sevgi, ilgi, koruyuculuk işlevleri karşılanmayacağı için bu eksiklik akran ilgi veya ilişkileri, içe kapanık veya anti sosyal kişilik, boş zaman aktiviteleri ile giderilir. Aynı zamanda bu şekilde yetilerin veya yeteneklerini gelişimi de sağlanmaya çalışılmaktadır. Maslow'un ihtiyaçları hiyerarşisinde fiziksel, güvenlik ihtiyaçlarını karşılayan kişinin ait

olma ve sevgi ihtiyacı ile beraber saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarını karşılanabileceğini belirtmiştir. Fiziksel ve güvenlik ihtiyacı karşılanan kurum bakımında kalmış kişilerin ait olma ve sevgi ihtiyacı karşılanmadığı için sağlıklı kişisel gelişimlerinin olamamaktadır. Dolayısıyla benlik saygısının ve kendini gerçekleştirebilme imkânını bulamamaktadırlar.

Kurum bakımı kalanların bütün olarak toplumdan izole edildiği ve topluma dâhil olduğu kurumlar olmamıştır. Okullar, eğlence yer ve etkinlikleri ve meslek çalışmaları gibi alanlar topluma dâhil olan toplumsal adet ve kuralların öğrenilebildiği alanlardır. Fakat kurum bakımında kalanlar açısından kendilerini anormal ve kapatılmışlar ya da izole edilmişler olarak algılanabilmektedir. Bu kurumsal etkiler dâhil olma ve aktif olma iradesinin zayıflatmaktadır. Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum bakımı etiketlenme, acınılma, dışlanmaya, kapatılmaya, anormalliğe ve düşkünlüğe neden olduğundan toplum ile bütünleşmeme ya da anti sosyal kişilik bozukluğu, bağımsız kişilik gerçekleştirememe, kendini gerçekleştirememe (self-actualization), gelecek ile ilgili plan veya hedefler için mücadele edememe ve motive olamamalarına sebep olmaktadır. Kurum bakımını dışlayıcı, etiketleyici ve resmi boyutu bu çocukların dezavantajlılık durumlarını pekiştirmektedir. İktidar aygıtları açısından ise koruyuculuğunu, yetkinliğini, meşruiyetini ve otoritesini gösteren bir sembol ve kamusal vicdanı rahatlatma aracıdırlar. Sosyal açıdan ise iktidarın babalık rolünü pekiştiren, şerhlerinden korunması gereken, kendilerine acınarak tatmin olunan, kendilerini anormal olarak algılamalarını sağlayan, yetersiz, tembel, marjinal, pasif ve kendi kaderini tayin edemeyecek kişiler olarak görülmektedir.

Güçlendirme yaklaşımı korunma ihtiyacı olan çocukların sorunlar yerine güçlü yönlerine odaklanarak, kendine yetebilmesine ve kendi kaderini tayin edebilmesi açısından önem teşkil etmektedir. Apak (2018, s. 399) yaptığı 'Maneviyata ve Güçlendirmeye Duyarlı Sosyal Hizmet' adlı çalışmada bireyi motive eden en temel kaynaklardan birinin maneviyat olduğunu ve maneviyatın bireyin güçlü yönlerinden veya kaynaklardan olabileceğini savunmuştur. Özellikle dezavantajlı bireyler için maneviyatın (dua etme, tanrı inancı) tutunabilecek ve sınımlanabilecek bir alan olduğunu belirtmiştir. Ayrıca sosyal hizmetin temel değer veya rollerinden olan kendi kaderini tayin hakkı, farklılıklara ve çeşitliğe saygı veya savunuculuğun, müracaatçı merkezli çalışmanın yürütülmesini gerektirir. Güçlendirme perspektifine göre; Koruma altındaki kişilerin bağımsızlıkları sağlanarak kendi ayakları üzerinde durması için kişilerin kendi güçlerine ve baş etme becerileri üzerine vurgu yapılmıştır (Özkan, 2011, s. 3-4). Burada üzerinde durulması gereken nokta kurumların ya da ilgili çalışanların bu alandaki insanların güçlerine inanmaları ve odaklanmaları gerekliliği vurgulanmıştır. Bununla beraber baş edebilme becerilerinin anlaşılmasında duygular da benzer öneme sahiptir.

Güçlendirme yaklaşımı ve güçler perspektifi temelinde teşhisciliğe ya da sorunlara odaklanma yerine güçlere ve geçmişte benzer sorunlara nasıl baş edebildiği üzerinde durulması gerektiği belirtilir (Özkan, 2011, s. 3-4). Bu perspektif ile baktığımızda; geleneksel dönemlerde kişilerin ve grupların kültürel ve dini duyarlılıkların etkisiyle sorunları ile yüzleştikleri ve baş edebildikleri anlaşılmaktadır. Kurum bakımında kalan

açısından ikinci bir habitus var ise birinci habitusu olan yaşadığı, sevgi ve ilgi ihtiyaçlarının karşılandığı aile ortamına özlem duyulur. Bu özlem kuruma uyumu zorlaştırır. Motivasyon ve dikkat eksikliğinin bir sebebi de olabilecek iki önemli husus geçmişe özlem veya geçmişe dair nefrettir.

Eğitimin ve geleceğe yönelik çabaların sosyalleşme ve bağlanma gibi faktörler ile doğrudan bağlantılıdır. Psiko-sosyal ihtiyaçlar karşılanmadığında bireylerde sosyalleşme gecikebilir. Psiko-sosyal ihtiyaçlar Erikson'nun kuramında 8 evreye ayrılmıştır (Dereboy, 1993, s. 33). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinden anlaşılabileceği üzere sevgi ve kendini gerçekleştirmenin fiziksel ve çevresel şartlar ile ilişkilidir. Güvenli bağlanma ya da sevgi bağı oluşmamış ise sosyalleşmenin gecikeceği dolayısıyla toplumsal yönleri ağır basan eğitime ve geleceğe odaklanmayı olumsuz etkileyecektir. Bağlanma sorunu ileriki yıllarda tam bağlanma ya da hiç bağlanama şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Sağlıklı bir eğitimin sağlıklı bir bağlanmayla dolayısıyla sınırlara, disipline, destekleyen bir topluma, eğiten ve destekleyen birinin varlığı ve bunlara uygun güvenli bir ortam gerektirir (Pamuk, 2003, s. 193).

Küçük yaşlarda yeterli sevgiyi görmemiş çocuk ve sağlıklı bağlanma yaşamamışsa kendisini sadece anne babasının değil bütün çevre tarafından istenilmediğini düşünür (Burger, 2004, s. 20). Burada sadece anne- baba yokluğunu değil aynı zamanda anne-babanın çocuk için gerekli bağlanmayı ve sevgiyi yaşayabileceği ortamı oluşturmadığında meydana gelir. Son dönemlerde kurum bakımına daha soğuk bakılmasına rağmen kurum bakımının kısa vadede çözülebileceği düşünülüyor.

Kurum bakımının yurt veya koğuş sisteminden ev sistemine geçişin amaçlarından biri çocuğun güvenli bağlanma yaşayabileceği bir ortam oluşturmaktır. Burada görev alan bakım elemanının bir anne, baba, abla ya da ağabey gibi görevleri yerine getirmesi beklenir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında yetiştirme yurdunda kalanların güvensiz bağlanma açısından risk grubu içinde oldukları gözlenmiştir. 2828 sayılı kanuna göre ergenin yaşadığı ruhi, ahlaki sonuçları en aza indirerek toplumla bütünleşmesinin sağlanması amaçlanmıştır (Şahin & Sürücü, 2011). Kaynaştırma veya sosyalleşmenin zıttı olarak sosyal dışlanma; sınıf altı, yeni yoksulluk, eşitsizlik ve gereksizlik, konuyla ilgili olmayan marjinalite, yabancılaşma, değiştirilebilirlik, kapanma, bağlantısızlık, konuttan çıkarılma ve yoksunluk gibi deyimlerle kullanılmaktadır (Sapancalı, 2005, s. 23; akt. Kalaycı, 2007, s. 20).

Erkekler kendilerini kızlara kıyasla daha fazla dışlanmış hissederek. Kemer kaya (2012) ve Dodson'un (2007) bulguları bu bulguyu desteklemektedir. Dodson (2007), kızların sosyal gelişmelerinin oğlanlardan daha hızlı olduğunu savunmuştur. Ayrıca, kızların insanlara çevrelerindeki nesnelerden daha fazla ilgi duyduklarını ve bunun sosyalleşmeyi kolaylaştırdığını iddia etmektedir. Benzer olarak kızların erkeklerden daha hızlı sosyalleştiği de belirtilmiştir. Böylece, çocuk koruma sistemleri; çocukların toplumla etkileşimde bulunmalarını sağlayan bakım yöntemlerini tercih etmelidir (Öcal, Kemer kaya, & Arastaman, 2013, s. 55).

Kaynaştırma olarak da adlandırılabilir bütünleştirici eğitimin tanımını yapmak gerekirse *"Tüm öğrencilerin dil, din, ırk veya özel gereksinimi olan veya olmayan ayrımı*

gütmeksizin yaşlılarıyla beraber genel sınıf ortamında eğitim almasıdır”. Kaynaştırma ve bütünleştirme, temelde her öğrencinin yararını götse de ve ya aynıymış gibi gözüke de uygulanış şekilleri farklıdır. Kaynaştırma dezavantajlıyı geliştirmeyi veya hazırlamayı, bütünleştirme ise pozitif ayrımcılık uygulayarak değişim ve uyumlar sosyalleşme amaçlanır. Amaç olarak etiketlenme veya dışlanmayı gidermek olsa da yabancı, zavallı, yetim, sokak çocuğu ve yurt çocuğu imajı bütünleştirmeyi sağlayamaz. Sınıf ortamında gerek öğretmen gerekse de öğrenciler arasında anne-babanın mesleği, kalınan yer ile ilgili bilgiler farklılığı olanların içe kapanmalarını daha artırmaktadır. Dünya çapında bu çocukların bütünleşmeleri temel amaçtır ve aile ortamında büyümeleri aracılığı ile yapılır (<http://ozelegitimvebirey.blogspot.com>, 2017).

Son dönemlerde ülkemizde de tanınmaya başlayan iş veya uğraşı terapisi olarak da adlandırılan Ergoterapi kurum bakımında kalmış kişilerin topluma uyumlarını ve işlevselliklerini artırmaya yönelik çalışmalar içi etkili olabilir. Ergoterapi gibi alanlar ile korumaya ihtiyacı olan, toplumdan dışlanmış ve ötekileştirilmiş kişilerin rehabilitasyonu ve topluma kazandırılması ayrıca bu bireylerin iş ve okul ortamlarında işlevselliğini ve performansını yükselterek çevreye uyumları sağlanabilir. Fiziksel, duygusal, psiko-sosyal ve gelişimsel yeterliliklerine dair testle uygulanarak özellikle Duyu-algı-motor bütünleşme eğitimi sağlanır ve bu alanda iş uğraşı terapisi uygulanır. Ergoterapi’nin hedeflerinin ise; kişinin ev yaşamında gelişme sağlamak, kişinin bağımsız yaşamına yönelik becerilerini geliştirmek ve kişinin iletişim becerilerini geliştirmektir (Demirci, 2017, s. 61).

BÖLÜM 4: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın metodolojisine uygun olarak tasarlanmış; araştırmanın modeli (deseni), çalışma evreni ve örneklerini, veri toplama araçları ve süreci ile verilerin nasıl analiz edildiğine dair bilgiler verilmiştir.

4.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada, önce literatür taraması yapılarak, bu alanda yapılmış araştırma, yayın ve makaleler incelenmiştir. Verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Fakat görüşme sırasında tekrarların veya doyum noktasının aşılması ve güven ortamının oluşması amacıyla yapılandırılmış tarz kullanılmamıştır.

Nitel araştırmada asıl olan yöntem değil durumdur. Gözlem yapılırken mutlak nesnellik yerine gözlem ile olaylara ve olgulara doğallık ve empati kurularak yaklaşılr. Nitel araştırma değişkenleri genelleme ve sayısal veriler kullanma yerine derinlemesine betimleme ile durumları ve birbirine göre konumlarını gerçekçi ve betimleyici bir tarzda anlamaya çalışır. Nicel araştırmadan farklı olarak nitel araştırmada değişkenler kesin sınırlar ile saptanabilir ve aralarında ölçülebilir ilişkiler bulunmaz. Böylece değişkenler karmaşık ve iç içe geçmişte ve aralarındaki ilişkiyi ölçmek güçtür (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 54-66). Nitel araştırmanın nicel'e göre tercih edilmesinde nitel araştırmanın samimiyet ve güvenilirliği yansıtmasına dayanır. Bu araştırmada geçerlilik ve güvenilirliği artırılması amacıyla nitel araştırma yönteminin çoklu teknik kullanımı tercih edilmiştir. Bu kapsamda derinlemesine mülakat, odak grup, katılımlı gözlem ve doküman inceleme tekniklerinden istifade edilmeye çalışılmıştır (Yaman Ö. M., 2013, s. 112).

Nitel araştırma genel olarak belli aşamaları; probleme karar verme, veri kaynaklarını belirleme, veri toplama aracını oluşturma, veri toplama ve bu verileri analiz etme ve yorumlama aşamalarında oluşur. Nitel araştırmada üç tür veri toplama yöntemi var: görüşme, gözlem ve yazılı kaynakların incelenmesidir. Nitel araştırmanın önemli yedi özelliği olan; doğal ortam uygun olma, araştırmacının katılımcı rolü, bütüncül şekilde yaklaşım, algıların ortaya konması, araştırma deseninde ve sınırlarında esneklik, tümevarımcı şekilde analiz etme ve nitel veri vardır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 45-47). Çalışmamızda öncelik olarak yazılı kaynaklar veya araştırmalar incelenmiş, sonra görüşmeler ve ziyaretler ile gözlemler yapılarak veriler toplanmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak ve araştırmanın derinliğini veya kapsamını artırmak amacıyla kurumlarda görev yapan personellerle görüşmeler yapılmış ve kurumlara ziyaretler yapılarak gözlemler edinilmiştir. Gözlemler ile kurum bakımında kalan kişiler veya eskiden kalan kişi veya personele etkinlikler yapılmıştır. Günlük yaşantı, binanın fiziki yapısı, personelin tutumu ve çocukların psiko-sosyal özellikleri eski-yeni farklarını göz önünde tutarak kıyaslanmıştır.

Çalışmamız bağlanma kuramı, habitus kavramı, etiketlenme ve güçlendirme perspektifleri ile desteklenmiştir. Koruma altında ki kişilerin bağımsızlıkları sağlanarak kendi kaderlerini tayin, kendilerine yetebilmeleri veya kendi ayakları üzerinde durmaları

için kişileri kendi güçlerine ve baş etme becerilerine odaklanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Çalışmamızın yönteminde nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Bu amaçla mülakat yapılarak yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Ayrıca çalışmamızın verimliliğini ve güvenilirliğini artırmak amacıyla gözlem yapılmıştır. Bu gözlem doğal ortam yapılandırılmaması alan çalışması şeklinde olmuştur. Kurum bakımında kalmış kişilerin içine kapanık olmaları geçmişlerine dair konuşmak istemelerinin gözlem yapılmasının katkısı olacağının kanısını oluşturmuştur. Gözlemin güçlü yönleri olan sözlü olmayan davranışlar ve doğal ortam(Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 201-203) çalışmaya ve mülakat sorularını hazırlanmasına katkısı olmuştur. Çalışmada ses kayıt cihazı kullanılmamıştır. Ses kayıt cihazını mülakat sırasında rahat ve samimi havayı bozacağı düşünüldüğünden kullanılmamıştır. Görüşmeler ortalama olarak 1-1.30 saat sürmüştür. Görüşme sırasında konuşma ve gözlemler not alınarak bilgiler toplanmıştır. Görüşmeler çoğunlukla resmi ortamlarda geçmiş olmasına rağmen samimi ve rahat bir ortam sağlanarak görüşme yapılmıştır. Sorular belli bir sıralamaya uyularak sorulmamış katılımcının konuşmasına ve konunun ilişkisine göre sorular sorulmuştur.

Çalışmamızda maksimum çeşitliliği sağlamak amacıyla katılımcıların farklı kriterlere sahip olmalarına önem verilmiştir. Katılımcılar çoğunlukla Bingöl'deki kurumda kamış olmakla beraber Erzurum, Rize, Mardin, Diyarbakır şehirlerinden kalmış katılımcılarda mevcuttur. Katılımcıların çoğunluğu gençlik dönemi olan 21-30 yaş aralığında olmasına rağmen farklı yaş aralığındaki katılımcılarda mevcuttur. Katılımcıların 3'ü kadın 17'si erkektir. Görüşme ortamı olarak çalışılan kurum, kamusal alanlar ve evler tercih edilmiştir. Katılımcılara arkadaşlık, tanıdıklar ve geçmiş işlikler kullanılarak ulaşılmıştır. Çoğunluk önceden telefonla aranılarak bulundukları yerler ziyaret edilmiş ve böylece görüşmeler yapılmıştır. Toplumsal ve kişisel özellikler göz önünde bulundurularak sorular hazırlanmış ve yarı yapılandırılmış görüşme metodu kullanılarak mülakat yapılmıştır.

4.2. Evren ve Çalışma Grubu

Araştırma boyunca teorik örneklem olarak adlandırılan ve araştırmacının saha çalışmasının başında görüşeceği kişileri ve kişi sayılarını belirlemenden yola çıkmakta böylece araştırma süreci boyunca bu faktörler şekillenmekte ve son halini almaktadır. Ayrıca araştırma boyunca kartopu örneklem kullanılarak görüşülen bazı kişilerin kaynak kişiye dönüştürerek diğer kişilere ulaşmaya olanak sağlanmıştır (Yaman Ö. M., 2013, s. 127). Böylece güven ve gizlenme sorunları aşılmıştır. Görüşmecilerden sadece ikisi görüşmeyi reddetmiştir. Bunun sebebi güven sorunu veya geçmişi kabullenememe veya reddetmeye dayanıyor olabilir. Bu araştırma boyunca farklı tecrübelerden yararlanılmaya çalışılmış nitekim Çalışmamızın örnekleme Bingöl'de koruma altına alındıktan sonra kurumdan mezun olmuş ya da aileye dönüş yapmış kişilerden oluşmaktadır. Çalışmamızda katılanların çoğunluğunun ailelerinden birisinin ya da ikisinin yaşadığı ortaya çıkmıştır. Buna rağmen aile dönüş yapılarak aile ortamında bakımları ve eğitimleri sağlanmadığı için kurumsallığın neden olduğu ve hayatları boyunca devam eden fiziksel

ve duygusal sağlık, sosyalleşme, bağlanma ve eğitim ilgisizliği gibi sorunlar ile boğuşmaktadırlar.

Derinlemesine görüşme: araştırılan alanının tümünün özellikle duyguların anlaşılmasını kapsar şekilde daha çok açık uçlu sorular sorarak detaylı cevapların anlaşılmaya ve yakalanmaya çalışıldığı birebir veya yüz yüze bilgi toplama tekniğidir. Karşıdaki kişinin duygu, bilgi, tecrübelerine ve gözlemlere dayalı olarak çalışma yapılır. Derinlemesine görüşmenin alt kademelerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme metodu olarak kullandığımız yöntem önceden belirli standartları olan fakat görüşme sırasında esnekleştirilen açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır (Tekin, 2006, s. 101). Kümbetoğlu (2005, s. 119-123) odak grubu; yarı yapılandırılmış görüşme biçimin merkeze alınarak grup sinerjisinden istifade edilmeye çalışıldığı veri toplama tekniği olarak belirtir. Katılımlı gözlem ise araştırmacı dengeli bir ilişki kurarak görüşmecinin dünyasına dâhil olma ve kısmi bir bakış geliştirebilme tekniğidir (Yaman Ö. M., 2013, s. 118-121). Çalışmamız boyunca bu teknikler ve doküman (sosyal medya yazışmaları, film) inceleme tekniklerden istifade edilmeye çalışmıştır. Geçmişte bakım kurumunda kalmış olmanın görüşmecilere ulaşma ve gözlem yapabilme olanaklarını artırmıştır.

Araştırmada maksimum çeşitlilik örneklendirilmesi kullanılarak oluşturulan küçük örnekler grubunda probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum seviyede yansıtılması amaçlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.136). Katılımcıların belirlenmesinde maksimum çeşitlilik çerçevesinde farklı çalışma alanı, eğitim düzeyi, geçmişte kalınan il, yaş, cinsiyet gibi değişkenler göz önüne alınmıştır. Ayrıca katılımcı sayısının belirlenmesinde doyum noktası da dikkate alınmıştır. Doyum noktası görüşmelerde elde edilen verilerin tekrar etmeye başladığı yeni bilgi ve görüşlerin elde edilemediği durumda katılımcı sayısının belirli bir doyuma ulaşıldığına karar verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 321). Araştırmada nitel veriler için kurulan çalışma grubu kurum bakımında kalmış 20 kişiden oluşmaktadır. Nitel görüşmeye katılan katılımcıların özellikleri EK.2’de yer almaktadır.

Yaptığımız çalışama kapsamında geçmişte kurum bakımında kalmış 20 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Ayrıca iki sosyal çalışmacı, bir bakım elemanı ve kurum yetkilileri ile görüşmelere yapılarak kurum hakkında gözlemler yapılmıştır.

4.3. Veri Toplama Aracı ve Süreci

Araştırmanın nitel kısmı için veri toplama aracı; literatür araştırması sonucunda araştırmacı tarafından araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Nitel veriler sosyal çalışmacılar ile yüz yüze görüşmeler yapılarak araştırmacı tarafından toplanmıştır.

Araştırmada kullanılan nitel görüşme formu EK.2’de yer verilmiştir. Görüşmeler başlamadan önce, katılımcılardan randevu alınmış, belirlenen gün, yer ve saatlerde gerçekleştirilmiştir. Kurum bakımında kalmış kişilerin büyük bir çoğunluğu hemen randevu vermiş olsa da bir kısmı nitel görüşmeye sıcak bakmamış iki kişi ise görüşmeyi reddetmiştir. Araştırmacı, görüşmeleri Ocak ve Şubat 2019 tarihleri arasında gerçekleştirmiştir. Görüşmelere; katılımcıların 18 kişi ile Bingöl’de randevulaşarak

başlanmış daha sonra Elazığ ve Diyarbakır gibi şehirler takip edilerek görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmeler katılımcılar ile önceden görüşülerek; çalıştığı kurumlarda ki odaları ve kahvehanelerde buluşularak yapılmıştır. Görüşmeler genel olarak yarım saat sürmüştür; görüşme süreleri ise ortalama 25 dakika ile 50 dakika arasında değişmiştir. Görüşmelerin geneli, katılımcılardan izin alınarak bilgisayardan not tutulması şeklinde gerçekleşmiştir. Yapılan görüşmelerin ardından tutulan notlar bilgisayar ortamına bütün olarak yazıya aktarılmıştır.

4.4. Verilerin Analizi

Alan araştırması kısmında araştırmacı tarafından uygulanan yarı yapılandırılmış mülakat ile elde edilen veriler araştırmanın veri analiz aşamasında işlenmiş ve böylece araştırma konusuna dair bulgulara ulaşılmıştır. Nitel görüşmeler bittikten sonra veri analizine geçilmiş bilgisayar ortamına aktarılan veriler deşifre edilmiştir.

İçerik analizi tekniğiyle deşifreler incelenmiştir. Böylece ilk olarak deşifreler okunur veriler incelenerek uygun kod ve kategoriler oluşturulmuştur. Bu bölümde kurum bakımında kalmış kişilerin kendi ifadeleri, kurum bakımı ve etiketlenmeye dair kavramlar ve özgün ifadeler kod olarak alınmıştır. Kod ve kategoriler belirlenirken literatürden yararlanılmış, literatürde olmayan kod ve kategoriler derinlemesine eline alınarak literatüre katkı sağlanmıştır. Sınıflandırılan verilerin frekans ve yüzdeleri tablolastırılmıştır. Elde edilen frekanslar; katılımcıların, sorulan sorularda ifade sıklıklarına göre kullanılmıştır. Dolayısıyla ulaşılan frekanslar, katılımcı sayısını değil saplanan ifadelerin sıklığını göstermektedir. Yapılan görüşmeler belirli kavram ve konulara göre bir araya getirilerek yorumlanmıştır. Tematik analizle beraber katılımcılardan doğrudan alıntılarda yapılmıştır. Doğrudan anlatımlardan katılımcılara ait bilgiler sadece katılımcı numaraları(G(3),G(8) gibi) ile ifade edilmiştir.

Yıldırım ve Şimşek'in belirtmiş olduğu çerçevede; Olgubilim (fenemoloji) kullanılarak, deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Böylece kişilerin ve grupların araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışı vurabilme veya yansıtabilmelerine göre çalışılmıştır. Toplanan veriler betimsel analiz ile çözümlenmiş olup gerekli görülen yerlerde içerik analizinden yararlanılmıştır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde ise verilerin kavramsallaştırılması, bu kavramaların düzenlenmesi ve böylece verileri açıklayan temaların saptanması ile daha derin bir işleme tabi tutulur. Bu amaçla veriler arasında anlamlı karşılaştırma, kavramlaştırma, ayırma, ilişkilendirme yapılar kodlanır ve kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavram ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarılarak tümevarımcı analiz yapılır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 259).

4.5. Araştırmacı Hakkında Notlar

Anlama ve yorumlama süreçlerini bir arada bulunduran nitel araştırmalarda araştırmacının konuya ilişkin yaşam deneyiminin bulunması ve dolayısıyla öznelliği olabilmektedir (Kümbetoğlu, 2012, s. 183). Fakat öznelliğin bilimsel sınırları aşmadan

keyfilik ve yanlılık ifade etmemesi ve araştırmacının duygu, düşünce ve kanaatlerini açıklayarak hesap verilebilirliğinin sağlanması gereklidir.

Araştırmacının kurum bakımı deneyimi olması araştırmanın oluşmasındaki en önemli nedendir. Araştırmacı 2006-2012 yılları arasında kurum bakımında kalmış, böylece deneyimleri, duyguları bizzat gözlemleyerek aktarabilmesi sağlanmıştır. Bu yıllar kurum bakımının dönüşümü yılları olduğu için kapatılma, ev tipi- koğuş tipi etkilerinin en sıcak hissedildiği döneme denk gelmiştir. Araştırmacı 11 yaşında kurum bakımına (Çocuk Yuvası Ve Yetiştirme Yurdu) girmiş 17 yaşına kadar kurum bakımında kalmış ve kurum bakımına ‘uzaktan’ bakan bir gözle yaklaşmamıştır. Katılımcıların anlatılarına tanıdık bir hikaye olarak bir gerçeklik ve yaşanmışlık olarak yaklaşmıştır. Nitekim böyle bir yerin mensubu olmak araştırmacıya daha en başından anlatıların yalnızca kurmaca metinlerden ibaret olmadığını, bu anlatıların bir ‘derdinin’ olduğunu kabul ederek işe başlama sorumluluğu yüklemiştir. Dolayısıyla anlatılar, araştırmacı için yalnızca aktarılan ve mağduriyet edebiyatı yapan metinler olmanın çok daha ötesinde bir anlam taşımaktadır.

Bireysel/toplumsal travmalara yol açan kurum bakımını ve siyasi müdahale dönemlerini anlatan toplumsal gerçekliğin bir parçası olarak ele alınmaları gerektiği düşüncesiyle yola çıkmıştır. Kurum bakımının çocukların özellikle 0-6 veya 0-12 yaş arası çocukların temel ihtiyaçları olan bağlanma ve sevgi ihtiyaçlarını karşılamadığı üzerinde durulmuştur. Böylece bu çocukların yaşadıkları sorunlar, aile ortamına geçmeleri gerektiği ve kurum bakımının dönüşümü araştırmacının deneyimlerine dayandırılarak eleştirilmiştir.

Yıldırım ve Şimşek’in (2013) belirtmiş olduğu çerçevede; fenemoloji kullanılarak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışla, kişilerin ve grupların araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilme veya yansıtabilmelerine göre çalışılmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, araştırmacının hayat pratiği ve sosyolojik ilgi/bilgi birikiminin bir sentezi olarak ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM 5: BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın kuramsal bölümünün yanında bulgular bölümü de yer almaktadır. Sahada elde edilen bilimsel verilerin tablollaştırılması ve yorumlanması bu başlık altında yapılmıştır. Araştırmanın bulgular bölümü üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; katılımcıların sosyo-demografik yapısı ve kurumun etkisi ve kurum sonrası bölümlerden oluşmaktadır.

5.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Durumları

Bu başlık altında katılımcıların sosyo-demografik durumlarını; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, kurum öncesi kalınana yer, çoğunlukla kalınan kurumun ili, çocuk sayısı, kardeş sayısı ve anne- babanın hayati durumlarını gösteren verilere değinilmiştir. Bilimsel araştırmalarda katılımcıların çeşitlilik arz etmesi önemli bir husustur.

Katılımcıların cinsiyet dağılımını gösteren veriler Tablo 3'te tablollaştırılmıştır. Katılımcıların çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Erkekler arasında yoğun ilişkiler ve görüşmeyi kabul etme isteklerinden dolayı erkek katılımcılar çoğunluktadır. Kadınların çekingenliği, ulaşılabilir olmayışları ve kurum sonrası ilişkilerin yoğun olmaması nedeniyle kadınların katılım oranı düşük olmuştur. Katılımcıların yaş dağılım bulundukları dönemin psiko-sosyal şartları ve geçmişte kaldıkları dönemleri etkilerini yansıttığı düşünülmektedir. Katılımcıların yaş aralığı sınıflandırıldığında çoğunlukla 26 - 25 yaş aralığı olmakla beraber 21-25 ve 30-40 yaş aralığında ki katılımcılarda vardır. Katılımcıların çoğunluğu gençlik döneminde olduğu için kurum bakımında kaldıkları dönemler genel olarak 1995-2015 yılları arasındadır.

Katılımcıların sosyo-demografik durumlarını gösterir verilerden olan katılımcıların medeni durumlarına değinilmiştir. Katılımcıların aile kurma becerileri ve aile kurarken yaşadıkları zorluklar veya sorunlara dair verilerin elde edilmesi araştırmamızda değinilmek istenilen hususlardandır. Katılımcıların aile kurma yaşları ve becerilerini gösterir veriler elde etmek, araştırmamızda değinilmek istenilen hususlardandır. Katılımcıların medeni durumlarını gösteren veriler Tablo 3'te verilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu evli olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden kurum bakım deneyimleri bulunan bireylerin aile kurma veya evlenme hususunda bulunulan dezavantajlara rağmen başarılı oldukları söylenebilir.

Katılımcıların kurum bakımına alınan yaşlarına dair veriler Tablo 3'te tablollaştırılmıştır. Katılımcıların çoğunluğunun 9-12 yaş aralığında kurum bakımına alınma yaşında olması küçük yaşlarda aile ortamında kalmış olduklarını göstermektedir. Ayrıca kurum bakımından önce aile gibi sosyal destek ve duygusal ihtiyaçların karşılandığı bir ortamdan mahrum olmamaları, kurum bakımının olumsuz etkilerine rağmen önemli bir avantaj olduğu söylenebilir. Katılımcıların bazıları 0-8 yaş aralığında ve 13- 18 yaş aralığındadır. Korunma ihtiyacı olan çocuklar eğer eğitimleri devam etmiyorsa ve zorunlu şartlar yok ise koruma kararı kaldırılarak bakım kurumundan ayrılmalari sağlanır. Bu yüzden 18 yaşından sonra kurum bakımına alınma ve korunma kararı alınamaz.

Kadın katılımcıların tümü 18-21 yaş aralığında evlenmeleri bölgesel ve kültürel-örfi özelliklere dayandığı gibi bakım kurumlarında yeterli sevgi, koruyuculuk ve babalık eksikliğinin evlilik ile gidermeye sevk etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Sosyo-Demografik Durumları

Katılımcı kodu	Cinsiyet	Medeni hal	Yaş	Kurum geliş yaşı	Kurum öncesi kalman yer	Çoğunlukla kalman kurum ili	Eğitim durumları	Çocuk sayısı	Kardeş sayısı	Anne hayatta mı?	Baba hayatta mı?
G1	Erkek	Evli	27	12	Köy	Bingöl	Lise	3	3	Evet	Hayır
G2	Erkek	Evli	30	11	Köy	Bingöl	Lise	3	5	Hayır	Hayır
G3	Erkek	Evli	28	7	Şehir	Rize	Lise	2	2	Hayır	Hayır
G4	Erkek	Bekâr	27	10	Köy	Erzurum	Lise	-	3	Evet	Hayır
G5	Erkek	Bekâr	26	8	Köy	Bingöl	Lisans	-	3	Evet	Hayır
G6	Erkek	Evli	24	12	Köy	Bingöl	Lisans	2	2	Hayır	Hayır
G7	Erkek	Bekâr	27	10	Köy	Bingöl	Lisans	-	6	Evet	Hayır
G8	Kadın	Evli	22	10	Köy	Bingöl	Ön lisans	1	2	Hayır	Hayır
G9	Erkek	Bekâr	25	11	Köy	Bingöl	Lise	-	8	Hayır	Hayır
G10	Erkek	Evli	29	12	Köy	Erzurum	Ön lisans	1	3	Evet	Hayır
G11	Erkek	Evli	27	6	Köy	Sivas	Ortaokul	0	9	Hayır	Evet
G12	Erkek	Evli	24	9	Köy	Bingöl	Ön lisans	1	3	Evet	Hayır
G13	Erkek	Evli	31	11	Köy	Bingöl	Lise	2	4	Evet	Hayır
G14	Erkek	Bekâr	21	1	Şehir	Mardin	Lise	-	5	Hayır	Hayır
G15	Erkek	Bekâr	24	12	Köy	Bingöl	Lise	-	9	Evet	Hayır
G16	Erkek	Bekâr	24	13	Köy	Bingöl	Lise	-	6	Evet	Hayır
G17	Kadın	Evli	30	13	Şehir	Erzurum	Lise	1	1	Hayır	Hayır
G18	Kadın	Evli	31	8	Köy	Bingöl	Ortaokul	1	2	Evet	Hayır
G19	Erkek	Bekâr	23	9	Köy	Bingöl	Lise	-	5	Hayır	Evet
G20	Erkek	Bekâr	23	6	Köy	Bingöl	Lise	-	4	Hayır	Evet

Erkekler arasında bekârlık sorun olarak görülmez iken kadınlar için sorun olarak görüldüğü anlaşılmıştır. Bu konu hakkında görüşülen G(6), kız kardeşiyle beraber kurum

bakımında kaldığını ve kardeşinin erken yaşta evlenmesinin faydalı olduğunu şöyle belirtmiştir.

Eğer kardeşim erken yaşata evlenmeseydi ne yapabileceğimizi bilemiyorum. Anne yok baba yok. Kız olunca ihmal istismar insanın aklından çıkmıyor. Bu yüzden kardeşimin hemen evlenmesi beni çok rahatlatmış.

Ben 17 yaşında evlendim. Memnunum. Evlendikten sonra liseyi ve üniversiteyi bitirdim eşimin yardımıyla. Evlenmeseydim okulda, kitapta okuyamazdım. Kendimi geliştiremezdim G(8).

G(8) erken yaşata evlenmenin eğitim katkısı olduğunu ve evlendiği için memnun olduğunu belirtmiştir. Bölgesel ve kültürel şartlar ile paralel olarak erken yaşta evliliği etkilemiştir. Bu evliliklere dair ifade belirtenlerin erken yaşta evliliğin bakım kurumunda çıkan kızlar için olumlu olduğunu belirtmişlerdir. G(11) ise benzer şekilde kız kardeşiyle beraber Sivas'ta kurumda kaldığını ve kurumdaki kız kardeşinin hemen ve isteksizce evlenmek zorunda kaldığını belirtmiştir.

Benim kız kardeşim yurttan çıktıktan sonra hemen evlendi. Ben uzun dönemler ortalıkta kaldım. Kız kardeşim böyle olamazdı. İstmeden de olsa evlendi. Fakat şu an durumu iyidir. Memur olduktan sonra daha iyi oldu.

Kurum bakım deneyimi bulunan katılımcıların, anne baba hayatı durumları ve kardeş sayıları ile ilgili verilere yer verilmiştir. Bu veriler, kurum bakım deneyimi bulunan bireylerin aile profillerinin oluşturulmasında önem arz etmektedir. Katılımcıların çoğunluğu ebeveynlerinden sadece birisinin hayatta olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların her iki ebeveyni de hayatta ve ikisi yaşamıyor şeklinde beyanda bulunanlar da vardır. Her iki ebeveynin de ya da tek ebeveyni hayatta olmasına ve kendilerine bakabilecek durumda olmasına rağmen bu çocukların kurum bakımına alınmasında; korunma altına alınan çocuklara özel iş yasalarına yönelik ailelerde oluşan sempati ile ilişkilendirmek mümkün olabilmektedir. Kimi zaman ailelerin, sadece çocuklarının daha rahat iş sahibi olabilmeleri için kurum bakımını tercih ettikleri toplumda bilinmektedir. Fakat her iki ebeveyni de hayatta olup çocuk ihmal ve istismarı sebebiyle kurum bakımına alınabilen çocukların varlığı da unutulmamalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi kurumda kalan kişilere yönelik iş garantisinin oluşu bölge şartlarının düşük sosyo-ekonomik özelliklerle beraber kurumlara yönelik talebi artırmaktadır. Şentürk (2006), ailenin parçalanmasını ölüm, boşanma ve ayrılık olmak üzere üç ana şekilde gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Tek ebeveynli ve her iki ebeveyni de hayatta olmayan katılımcı sayısının bu denli yüksek oluşu; korunma ihtiyacı olan çocukların korunma kararlarının alınması parçalanmış aile yapısı ile ilişkili olabilmeleri yüksek ihtimaldir (İnak, 2018, s. 85).

Katılımcıların kardeş ve çocuk sayısına dair veriler Tablo 3'te belirtilmiştir. Katılımcıların genel olarak kardeş ve çocuk sayısı 1 ile 4 arasında olduğu saptanmıştır. . Ayrılma, ölüm ve boşanma gibi ailenin parçalanmasına yol açabilen durumlarda, katılımcıların geniş ailelerin üyeleri olmalarından ötürü bakımı ile yükümlü oldukları çocuk sayısının fazla olması veya ailelerin çocuk bakımı hususunda yetersiz kalması gibi nedenlerden dolayı alternatif olarak bu sorumluluk kurumlara devredilebilmektedir.

Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde akademik düzeylerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların bakım kurumundan ayrıldığında çoğunluğunun eğitim durumlarının ilkokul/ortaokul ve lise düzeyinde oldukları, istihdam imkânından sonra eğitim düzeylerinin yükseldiği görülmektedir. Buna rağmen katılımcıların çoğunluğunun şu anki eğitim düzeyleri lise ve altı düzeyinde olduğu Tablo 4’te görülmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Düzeyleri

	Şu anki eğitim düzeyi	Kurumdan ayrılırken eğitim düzeyi
Eğitim Düzeyleri	Sayı	Sayı
İlkokul-ortaokul	1	6
Lise	10	11
Ön Lisans	5	4
Lisans	4	1
Toplam	20	20

Katılımcıların eğitimlerini ve gelişimlerini etkileyen faktörler Şekil 7’de verilmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde 7103 sayılı kanun kapsamında bakım kurumlarında kalmış kişilerin sınavsız unvan değişikliği yapmasının eğitime ilgiyi artırdığını belirtmişlerdir.

Ben bu kanun kapsamında unvan değişikliği yaptım. Birçok kişi tanıdıklarım okul okumanın bir işe yaramadığını işe girmenin yeterli olduğunu söylüyordu. Bu kanun çıkmasıyla beraber herkes okullara kayıt yaptılar. G(5)

2018 yılında korunma ihtiyacı olan çocukların 3413 sayılı kanun kapsamında işe yerleştirmeleri ile ilgili veriler incelendiğinde lisans seviyesinde (%8.063) istihdamın çok düşük olduğu görülmektedir. Korunma ihtiyacı olan çocuklara (3413 sayılı kanun) yönelik Devlet Personel Başkanlığınca yerleştirme yapılmak üzere ilan edilen toplam kadro sayısı 3.274’tür. Bunlar ilkokul/ortaokul/ düzeyi için 1.057, ortaöğretim (lise) düzeyi için 1.682, önlisans düzeyi için 271 ve lisans düzeyi için 264 kişidir (<http://www.dpb.gov.tr>, 11.11.2018). Bu veriler incelendiğinde korunma ihtiyacı olan çocuk kapsamında istihdam edilenlerin yalnızca %16,34’ü lisans düzeyinde olduğu görülmektedir. Bununla beraber korunma ihtiyacı olan çocuk kapsamında istihdam edilenlerin üçte birinin (%32,28) ilkokul/ortaokul/ilköğretim düzeyinde oldukları görülmektedir. Yukarıdaki sayılarda da görüleceği üzere alımlar büyük oranda eğitim durumundaki kötü sonuçları yansıtmaktadır.

5.2. Kurum Bakımı Öncesi ve Kuruma Geliş Süreci

Kurum bakımı öncesi çoğunlukla kırsal bölgelerde yaşayan korunma kararı verilen çocuklar kurum bakımına kabul edilmeleri ile beraber başka bir dünya olan şehir ortamına dâhil olmaktadır. Başka ortamlardan gelmeleri buraya alışmaları, geldikleri yeri özlemeleri ve aile ortamından mahrum kalmaları ile beraber, maruz kalınan kurumsallık bu çocukların hayatlarında ki önemli dönüm noktalarıdır. Uzun uğraşlar ve resmi prosedürler sonucu kurum bakımına alınan çocuklar çoğunlukla 18 yaşına kadar ve

kendine yetebilmeleri sağlanana (kısmen de olsa) kadar bu kurumlarda kalmaktadırlar. Kurum bakım hizmetinden yararlanan bireylerin kimler olduğu, ne için bu kurumlarda kalmak zorunda oldukları ile ilgili toplumsal bilincin oluşturulması ve bu bireylerin toplum tarafından onaylanıp kabul edilmesi için öncelikle kurum bakımında bulunan bu bireylerin profillerinin topluma ifade edilmesi gerekmektedir. Bu hususta korunma ihtiyaç olgusunun ve bu bireyleri korunma ihtiyaca sevk eden sorunsalları bilmek ve bunun bilinciyle hareket etmek, bu bireylerin toplumsal hayata kabul edilmesinde önem arz ettiği söylenebilir. Bundan dolayı araştırmada kurum bakım hizmetinden yararlanan bireylerin profillerinin belirlenmesine özen gösterilmiş ve bu hususta veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 5: Katılımcıların Kurum Bakımına Alınma Nedenleri

Kurum Bakımına Alınma Nedeni	Sayı
Yoksulluk (Anne veya baba hayatta)	2
Annenin ölümü (yoksulluk)	2
Babanın ölümü (yoksulluk veya annenin evlenmesi)	10
Her iki ebeveyninde ölümü	5
Toplam	20

Katılımcıların kurum bakımına alınma nedenleri arasında babanın vefatı ve yoksulluk çoğunluk olarak ön plana çıkmaktadır.

Biz iki kardeş ve annem köyde yaşıyorduk. Babam vefat ettiği için ve maddi zorluklardan dolayı yurda aldılar bizi. Ama bizi maddi destekleselerdi. Bize karışmasalardı belki daha iyi olabilirdi. Diğer arkadaşlarımın da çoğu aynı nedenle gelmişlerdi G(6).

Babamın ölümünden dolayı geldim. Yoksulluk da vardı yurda gelmemde etkiliydi. Köyde bizi destekliyorlardı. Ortamımız iyiydi. Evin en büyüğü olduğum için biraz da babalık rolü bendeydi G(13).

İnak'ın (2018, s. 54) çalışmasında, parçalanmış aile yapısından dolayı kurum bakımına alınan katılımcıların oranını %94,2 olarak belirtmiştir. Dünya da kurum bakımında kalan çocukların %80'nin aile üyelerinden en az biri yaşamaktadır (<https://www.hayatsende.org>, 2016). Babanın iş güvenliği olmayan ve tehlikeli işlerde çalışmak için mevsimlik göç yaptığı bölgede, babanın ölümü ile parçalanmış ailenin ya da korunma ihtiyacı olan çocuk durumunun oluşmasına neden olmaktadır. Çoğunlukla babanın vefatının kuruma gelişte etkili olduğu belirtilmekle beraber anne-babanın ikisinin de sağ olmasına rağmen kurum bakımına alındığı görülmektedir:

Önceden durumumuz kötüydü maddi olarak. Zaten bu yüzden geldik kuruma annem ve babam yaşıyordu. Kuruma ilk gelişimizi, o günlerde neler oldu, pek hatırlamıyorum G(7)ç

a. Kurum Bakımından Önce ve Kuruma Gelişteki Hisler ve Beklentiler

Kurum bakımına alınan çocukların büyük oranda köy gibi yerlerden geliyor olması geldikleri ve kurumların bulunduğu büyük şehir ortamına uyumlarını güçleştirmektedir. Bu çocuklar okula ve çevreye uyumda zorlanmakta hatta dışlanma ve ötekileştirmeye maruz kalabilmektedirler. Katılımcıların çoğunluğu kurum bakımına alınmadan önce köy ortamında, bazılarının ise şehir/kent ortamında ve ilçe/kasabada ikamet ettiklerini

belirtmişlerdir. Aşağıda katılımcıların ikamet ettikleri ortamdan ayrılmasına dair dile getirdikleri ifadeler yer verilmiştir.

Ailemden ve çevremden uzaklaşmam beni duygusal ve ruhsal olarak çöküntüye uğrattı. Psikolojik olarak çöktüm. Daha küçük yaşta aileden ayrılmak yalnızlığa sürüklenmek gibi bir şey oldu G(18).

“Kendimi yalnız ve mutsuz hissediyordum. Ailemden ayrı kalmak beni çok yıprattı. Aklım hep ailemdeydi” G(8). Özgüven (2001), çocuklar için ebeveyn kaybı özellikle anne veya her iki ebeveynin kaybı önemli travmalara neden olabilmektedir. Çocuk yaşadığı kaybı diğer ebeveyne veya başka birisine yönelterek psiko-sosyal tatmin sağlamaktadır. Eğer çocuk bu tatmini yaşayamazsa sonraki hayatına etki edecek sorunlara neden olabilmektedir (İnak,2018, s. 85). Ebeveynlerden birinin vefat etmesiyle sağ kalan ebeveyn çocukların bu ihtiyaçlarına cevap verememekte veya sorumluluğu kurumlara bırakarak cevap verebilmektedir. Kuruma ilk geliş yeni bir hayatın başlangıcı²⁸ olduğundan önemli sarsılmalar yaşanması olasıdır. Bundan dolayı ilk zamanlar hüznü ve üzüntülü ruh hali oluşabilmektedir. Katılımcıların çoğunluğu, kurum bakımına altı yaşından sonra geldiği için ilk hisler ve ruh hallerini hatırlamaktadır. G(17), kuruma küçük yaşlarda geldiği için geçmişi ve aile özlemine dair bir şeyler hatırlayamadığını şöyle ifade etmiştir.

Bilmiyorum. O zamanlar beş yaşında olduğum için beklentinin ne olduğunu bilmiyordum. Fakat sonradan yurttan kalmış olduğumuz için babamı annemi merak ediyordum. Hep bir özlem vardı G(17).

Katılımcılar kendilerini kuruma ilk gelişte ailelerinden ve yaşadıkları yerlerden kopacak olmanın verdiği durumu “üzüntülü, korkulu, endişeli ve isteksiz”, “terk edilmiş veya belirsizliği” ve “bilmiyorum veya hatırlamıyorum” şeklinde ifadeler belirtmişlerdir. Kendi doğup büyüdüğü ortamdan ayrılmanın çocukluk gibi hassas bir dönemde endişeyi ve korkuyu artıracak varsayılabilir. Kuruma gelmeden önce içinde yetişilen ortam kurum ile birçok açıdan büyük farklar içerir. Eğer gelinen yere karşı özlem var ise uyum ve motivasyon sorunlarıyla baş edilebilmesi zorlaşmaktadır.

Kuruma gelmeden kısa bir süre önce de okul okuyabilmek için aile dışında pansiyonlar da kalıyordum. Kuruma gelmem benim için zordu. Yeni insanlar ve aileden neredeyse tamamen uzak olmak. Ama okul okumamın başka bir yolu yoktu bu yüzden isteksiz ve üzüntülü geldim G(15).

Ben daha küçüktüm ve her zaman babamın yanımda olacağını düşünüyordum. Onun için tüm beklentim babamdı ve hep ona varacağımı ya da onun özlediğini hatırlıyorum G(12).

Aileden kopma ve çevreden ayrılmanın neden olduğu endişe travmatik geçmişinde etkisi ile stresi artırdığı söylenebilir. “Aileden kopma ayrılma korkusu vardı. Yaşadığımız

²⁸ Goffman, total kurumlara giriş ile beraber benliğin alçaltıldığı, aşağılandığı, küçük düşürüldüğü ve kutsallığının ya da dokunulmazlığını ihlal edildiği bir sürece girildiğini belirtmiştir. İlk girişte ziyaretler engellenir böylece yeni yaşam alışma ve rol kaybının sağlanması amaçlanır. Kuruma ilk girişte kabul işlemleri olarak adlandırabilecek programlama veya kırpma işlemi için; fotoğraf çekme, numara verme, saç kesme, tek tip kıyafetler giyme, soymak ve yıkanmak gibi işlemlerden geçilir. Personel ilk girişte itaat testi ya da irade kırıcı işlemler uygular (Goffman, 2015, s. 28).

zorluklardan sonra bir de ayrılık eklenince insan daha bir üzüyor” G(4). “Ailemden uzaklaştığım için çok üzgündüm kendimi çok yalnız hissediyordum” G(18).

Kurumdan önce durumumuz kötüydü. Kuruma getirileceğim söylendiğinde sevindim ortam değişikliği ve merak da vardı biraz. Gelecek endişesi de vardı önceleri ne olacak ne yapacağız gibi G(16).

Kuruma gelmeden önce ninesi ile yaşayan G(9), kendisine nereye geldiği söylenmeden kuruma getirilmiş bu yüzden terk edilmişlik, belirsizlik ve başıboşluk yaşadığını şöyle belirtmiştir.

O zaman küçük olduğumuz için çok ne olduğunu bilemiyorum. Ama stres oldu. Fakat ben yurda gelmeden önce yurda geleceğimi söyleyemiyorlardı. Kendimi bir anda ne olduğunu anlamadan yurda terk edilmiş gibi oldum. Böylece ne olacağı belli olmadan geldik. Yurda gelmeden önce çalıştım. Okulumu seviyordum. Sınıfın en çalışkanıydım G(9).

Küçük yaşlarda kurumlarda kalmak zorunda kalmış olan veya kurumlara verilmiş olan çocukların geçmişe dair ve kuruma gelişe dair düşünceleri ve hisleri kendisinde farklılık oluşturmadığından hatırlanmamaktadır.

Ben 11 aylıkken yurt ve yuvalara yerleştim. Benlik ve beklentilerim bana hiç sorulacak yaşta değildim. Hatırlayamam. Ben kendimi bildim bileli yuva ve yurtlardaydım hep olduğum ortam olduğu için aile özlemi çekmiyordum G(14).

Bakım ve koruma altına alınan çocuklar daha önce hiç görmedikleri ortam, kişi, görevli ve arkadaşlara maruz kalmaktadırlar. Beklentileri ve gelecek kaygıları çocuğun düzeyine göre anlatılmalıdır. Sosyal hizmet alanında çalışan görevlilerin çocukların bu durumları için yeterli beceriye ve bu alanda duyarlılığa sahip olmaları gerekmektedir. Çocuğun ilk izlenimi çok önemlidir. Böyle bir deneyim yaşamak zorunda kalan çocuklar kaybolma duygusu, yoğun kaygı ve suçluluk duyguları olması muhtemeldir (Boyd-Webb,2017, s. 420-430).

Çok üzgündüm, ailemden çevremden uzaklaştığım için... Kurumdan önce belki de dünyanın en mutlu çocuğuydum. Okuyup annemle mutlu bir hayat yaşamak isterdim G(8).

Gelmeden önce annemle ve kardeşlerimle olduğum için mutluydum. Okuyup iş sahibi olup anneme ve kardeşlerime bakmaktı kendimden beklentim G(18).

Doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde babanın vefatıyla beraber ailenin özellikle fiziksel ihtiyaçları ataerkil şartlarındaki etkisi ile ailede erkeklere kalmaktadır. Babanın koruyuculuk, güven ve otoriteyi temsil edişi babanın vefatı ile savunmasızlığı, güçsüzlüğü ve gelecek endişesini artırdığı anlaşılmaktadır.

Fakirlik vardı ve bu bizi eziyordu. Babanın vefatında eklenince insan daha da eziliyor. Beni eziyordu bunlar. Bir de hep anneme nasıl bakacağım... Falan bunları düşünüyordum. Muhtaçtık... Bu insanı yoruyor (G3).

Kuruma gelmeden önce akademik durumunun, özgüveninin ve motivasyonunun daha iyi olduğunu belirterek kurumsallığın kendisinde oluşturduğu tahribatı şöyle dile getirmiştir:

Kuruma gelmeden önce okul başarı durumu çok daha iyiydi. Özgüvenim yüksekti ve sosyal biriydim. Bana ilk sen yurda gideceksin dediklerinde isteksizlik çok fazla oluştu. Aile ortamından, çevremden köyümden ayrılacak olmam arkadaşlarım ve akrabalarımın ayrılacak olmam isteksizliğe neden oldu G(10).

Bakım kurumu öncesi ikamet edilen yer kültürel duyarlılığın ve geleneksel sosyal destek bağlarının güçlü olması, doğal ve duygusal ilişkiler kurabilmesini sağlar. Katılımcılar bu

yüzden kurumların resmi yapılarından dolayı geçmiş yaşamlarını yaşadıkları zorluklara rağmen bakım kurumlarına tercih edebilmektedir. Bu nedenle özellikle kültürel duyarlılığın ve geleneksel sosyal destek bağlarının kurum bakımına alternatif veya destek sağlayacak şekilde ve korunma ihtiyacı olan kişilerin bu ortamdan koparılmadan sosyal hizmet uygulamalarından faydalanmaları sağlanmalıdır.

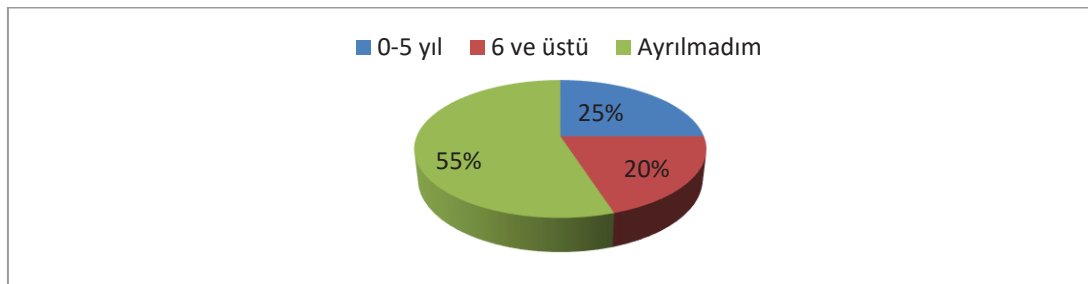
Köyde yaşıyorduk. Köyde iyi kötü bir ortamımız vardı. Hatta şimdi ile kıyasladığında çok daha merhametli insanlar vardı. İnsanlar zaten birçok alanda yardım ederlerdi. Yurdu biz şöyle bilirdik veya anlatılırdı. Köylerimiz asker tarafından baskı gördüğü için askerlere bunlar sokak çocukları derlerdi. Bunları devlet yetiştirip böyle acımasız hale getirerek asker yapıyor. Yani zihnimde yurtlar böyle korkucu olan yerlerdi G(13).

Kurum bakımındaki çocukların asker olarak yetiştirilmesi geçmişte uygulandığı için bu durum günümüzdeki algıları etkilemiş olabilir. Kurum bakımına dair Hapishanenin Doğuşu ve Tımarhaneler adlı çalışmaları ile Foucault ve Goffman hem gözlem hem de akademik çalışmaları ile kurumların giriş ile başlayan ve kişi üzerinde etkilerini açıklamışlardır. Total kurumlara (hapishane, tımarhane) giriş ile beraber benliğin alçaltıldığı, aşağılandığı, küçük düşürüldüğü ve kutsallığının ya da dokunulmazlığını ihlal edildiği bir sürece girilir. Kuruma kapatılmış kişinin kalış süreci uzadıkça içinde geldiği kültür ve yerel güçler veya duyarlılıklar ile oluşmuş benlik ve kazanılmış yetkinlikler ve alışkanlıklar kurumsal kültürsüzleşme ve içeri-dışarı gerilimi ile yok edilir. Bu şekilde insanların idaresinde bir güç olarak kullanılır. İlk girişte ziyaretler engellenir böylece yeni yaşama alışma ve rol kaybının sağlanması amaçlanır. Kuruma ilk girişte kabul işlemleri olarak adlandırabilecek programlama veya kırpma işlemi için; fotoğraf çekme, numara verme, saç kesme, tek tip kıyafetler giyme, soymak ve yıkanmak gibi işlemlerden geçilir. Personel ilk girişte itaat testi ya da irade kırıcı işlemler uygular (Goffman, 2015, s. 28). Katılımcıların çoğunluğunun kırsalda ikamet ediyor olması ve kurumların şehir merkezlerinde olmaları gelenlerin kuruma ve yeni şartlara alışmalarını ve uyumlarını zorlaştırmaktadır. Ayrıca ikamet ettikleri yerlerin de kültürel ve dini duyarlılıklarının yüksek olduğu ve bu kişilerin kurumlar aracılığı ile bu ortamdan mahrum edildiği anlaşılmaktadır.

b. Memleketten veya Ortamlarından Ayrılma Süresi ve Etkisine İlişkin Düşünceler

İlk olarak kurum bakımına alınan veya aile ortamından uzaklaşan kişiler kendi memleketlerinde ayrılmaları halinde ikinci bir travma yaşayabilme ihtimalleri yüksektir.

Şekil 3: Kendi Memleketlerinde Ayrılmalarına Dair Dağılım

Katılımcıların kendi memleketlerinden ayrılmalarına dair veriler Şekil 3'te verilmiştir. Katılımcıların memleketten ayrılmadığını belirtenler çoğunluktadır. Katılımcılardan

memlekettten ayrılanların 0-2 yıl, 2-5 yıl ve 5 ve üstü yıl memleketlerinden ayrı kaldıkları şeklinde sınıflandırılmışlardır. Katılımcıların kendi memleketlerinde ayrılmalarının nedenlerini; Bingöl’de kurumun olmayışı, depremde dolayı kurumun hasar görmesi ve kurum da yeterli yerin olmaması nedeniyle başka memleketlerdeki bakım kurumlarına gönderildiklerini belirtmişlerdir. Aşağıda memleketlerinden ayrılmayan fakat bulunduğı ortamı terk etmelerinin etkileri ifade edilmiştir. “Memlekettten ayrılmadım. Ortam değışikliğı benim için iyi oldu diyebilirim. Olduğum köyde okul falan da yoktu” G(16).

Ayrılmadım. Ama köyde yurda gelmem benim için iyi oldu. Yoksa okul okuyamazdım. Kuruma gelmeseydim işe giremezdim. Birde köy ortamı maddi olarak kötüydü G(7).

Katılımcılar arasında memleket veya ortam değışikliğı ile beraber etnik farklılık veya ayrımcılıktan dolayı sorun yaşadıklarını da belirtmişlerdir. Katılımcılardan G(10) ve G(3) memleketlerinden ayrılma ve yaşadıkları etnik farklılık veya ayrımcılığa dair sorunları aşağıda dile getirmişlerdir.

Beş yıl ayrıldık memlekettten. İnsan için hiçbir yer memleket gibi olamaz. Dil de bilmiyorduk. Kürtçeye dilimiz alıştığı için ortama alışmamız zor oluyordu... Böylece dışlanma yaşıyorduk. Ama bizi en çok üzen özlem vardı memleketimizi G(10).

Beş yıl memlekettten ayrıldım. Hem yurtlu olmak hem de dilden dolayı doğulu olmam nedeniyle de bizi dışlıyorlardı. Özlem vardı memleketimizi G(3).

Katılımcılardan memleket veya ortamlarından ayrılmanın etkilerine dair özlem ve beklentilerinden dolayı sosyal, akademik, duygusal ve psikolojik yaşadıkları zorluklar olduğunu belirtmişlerdir. Kendilerini özlemde dolayı okula ve çevreye ilgisiz olduğunu, duygusal ve psikolojik olarak yıpranmaya dair ifadeleri aşağıda belirtmişlerdir.

Dört yıl memlekettten ayrıldım. Fakat hayatımın belki de en kötü ve etkili şeyi oldu. Memleketi, ailemi ve köyümü çok özliyordum. Eğitimim, okula uyumumu, sosyalleşmemi etkiledi. Daha çok yalnızlaşmaya başladım. Kimse ile ilişki kuramıyordum. Kendi memleketimde en azından biliyordum. Aileme çok yakın olduğum için o yüzden fazla sorun olamazdı... Yani kendi memleketimizde kalsaydık daha iyi olurdu G(4).

Kurumlarda kalan kişiler kendi memleketlerinde olmamalarının aile üyeleri ile ilişkilerini uzaklık ve özlem faktörlerinden dolayı kendi memleketlerine döndüklerinde artırabilmektedirler. Bu durumun; uyumlarını ve motivasyonlarını olumsuz etkileme ihtimali olsa da özlem, kendini özel hissetme ve sevgi ihtiyaçlarını karşılaması için gereklidir. Kurumda kaldıkları arkadaşlarının kendi şehirleri olmaları nedeni ile hafta sonları ailelerin yanına gidebildiklerini fakat kendisinin gidemediğini, bundan dolayı rahatsız olduğunu ve özleminin arttığını belirten G(10):

Memlekettten 4,5 yıl ayrı kaldım. Bingöl olsaydı bu yıpranmamın çeyreğini yaşamazdım. Erzurum’a gittiğimde tek derdim vardı eve gitmek ve buradan kurtulmak. Gerisi ne olursa olsun. Kıyamet kopsa hiç umurumda değil. Bingöl olsaydı çok daha az özlem olurdu. Örneğin Erzurum’daki arkadaşlarımız her hafta sonu evlerine gidiyorlardı ama biz yurttaki kalıyorduk. Yılda birkaç sefer ancak Bingöl gidebiliyorduk G(10).

Katılımcıların kurum bakımında önce yaşadıkları yerlerin kurumların bulunduğı yer ile benzerliğinin olması uyumu artırabilmektedir. Küçük yaşlarda bakım kurumunda kaldığını belirten G(14)’e göre 17 aylıkken kendisinin kuruma verildiğini bu yüzden kuruma alıştığını, Mardin’den Bingöl’e geldiğinde uyum sorunları yaşadığını belirtmiştir.

Ben yurt ve yuvalarda kalmaya başladığımda ilk önce Mardin’de kaldım Bingöl yurduna ilk geldiğimde çok sıkıntı çektim eski arkadaşlarımı çok özliyordum G(14).

Bakım kurumunda kalan kişilerin kardeşi ile beraber aynı kurumda kalıyor olmalarının avantajlı yönleri ile beraber dezavantajlı yönleri de vardı. G(17), kardeşi olmadığı için sürekli kardeş özlemi yaşadığını fakat bu yoksunluğun beraber kaldığı kişiler ile giderebildiğini anlatmıştır:

Dört yıl ayrıldım beni etkilemedi. Evin tek çocuğu olduğum için kardeş özlemi merakı her zaman olmuştur. Fakat yuvadaki arkadaşlarımızı kardeşimiz olarak bildik benimsedik. Küçükken bu özlemi bu şekilde atlatmış oldum G(17).

Katılımcıların kurum bakımına alışmaları ve uyumları zor bir süreçken memleketlerinde ayrılmaları bu süreci oldukça zorlaştırmaktadır. Yakınlarının bulunduğu ve sosyal destek görebildikleri ortamlarında ayrılan çocuklar ayrılmayanlara göre dezavantajlıdır. Fakat çocuk eğer bulunduğu şehre alışmış ve seviyor ise başka bir yere gönderilmesinde benzer olumsuzluklara neden olabilmektedir. Bu yüzden çocukların kendi memleketlerinden ayrılmamaları önemlidir.

c. Kuruma Geldikten Sonra Benlik Tanımı ve Beklentilerin Değişimi

Korunma ihtiyacı olan çocukların toplu olarak bakımın yapıldığı veya toplu olarak belli sınırlar ve kapatılma ile toplumdan ayrıldığı kurum modellerinde kalan çocukların çevreye karşı ilgisiz olma, göz teması kuramama ve gelişme geriliği sıklıkla görülmektedir. Tuvalet eğitimleri, konuşma ve yürüme de gelişme geriliği de görülmektedir. Anne ve onun yerini tutacak sevgi figüründen yoksun olmaları nedeniyle kalıcı gelişim bozukluğu olarak belirtilen “kurum hastalığı” ortaya çıkmaktadır. Sevdiği birinin kaybını yaşayan çocuklar ve ergenler travmanın etkilerini atlatmaları veya kavramaları en zor dönemlerdir. Küçük çocuklarda; konuşma bozuklukları, yeme, uyku ve dışkılama sorunları daha büyük çocuklarda ise uyku, akademik başarıda düşme, fobik tepkiler ya da bedeniyle aşırı uğraşma, hırçınlık, yerinde duramama ve huzursuzluk gibi belirtiler sıklıkla gözlenmektedir (Karataş, 2017, s. 872).

Katılımcıların kuruma gelmeden önce kuruma dair beklentilerinin yüksek olduğu fakat kuruma geldikten sonra bu beklentilerinin değiştiği belirlenmiştir. Katılımcılardan beklentilerinin olumsuz olarak değiştiğini belirtenlerin önemli sayılacak oranda olması, kurum bakımının beklentileri karşılamadığı için kalanların gelişimleri üzerinde olumsuz etkisinin olduğu söylenebilir. Katılımcıların kuruma geldikten sonra beklentilerinin olumlu olarak değişmemesi; özlem ve beklentilerinin artmasına, kurumdan önce ikamet yerlerinin kırsal kesim olması, etiketlenmeleri ve kendilerini bulundukları ortama uyum veya katılım sağlayamamalarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların aile ortamından mahrum olmaları ve bu mahrumiyetin hayatları boyunca etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Aile ve geçmişe dair özlemlerine dile getiren katılımcılar aşağıda belirtilmiştir.

Ailemi çok özlüyordum ama yuvaya çabuk alıştım. Yuvadaki zamanım güzel geçti. Ama yetiştirme yurdu için bunu söyleyemem. Orda kalmam beni bir hayli yıprattı G(15).

Biz üç erkek kardeştik ben ile benden büyük olan abimin yaşları okula gitmemiz için uygun olduğundan ikimiz beraber yurda gelmiştik. Büyük olan abim ise o beşe kadar okuyup okulu bırakmıştı. Büyük olan abim bizi yurda bıraktığında birbirimize sarılıp çok ağlamıştık. Benim hedefim her zaman abimin istediği gibi biri olmaktı G(12).

Kurum bakımına geldikten sonra kendilerindeki değişimi dile getiren özlemlerinin ve ortam değişikliklerinin özgüven eksikliği, amaçsızlık, madde bağımlılığı ve içe kapanıklık ile sonuçlandığını belirtmişlerdir. “Değişim oldu daha da özlüyordum. Hiç kimseye karşı beklentim yoktu. Kim ne yaparsa yapsın beni ilgilendirmez diye düşünürdüm” G(4).“ O zaman biz kurum nedir çok bilmezdik. Kötü oldu durumum. Daha da kaçınmaya başladım. Kötü ortamlara takıldım” G(13).

İlk günlerde ve kuruma gelmeden önce kurumsallığa maruz kalmanın mahiyeti çocuklar tarafından önceden kestirilmediğinden ilk etapta üzüntü veya korku oluşmayabilir. Kurum bakımında ilk günlerden sonra ki etkiler özlem, üzüntü ve kaçınma başlar. Bu dönemdeki sıkı ve yetersiz aile ilişkileri bu uyumu güçleştirebilmektedir. Bakım kurumuna geldikten sonra kendisinde oluşan etkileri şöyle ifade etmiştir: “Daha az gülen, hayatı bir anda alt üst olmuş, ailesiz kalmış, artık bir amacı olmayan bir çocuk oldum” G(8).

İlk olarak kurum bakımına geliş ile beraber, anlamsızlık, başıboşluk, terk edilmişlik ve duygusuzluk oluşmaktadır. Yaş arttıkça bulanık şartlara uyum sağlanarak duygusuz, amaçsız ve heyecansız bir kişilik yapısı oluşabilmektedir. Kurum bakımının özgüveni olumsuz etkilediğini ve memleket değişikliğinin de bu durumu artırdığı şöyle ifade edilmiştir. “İlk zamanlar çok üzülürdüm ve çok ağlıyordum. Bu yüzden daha sonraları dersler kötü oldu. Sigaraya başladım ve kötü ortamlara girdim” G(9).

Özgüvenim çok kötü etkiledi. Yurt ortamı çok fazla alaycı bir ortamı vardı. Bir de buna memleket değişikliği de eklenince daha da olumsuzluk arttı. Yurtlu olmuş olmanın ayrıca girdiğin ortamlarda dışlanmaya ve alay edilmeye neden oluyordu. Sorunlar çoktu kısacası” G(10).

Kurum bakımından sonra özlemlerinin ve üzüntülerinin arttığını belirtenler olmak ile beraber kurum bakımından sonra gelişimleri ve eğitimlerinin olumlu olarak değiştiğini belirtenler de vardır. “Kendim adına iyi oldu. İyi ki geldim dedim” G(16).

Kuruma geldiğim ilk hafta ağladım çok zorlandım. Ama zamanla alıştım. Bakıcı annelerimiz vardı, onlar bizimle ilgilenirdi. Beklentilerim değişmedi zaten öncede de pansiyonda kalıyordum (G6).

Kurum öncesi pansiyon tipi kurumlarda kalmış olmanın kurum bakımına uyumu artırdığı söylenebilir. Hatta bu alanda deneyimli birinden mentorluk²⁹ desteği almanın da uyumu artırdığı söylenebilir. G(3), kurum bakımında önce zaten şehirde yaşadığı için uyum ve özlem sorunu yaşamamış olması kurum bakımı sonrası olumlu değişimin olduğunu belirtmiş olabilir. “Olumlu olarak değişti. Özellikle eğitimim için de iyi oldu” G(3).

²⁹ Detaylı bilgi için alanda yapılmış çalışma örneğine bakınız: <https://hayatsende.org/sayfa/mentorluk.html>, 01.02.2019.

Tablo 6: Katılımcıların Kurum Bakımında Kalınan Toplam Yıl Miktarı

	Sayı
0-4 yıl arası	7
5-8 yıl aralığı	9
9-18 yıl aralığı	4
Toplam	20

Yukarıda katılımcıların kurum bakımında kaldıkları toplam yılları gösteren veriler Tablo 6'da verilmiştir. Katılımcıların kurum bakımında toplam 0-4 yıl arasında kalan, 5-8 yıl ve 9-18 yıl aralığında kaldıkları belirlenmiştir. Katılımcılardan sadece G(14), kendisinin 17 aylıkken kuruma verildiğini ve 17 yıl boyunca kurumda kaldığını belirtmiştir. G(14), 17 yıl bakım kurumunda kalmış olması üzerinde önemle durulması gereken sosyal ve psikolojik etkilerin olabileceğini gösterir.

Goffman, total kuruma kapatılmış kişinin kalış süreci uzadıkça içinde geldiği kültür ve yerel güçler veya duyarlılıklar ile oluşmuş benlik ve kazanılmış yetkinlikler ve alışkanlıklar kurumsal kültürsüzleşme ve içeri-dışarı gerilimi ile yok edilir. Bu şekilde insanların idaresinde bir güç olarak kullanılır. İlk girişte ziyaretler engellenir böylece yeni yaşam alışma ve rol kaybının sağlanması amaçlanır (Goffman, 2015, s. 28). Kurum bakımına ilk girişte benzer şekilde ziyaretler engellenmekte, kuruma giriş ritüelleri uygulanmaktadır. Fakat katılımcıların çoğunluğu uyum, özlem ve alışma sorunları yaşamakta beklentileri karşılanmamaktadır. Bazı katılımcılar bu yüzden kurumda kaçmaktadır.

5.3. Kuruma ve Yetkililere Dair Düşünceler

Katılımcıların kurum bakımına gelişi ile beraber aile ortamı, anne baba rolleri ve koruyuculuk gibi ihtiyaçları kurum bakımında karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu bölümde alt başlıklar ele alınacaktır.

a. Kurum Sürecinde Temel İhtiyaçların ve Duygusal İhtiyaçların Karşılanmasına Dair Düşünceler

Kurular ne kadar iyi düzenlenmiş olursa olsun sıcak duygular, bedensel temas, duygusal, zihinsel ve toplumsal uyarım ve öğrenmeye karşı motivasyon yetersiz kalmaktadır. Kurumlarda çalışan personel ilgisiz ve kayıtsız tutumları veya rol modellerin değişimi (vardiya sistemi), çocuğun kabul görebileceği bir aile ortamından yoksun olması gibi nedenler çocuğun kendini değersiz hissetmesine neden olmaktadır. Böylece çocuğun kendine dönük olumlu duygular geliştirmesi veya benlik saygısını geliştirmesi zor olmaktadır. Ödüllendirilmeyen ve desteklenmeyen çocuklar iyi-kötü ve olumlu-olumsuz davranışların ayırımında zorlanmaktadır (Üstün& Akman, 2002, s. 232; Karataş, 2017, s. 871). Katılımcıların *çoğunluğu temel ihtiyaçların yeterli olduğunu belirtirken duygusal ihtiyaçları (sevgi) yeterince karşılanmadığını belirtmişlerdir*. Katılımcıların bir kısmının temel ihtiyaçların yetersiz, duygusal ihtiyaçların yeterli olduğu belirtmeleri duygusal ihtiyaçlara yönelik çalışmaların önemini vurgulamaktadır. Bu veriler kurum bakımının çok iyi düzeyde bile olsa fiziki ihtiyaçları karşılaması duygusal açlığın gideremediği

söylenbilir. Kurum bakımının tüm imkânlarına rağmen özellikle çocuklar için bir yaşam kaynağı olan aile ortamını ve aile sıcaklığını oluşturamadığı da anlaşılmaktadır.

İhtiyaçlarımız veriyorlardı sözde ama sözde. Yemeklerimiz kötüydü. Dışarıdan bir döner yemek istesek bile olmuyordu. Paradan dolayı sıkıntı oluyordu. Paramızı bizden büyükler aldığı için para yoktu” G(11).

Yukarıdaki ifadede belirtilen temel ihtiyaçlarının karşılanmasını nedeninin akran zorbalığı ve kurumdaki kural ve disiplin eksikliğine yansıtmaktadır. Kendi temel ihtiyaçlarının özellikle bireyliklerinin gereği almak istedikleri şeyleri almadıklarını şöyle dile getirtmişlerdir:

Hayır, yeterli değildi. Kendimize bir şey almamız gerekiyordu alamıyorduk. Bütün arkadaşlarımız maaşlarımızı aldıktan bir hafta sonra tüketiyorduk. Bundan dolayı herkes borç aramaya başlıyordu. Yani kimseye yetmiyordu” G(9).

Kaya’nın (2016, s. 174) kurumda kalan çocuk ve gençlere yönelik fiziksel ihtiyaçlarını karşılanıyor muydu? Şeklinde ki sorusuna katılımcıların %44,4 karşılanmıyor ve kısmen karşılanıyor şeklinde cevaplar vererek sadece duygusal sorunların olmadığını ayı zamanda fiziksel ihtiyaçlarında karşılamadığını belirtmişlerdir.

Temel ihtiyaçlarımız birçok pansiyon ve gibi yerlerden baya iyiydi ama sadece kendim için düşünürsem belki yeterliydi. Ancak hakkımız olanından az veriliyordu bence. Psikolojik ihtiyaçlarımız karşılandığını düşünüyorum” G(15).

Katılımcılardan G(4), kendi ihtiyaçlarının; bakım kurumunda çalışan personelin kendi ailelerine davrandıkları gibi kurumdaki sakinlerde davranması gerektiği dolayısıyla aile ortamına olan özlemi belirtmiştir. “Temelde duygusal da azdı. Çalışanlar kendi çocukları gibi zaten davranmıyorlardı. Biz çok şey bekliyorduk birazda ilgi, sevgi babacanlık gibi” G(4)... “Temel ihtiyaçlarımız karşılanırdı ama duygusal ihtiyaçlarımız karşılanmazdı” G(17).

Yukarıdaki ‘temel ihtiyaçlarımız karşılanırdı ama duygusal ihtiyaçlarımız karşılanmazdı’ ve ‘daha iyi olabilirdi’ şeklindeki ifade yoğun olarak karşımıza çıkmıştır. Duygusal ihtiyaçlardan kendilerini özel ve normal hissetmelerini sağlayacak sevgiyi kastettikleri düşünülmektedir: “Temel ihtiyaçlar kısmen duygusal ihtiyaçlar hiç yoktu” G(10). “Daha iyi olabilirlerdi. Yetersizdi” G(16). “Temel ihtiyaçlarımızda bir sorun yaşamadık. Duyusal olarak ilgileri daha iyi olabilirdi” G(7).

Genel olarak temel ihtiyaçların yeterli, fakat duygusal ihtiyaçlarının yetersiz olduğunu belirten katılımcılar duygusal gereksinimlerin önemini özellikle vurgulamışlardır. Aşağıdaki “ekmek elden su gölden” deyimini bu duruma farklı bir şekilde dile getiren veya özetleyen bir ifadedir. “Tüm ihtiyaçlarımız tamdı. Hatta israf da vardı. Bu yüzden çok rahattık ve tembeldik. Ekmek elden su gölden” G(2).

Katılımcılardan bazıları temel ve duygusal ihtiyaçların karşılanmasının yeterli veya kısmen yeterli olduğunu belirtmişlerdir: “Temel ihtiyaçlarımız fazlasıyla karşılanırdı. Psikolojik ihtiyaçlarımız karşılandığını düşünmüyorum” G(14). “Temel ihtiyaçlarımız karşılanırdı ama duygusal ihtiyaçlarımız karşılanmazdı” G(12).

Yukarıdaki ifadeler daha fazla umutsuzluk aşağıda ise umuda vurgulanmıştır. Katılımcılardan daha iyi karşılansaydı veya özellikle duygusal ihtiyaçların

karşılanmadığını benzer bir şekilde şöyle belirtmişlerdir. “ Orta derecede karşılanırdı ihtiyaçlarımız. Daha iyi olabilirdi” G(18). “Temel ihtiyaçlarımız iyiydi. Duygusal ihtiyaçlarımız az karşılanırdı” G(3). “İkisi de daha iyi olabilirdi. Çok kötüydü hiç yoktu diyemem. Ama çok iyi de değildi” G(1).

Karabekir’in benzer bir şekilde belirttiği üzere, bakım kurumlarında tüm fiziksel ihtiyaçların karşılandığı fakat sevgi ihtiyacının karşılanmadığı sosyal çalışmacılar ile yaptığı çalışmada ifade etmiştir. Ayrıca bu çocukların bireyselliklerinin veya özerkliğinin olmayışının bir nedeninin benzer bir şekilde kendilerine normal bir kişi olarak değil kurum dair tanım ve bakışlara dayandığını belirtmişlerdir. Bu çocukların kendilerini özel hissetmelerini sağlayan küçük

şeylerin çok değerli olduğu ayrıca belirtilmiştir (Karabekir, 2010, s. 164). Katılımcıların çoğunluğunun belirttiği temel ihtiyaçların yeterli duygusal ihtiyaçları (sevgi) ise yeterli karşılanmaması durumu çocuklar için temel ihtiyaçlardan önce bağlanma, sevgi gibi duygusal ihtiyaçları karşılanması gerektiğini gösterir.

b. Aylık veya Düzenli Olarak Verilen Eşya ve Paraları Tüketme Durumu

Kurum bakımında kalıp öğrenim gören veya çeşitli nedenlerle öğrenime devam edemeyen çocuklara ihtiyaçları kurum tarafından belirli miktarlar ile karşılanır. Bu miktarlar aşağıda belirtilen gösterge rakamlarının her yıl bütçe kanunları ile tespit edilen memur aylık katsayısının gösterge rakamı ile çarpımı sonucu belirlenir. İlköğretim 1-4 üncü sınıfa devam edenlere 600, ilköğretim 5-8 inci sınıfa devam edenlere 900, Lise ve dengi okula devam edenlere 1200 ve Yükseköğrenime devam edenlere 2000 miktar kadar, hiçbir kesinti yapılmaksızın net aylık harçlık verilir. Bu çocukların giyecek gereksinimleri, ulaşım ve hastane masrafları miktarların azami olduğu göz önüne alınarak karşılanır (www.mevzuat.gov.tr, 28.12.2018).

Katılımcıların aylık veya düzenli olarak verilen eşya ve paraları tüketme durumuna dair ifadeler aşağıda belirtilmiştir. Kurumda küçük yaşlarda kalanlar (çocuk Yuvası) parayı tüketim konusunda daha fazla eli sıkı iken yaş attıkça paranın yeterliliği de azalmaktadır. Ergenlik ve gençlik aktivitelerini artışının para tüketiminin artırmasına neden olduğu söylenebilir. Katılımcılar aylık ve düzenli olarak verilen eşya ve paralar yetersizdi şekilde cevap verenler çoğunlukta olmamasına rağmen önemli bir düzeyde olduğu düşünülmektedir. Katılımcılardan çocuk yuvasında kalanların eli sıkı olarak kendilerini niteledikleri belirtmişlerdir. Katılımcılardan yetiştirme yurdunda döneminde ve yaşları büyüdükçe (13-18) kendilerini savurgan olarak nitelemişlerdir. Maddi ihtiyaçlarının yetersiz olması etiketlenme ve dışlanmaya neden olabilir. “Bana yetiyordu. Hatta anneme gönderiyordum. Bazen kardeşimin bir ihtiyacı olsa ona verirdim. Özellikle küçükken sonra savurgan oldum” G(1).

Kaya’nın bakım kurumlarında kalan gençlerin sosyalleşmesine dair çalışmasında paranızı en çok neye harcarsınız şeklindeki soruya erkeklerin çoğunlukla giyecek ve spor/eğlenceye kızların ise giyeceğe harcadığını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların sadece %6,8 kitap/dergi/gazeteye para harcadıklarını belirtmişlerdir (Kaya, 2016, s. 180).

Bu verilere katılımcılarında çoğunlukla belirttiği giyeceğe para harcama konusu ile ilişkilidir.

Eşyalar hiç yeterli değildi. Çünkü eşyalar bizi arkadaşlarımız arasında kullanacağımız şekilde değildi. Kalitesiz, bedeni uygun olmayan şeylerdi. Paralar da yetersizdi G(16).

Yukarıdaki ifade Karabekir'in belirttiği çocukların bireyselliklerinin veya özerkliğinin olmayışının bir nedenini bu çocukların kurumu kendi evi olarak görmemeleri ve istedikleri meşru şeyleri yapabilme imkanlarının olmayışına dayanmaktadır. Bu çocukların kendilerini özel hissetmelerini sağlayan küçük şeylerin çok değerli olduğu ayrıca belirtilmiştir (Karabekir, 2010, s. 164).

Hayır, yeterli değildi. Memlekete gidiyordum yol masrafım vardı, onun dışında kantine giderdim, bazen kendime bir şey alırdım, bazı sosyal aktivitelerim vardı. Onlarda öyle lüks şeyler değildi. Ama buna rağmen bana yetmiyordu. Eşyalarda bazen yetmiyordu ya da kötü bizim sevmediğim şeyler geliyordu. O yüzden gidip kendimize ayrıca almak zorunda kalıyorduk G(10).

Aşağıdaki kurum bakımındaki akran zorbalığının derecesini göstermektedir. Yeterli parası olmadığı için çalıştığını ve kuruma geç gittiğini böylece maruz kaldığı sorunları şöyle dile getirmiştir:

Yeterli miydi? Değil miydi? Bilmiyorum. Çünkü ben almıyordum ki. Paramızı bizden büyükler bizden alırdı. Gider içki, sigara alırlardı. Ben bundan dolayı harçlığımı çıkarmak için gider dışarıda işte çalışırdım. Bazen yurda saat gece 12'de gelirdim. Kızarlardı bize hocalar derdimizi de anlatamazdık. Anlatsak ta bir şey yaptıkları yoktu G(11).

Korunma ihtiyacı olan çocukların kaldığı kurumlar diğer yatılı kurumlardan ayıran önemli farklardan birisi de aylık ve düzenli olarak kendi akranları arasında eziklik veya anormallik yaşamayacağı, asgari düzeyde para ve eşyaları sağlamasıdır. Kurum bakımında alınan eşyalar ve paraların yeterli veya 'kısmen yeterli' olduğunu belirtenler çoğunluktadır. Katılımcıların 'yeterli' veya 'kısmen yeterli' olduğunu belirtenlerin cevapları aşağıda verilmiştir.

Para ve eşyalar fazlasıyla yeterliydi. Ama biz çok gereksiz harcardık. Bazen ay sonunu getiremezdik. Hemen biter gider birilerinden borç alırdık. Sosyal aktivitelere çok katılırdım G(7).

Kurum bakımında alınan bu eşyalar ve paraların yeterli olmasına rağmen aylık olarak alınan paraların ailelerine gönderilmesi ihtiyaçların karşılanmadığı veya savurgan tarzları olduğu görülmektedir. Bunda yaştan küçük olması eli sıkılığını, yaştan artması ile savurganlığın ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. "Paralarımız yeterdi. Eşyalarımız da orta derecede iyiydi. Normal olarak kullanırdık" G(18).

Dağıtılan eşyaların herkes için benzer ve standart oluşu bireysel olarak tercih etmedikleri için sorumluluklarının gelişimi engellenmiştir. "Kısmen, aylık maaşlar konusunda yeterliydi. Bence fazlaydı bile ama kırtasiye veya giyim konularında çok sıkıntı çektik" G(18). "Yeterliydi. Daha çok kardeşlerimi ailemi düşündüğüm için onlara gönderirdim" G(13).

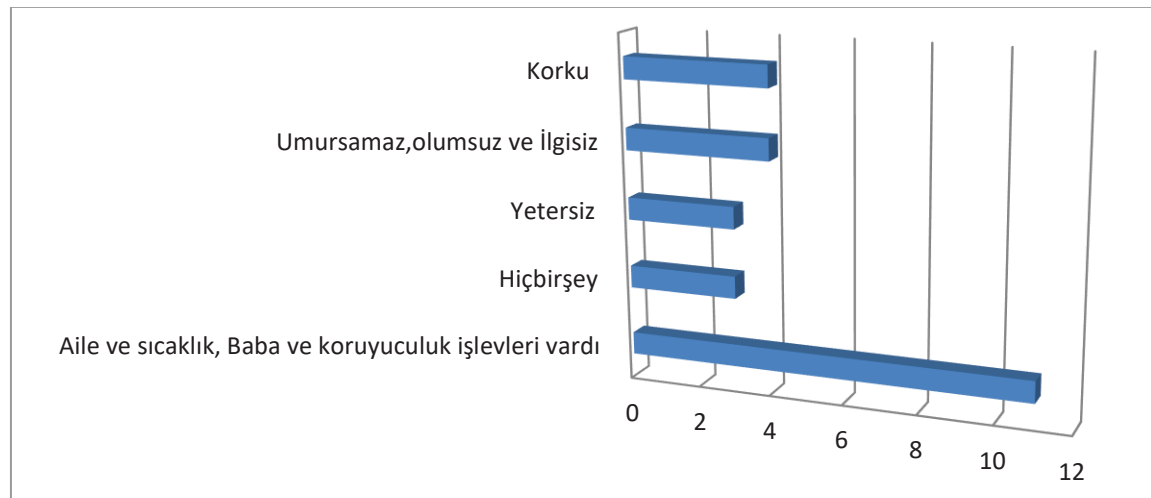
Yapılan görüşme ve gözlemlerden özel mülkiyetin sınırlı olduğu çoğunlukla ortak eşyaların kullanıldığı görülmektedir. Bunlar bazen bir sigara bazen bir gömlek ya da yemekhaneden çıkarılmış bir meyvede olabilmektedir. Bu şeyler paylaşarak dostane ilişkiler geliştirilir. Ayrıca televizyon izleme kurum bakımının en önemli toplu

etkinliklerindedir. En fazla futbol maçları ve şiddet içerikli filmler izlenir. Böylece saldırganlık duygularının boşaltımı sağlanır ve boş zaman aktiviteleri yapılır. Kurum bakımı geleneksel ve kültürel bağları aşındırarak bireysel ve hazzı eğlence tarzını dayatır. Böylece resmi ilişkilerden kaçınmaya çalışan sakinlerin özerkliğini yaşayıp eğlenebilecekleri alanlar aramalarına neden olmaktadır. Örneğin kurumda internet olmasına rağmen internet kafeye gitmek, dışarıda sade yemekler yemek, iddia veya kumar oynamak vb. aktiviteler kamusallığın aşılması olarak kendilerini normal olarak görülebilecekleri sosyal alanlara kaçınırlar. Kendilerine rahat ve etiketsiz hissettikleri alanlar ve ortamlar sığınılacak limanlardır. Aylık olarak alınan paralar ilk günlerde tükenir ve böylece borçlanmaya hatta hırsızlık vb. suçlara da neden olabilmektedir.

c. Devlet, Kurum, Müdür ve Vali'ye Dair Düşünceler

Öcal ve Kemer kaya'nın (2011) yetiştirme yurdu yaşantısı geçiren bireylerin devlet ve vatandaşlık ile ilgili çalışmasında katılımcıların devleti daha çok maddi ihtiyaçlarını karşılayan ve kendilerini koruyan bir olgu olarak gördükleri, duygusal ihtiyaçlarını karşılamaya dair vurgunun daha az olduğunu belirtmişlerdir. Aynı çalışmada katılımcıların çoğunluğunun sorumlulukları olduğunu ve iyi vatandaş olmaları gerektiğini vurgulamışlardır (Öcal & Kemer kaya, 2011, s. 76). Toplumlar çocuklarının kendi yapı ve sistemleri için tehlike arz etmeyecek şekilde yetiştirilmesini ve eğitilmesini bu yapının devamı ve güçlülüğü için önemle üzerinde durulur. Kurum bakımında kalan çocuklar genel aile ilişkilerinden mahrum oldukları için bunu yerine figürler yerleştirirler. 20.yy düşünürleri (Foucault, Bauman ve Althusser vb.) artan kurumsallığa dair eleştiriler ile devlet aygıtlarının etkilerine ve neden oldukları soruna dikkat çekmişlerdir. Böylece büyük yeniden üretim mekanizma örgütü olan devlet; doğum, eğitim gibi alanlar ile doğumdan ölüme denetimi ve gözetimi sağlamaktadır. Bauman kurumların; kalıcı ve sabit geleneksel ahlaki ölçüleri aşındırarak yalnızlık, duygu dışılık, yabancılık, vicdanın sesin kısılması, insani ölçülerden sıyrılma ve ahlakın ölümüne sebep olduğunu belirtmiştir (Aytaç, 2005, s. 7).

Şekil 4: Devlet, Kurum, Müdür ve Vali'ye Dair Düşünceler

Şekil 4'te Devlet, Kurum, Müdür ve Vali'ye dair düşünceler belirtilmiştir. Devlet ve devlet yetkilileri (bakan, müdür, vali) kurumda eksikliği hissedilen aile ortamı, anne-baba

figürleri, baba otoritesi gibi ihtiyaçlara karşılık olarak kullanılabilir. Katılımcılardan çoğunluğu “aile veya özellikle baba işlevi” ifade ederken “umursamaz, olumsuz ve ilgisiz”, “korkardım”, “yetersiz” ve “hiçbir şey” şeklinde ifadeler de kullanılmıştır. Kurum veya devlet yetkililerine dair görüşler ve onların hayatlarında karşılıkları aşağıda belirtilmiştir. “Devlet deyince aklıma kötü şeyler gelirdi. Ama yurda girdikten sonra bu değişti. İlgim birazda olsa arttı.” G(13)

Müdürden değil de bayramdan bayrama validen bir beklenti içerisindeydik her zaman. Ama hiçbir zaman babamdan başka kimseye baba demedim. Vali veya müdür hiç kimse aile yerini alamaz G(12).

Baba kelimesi gibi herkesin kullandığı bir tabir vardı. Bir şey olursa, bir sıkıntımız olursa oraya gidersek kimse bize bir şey diyemez diye düşünürdük. Bu insanı biraz sırtını yasladığı bir şey G(9).

Devlet soyut bir kavram olarak belirtilirken bunun somut halini bürokratlar ve siyasetçiler oluşturmaktırlar. Koruma altında oldukları dönemlerde oluşan fayda veya maddi imkânların direk sağlayıcıları olarak düşündüklerini bundan dolayı onlara karşı şükran ve saygı hissettiklerini belirtmişlerdir.

Devlet deyince aklımıza vali bakan müdür ve kurum gelirdi. Onlardan da en çok aklıma bize bir şeyler ve hediyeler getirince güzel oluyordu. Ama baba gibi bir özellikleri de vardı G(1).

Vali veya birazda müdür deyince biz onları baba olarak görürdük. Devlet baba, vali baba, müdür baba en çok kullanılan sıfatlardı. Özellikle vali bir sorun olduğunda ilk olarak ona hemen giderdik. Bir hocamız bizi kötü dövmüştü. Bizde hemen valiye gittik. Ondan sora bir daha bize karışmadı G(10).

Kendilerini kurumda çalışan personele veya görevlilere karşı kendilerini vali ve diğer devlet yetkililerine isnat ederek güçlü ve haklı hissedebilmektedirler. ‘Sahiplik(devlet çocuğu), koruyuculuk ve korkutma’ merci olduğu şöyle dile getirilmiştir: “Sahip çıkandı bize devlet. Vali ve müdür bir şey kötü oldu mu aklımıza oraya söylemek gelirdi. Derdik ki korkutmak için ona söyleriz” G(16).

Şikâyetimiz olduğunda hocaları korkutmak için bir koz olarak kullanmak için her zaman aklımızda vardı. Vali deyince reisimiz ve baba gibi biz düşünürdük G(7).

Personeli kendi ebeveynleri yerlerine konularak tanımlanması geleneksel anne baba işlevlerine işaret etmekte, ayrıca anne baba eksiliğini kısmen de olsa böyle giderildiği söylenebilir.

Bizim ailemiz gibiydi. Erkek olana müdür ve hocaları baba olarak kadın çalışanların da anne diye bilirdik. Devlet olmasaydı bizde olamazdık. Allah onlardan razı olsun G(3).

Valinin bakım kurumunda kalanlar açısından önemli gün ve gecelerde ziyaretler geldiği, bu yüzden kalanlar arasında beklenti oluştuğu anlaşılmıştır. Bu ziyaretlere dair: “Devlet bize sahip çıktı ama hiç biri ailenin yerini alamaz” G(18).

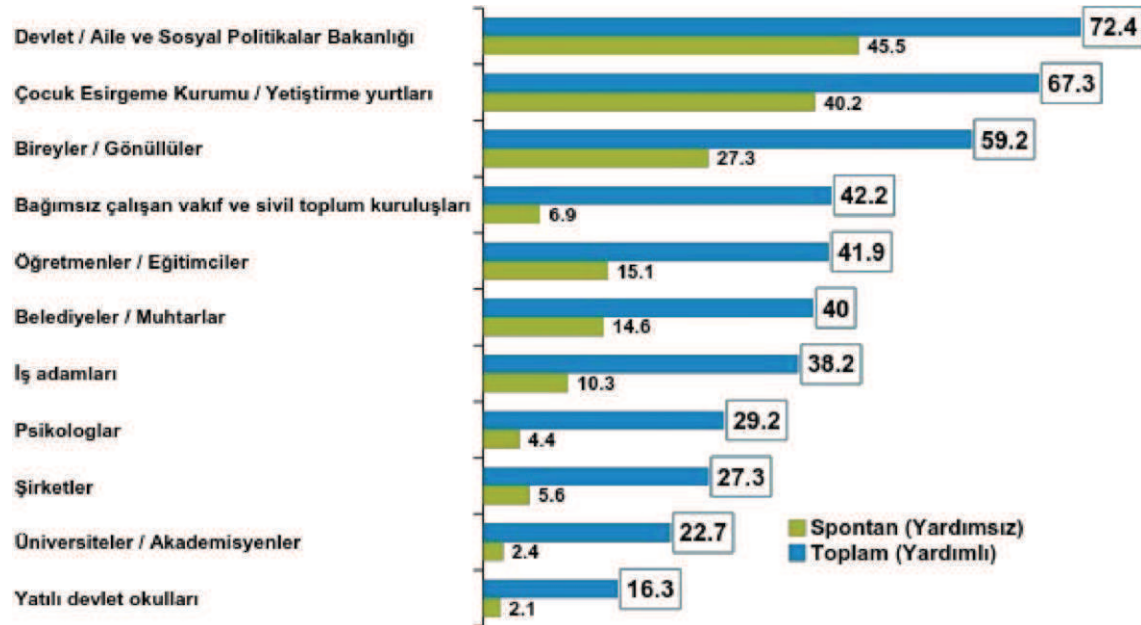
Müdürden değil de bayramdan bayrama validen bir beklenti içerisindeydik her zaman. Babamı 10 yaşında tanıdım. O zamana kadar vali beye vali baba olarak hitap ederdik. Bu hem bizim hem de kendisinin hoşuna giderdi. Bizi çok severdi, bizde onu severdik G(17).

Allah devleti ve milleti başımızdan eksik etmesi onlara zeval vermesin. Yuvada olduğumuzdan herkes Müdür ve Valiye sayardı ve severdi. Bende severdim ama kimseye karşı çok umursayan biri değildim. Vali arada gelir, nasılsınız iyimsisiniz der giderdi (G4).

Yukarıdaki şekil 5’te katılımcıların %70’i korunma ihtiyacı olan çocukların korunması konusunda devlete/Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na

görev düştüğünü belirtmektedir. Ayrıca bakım kurumları (Çocuk Esirgeme Kurumu /Yetiştirme Yurtları) belirtilirken daha sonra bireyler ve gönüllüler yer almaktadır.

Şekil 5: Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Kendilerine Fayda Sağlaması Gerekenlere Dair Düşünceleri

(<https://www.hayatsende.org/uploads/docs/dokumanlar>, 2018)

Yukarıda korunma ihtiyacı olan çocukların korunmasında öncelikli olarak görevin devlete ve devlete bağlı kurumlara düştüğü belirtmekle beraber: gönüllüler, STK'lar, eğitimciler, yerel yönetimler, meslek elemanları (psikologlar), yatılı devlet okulları, üniversiteler ve akademisyenler ve şirketler şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Katılımcıların kurum, Vali veya Müdür'e dair beklentilerinin olmadığını, kendileri ile yeterince ilgilenmediklerini, korku kaynağı olduklarını ve kendileri için önemli bir anlam taşımadıklarını belirtenler önemli düzeyindedir. Katılımcılar arasında vali veya Müdür'e dair anne-baba vurgusunun aksine kendilerinin anne-baba kelimelerini yaşamlarında kullanmadıkları için ne anlam geldiğini bilmediklerini bu yüzden bu kelimeleri çok kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Yurt müdürünün varlığı ve yokluğu pek bir şey değiştirmiyordu. Yetiştirme yurdu müdürün hiçbir zaman çocuklar için bir müdür olarak olmasını istemem. Kurum çalışanlarına müdürlük yapılısın ama çocuklara daha abisi amcası bir yaklaşım olması gerektiğini düşünüyorum. İşe girdikten sonra eski yurt müdürüne karşı hissettiğim duygular aynı birçok kişi içinde böyle bence G(15).

“Vali bayramdan bayrama gelirdi. Gelse de umurunda değil. Ama yetkililerden korkardım G(11).Devleti temsil eden yetkililerin sadece önemli gün ve gecelerde kurumu ziyaret ettiklerini ve bunun reklam edici olduğu söylenmiştir. Devletin soyut bir varlık oluşu fakat güç ve korkuyu imajı olduğunu aşağıda kullanılmıştır. Ayrıca anne veya babalarını kaybeden bireylerin kimseye anne veya baba olarak hitap etmemişler ve onlara karşı özlem var ise bu hitapların kullanmamaktadırlar. “Hiçbir şey. Bu terimlerin yerini aile sıcaklığı almayınca bomboştur” G(8).

Devlet zihnimde çok soyut ve yüce bir şey olarak vardı. Bu yüzden hep korku ve güçlülük aklıma gelirdi. Müdür veya Vali herkes baba ve otorite gibi görürdüm. Ben genel de kaçınırdım resmiyeti hiç sevmem. Baba olarak kimseye hitap etmediğim için de kimseye baba gibi böyle bir şey demezdim. Babanın ne anlama geldiğini de bilmiyordum G(14).

Kuruma ilk giriş ile beraber oluşturulan bağlılık ile devlet otoritesini ve yetkinliğini kabullenmesi sağlanır. Burada özellikle devlet baba ve devlet çocuğu ifadeleri bu çocukların devlete ve temsilcileri olan yetkililere bakışlarını yansıtmaktadır. Baba ifadesi babanın vefatının kuruma gelişin başat faktörü olması ve devletin babalık, koruyuculuk ve gücü temsil ettiği için kullanıldığı düşünülmektedir.

d. Devlete veya Kuruma Karşı İşe Yerleştikten Sonraki Hislerin (minnet ve şükran) Değişimi

İnak'ın (2018, s. 80) kurum bakımının olumlu yönleriyle ilgili görüşlerine dair çalışmasında katılımcıların ilk olarak %44,2'si iş sahibi edindirmesi, ikinci olarak %32,7'si ise devletin çocukları sahiplenmesi olarak belirtmişlerdir. Kurum bakımında işe yerleşmenin en önemli yarar olarak görülmesi devlete ve yetkililere bağlılığı ve minnettarlığı artırmaktadır. Aşağıda katılımcıların “devlete veya kuruma karşı kurumdayken ya da işe yerleştikten sonraki hislerine” dair ifadeler verilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu “teşekkürüm ve minnettarlığım var”, “kısmen var şükranım” şeklinde cevaplar belirtmişlerdir. Katılımcıların minnettarlığını artmasına dair görüşler aşağıda verilmiştir.

Devlete karşı daha da minnet hissederim. Ne yapsak devletin borcunu ödeyemeyiz. O yüzden işimi en iyi şekilde yapmaya çalışırım. Dışarıda o kadar insan işsiz ve aç... Kendi durumumuza bakıp ne kadar şükür etsek azdır. İşe gireceğim ilk öğrendiğimde çok heyecanlandım. O gece yatamamıştım. Nankörlük yapmamam gerek devlet bize her şeyi verdi (G4).

Bu durumların tipik örneklerini kurum bakımları oluşturur. Çünkü kalanların çocuk olması ve uzun yıllar kalmaları nedeniyle kurumsallığın etkisini belirgin şekilde etki ettirmektedir. “Ekonomik özgürlüğümüz oldu. Artık her şey yani istediğimiz gibi davranabilirdik. Bundan dolayı minnettarım” (G7).

Yok, çok şey hissetmedim. Benim kardeşlerim şu an çalışıyorlar. Bende eğer işe yerleşmeseydim büyük ihtimalle bir işte çalışırdım ama. Kendime göre bir iş kurardım hatta belki de şu an daha iyi para kazanacağım bir iş bulabilirdim G(13).

Sadece iş imkânının olması yönüyle yaklaşıldığı için kendi ayakları üzerinde durmayı sağlayamamaktadır. Kendi çabaları ve emekleri ile işe yerleşmenin iş doyumunu, işi sevmeye veya işe girildiğinde heyecan yaşamayı da engellemektedir. Zaten kurumsallığın etkisindeki bu kişiler kurumda kaldıkları dönemler kendilerine dayatılan rutinler ile yaşamışlardır. Kendi zevkleri, istedikleri şeyler yapamamışlardır. Şu ifade ‘nerede incesye orada kopsun’ içinde bulundukları durumun çok zayıf bağlara dayandığını ve her an kopabileceğini anlatmaktadır. “Ekonomik özgürlüğümüz oldu. Artık her şey yani istediğimiz gibi davranabilirdik. Bundan dolayı minnettarım” G(15).

Keşke işe yerleştirme vaatleri değil de gerçekten o çocuklara eğitim verilseydi. Hepsi bu vaat yüzünden ilkokul terk... Bundan sonra iş vermesi o insanların hayatını çok da kurtarmıyor. Aksine alt üst ediyor G(8).

Abimin istediği gibi biri olmam beni mutlu etmişti. İşimi çok seviyorum ve işimde iyi olmak için elimden geleni yapmaya çalışıyorum G(12).

‘Bizi 18 yaşından sonra öylece sokağa atacağına bir iş ve çare versin’ ifadesi 18 yaşına kadar kendilerini geliştirme ve kendilerine yetebilecek duruma gelmelerinin engellendiğini belirtmişlerdir. Ayrıca mağdur/kurban psikolojisine sığınarak kendilerini tatmin ettikleri de anlaşılmaktadır.

Hayır, hiçte öyle hissetmedim. Madem bize o kadar bakmış. Bir zahmet bize işte verseydi. Bizi 18 yaşından sonra öylece sokağa atacağına elimize bir iş bir çare versin. Kurumdayken neredeyse bütün yeteneklerimiz ve eğitimimiz yok oldu G(11).

G(3)’ün belirttiği “Devletten, Allah razı olsun. Allah devletimizi her daim var etsin. Sağ olsun” cümle kalınan kurum bakımının etkisini, sağladığı imkânlarla şükranın ifadesidir. Aynı zamanda yaygın olan yüce-baba-koruyucu devlet anlayışını yansıtmaktadır. Kurumlara yapılan kalabalık ve resmi ziyaretlerde sıklıkla devlete minnet ve şükranı belirten cümleler(devlet olmasaydı hiçbir şey yapamazdınız. Allah devletimizden razı olsun.) kullanılır. Eğer kendilerini devlet korumasında olmaması durumunda işsiz ve aç olacağını savunan G(4):

Devlete karşı daha da minnet hissederim. Ne yapsak devletin borcunu ödeyemeyiz. O yüzden işimi en iyi şekilde yapmaya çalışırım. Dışarıda o kadar insan işsiz ve aç... Kendi durumumuza bakıp ne kadar şükür etsek azdır. İşe gireceğim ilk öğrendiğimde çok heyecanlandım. O gece yatamamıştım. Nankörlük yapmamam gerek devlet bize her şeyi verdi G(4).

Valla Allah devletimizden razı olsun. Devlet olmasaydı bilmiyorum şimdi neler yapacaktık. Devlete karşı çok minnet ve teşekkürüm var. Devlet bize iş verdi, aş verdi ve bizi korudu G(1).

İşe yerleşeceği gün heyecanlandığı hatta bunda dolayı yatamadığını belirten G(4), içinde bulunduğu durumdan memnun olduğunu ve devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirdiğini belirtmiştir. İş imkânını ekonomik özgürlük, eğitime katkı ve hayat standartlarının yükselmesi noktasında faydalı oluşturmaktadır. Eğitim ilgisinin düşük olmasına rağmen işe yerleşme ile beraber yükselme veya unvan değişikliği amacıyla eğitim düzeylerinin yükseltilmeye çalışılmaktadırlar. 7103 sayılı kanunun bakım kurumlarında kalan kişilerin eğitime ilgilerini artırdığı gözlemlenmiştir.

İşe yerleşmem benim için iyi oldu. Böylece kendi ayaklarımın üstünde durdum. Ama eğitimimizi de tam düzeyde karşılasaydılar daha iyi olurdu. Bizimle daha iyi ilgilenselerdi güzel olurdu G(18).

İşe yerleştikten sonra daha iyi eğitim aldım. Daha iyi ortam kurdum. Daha iyi ekonomik durum ve daha iyi hayat standartlarım oldu. Bu şekilde hayatımı kurdum G(14).

‘Sudan çıkmış balık’ deyimini ile özetlenebilecek aşağıdaki ifade de görülen ‘ilk maaş ile ne yapacağımı bilemedim ve fuzuli şeylere harcadım’ ifadelerini yansıtmaktadır.

İşe yerleştiğimde hiçbir şey bilmiyordum. Aldığımız ilk maaş bize çok fazlaydı. Nereye nasıl kullanacağımızı bilmiyordum. O parayı nasıl bitireceğim düşüncesi vardı. Anlayacağınız fuzuli ne olsaydı alırdım... İlk düşüncem işe şükretmek oldu. İyi ki yurttaydım, yine olsa yine giderim. Hatta annem ve babam sağ olsa da gitmek isterdim G(17).

Katılımcıların bir kısmı “hayır, minnet hissetmedim” şeklinde cevap belirterek memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların hak ettiklerini alamadıkları ve bu yüzden kuruma ve işe dair görüşlerinin olumlu olarak değişmediğini aşağıdaki cümlelerde ifade etmişlerdir. “Valla. Çok bir şey hissetmezdim. Tek derdim kurtulmaktı” G(10).

Yani memur olduk ama hiç memnun değilim. Aldığımız para ortada. Zor kendi hayatımız karşılıyor. Daha fazla bizlere haklar vermeleri gerekir. Yani devlet bize sadaka ve kendi cebindeki parayı vermedi ki minnet edeyim. Bize bunları yapması gerekiyor G(9).

Katılımcılar çoğunlukla devlete ve millete şükran ve minnettarlık ifadeleri belirtmeleri önemli sebebinin istihdam imkanının sağlanmasıdır.

e. Kurum Bakımı Yararlılığına Dair Düşünceler

Kurum bakımının olumlu ve olumsuz yönleri veya etkileri ile ilgili haberler ve bilimsel çalışmalar yaygınlaşmaktadır. Bu hususta, katılımcıların kurum bakımının yararlı-yararsız olduğuna dair görüşleri aşağıda verilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu kurum bakımının yararlı olduğuna katılmadığını belirterek, geçmişe karşı karamsar veya geçmiş kabullenmediklerini belirtmiştir. Benzer bir sonuca göre; İnək'in (2018, s. 80) kurum bakımının olumlu yönleriyle ilgili görüşlerine dair çalışmada katılımcıların ilk olarak %44,2'si iş sahibi edindirmesi, ikinci olarak %32,7'si ise devletin çocukları sahiplenmesi olarak belirtmişlerdir. Katılımcıların "kurum bakımının yararlı olduğunu düşünmüyorum", "kısmen yararlı olduğunu düşünüyorum" ve "bilmiyorum" şeklinde dile getirerek memnuniyetsiz ve kararsız olduklarına dair cevap vermişlerdir. Bazı görüşmecilerin kurum bakımının yararlı olmadığına ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir. "Hayır, inanmıyorum. Hayatım, yaşadıklarım ortadadır. Bu kadar şey varken nasıl diyeyim yaralı olduğunu" G(11). "Hayır, düşünmüyorum, en iyi yer ailenin yanındır"(13).

Kesinlikle hayır düşünmüyorum yaralı olduğunu. Bizde de sorumsuzluk vardı hem de yurtta vardı. Daha sonrada böyle umursamazlık devam etti. Gözetim iyi değildi. Derdimizi dinleyen yoktu (G10).

Yukarıdaki ifadeye benzer olarak aşağıdaki ifadelerde de görüyoruz. Karabekir'in çalışmasında belirttiği ailenin yokluğu, yeri doldurulmayan bir şey olduğundan kurumlarda kalan çocukların kurumdan kaçma veya saldırganlık gibi davranışlar sergileyebilecekleri belirtilmiştir. Karabekir bu durumu görüştüğü sosyal çalışmacılar şöyle açıklamışlardır:

Biz de çelişki yaşıyoruz. Çocuğa diyoruz ki burası senin evin ama diğer yandan bir yere gittiğinde izin kâğıdı dolduruyor. Çocuğun kafası karışıyor. Burası senin evin diyoruz ama odasının anahtarını vermiyoruz. O oda her zaman açık kalacak, denetlenecek diyoruz. Çocuk bunu da algılayamıyor. Burası benim evimse, benim özelim olmalı. Çocuğa diyoruz ki burası senin evin ama şu posterleri asmayacaksın, şunları yapmayacaksın. Şimdi bu gençler üzerinde zaten o dönemin getirdiği bir aykırılık, bir saldırganlık, bir baş kaldırış var. Bir de bunun yanında disipline etmek zorunda kalmamız onu çileden çıkartıyor. O yüzden ev gibi göremiyorlar burayı. Burası onlar için yurt, bu ifade soğuk bir ifade onlar için (Karabekir, 2010, s. 159).

Yukarıdaki ifadede kurumlarda kalan kişilerin kendilerini kuruma ait hissetmedikleri ve mülkiyeti veya aidiyet hissini olmayışının özerklik ve öz saygıyı yok ettiği çalışmamızda da göze çarpmıştır. Eğer kurumda şiddet, akran zorbalığı da var ise bu sonuçlar daha zorlaştırmaktadır.

Yararlı olduğunu çok düşünmüyorum. Yani kısmen düşünüyorum. Allah kimseyi oraya düşürmesin. Benim başımdan geçenlerin kimsenin başından geçmesini istemem. Ama şiddet olmasa kimse kimseye karışmazsa... İyi bir yer olabilir böyle olursa yurtlar G(4).

‘Hayır, yararlı olduğunu düşünmüyorum ve ailenin yanı en güzel yerdir.’ kurumun etkilerini üzerimde atamadım’ şeklindeki ifadeler kurum bakımına dair memnuniyetsizlikleri açıklamaktadır: “Hayır, kesinlikle düşünmüyorum. Gelmeseydim daha iyi olurdu şimdi” G(9).

Hayır düşünmüyorum. Yani insanı dışarıda kalmasından iyidir tabii. Ama insanın ailesi gibisi yoktur. En güzel yer ailenin yanındır. Çok zorunlu bir durum olmadıkça insanın yurttan kalması çok kötü olur G(1).

Bakım kurumunun yararlı olmamasının nedeninin sorumsuzluğu veya umursamazlığı tetiklemesi ve rehberlik veya danışmanlık hizmetlerinin yetersiz olmasına bağlanmaktadır. Bu durum genel olarak ortaya çıkan sorunları doğrular niteliktedir. ‘Derdimizi dinleyen yoktu’ veya ‘kimsenin bizi taktığı yoktu’ şeklindeki ifadeler sıkça katılımcılar tarafından kullanılmaktadır.

Kesinlikle hayır düşünmüyorum yararlı olduğunu. Hem bizde sorumsuzluk vardı. Hem de yurttan ve hocalarda vardı. Daha sonrada böyle umursamazlık devam etti. Yurttan gözetim ve disiplinde iyi değildi. Derdimizi dinleyen yoktu G(10).

Hayır, bana bugün bir daha fırsat verseler ne olursa olsun gitmem. Onun etkilerini üzerimden atmam çok zor oldu. Hatta birçok etkisi daha devam ediyor. İnsanlar ile uyumlu ilişkiler kurmak gibi konularda zorlanıyorum. Bazı arkadaşlarım Suriye’ye gitti, madde bağımlılığı olanlar vardı, aşırı kredi çekenler yaptı, işten ayrılanlar oldu G(6).

G(6)’nın belirttiği durumlar kurum bakımına maruz kalan kişilerin tipik özelliklerdir. Bunlar aşırı örgütlere ilgi duyma, madde bağımlılığı, aşırı şekilde para harcama ve istifa etme gibi özelliklerdir. Katılımcıların bazıları “kurum bakımının yararlı olduğunu düşünüyorum”, bazıları da “kısmen yararlı olduğunu düşünüyorum” şeklinde cevap vermiştir. Bu şekilde cevap veren bazı görüşmecilerin kurum bakımının yararlı olduğuna ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir.

Kesinlikle yararlı olduğunu düşünüyorum. Bana bugün git bir daha kal deseler kalırım. Hatta ömür boyu da kalırım. Yurttayken gayet rahattım. Hiçte sorunlu bir yer değildi. Ben memnundum G(7).

Yerine göre değişir arkadaş ortamı olarak yurt çok iyiydi bana... Ama ailevi olarak ve dışlanmalar olursa hayır istemem. Çünkü çok çektim. Örneğin dükkana gidiyorsun yanındaki diyor ki bu çocuk yetimdir buna indirim yap. Normal biri gibi davranmıyorlar G(14).

Bakım kurumlarında kalan kişilerin ailevi sevgi ve dostluk mahrumiyetleri yoğun arkadaş veya grup ilişkileri ile giderilmeye çalışılmaktadır. Yakın arkadaş ilişkileri bu kişiler için tek dayanaktır. Bu yüzden arkadaş ve dostlar için büyük fedakârlıklar hatta tehlikelere girişilebilirler. Eğer bakım kurumundan önce kalınan yerin imkânsızlıkları fazla ve sosyal destek ağları zayıf ise kurum bakımının daha iyi bir yer olduğu savunulabilir olduğu aşağıdaki ifadede anlaşılmaktadır: “Bana yaralı oldu. Çünkü geldiğim yer bütün imkânlardan mahrumdu. Bu yüzden gelmeseydim kuruma, şu an çok kötü bir yerde olurdu” G(16). “Evet, çünkü orda olmasalardı çok kötü durumlara girebilecek arkadaşlarım oldu. İyi ki kalabildikleri yer vardı en azından” G(15).

G(15)’in belirttiği kurumun olmaması durumunda kötü ortamlara girebileceklerini belirtmiş olması, kurumların kendileri için önemli bir meşruiyet ve dayanak noktasıdır. Bu ‘ kurum olmasaydı hiçbir şey yapamazlardı’ düşüncesi, istihdam garantisi ve kötü ortamlara düşme ihtimalini önleme kurum bakımının önemli üç dayanağıdır. İstihdam

imkânını olmasının önemli bir katkısının da topluma katılım faydasının olduğu aşağıdaki ifadede belirtilmiştir.

Benim babam öldükten sonra bana bir gelecek hazırlayan birisi olmadığı için devletimizin bana ve yurttaki kardeşlerime böyle bir imkân tanınması iyi bir şeydir. Ayrıca onları tekrardan topluma kazandırmak adına çok güzel bir şey olduğunu düşünüyorum G(17).

Katılımcılar kurum bakımını yararlı olmadığını kabul etmekle beraber kurum bakımının sonlandırılması gerektiği veya bu çocukların aile ortamına alınmasına dair cevaplar vermemişlerdir. Ayrıca koruyucu aile olmak ister misiniz sorusuna çoğunlukla olmak istemedikleri şeklinde cevap vermişlerdir.

f. Kurumun Resmi, İçten Olmayan, Etiketleyici ve İlgisiz Yapısı Olduğuna Dair Düşünceleri

Kurumların resmi, içten olmayan, etiketleyici ve ilgisiz özelliklerine benzer özellikler belirten Üstün (2008, s. 19), kurumları otoriter, disiplinci ve merkeziyetçi yönetimin olduğu toplu bakım modelleri olarak belirtmiştir. Böylece çocuklar yakın, sıcak ve süreklilik gösteren, duyarlı bakım veren bir yetişkin ilişkisinden yosundurlar (Karataş, 2017, s. 870). Bu veriler geçmişte (1995-2015) kurumlarda kalanlar için olduğundan günümüz kurumlarını kapsamamaktadır. Katılımcıların kurum bakımına dair resmi, soğuk, içten olmayan ve ilgisiz yapısı olduğu ile ilgili görüşleri aşağıda belirtilmiştir. “Kurumda görev yapan öğretmenler hiçbir zaman bize bir aile sıcaklığı vermedi” G(12).

Evet düşünüyorum. Kurumda soğuk bir hava vardı. Yukarıda değindim gibi. Kimse dert dinlemezdi... Yani genel olarak böyleydi (G10).

Evet düşünüyorum. Daha iyi bir yer olabilirdi. Din hocaları arada bize sıcaklık gösterirdi ama öyle çok da umursadıkları bir şey yoktu G(2).

Kurum bakımında dair resmi, soğuk, içten olmayan ve ilgisiz yapısını arkadaşlar arası yoğun ve sıcak ilişkiler ile giderildiği anlaşılmaktadır:

Kesinlikle öyle düşünüyorum. Zaten yurttaki arkadaşlar arasında bir sıcaklık vardı onun dışında çok soğuk ve umursamaz bir hava vardı. İşin ehli olan insanların tersine boş insanlar yönetiyordu G(15).

Kurumun yukarıda belirtilen yapısını neden olduğu içe kapanma veya anti sosyal özellikler kurum bakımına dair yapılan çalışmalara benzerdir. “Evet, Sivas’ta kaldığım yıllarda bunlar çoktu. Bu yüzden belki de içime kapandım, soğudum insanlardan G(11).

İlgisizliğin ve sorumsuzluğun sadece kurum personelinin suçu olmadığı bunda kendi suçlarının da olduğunu belirten G(14), kurum da kaldığı uzun yılların (17) ve abisinin de kurumda çalışıyor oluşunun kendisi için yararlılığından dolayı kendisini suçlu görmüş olabilir. “Evet, düşünüyorum ilgisizlik vardı bunda suç tek taraflı değildi. Bizim de sorumsuzluğumuz vardı” G(14). “Evet düşünüyorum. Çünkü hiç bir yuva aile kadar ilgili ve sıcak olamaz” G(18). “Evet, böyle bir yönü vardı ama beni çok etkilemedi” G(16).

Katılımcıların çoğunluğunun kurum bakımına dair resmi, soğuk, içten olmayan ve ilgisiz yapısı olduğunu belirtmiş olmaları kurumların duygusal ihtiyaçları karşılamakta yetersiz olduklarını göstermektedir. “Kısmen... Yani güzel şeylerde vardı güzel bir ortamımız vardı. Onun dışında pek bir ilgi falan yoktu.(G7)”. ‘Kimse senin derdin var mı diye

sormaz ve ilgilenmez’ şeklindeki ifadeler birçok yerde karşımıza çıkmıştır. Kendini mağdur/kurban, öteki olarak görme içinde bulundukları kendilerince olumsuz, memnuniyetsiz durumun örtmeyi veya kendini haklı çıkarmayı sağlamaktadır: “Evet, öyle bir yapısının olduğunu düşünüyorum. Kimse senin bir derdin var diye sormaz, çok da ilgilenmezlerdi” G(4).

Düşünüyorum. Evet, kurumda bazen böyle soğuk bir hava vardı. Ama biz personelle hocalarla bazen arkadaş gibi olurduk. Bazıları da sadece zaman geçsin diye gelirdi G(1).

Yukarıdaki personele veya çalışanlara dair olumlu ifadeler genel ifadelerin tersinde olmasına rağmen aşağıdaki ifade uç bir memnuniyet ifadesi olarak görülebilir. “Kurumda görev yapan öğretmenler her zaman bize bir aile sıcaklığı verdi. Hiçbir sorun yaşamadım, yaşadysam da hatırlamıyorum” G(17).

Katılımcıların kurum bakımına dair resmi, soğuk, içten olmayan ve ilgisiz yapısı olduğunu düşünenlerin çoğunlukta olması üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Kurum bakımının yaralı olamamasının nedeni olarak da görülebilecek olan bu faktörler koğuş tipi kurumlardan ev tipi kurumlara geçiş ile beraber azalmış olabilir. Fakat kurumların resmi, soğuk, içten olmayan ve ilgisiz yapılarının değişimi bu çocuklar için aile ortamı sağlamak ile halledilebilir.

g. Maddi İhtiyaçların Karşılanması Halinde Aile Ortamına Dönüş Bilgisi veya İsteğine Dair Düşünce

Türk tipi anne babalık, çocuğun ruh halinden ziyade ona o anki ruh haline bağlı olarak tepki verir. Bundan dolayı hafif bir yaramazlıktan dolayı ağır tepki göstermek çocuğun benliğini zedeler. Bu hiç tepki vermemek yani çocuğa ikiyüzlülüğü öğretmek değildir (Yolcuoğlu, 2010, s. 63). Kurumdan koruyucu aileye geçenlerin durumu: kurumdan ilk olarak ayrıldığında ‘kendilerini sudan çıkmış bir balık gibi hisseden’ aynı zamanda yabacısı olduğu ortamda kendisinin ‘normal’ olarak görülmediğini düşündüğü için yabancılaşmakta, yalnızlaşmakta ve toplumdan veya toplumsal etkinliklerden kaçışını artırmaktadır. Kurum bakımında kalan çocuklar kendilerini özel statüde ya da dokunulmaz gördükleri bir boyutları da vardır. Katılımcıların kurum bakımında kaldıkları zaman maddi ihtiyaçlarının karşılanması halinde aileye dönüş yapmanın bilgi ve isteklerini dair ifadeleri aşağıda belirtmiştir. Katılımcıların bazıları aileye dönüş veya koruyucu aileye dair bilgilerinin olduğunu belirtmiş fakat buna rağmen aileye dönmeyi istemediklerini belirtmişlerdir. Bakım kurumlarında ki imkânlarının yüksek olması, bakım kurumunda alışılmış olan; daha az sorumluluklar ve kendilerini daha rahat hissediyor olmaları aileye dönmeyi istememelerinin sebepleri olabilir.

Yurtta kalsaydım pek faydası olmazdı. Kimse ders çalışmazdı. Çünkü yurttaki görevliler kimse görevini yapmıyordu. Örneğin din görevlisi arada bir gelip bize kitaptan bir yer okuyordu ve gidiyordu. Yurtta çok rahattı kimse bize yardım eli uzatmadı. Özellikle yurt eğitimcileri çok yetersizdi. Yurtta rahat ve sorumsuz yaşıyorduk G(20).

Keşke bizi ailemizin yanından almadan bize yardım edilseydi sitemi, kendileri ve aileleri için faydalarını olacağını belirtmişlerdir.

Bilgimiz yoktu. Keşke bizi annemizin yanından almasalardı. Bize ekonomik olarak destek verselerdi. Çok daha iyi olurduk. Hem annemde tek başına kalmış olmazdı. Bu yüzden hasta oldu G(6).

Kesinlikle eğer bilgin olsaydı ve izin verselerdi yapardım. Hem de hemen. Ama olmadı işte girdikten 6,5 yıl sonra ancak yapabildim. Keşke daha önce yapabilseydim G(10).

Katılımcılardan G(14), bilgilerinin olmamasından dolayı aileye dönüş yapamadığını bu yüzden aileden mahrum kaldığını belirtmişlerdir. “Bilgimiz yoktu. Ama olsaydı daha güzel olurdu. Aile mahrumluğu yaşamazdım en azından” G(14).

Evlalık kesinlikle hayır... Keşke bizi ailemizin yanına verselerdi. Ama kendi ailem dururken başka bir aileye sahip olmak beni daha çok yıpratıp yalnızlaştırırdı G(18).

Katılımcıların çoğunluğu aileye dönüş yapmaya dair bilgilerinin olmadığını veya böyle bir kanunun kurumda kaldıkları zaman olmadığını belirtmişlerdir. Fakat katılımcıların çoğunluğu aileye dönmeyi veya aile ortamında kalma isteklerinin olduklarını belirtmişlerdir. “Bilgimiz vardı. Ama ben hiç istemezdim zaten yapmadı. Çünkü yurttaki rahatlığı hiçbir yerde bulamazdım” G(7). “Hayır, gitmek istemiyordum. Bizimkiler köyde kalıyordu. Okul hiç. Okumazdım. İmkânlar çok kötüydü ailemin” G(16).

Ahern’e göre savunmasız çocuklara nasıl yardım ettiğimiz konusunda bir paradigma kaymasına ihtiyacımız var. Ülkemizde de benzer şekilde birçok uluslararası ve inanç temelli hayır kurumları, hâlihazırda yetimhanelere yatırım yapma yaklaşımlarını ailelere yatırım yapmaya dönüştürüyor. Burada, bir çocuğu desteklemek için daha az para gerektiren bir kurumlardan daha fazla para harcıyor. Örneğin, bu kuruluşlardan bazıları, bağışçıların ailelere aylık bir ödeme yapmalarını sağlamak için evlerinde bir çocuk yetiştirebilecekleri mekanizmalar sağlar (Ahern, 2013). Böylece çocukların kurumsallığa maruz kalmaları engellenirken aile ortamında kalmaları ile güvenli ortam ve ilişkiler geliştirilebilme sağlanmaktadır. Kurum bakımının zararlarının farkında olan katılımcılar koruyucu aileyi istemekle beraber bazı katılımcılar koruyucu aileyi istememektedir.

h. Katılımcıların Kurumda Yaşanılan ve Sonraki Hayata Etkisinin Devam Ettiği Sorunlara ve Şiddete Dair

Kesen ve Daşbaş’ın (2013) kurum bakımında kalan çocukların şiddet eğilimlerine yönelik araştırmasında “çocukluk çağında travma geçirme”, “eğitim durumu”, “aile tutumu”, “aylık gelir” ve “çocuk yuvası ve yetiştirme yurdunda kalma süresi” değişkenlerinin önemli etkenler olduğunu belirtmişlerdir. Kurum bakımında uzun süreli olarak kalmanın bireylerin yakın çevresindekilere (anne, baba ve diğer akrabalar) karşı öfkesini ve yalnızlık hislerini artırdığı, bu durumunda şiddet eğiliminde artışa neden olduğu belirtilmiştir. Kurumda maruz kalınan şiddet ortamı, hayatlarının geri kalanında etkili olmaktadır. Bazen kendi hayatlarına veya kendi dışındakilerin hayatlarına etki edebilmektedir (Kesen & Daşbaş, 2013, s. 83). Kalaycı’nın (2007) çalışmasında, kurum bakımında kalanların yaşadıkları sorunlara karşı; İçinden geleni karşısındakine söyler %33,3, sorunu içine atıp unuttur %25,8 empatik olarak karşısındakini anlamaya çalışır %32,2 böyle şeyleri kafasına çok takmaz %2,1 diğer %6,4 şeklinde tepkiler verdiklerinin belirtmiştir (Kalaycı, 2007, s. 377).

Katılımcıların bakım kurumunda şiddet ve sorunların varlığını çoğunlukla kabul ettikleri yapılan görüşmelerde dile getirmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu kurum bakımında sorun veya şiddete dair olumsuz durumlar yaşadıklarını ve bu sorun ve şiddetin hayatlarının ileriki dönemlerinde de devam ettiğini belirtmişlerdir. Şiddet veya sorun sadece fiziksel anlamda değil duygusal, psikolojik anlamda da yaşanabilmektedir.

Akranlar arası kavgalar vardı ama arada hocalardan yediğimiz dayakları unutamam. Bir hocamız sopasını arkadaşımın kafasında kırdı. Bunu hiç unutmam. Yani bu sorunlarda kurum belirgin olarak çok etkisi olmadı. Ama önceden daha çok arkadaşlar ile ilişkim vardı daha çok gezerdim. Yurda gittikten sonra bu değişti arada okuldan yine kaçardım ama gittikçe içine kapanık biri olmaya başladım G(4).

Koruma altına alınan çocuklar kurum bakımının da etkisi ile geçmişte yaşadıkları olumsuz izleri atlatmaları zorlaşmakta ömürleri boyunca üzerlerinde taşıdıkları bir yük olarak kalmaktadır. İstismar, terk edilme, kayıp ve yas süreci ile beraber dışlanma, etiketlenme ve ayrılma gibi travmalara maruz kalan bu çocuklar geçmişlerini kabullenmeleri zor olmaktadır (Karataş, 2017, s. 871). “Hepsi vardı. Herkes dayak atardı. Kimin gücü kime yeterse dövüyordu. Personel de yurttaki büyüklerde bizi döverdi” G(11).

‘Kimin gücü kime yeterse onu dövebiliyordu’ ifadesi hem akran hem de personel tarafından şiddetin varlığını anlatmaktadır. Katılımcılardan G(3) şiddetin kurumda kalan arkadaşlar arasında olduğunu ve kendisinde stres ve kendini kontrol edememeyi tetiklediğini belirtmiştir. “Personel (hoca ve müdür) bazen döverlerdi. Arkadaş kavgaları da vardı. Çok da hakaret değil ama kendimizi zayıf pasif hissederdik” G(13).

Arkadaşlar arasında kavgalar olurdu. Bazen yurttayken büyük abilerimiz döverdi. Stres, sinirlilik ve bazen kontrolsüzlük bende daha devam ediyor. Özellikle bu hor görme, dışlanma, etiketlenme olduğunda daha çok oluyor G(3).

Kaybetme korkusu, pasif, zayıf, hayattan beklentisi olmayan, savrulan, içine kapanıklık kurum bakımına maruz kalanların özelliklerindendir. G(8)’in şiddetin türü ve etkilerine dair tipik ifadeleri dile getirmişlerdir:

Daha içine kapanık... Bir çocuk hayattan beklentisi kalmayan... Buradan oraya savrulan bir çocuk haline geldim. Şiddet ise duygusaldı G(8).

Hayır. Sadece Duygusal bir yapıya sahip oldum, çevremdekileri her an kaybedecekmiş gibi bir korkuya kapıldım.. Ailemin kıymetini daha iyi bilir hale geldim G(18).

Katılımcıların bazıları kurum bakımında sorun veya şiddete dair olumsuz bir durum yaşamadıklarını belirtmişlerdir. G(14), şiddetin olduğunu, fakat bu şiddetin kendilerini toplumun diğer kesiminden farklı bir şekli olmadığını belirtmiştir.

Her ortamda olduğu gibi vardı. Aile içi kardeşlerin çatışması gibi hemen tatlıya bağlanırdı. Evet, oldu direkt işe yerleştirilince çok zorluk çektim. Tecrübesizlik ve kendime güven sıfırdı G(14).

Arkadaşlarımla bir defa kavgaya gittiğimde şiddete maruz kalmıştım. Aileye dönüş yasasından faydalanarak 10. sınıfı amcamın yanında okudum. Ailemin desteği olduğu için fazla sıkıntı yaşamadım G(12).

Webb, zorbalığa maruz kalan mağdurlar, failler, ve seyirci kalanlar/tanık olanlar etkilerine dair çalışmasında akran zorbalığının son yıllarda hem sayı hem de etkilerinin arttığını ve

zorbalığa maruz kalan özellikle ergenlerde yüksek profilli intiharların olduğunu belirtmiştir. Aile içi istimara ve şiddete maruz kalan çocuklar somatik şikâyetler, okulda sorunlar, aşırı ağlama, korku, kendini geri çekme, aşırı bağımlılık, saldırganlık, sinir krizleri, anksiyete, depresyon ve kendini yaralama gibi tepkiler vermektedirler. Aynı zamanda şiddetti gözlemleyen çocuk şiddeti anlaşmazlıkları çözmenin yolu olarak görebilmektedir. Böylece kendini dizginleyememeye neden olduğu için ösıyğı ve özgüvenleri azalır. Kurum bakımın da kalmış kişilerin bu nedenlerden dolayı dışarı ile ilişki kurması zorlanır hatta düşmanlık derecesinde olabilir. Kendi araların da ezilmişlerin beraberliğı olarak görülebilecek dostluklar ve ilişkiler kurabilir. TSSB (travma sonrası stres bozukluğu) yaşayan bireyleri belirgin olarak travmatik olayın tekrar deneyimlenmesi, kaçınma ve uyuşma ve artan tepkisellik üç özellik görülür. Rüyalara ve oyunlar ile deneyimleme, ortamdan ve mekândan kaçınma, uyumsuzluk ve asabiyet olarak da adlandırabilir (Webb, 2017, s. 426). Katılımcıların duygusal şiddet ve akran şiddetine dair (asit dökme, dayak, hakaret vb.) belirttikleri durumlar şiddetin etkisini yansıtmaktadır. Etiketlemenin ve dışlanmanın başka bir boyutunu duygusal şiddet oluşturmaktadır. Katılımcıların geçmişte yaşadıkları travma şiddetin eklenmesi içinde bulundukları durumu daha da zorlaştırmaktadır. “Duygusal şiddet vardı. Özellikle görevli personel müdür tarafından... Bazen de arkadaşlar arasında kavga olurdu” G(1). “Fiziksel şiddet olmadı ama akran şiddeti oluyordu. Ama duygusal şiddet de vardı. Yurtlu, beleşçi gibi” G(5).

‘Yurtlu ve beleşçi’ vb. şeklindeki ifadelerin duygusal ve sözlü şiddete dair etiketlenme ve dışlanmayı belirten ifadelerdir. Kendi aralarında kavgaların olduğunu, bunun da gayet normal olduğunu ve deneyim bakımından kendisine fayda sağladığını belirtmiştir. G(10) Kurum bakımındaki arkadaşının davranışının etkisini şöyle belirtmiştir. “Evet, özellikle şiddet vardı. Benim yüzüme bir arkadaşım asit döktü. Daha da izi var” G(10).

Evet, duygusal olarak biraz vardı. Onun dışında arkadaşlar arasında şiddet çok olurdu. Yani kısmen... Çok olumsuz bir etkisinin olduğunu düşünmüyorum. İbret için, tecrübe için çok iyi etkisi oldu G(7).

Şiddete maruz kalmadım. İyiydi. Kendi çocuğımın yurttan kalmasını istemem tabi fakat anne ya da baba olmazsa maddi manevi sorunlar yaşarsa evet isterim. Ben olmasam şahsen kalmasını isterdim tabi. Her yurt ve yuvada dayak yoktu. Biz şanslı olanlardandık. O yüzden sorun yaşamadığım için rahatlıkla evet diyebilirim şu an için söylersen kabul etmem G(17).

Kurum bakımında şiddet birçok çeşidi ile yaşanmaktadır. Kurum bakımında şiddet bir terbiye aracı olarak kullanılması, kendisini özel ya da anormal olarak gören kurum bakımındaki çocuğun bu anlayışını pekiştiren aynı zamanda şiddeti bir çözüm aracı olarak kullanmasına neden olabilir. Böylece kendisini mağdur/kurban algılayışı nedeniyle suç ve zarar verme davranışını meşrulaştırabileceğı varsayılır.

5.4. Aile ve Akrabalık İlişkileri

Katılımcılar genel olarak kurum bakımında aile ortamında mahrum olmalarının ve aile özelemlerinin kendileri üzerinde olumsuz etkileri vardır. Çocukların aile ortamında kalmasının ihtiyaç ve hak olduğu gerçeğini, bu ifadeler yansıtmaktadır. Aşağıda alt başlıklara şeklinde bölümlere ayrılarak verilmiştir.

a. Katılımcıların Çocuklarının veya Yakınlarının Uygun Şartlar Oluşması Halinde Kurum Bakımında Kalma İsteğine Dair

Geçmiş yaşantı olumsuzluğu gizlemeyi neden olabilir. Eğer kişi onunla yüzleşmez ise zamanla eskiye dair her şeyden kaçınma oluşabilir. Kurumlara karşı olumsuz algısında kalanların kendilerini gizlemelerine dolayısıyla geçmişe dair her şeyi reddetmeye veya gizlemeye neden olabilir. İnak (2018, s. 80) çalışmasında kurum bakımında kalmış katılımcıların%59,6'sı çocuklarını kurum bakımına vermeyi düşünebileceklerini, %40,4'ü ise düşünemeyeceklerini belirtmişlerdir. İnak'ın ulaştığı sonuçlara paralel olarak katılımcıları çoğunluğu zorunlu şartlar oluşması hali bile olsa yakınlarının kurum da kalmasına istemediklerini belirtmişlerdir. Kurum bakımında memnun olmadıkları anlaşılacağı bu oranda kurumun kendi gelişimleri veya yararları üzerindeki olumsuz etkisinin olduğu da anlaşılabilir“ Olur mu? Kimsenin benim yaşadıklarımı yaşamasını istemem” G(4).

Hayır, kesinlikle kalmasını istemem... Benim hayatımın benzerini yaşamasını nasıl isteyebilirim. Evet, iş sahibi olduk ama bunca yıpranmadan sonra degeceğine inanmıyorum (G10).

Kimsenin benim yaşadıklarımı yaşamasını istemem, çocuklar için en iyi yerin aile yanı olduğunu ifade etmeleri, kurumsallığın olumsuz etkinse maruz kalmış kişilerin tepkilerini yansıtmaktadır.

Hayır, kesinlikle en iyi yer, kişinin bir ailenin yanında kalmasıdır. Kendi ailesi varsa yurttan çok iyidir, fakirde olsa. Koruyucu aile herkes için yurttan çok daha iyidir (G6).

Benim yaşadığım sorunları kimsenin yaşamasını istemem. Yurt çocuklar için iyi bir yer değil. Hele çocukların yaşamasını hiç istemem (G3)...

İstemem. Aile her zaman çocuğun eğitimiyle ihtiyaçlarıyla yurttaki çalışanlardan daha fazla ilgilenir. Yurtta kimse senin için dertlenemez. Kimse senin için özel bir şey yapmaz G(12).

“Aile her zaman çocuğun eğitimiyle ihtiyaçlarıyla yurttaki çalışanlardan daha fazla ilgilenir” ifadesi çocuklar için en temel ihtiyaç olan bağlanma, güven ve sevgi ihtiyaçlarını dile getirmektedir. Kurum ortamındaki arkadaşlık ilişkileri, yaşanan mahrumiyetlere karşı sığınılacak bir limandır. “Hayır, istemem ama arkadaşlık ortamından dolayı isteyebilirdim” G(14). “Hayır. Ben o sorunları yaşadım kimse yaşamasını isterim” G(18).

Kuşaklar arası çatışma, velayet sorunları ve travmadan kaynaklı sorunlardan dolayı risk grubundaki çocuklarda rahatsız edici davranışlara neden olabilir (Webb, 2017, s. 301). Bu nedenler ve medyadaki ihmal/istismar etiketi gibi nedenler koruyucu aile ve evlatlık hizmetlerinin yaygınlaşmasını engellemektedir. “İsterim neden olmasın” G(7). “Bilmiyorum. Neden olmasın. Olabilir” G(16). Katılımcıların bazıları zorunlu hallerin olması durumunda çocuklarını kurum bakımına verebileceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların zorunlu hallerin olması durumunda çocuklarını kurum bakımına vermeye dair isteklerinin olmaması kendi yaşadıkları sorunlara dayanıyor olabilir.

b. Katılımcıların Koruyucu Aile veya Evlatlık Çocuk Almaya Dair Düşünceleri

Ülkemizde koruyucu aile veya evlatlık hizmetler yeterince gelişmemiştir. Kurum bakımı modelleri çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi araştırmamızda da ve diğer birçok araştırmalarda ortaya konulmuştur. Bunca sonuçlara rağmen mevcut şartların oluşmaması ve aile yapısındaki yıkıcı etkiler kurum bakımı modellerinin devam ettirilmektedir. Fakat kışla tipi kurumlardan ev tipi kurumlara geçiş ile kurum bakımını neden olduğu etkiler azaltılmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde kurum bakımından ailenin yanına verilmiş çocuk sayısı 2016 yılı itibariyle 11.159, kurum bakımına alınmadan aile yanında desteklenen çocuk sayısı 77.220, evlat edindirilen çocuk sayısı 14.883, koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı 4.854 ve koruyucu aile sayısını 3.993'tür (<https://www.hayatsende.org>, 2016). Bu veriler incelendiğinde aile merkezli bakımın yaygınlaştığı görülmektedir. Fakat korunmaya ihtiyacı olan çocuk sayısının da arttığı gözlenmektedir. Katılımcıların çoğunluğu kurum bakımının olumsuz etkisini kabul etmesine rağmen kurumlarda kalan çocuklara yönelik aile (koruyucu aile ve evlatlık) ortamı oluşturma şeklinde bir isteklerinin yeterli düzeyde olmadığını belirlenmişlerdir. İsteksiz olmalarının bir diğer nedeni de kendilerinin çocuklar için yeterince faydalarının olmayacağını düşünmeleri ve kendi ailevi sorunlarının varlığı etkili olabilir.

Evli olmadığı için şu an olmaz. Eğer evlenirsem ve eşim kabul ederse olabilir. Çocuklar için insan biraz da korkuyor. Eğer çocuğa iyi bakamazsam ne olur. Bu insanı korkutuyor G(5).

Eğer eşim kabul ederse olabilir. Hatta ben istiyorum. Ama evlatlık olmaz çünkü dini engeller olduğu için. Belki ilerde koruyucu aile olabilirim G(6).

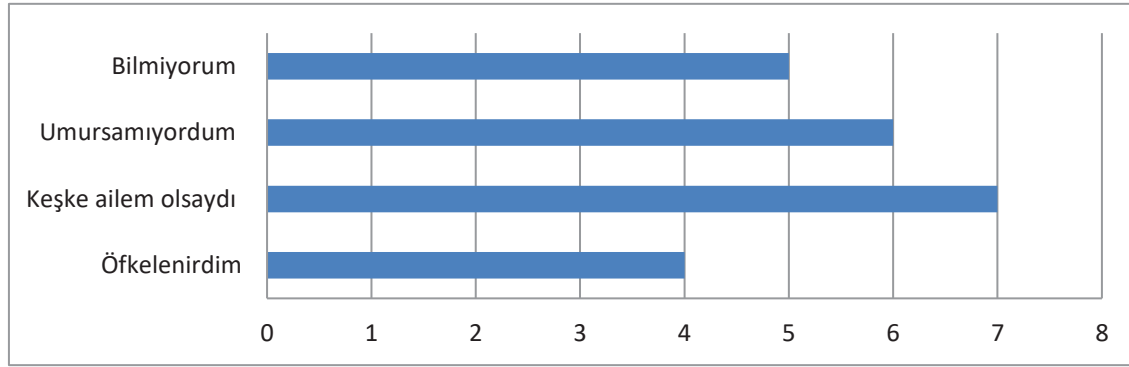
Kurumsal etkilerin çocuklar için zararlı olduğunu ve bu çocukları kendilerinin iyi anlayabileceğini belirtmekle beraber katılımcılardan bazıları koruyucu aile olmak için çekindikleri, korktukları veya kararsız olduklarını belirtmişlerdir. “Düşünürüm ve kurumda kalmış bir çocuk olarak ona bakardım. Onu en iyi ben iyi anlarım” G(18).

Katılımcıların bazıları ‘kurumlarda kalan çocuklara yönelik aile ortamı oluşturma şeklindeki soruya ‘bilmiyorum’ şeklinde cevap vermişlerdir. Fakat genel olarak: “Ben kendime bakamıyorum. Nasıl başkasına bakayım. “Hayır, yapamam” G(5), “Olabilir mi? Bilmiyorum. Şu an evli değilim” G(15), “Orada daha mutlular. Bence küçük yaşlarda olsa olur. Bilmiyorum” G(16) şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Katılımcıların koruyucu aile olma isteklerinin olmamasının nedeni kendilerini yeterli görmemelerine dayandırmışlardır. Koruyucu aile olmayı isteyenlerin belirttiği “onları en iyi ben anlarım” düşüncesini aksine “kendim yetersizim, nasıl bakabilirim ki” şeklinde cevap verenlerde vardır.

c. Katılımcıların Kurum Dışında, Televizyonda veya Çevrede Görülen Akranların Ailelerine Karşı Bakış Ve Hisler

Kurum bakımında kalan çocukların dışarıda gördükleri anne- babalar, çocuk ile ebeveyn ilişkileri ve çocukların kendi aileleri hakkında konuşmaları çocuklar üzerinde kendilerini anormal ve yalnız hissetmelerine sebep olabilir.

Şekil 6: Dışarıda Görülen Ailelere Karşı Hisler

Katılımcıların kurum dışında veya TV’de gördükleri ailelere karşı; öfkelenediklerini, umursamadıklarını, keşke benimde ailem olsaydı şeklinde düşündüğünü ve bilmiyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Aşağıda bununla ilgili görüşler verilmiştir.

Keşke bende de olsaydı böyle bir aile diye çok düşünmüşümdür. Yani onları kıskanma ve onlar gibi olmak isterdim. Keşke bizimde ailemiz bizi okula bıraksa bizimle oyun oynasa falan düşünürdüm G(10).

Keşke benim de ailem olsaydı. Hatta beni evlatlık alsınlar şeklinde düşünürdüm. Kuruma gelen insanlara karşı bazen böyle düşünürdüm. Bu biraz da televizyonda gördüğümüz yetimler için böyle şeyler yapıldı. Bende böyle düşünürdüm G(6).

Küçük yaşlarda kurum bakımına maruz kalan çocukların gördükleri akranları gibi aile ortamının özlem duymaktadırlar. Bu özlem birçok kişiye karşı beklentinin oluşmasına neden olmaktadır. “keşke bizimde ailemiz olsaydı” cümlesi yoğun olarak kullanılması ailenin bu çocuklar için hayat suyu nitelediğinde olduğunu kanıtlamaktadır “Tek istediğim şey kimse bana bulaşmasın. İnsanlara karşı bir şey his etmedim. Uzaktık insanlardan” G(11)...

Tabii ki de bir ailenin olmasını bizlerle ilgilenmesini isterdik kimisi anne baba tanıdığı için ya da yanında yaşadığı için düşünceleri farklı olabilir ben o kadar şanslı değildim bundan dolayı pek üzüldüğümü söyleyemem yaşam şartları diyelim G(17).

Akranlarının aileleri ile zaman geçinmeleri oyun oynamaları ve okula bırakmalarını gördüklerinde üzüldükleri ve özlemleri yaşadıkları rutin kurum bakımının etkisiyle katlanmaktadır. Çünkü çevrelerindeki herkesin suçlu olduğunu kendilerinin ise bu yüzden mağdur/kurban olduğunu düşünmektedirler. “Onların sürekli aileleriyle vakit geçirmeleri benim ise yurttta kalmam beni üzüyordu” G(12). “Tabii ki etki ediyordu. Keşke biz de böyle olsaydık ama ben küçük şeyler ile yetinen biriydim. Mutlu olurum” G(3).

Katılımcılar kurum dışında veya TV’de gördükleri ailelere karşı öfkelenme ve rahatsızlığa neden olmasının bir nedenini yaşının küçük olmasının etkisini belirten G(9): “Çocuk olduğumuz için ister istemez insanda rahatsızlık oluyordu. Keşke bizimde böyle bir ailemiz olsaydı diye düşünürdük” G(9).

Ailemin yanında olsaydım psikolojim, gelişimim ve eğitim durumum çok daha yüksek olurdu bence. Bu yüzden bu konularda dışarıdakileri kıskanırdım G(15).

Özlem dolu düşünceler aileme karşı G(18).

Vardı akrabalarım, bana bakışı yurttta kaldığım için size hep eziyet ediyorlar. Sizi dövüyorlar gibi kelimeler beni çok rahatsız ediyordu G(14).

Yukarıda katılımcıların dışarıda veya televizyonda gördükleri ailelere karşı özlem ve “keşke benim de ailem olsaydı” şeklindeki düşüncelerinin aksine kendisini hiçbir şey hissetmediğini ve ‘umursamadığını’ belirtenlerde mevcuttur. “Umursamazdım. Beni etkilemezdi” G(16). “Hayır, ben kimseyi pek umursamazdım. Herkesin ailesi kendinedir” G(4).

Çocukluk döneminde anne ve aile sevgi ve ilgi eksikliği yıkıcı olabilmektedir. Bu yıkıcı etki sadece kendilerine yönelik değil topluma, çevrelerine ve arkadaşlarına karşı sert tepkilere neden olabilmektedir. Eğer çocukların kabullenmesi zorlaşırsa geçmişlerine, dışarıda gördüğü ailelere, arkadaşlarına ve topluma karşı öfke duyabilir, onlara zarar vermeye çalışabilir ve içlerine kapanmalarına veya umursamaz olmalarına sebep olabilir.

d. Katılımcıların Aile Kurarken ve Aile Ortamına Geçerken Yaşadıkları Zorluklar

Katılımcıların kurum bakımında kaldıkları dönemlerde fatura ödeme, komşuluk ilişkileri, ailevi özellikler gibi örf adetlerden mahrum oldukları için evlendiklerinde veya ailenin yanına geçtiklerinde zorlandıkları anlaşılmıştır. Kurum bakımında kaldıkları dönemde birçok şey rutin programlara dâhil olduğundan kişilerin hayatın birer parçası olan bu durumlara katılımları mümkün olmamaktadır. Bundan dolayı da sonraki hayatlarında düzenli ve kontrolü özellikler geliştirememektedirler. Güvenli bir yer olarak aile ortamına ihtiyaç duymak aile kurmayı veya aileye geçmeyi teşvik ettiği söylenebilir.

Tabii ki evlendiğim zaman eşimin köyünde bir söylem oldu. İşte babası yoktur, durumları kötüdür şeklinde bir yaygara olmuştu. Onun dışında kayınbaba veya kayın anama anne veya baba diyemiyorum. İnsan aile ortamından mahrum büyüyünce daha fazla aileye ve çocuklarına bağlı oluyor. O yaşadığı mahrumiyeti bu şekilde gideriyor. Özellikle baba eksikliği bizi çok etkiledi bu yüzden onları çocuklarıma yaşatmamaya çalışıyorum G(10).

Katılımcılar aile kurma veya evlenmeye dair endişeler ve bu endişelerin sosyal destek ağları tarafından desteklemenin katkıları ile azaltılabileceği dile getirmişlerdir: “Aile kurduktan sonra aileme çok bağlandım. Onlar benim geçmişte yaşamadığım o aile sıcaklığı için çok bağlandım” G(1).

Zorlandım... Aile nasıl kuracağım falan... Bunlar beni düşündürdü. Ama hamd olsun her şeyi kendi imkânlarımla yaptım diyebilirim. Akrabalarımın yardımı oldu fakat ben çoğunlukla yaptım. Evlendikten sonra eşimin ailesi ile bir sorun olmadı ama baba demek anne demek insan bunları becermiyor. Bide bazı adetler falan var. Bunlar insana biraz ters geliyor. Kadınlar da çok farklı düşündüğü için biraz çekingenlik oluyor. İnsan kendini böyle güvenli hissettiği bir ortama girmek istiyor (G6).

Ailenin önemli bir destek kaynağı olma ile beraber uzun dönem ayrı kalmanın ve kurumsallığın etkisinin aile ve geleneksel ilişkilere uyumu zorlaştırdığı anlaşılmaktadır. “Evli değilim. Ama ailemin yanına geçtiğimde sorumluluk almak, ödeme yapmak gibi şeyler insanı biraz zorluyor” G(4).

Yurttan mezun olduktan sonra babamın amcasıyla eşi ve kızlarıyla beraber yaşadım. Aradan 1 yıl sonra işe girdim. Evliliğimi kendim yapıp kendim karar verdim. Çok şükür bir zorluğum olmadı. Tek sıkıntım ailemi tanımamaktı. Sonradan tanıyınca duygular biraz farklı oluyor. Isınmak zor oluyordu. Düğünde tanımadığım ailemi görünce biraz şaşırdım. Çünkü benim

amcam dediğim annem dediğim kişiler akrabaları düğüne davet ettikleri için çoğunu orda tanımış oldum. Mutlaka bir yerlerde tanımadığınız aileniz akrabanız vardır G(17).

Evlilik ve aile kurmanın kendisinde endişeye neden olduğu evlenemeyeceğini düşündüğünü belirten G(11):

Benim evliliğim mucize gibi oldu. Bende bilmiyorum nasıl oldu. İnsanlara karşı güvenim hiç yoktu. Nasıl yapacaktım diye düşünüyordum. Sonunda oldu. Küçükken beraber ayakkabıcılık yaptığımız bir arkadaşımın annesi aracı oldu. Allah ondan razı olsun. Şu an memnunum. Üç ay oldu evleneli G(11).

Akraba ilişkilerinin güçlü oluşu aile kurmanın önemli bir destek ayağını oluşturduğu anlaşılmaktadır: “Yurttan sonraki bir iki yıl zorlandım ” G(15).

Evlendiğim kişi benim halamın kızı olduğundan evliliğim için ötekilik veya dışlanma olamadı. Ama evlendikten sonra ilk başlarda evliliğe uyum da, ev kuralların, komşuluk gibi şeylere alışmakta biraz zorlandım G(3).

İnsan ilk başlarda çok hayallerle evleniyor. Evlilikten farklı beklentileri oluyor. Buda aileyi ihmal etmeye sebep oluyor ama daha sonra aileyi ihmal edebiliyor. Ama evlendikten sonra bağlanmam iyi oldu G(13).

Katılımcıların çoğunluğunun aile ortamına geçilirken veya aile kurarken zorlandıklarını belirtmiş olmalarına rağmen bazı katılımcılar herhangi bir zorluk yaşamadığını belirtmiştir. Sosyal destek görme bu zorlukların aşılmasına katkı sağlamıştır. Katılımcıların ‘hayır, zorlanmadım’ ve ‘kısmen, zorlanmadım’ şeklinde ifadeler belirtmişlerdir. “Ailemin desteğiyle evlendim ve herhangi bir sıkıntı yaşamadım” G(12). “Evliliğim. Zaten hemen aileye dönüş yaptığım için olmadı” G(5).

Çok değil işe girdikten sonra sosyal ilişkilerim yine devam etti. Evlenmedim ama zorlanacağımı düşünmüyorum. Çünkü hayata karşı tek başıyım bu beni çok zorladı G(14).

Ne yapacağını bilememek kaldıkları kurum bakımı boyunca rutine ve vardiyaya alışıklığının sorumluluk alma, özerklik ve öz-saygıyı engellediğini, bundan dolayı kurum sonrası uyum sorunları oluşmaktadır.

Kısmen. İnsan kurumdaki rahatlığa alışınca birde kurumda her şey bellidir. Saatleri gelir, gider alırsınız. Ama eve geçince bunlar yok. Yemek, fatura, temizlik saatler insanı zorluyor G(9).

Hayır zorlanmadım. İşe girdikten sonra dostluklarım ve sosyal ilişkilerim yine devam etti. Daha evlenmedim ama zorlanacağımı düşünmüyorum G(7).

e. Katılımcıların Çocuklara ve Aileye Kurumsal Etki ve Özellikleri Aktarmaya Dair Düşünceleri

Kurum bakımında mahrum olunan duygusal ihtiyaçlar aile kurulduğunda aileye veya çocuklara yansıtılır. Aşağıda katılımcıların ailelerinin ve çocuklarının kurum bakımından kalma özellikler aktarabilmelerine dair ifadeler aşağıda belirtilmiştir. Katılımcıların kurum bakımından sonra ailelerine ve çocuklarına karşı ilgilerinin arttığını belirtenler çoğunluktadır. Katılımcıların kurum bakımından sonra ailelerine ve var ise çocuklarına karşı geçmişte yaşadıkları mahrumiyet duygularından dolayı daha çok bağlandıklarını belirtmişlerdir.

Evet. Ben çok çabuk evlendim diyebilirim. Şu anda üç çocuğum var. İnsan ailesine sıkıca bağlanıyor. Zaten yeterince bağlandığım bir şey olmadı. Yukarıda söylediğim gibi onlara daha fazla bağlandım. O aile ortamı benim için çok önemli G(1).

Eşime bağlılığım var. Bunca yıl aradan sonra bir yuvam oldu. Onu korumaya çalışıyorum dikkat ediyorum. Allah razı olsun tüm yardım edenlerden. Eşim ile üç aydır evliyim ama çok iyi gidiyor. Eşime birçok işte bağlıyım G(11).

Bazen aile gibi temel ortamlara karşı ilgisiz olunur veya evlilik yaşının ortalamanın üstünde olduğu görülmektedir. Özellikle geçmişte yaşanan anne-baba eksikliği, aile sıcaklığı kaybedilmemesi gereken bir değer ve tutunacak bir dal olarak görülür. Bu eksiklikten dolayı aile ve çocuklara karşı bağlanma daha fazla olabilmektedir.

İlgim arttı aileme karşı özellikle ilk yurttan çıktığımda ama artık çok dikkat etmiyorum. Annemi üzmem istemiyorum ama çok dikkatli davrandığımı söyleyemem. Eğer çocuklarım olursa onlara çok dikkat edeceğim. Onlara baba şefkatini eksik etmeyeceğim G(4).

Kurumların bütün imkân ve fırsatlarına rağmen aile ortamını ve sıcaklığını sağlayamadığı için kurum sonrası aile ve yakın hissettiği kişilere yoğun bağlanma yaşadıkları anlaşılmaktadır. Kurum sonrası aile ve yakın hissettiği kişilere yoğun bağlanma geçmiş mahrumiyetler ve kaybetme korkusundan kaynakladığı savunulabilir.

Yuvanın yurdun veremediği sadece aile ortamıdır yani anne baba ya da kardeş ortamından bahsediyorum onun dışında kalmalarında bir sakınca olmadığını düşünüyorum. Tekrardan söylüyorum. Eğer o yurttan merhamet vicdan var ise (bende yoktu) herkes benim gibi şanslı olmayabilir G(17).

Yani insan aile ortamından mahrum büyüyünce daha fazla aileye, arkadaşlarına ve çocuklarına bağlı oluyor. O yaşadığı mahrumiyeti bu şekilde gideriyor. Özellikle baba eksikliği bizi çok etkiledi. Bu yüzden onları çocuklarıma yaşatmamaya çalışıyorum G(10).

Eksiklik ve mahrumiyet aşırı, kontrolsüz, yoğun ve yakın ilişkiler ile giderilmeye çalışılır kurularaktan giderilebilir. Aileye bağlanma ve aileyi önemseme başarı bağlanma şeklinde olmasa bile kaybedilmemesi gereken bir sığınak olabilmektedir. Fakat katılımcıların evlilik ve aileye dair başarısız oldukları da yoğun olarak gözlenmiştir. “İlgim arttı. Onlara kendi yaşadığım eksikleri yaşatmak istemiyorum. Özellikle baba, sevgi aile eksikliğini yaşatmak istemiyorum” G(3). “Evli değilim. Anneme karşı ilgim artı. Onu üzmemeye dikkat etmeye başladım diyebilirim” G(15). “Kötü bir etki olduğunu düşünmüyorum onlara daha çok sıcaklık vermeye çalıştım” G(18).

Sevgi ve ilgi mahrumiyetinin ilgiyi artırdığı genel ifadelerden anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun aksine G(7):“Hayır, böyle bir şey olmadı” G(7) şeklinde beyanda bulunmuştur.

Katılımcıların yoğunlukla bahsettiği “umursamazlık” kurum bakımı sonrası bağlanmanın aksine aileye karşı yoğun bir ilginin oluşmadığını böylece sadece maddi ihtiyaçlarının karşılamak ile sorumluluğun yerine getirildiğini düşünülmektedir.

Bir dönem yurttan alışımdı o umursamazlığı aileye de yansıttım. Zaten paralarını verince her şey yeterli diyordum. Bütün ihtiyaçlarımı karşıladığını düşünüyordum G(13).

Katılımcıların yoğun olarak aile kurarken veya aileye geçilirken ya da kurumdan ayrılırken zorlandığını belirtirmiş olması aile ve çocuklar için önemli bir risk kabul

edilebilir. Karşı cinsle ilişki kuramama ailevi norm ve adetlere uyum sağlayamama, aile kurarken veya aileye geçerken yaşanan zorlukların nedenlerindendir.

f. Katılımcıların Kurumdayken Bağlanılan ve Özlenen Bir Yer ve Kişinin Varlığına Dair Düşünceleri

Kurum bakımında kalmış kişilerin mahrum oldukları en önemli şeyin aile ortamı olduğu söylenebilir. Kurum bakımının tüm imkânlarla rağmen bu mahrumiyeti gideremediği katılımcıların beyanlarında görülmektedir. Aşağıda bununla ilgili doğrulayan cevaplar verilmiştir.

Tablo 7: Kurum Bakımında Bağlanılan veya Özlenen Ortam

	Sayı	Yüzde
Aile ve kurum öncesi kalınan yer	15	75
STK	2	10
Arkadaşlar	2	5
Yoktu	4	15
Toplam	23	100

Yukarıda kurumdayken umulan, bağlanılan veya özlenen bir yer veya kişinin varlığına dair bilgiler Tablo 7’de verilmiştir. Katılımcıların kurumdayken umulan, bağlanılan veya özlenen bir yer veya kişiye dair çoğunluğun “aile ve kurum öncesi kalınan yer” şeklinde cevap verirken, bazı katılımcılar ise STK (sivil toplum kuruluşu)’lar şeklinde cevap vermişlerdir.

Kardeşlerim ve ağabeylerimle görüşünce sevinirdim. Onun dışında arada babamızın yanına giderdik tatillerde. Ben kolay kolay insanlara bağlanmam, insanlara güvenmem. Hayat bana bunu yaptırdı (G11).

‘Hayat bana bunu yaptırdı’ ifadesi kendilerine yönelik kurban/mağdur görüşünü yansıtmaktadır. Böylece başkalarını cezalandırma, çevreye karşı umursamaz olma şeklinde tepkiler geliştirebilmektedirler.

Ailemin yanına gitmeyi çok isterdim. Ailemin yanına döneyim de ne olursa olsun. Beni hiç kimse ilgilendirmez kim ne yaparsa yapsın. Aşırı bağlandığım belki ailem annem olabilir. Başka da kimse yok. Onları çok özledim bundan dolayı ayrı olmak insanı kötü etkiliyor. Ders çalışma, sosyal aktivitelere katılmak bunlar insanı aklını özlemden dolayı etkiliyordu. Düşünsenize aklınızda özlediğiniz bir şey var ise ne yapabilirsiniz G(4).

‘Ailemden biri gelsin de ne olursa olsun’ şeklindeki düşünce özlemin şiddetini açıklamaktadır. Bu yüzden çocuklar için kurum bakımının eğer aile yanında desteklenme alternatifine rağmen yapılıyorsa çocukların ihtiyaçları göz ardı edilmektedir. “Aileden birinin gelmesini isterdim. Yurttayken ailemin yokluğu beni üzüyordu. Yurttan ayrıldıktan sonrada yurttaki o ortamı çok özliyordum” G(12).

Aile bireylerinden birinin gelmesini isterdim. Babamı kaybettiğimi öğrendiğimden beri baba özlemi vardı. Hep yurttan ayrıldıktan sonrada yurttaki o ortamı çok özliyordum G(17).

Geçmişte kalınan yer ve aile (anne) özlemi bu çocukların içinde bulundukları zorluğu ve kurum bakımının sonlandırılarak aile merkezli çalışmalara geçilmesi gerektiğini vurgular. “Köyüme ve ailemin yanına gitmek isterdim” G(16). G(15), “Annemi ve köyümü çok

özlediğim olmuştu. Bağlanmıştım ama umursamıyorum artık” ifadesi kurum bakımın belli bir süre sonra geçmişi unutturabilmektedir.

Katılımcıların STK'lara özellikle İslami STK'lara vurgu yapmaları dinin bakım kurumlarında kalmış veya geçmişte travmalara ve mahrumiyetler yaşamış olan kişilere yönelik etkisine ışık tutmaktadır.

Aile akraba ve köyü çok özliyordum. Eski ortamımı özliyordum. O zamanlar İslami sohbetlere gidiyordum sık sık. Allah onlardan razı olsun. Onlar olmasaydı. Allah bilir şimdi neler yapıyordum. Onlar sayesinde kötü bir alışkanlığım olmadı. Onları ziyaret edince bende bir rahatlama oluyordu G(10).

Arada haftada bir veya iki sefer X cemaatini sohbetlerine katılırdım. Oraya gittiğimizde güzel oluyordu. Bize namaz, kuran ve kitap okuyorlardı. Kendimizi orda rahat hissederdik G(3).

Yukarıdaki ifade sivil ve manevi sosyal çalışmaların kurum bakımında kalanlar için önemini vurgulamıştır. Arkadaşlık ve dostluk gibi birebir ilişkilerin kurum bakımında kalalar için kalabalık ve toplu ilişkilerden faydalı olabilmektedir. Çünkü kendisiyle duygusal, birebir ve kendisinin değerli hissetmesine neden olmaktadır. “Arkadaşlar vardı onların yanına gidince kendimizi rahatlatmış hissederdik. Bağlanma da hayır olmadı”G(9). Ayrıca bazı katılımcılar ise kurumdayken umulan, bağlanılan veya özlenen bir yer veya kişinin olmadığını belirtmişlerdir.

Bazen okulda veli toplantısı olurdu hoca benim ailemi çağırmasdı. Bu benim zoruma giderdi, kendimi farklı hissetmeye ve ailemi çok özlerdim. Bazen valiye ziyaret giderdik. Oda bazen bizim yurda gelirdi bir de etkinlikler olurdu. Onlara katılırdık G(14).

Katılımcıların özlem duydukları yer olan aile ve geçmişte kalına yerler kurum bakımının en dezavantajlı yönü olan sevgi ve bağlanma sorununu yansıtmaktadır. Ayrıca sivil, gönüllü, manevi, birebir, çalışma, ilişki ve yerlerinde faydalı olduğu ifade edilmiştir.

g. Kurum Sonrası Ziyaret İlişkilerine Dair Hisler ve Beklentiler

Kurumdayken veya kurumdan ayrıldıktan sonra akraba ve çevre ile ziyaret sıklığı veya ilişkilere dair hislerin beklentiye, uyuma, motivasyona ve odaklanmaya etkisi olduğu katılımcılar ile yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Katılımcıların kurum öncesi, kurum süreci ve kurum sonrası aile, akraba ilişkileri birbiriyle ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Kurum öncesi ilişkileri iyi olanlar ile ilişkilerinin devam ettiğini belirtirken, iyi olmayanlar ile ilişkilerinin iyi olmadıklarını belirtmişlerdir.

Keşke daha önce olmuş olsalardı ve bizimle ilgilenselerdi diyebilirim. Onlara ısınmak, onları tanımakta zorluk çektiğim için. Halamın ve amcamın hatta bir defaya mahsus annemin gelmesi beni çok mutlu etmişti G(17).

Katılımcıların kurumda kaldıkları dönemlerin ve kurum öncesi akraba ilişkilerinin kurumdan sonra da etkili olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların kurumda mahrum oldukları dostluk ve sevgi gibi ihtiyaçlar çevre ve akrabaya ilgiyi ve özlemi artırmaktadır. Eğer bu ilgi ve özlem ihtiyaçları karşılanmaz ise çevreye karşı soğuk ve ilgisiz duygular geliştirebilirler. Çevrelerine ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmediklerini ve kendisiyle yeterince ilgilenmediklerini düşünebilirler. Katılımcılardan bir kısmı ailelerine ve çevrelerine karşı ilgilerinin arttığını belirtirken, bazıları ilişkilerinin normal veya sıradan olduğunu belirtmişlerdir.

İşe yerleştikten sonra daha fazla akrabalarımı ziyaret ettim. Çünkü artık ekonomik özgürlüğüm de olduğu için kendim daha rahat hissediyorum. Eskiden olsa gitsek bize

acıyarak bakacakları için rahat olmazdık. Gelirlerdi annemler, insan onları görünce iyi oluyordu. Ama gittiklerinde insan bu kez özlüyordu onları. Kafamıza takılırdı. Birde kardeşim vardı oda bana bağlı olduğu için onunda duyguları ve sorumluluğu için çaba gösteriyordum G(1).

Eskiden de ziyaret ederdim şimdide ziyaret ederim akrabalarımı. Yurttayken daha çok annem ziyaret ederdi. Ben ilk geldiğimde yurttta eğitimimiz yapılırdı. Sonra eve, ilk tatile gidince artık yurttta duramaz oldum. Hep kaçmaya başladım G(13).

G(13), kuruma geldiği ilk zamanlar alıştığını fakat daha sonra yapılan ziyaretlerin özlemini artırdığı için kurumu terk etmeye başladığını belirtmiştir. Katılımcıların kurumda kaldığı dönemler geçmişlerine ve aile yakınlarına özlemlerinin daha fazla olduğu mekân uzaklığının bitmesi ile beraber ziyaretlerin ve özleminde bittiğini belirtmişlerdir.

Kurumda daha az görüşürdük. Sonradan arttı. Ama çok sevgi dolu değildi belki de herkese olan öfkemden dolayı çok kimseyi arayıp sormam G(8).

Eskiden yurttta kaldığım zamanlar daha fazla özlüyordum. Bu yüzden geldiğim zaman daha fazla ziyaret ediyordum. Onları sorardım. Şimdi azaldı. Memlekete geldiğim için bir de artık özlem yok o yüzden epey azaldı diyebilirim G(10).

Ziyaretlerin az olması durumunda bu çocukların kendilerini değerli hissetmeleri sağlanmamaktadır.

Sıradan şeklindeydi. Ziyaretlerde fazla bir sorun yok şu an. Eskiden geldiklerinde sevinirdim. Daha sık bir görüşme sıklığı olsaydı, kendimi daha az yalnız hissedebilirdim. Daha fazla istekli olabilirdim G(15).

Yakarıdaki ifadede kurumda olduğu dönemler yapılan ziyaretlerin kendisini mutlu ettiğini belirtilmişken aşağıdaki ifade mutlu olduğu fakat motivasyonunu olumsuz etkilediğini belirtmişti. Geçmişe ve aile veya yakınlarına özlemin ilgisizlik ve motivasyon eksikliğine neden olduğunu belirten G(3):

Evi, memleketi zaten özlüyorduk. Bundan dolayı ilgisizlik oluyordu. Ziyaret olunca daha da özlem artıyordu. Çok değişiklik olmadı. Yurttta çıktıktan sonra ekonomik özgürlüğüm ve daha çok vaktim olduğu için hasta olanı ve taziyesi olanı ziyaret ederim G(3).

Benim aile bağları geçmişten beri kuvvetli olduğundan her zaman akrabalarımı ve arkadaşlarımı ziyaretlerde bulunmaya çalışırım. Eskiden onlarda zaten gelirlerdi. Annem ve abimin bizi ziyaret etmeleri beni çok mutlu ediyordu G(12).

Aile ve akraba bağlarını güçlü olması kuramsallığa maruz kalsa bile kişi için önemli destek ve motive kaynağı olabileceği anlaşılmaktadır. Bu çocukları aynı zamanda akrabalık bağlarının güçlü olmaması ve destek görmemeleri durumunda kendilerine karşı da öfkeye veya hissizliğe neden olabilmektedir. “Akrabalara arada bir giderdim. Hiçbir şey hissetmezdim. Aileme özlem duyardım” G(18).

Katılımcıların ziyaretlere dair beklentileri ve kurumda iken yapılan ziyaretlerin çoğunlukla kendilerini olumlu etkilediğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları akraba veya çevre ziyaretlerinin değişmediğini veya çevre ve akrabaları ile ilişkilerinin olmadığını veya ilişkilerinin azaldığını belirtmişlerdir. Sebep olarak aşağıda da belirtildiği üzere kendileriyle yeterince ilgilenilmediğini ve yaşadıklarından dolayı çevrelerini suçlu görmelerinden kaynaklanıyor olabilir. “Beklentim yoktu. Zaten bizi kimsenin taktığı da yoktu. Benimde annem dışında bir beklentim olmadı” G(14).

Aynıdır. Ben onları sormam. Galiba bunun nedeni onlar beni sormadığı için bende onları sormam. Gördüğümde sorarım, düzenli aralıklar ile ziyaret ederim, ziyaret etmesem bile severim, Kurumdayken benimle ilgilenmeyenleri bende sormam, beni yurda verdikleri için, aile ortamından mahrum ettikleri için, umurumda değil. Böyle oldu kendimi rahat hissettiklerim ile sık görüşüm G(11).

Katılımcılardan G(11), kuruma ilk gelişte uyum sorunlarını zorlanarak atlatabilse bile ailesi tarafından yapılan ziyaretler ve şehrin (kurum dışını) tanımakla beraber kurumdan kaçıp ailesinin yanına gitmeye başladığını aile özleminden dolayı kurumda kalmak istemediğini belirtmiştir.

Eskiden de yoktu şimdi de yok kimseyi ziyaret etmem. Dolayısıyla kimseye karşı bir şey de hissetmem. Kurumdayken de kimse gelip beni sormazdı. Nasıl insan bir şeyler hissedeyim onlara karşı G(9).

Katılımcılardan G(9), kurumdayken yeterince ziyaret edilmemelerinin sonucu olarak kendilerinin de kurumdan sonra kimseyi ziyaret etmediklerini veya ziyaret edilse dahi duygusal bir yakınlık hissetmediklerini belirtmişlerdir.

Hayır, bir değişiklik olmadı. Daha çok iş arkadaşları ile takılırım. Taziyelerine veya etkinliklere giderim. Başkada bir şeye gitmem, katılmam. Kendimi rahat hissetmem çünkü bir yakınlık hissetmem ki G(7)...

Değişim olmadı. Onlar ile ilişkilerimiz olmadığı için benimde olmadı. Kim ne yapıyorsa yapsın. Beni ilgilendirmez. Yeter ki bana dokunmasın. Beni sormadılar, bende sormadım onları G(16).

İnak'ın çalışmasında aile üyelerinden ve yakın akrabalarından kurumdayken kendilerini ziyarete gelmeleri çocuğun uyumunu, toplumla bütünleşmelerini, yalnızlıktan kurtulmalarını ve hayata daha fazla tutunmalarını sağladığını belirtmiştir (İnak, 2018, s. 122). Katılımcıların çoğunluğu kendilerinin ziyaret edildiğini fakat bir kısmının bu ziyaretlerini nicelik ve nitelik olarak daha iyi olabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların bir kısmının ise kendilerini hiç kimsenin ziyaret etmediğini belirtmişlerdir. Kendilerini ziyaret edilmediği beliren iki katılımcı aile üyeleri ve akrabalarına karşı soğuk ve kendileri ile ilişkilerinin kötü olduklarını belirtmişlerdir. G(16), "Sadece izinler için gelirlerdi. İnsan mutlu oluyordu." İfadesi ziyaretlerin kendisini mutlu ettiğini böylece değerli olduğunu ve özlemine giderebilmiştir. Katılımcılardan G(10) ziyaretine gelmesini çok istediğini fakat bu ziyaretlerin odaklanmayı zorlaştırdığı ve özlemi artırdığını belirtmiştir.

Daha çok bizi annem ziyaret ederdi. Bazen de dayılarım ziyaret ederdi. Bu ziyaretler hem bize iyi geliyordu hem de zamanda özlemimizi artırıyor. Sürekli aklımıza gelmeye başlıyordu G(10).

Beklentim yoktu. Zaten bizi kimsenin taktığı da yoktu. Bizimde aynı şekil bir şeyi taktığımız yoktu. Benimde annem dışında bir beklentim olmadı G(7).

Goffman total kuruma ilk girişte yeni yaşama alışma ve rol kaybının sağlanması amacıyla ziyaretler engellenir. Kuruma ilk girişte kabul işlemleri olarak adlandırabilecek programlama veya kırpma işlemi için; fotoğraf çekme, numara verme, saç kesme, tek tip kıyafetler giyme, soymak ve yıkanmak gibi işlemlerden geçilir. Personel ilk girişte itaat testi ya da irade kırıcı işlemler uygular (Goffman, 2015, s. 28).

Beklentim değil de ben çok akrabalarım ve eski ortamıma gitmek istiyordum. Aklıma takılınca da her şeyi boş veriyordum. Kurum sonrasında bir değişiklik olmadı ziyaretlerimde. Kimse ile değişik bir ilişkim olmadı G(4).

G(4), belirttiği özlemin etkileri nedeniyle ilk dönemler ziyaretler engellenir. Katılımcıların açıklamalarında görüldüğü üzere kurum bakımında oldukları dönemler aile ziyaretlerinin özlemi artırdığı fakat uyumu ve motivasyonu olumsuz etkilediği görülmektedir.

5.5. Kurum Görevlileri ve Eğitime Dair Düşünceler

Kurum bakımında kalanlar doğal olarak aile üyeleri yerine çoğunlukla kurum personeli ile ilişkiler kurumaktadırlar. Tabii olarak bu ilişkilerin niteliği ve niceliği çocuklar üzerindeki etkileri yadsınamaz. Aşağıda başlıklar halinde ilgili bölümler verilmiştir.

a. Personelin Tutumunun Olumlu ya da Olumsuz Etkisi

Kurum personelinin tutumları aralarındaki sıkı ilişkilerden dolayı kurumda kalan kişileri doğrudan etkileyebilmektedir. Kurum bakımından topluma geçişte gençler çalıştayı da kurumlarda görevli olan personellerin yeterlilik, siyasetin baskınlığına ve alan hassasiyetlerine sahip olmadıkları, kurumun aşırı merkeziyetçi yapısının olduğu belirtilmiştir. Kurum personelinin rehberlik ve yönlendirme kapasitesini artırma ve öğrencilerin veli toplantısına katılma önemli bir koruyucu faktördür (<https://www.hayatsende.org>, 2017). Katılımcıların çoğunluğu personelin etkisinin olumsuz olduğunu veya etkisinin olmadığını (umursamaz) belirtmişlerdir.

Kimse için beş para değerimiz yoktu. Mesailerı bittiğinde çıkar ve giderlerdi. Hiçbir zaman kendilerine güvenip bir şey dediğimde olmadı. Biliyordum ki zaten bize sorunlu çocuklar gözüyle bakıyorlardı. Uzaktık birbirimize (G11)...

Katılımcıların personele dair bakışlarının genel olarak “umursamaz”, “yetersiz”, “endişesiz” ve “ilgisiz” şeklinde cevaplar belirtmişlerdir: “Umursamazlık vardı. Herkesin işine geliyordu. Onlar da yorulmuyor bizde yorulmuyorduk” G(7).

Bizi robot gibi görürlerdi. Yurt çocuğu şöyledir, böyledir kafalarında bir imaj vardı sabit ve değişmez. Pek umursamazlardı. Bizimde pek işimize gelirdi ve bu ilgisizlik yüzünde rahatlığa alıştık G(14).

“Kimsenin bizi taktığı yoktu. Bizi robot gibi görürlerdi. Pek umursamazlardı.” Çocukların toplum karşı hislerini de yansıtmaktadır. Dolayısıyla “toplum kötüdür, kimsenin umurunda değiliz, dolayısıyla ne yaparsak yapalım hak ediyorlar” şeklinde düşünebilmektedir. “Çok iyi değildi. Kimsenin bizi taktığı yoktu” G(13). “Mutlaka etkileri olmuştur, iyi ya da kötü bilmiyorum. Umursamazlıkta vardı” G(8).

Katılımcılardan bazıları personele dair olumsuz düşünceler ile beraber personelin kendisine olumsuz etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. “Genel olarak iyiydi. Bazıları bizimle arası kötüydü. Ama geneli ile arkadaş gibiydik” (G1). “Personellerle herhangi bir sıkıntım olmadı. Öyle bizimle herhangi bir endişeleri yoktu. Bizim de çok umurumuzda değildi” G(12). “Sadece maaş almak için gelirlerdi. Kimsenin böyle şey derdi... İlgileneyim derdi yoktu G(9).

Umursamazlıkta vardı tabii. Ama bu bizim de biraz işimize gelirdi. Kimse bir şey demediği için kafamıza göre takılırdık. Oynardık, eğlenirdik, kafamıza göre takılırdık. Yani personelle sorun olacak bir şey olmazdı G(15).

Bir çocuğun sosyal destek ağından veya samimi ilişkili olduğu insanlardan mahrum olması topluma karşı öfke hissetmesine neden olmaktadır. G(10), bakım kurumunda kalanların kendisine yakın hissettiği bir kişinin olması katkısına ışık tutmaktadır:

Dindar bir hocamız vardı. Allah ondan razı olsun. Onun çok katkısı oldu. Ama diğer personelin çoğunun umurunda değildi. Gelirdi mesaisini ya da nöbetini yapar giderdi. Maaşını da alırdı. Bazen gelirler odaya oturur, hiç kapıyı bile açmazlardı G(10).

Şahsen bir sorun olmadı. Ama arkadaşlarımın üzerinde etkileri kötü oldu diyebilirim. Çünkü genel olarak herkes ilgisizdiler ve duyarlı değillerdi G(16).

Kalaycı'nın (2007, s. 376) çalışmasında, kurum bakımında kalanların personelden memnun olduklarını belirtenlerin %70,8 olduğunu belirtmiştir. Çalışmamızda katılımcıların personele dair tutumlarının olumlu olduğunu belirtenler olmakla beraber çoğunluğun olumlu düşüncelerinin olmadığı anlaşılmıştır. Personelin kendilerine karşı olumlu veya olumsuz etkisinin olmadığını veya personelin umursamaz olduğunu belirtenler de mevcuttur. G(3) şöyle: “Sevgi vardı. Bize bazen aile ağabeylik yapardılar. İyi niyetli idiler” ifade etmiştir.

Umursamazlıkta vardı evet... ama genel olarak kötü olduklarını veya kötü niyetli olduklarını düşünmüyorum. Daha iyi daha sevgi dolu olsaydılar daha iyi olurdu bizim için G(4).

Personellerle herhangi bir sıkıntı olmadı. Bizleri çok severdiler. Özellikle yuvada erkek çoğunluğu vardı. Kızların sayısı on altı olduğu için daha çok bizlerle ilgilenirlerdi G(17).

Katılımcıların çoğunluğu görevliler ile birebir sorun yaşamadıkları fakat görevlilerin kendilerine daha fazla önem vermesi ve aile ortamına benzer bir ortam sağlaması gerektiği şeklinde sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

b. Eğitimcilerin veya Görevlilerin Rol-Modellik ya da Rehberlik Desteğine ve Yeterliliğine Dair Düşünceler

Atlı ve Kutlu'nun çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeyleri incelenme sonucunda; çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin cinsiyet, eğitim düzeyi, kendini algılama biçimi ve aldıkları maaşa göre empatik eğilim düzeylerinde anlamlı fark bulunmuştur. Ayrıca, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin çalıştıkları kurum, yaş, medeni durum ve çocuk sahibi olup-olmamalarına göre empatik eğilim düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır (Atlı & Kutlu, 2008, s. 42). Kalaycı'nın çalışmasında kurum bakımında kalanların personelden memnun olduklarını belirtenlerin %70,8 olduğunu belirtmiştir (Kalaycı, 2007, s. 376). Kalaycının çalışmasının aksine bizim çalışmamızda katılımcıların çoğunluğu personelin gelişimlerine ve eğitimlerine etkilerinin olumlu olmadığını belirtmiştir. Yeterli olmadığını belirten on üç katılımcı “umursamaz olmaları”, “sadece maaş almak” veya “mesai doldurmak” için kuruma geldikleri gibi nedenler belirtilmişlerdir. Kurumda görevli personelin, alan hakkında bilgi ve empati düzeyinde yeterli olmadığı için kurumda kalan çocukların hayatlarını etkileyecek dokunuşlar oluşturamamaktadırlar.

Özellikle annem vefat etmeden önce bizim ile ilgileniyor ve yazı yazmayı öğretiyordu. Babam ve diğer akrabalar sadece nasihat ediyorlardı. Dedem bizimle çok ilgileniyordu. Bazen yurda geliyordu, bu bize umut oluyordu. Kurumdaki görevliler bize hiç öncülük etmediler. Arkadaşlarımın etkisi oldu. Onları çalıştığını görseydim, bende çalışmak istiyordum. Kalabalık ortamda büyümem eğitimim kötü etkiledi. Fakat aileye dönüşten sonra

bu değişti. Yurt görevlilerinden hiç okumadan işe yerleşenleri görünce ben de böyle yapabilirim diye düşünüyordum. Bazen bizi korkutuyorlardı; alışmasan kovulursunuz diye bu biraz etkiliyordu G(20).

Katılımcılardan G(13), zihinsel çalışmalardan ziyade bedensel aktivitelere eğilimli olduğunu belirterek bakım kurumlarında spor aktivitelerin önemini yansıtmaktadır.

Yeterli olduklarını pek söyleyemem. Daha iyi rehberlik olsaydı belki de daha iyi olabilirdi. Ama benimde çok derslere ilğim yok. Daha çok bedensel çalışma gibi işlerde iyiyim G(13).

Bizi koyarlardı etüt odasına başka da maaşlarını alır giderlerdi. Giderlerdi odalarında otururlardı. ayların içerlerdi. Keyiflerine bakarlardı. İçerde kıyamet patlasa kimsenin umurunda değildi G(1).

G(8), kurum görevlilerinin yeterli olmadığı: “Hayır, ğretmenlerimiz yeterli değildi. Son dönemde gelen ocuk gelişimcimiz dışında olmadı.” şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların personele dair “umursamazlık”, “ilgisiz” ve “başıboşluk” vurgusu eğitime dair sorunlara da ışık tutmaktadırlar. Kendi başarısızlıklarının kurum görevlilerden kaynaklandığını şöyle ifade edilmiştir: “Yeterli olduklarını düşünmüyorum. Keşke olsalardı. Bize bir yol gsterselerdi” G(9).

Öğretmenler bizi başıboş bıraktığı için bizim onlarla sıkıntılarımız olmazdı. Bir etüt olunca bile bizleri kendi halimize bırakıp keyiflerine bakıyorlardı. Herkes istediğini yapıyordu. O zamanlar bunun iyilik olduğunu düşünüyordum. Ama şimdi ise ne kadar kötülük yaptıklarını öğrenmiş oldum. Ben yurttan rehberlik desteğine dair hiç bir şey görmedim G(12).

Kurumlarda veya okullardaki ‘kuru bilgi veya nasihatlerin’ etkisiz olduğu bu çocukların samimi ve sıcak duygular ile yakınlaşmanın etkili olacağı anlaşılmaktadır. Higham (2006, s. 121), didaktik bir şekilde değerlerin görevlilerin sadece akılla ulaştığını fakat asıl olarak ulaşılması gereken yer duygular olduğunu belirtmiştir. Bu alanda yapılacak bireysel çalışmalarda yargılayıcı olmayan tutum, kabul etme, empati, insanın değerine saygı, güçlü yanların keşfedilmesi, çeşitliliğin tanınması gibi değerler çalışmanın temel taşlarıdır (Karabekir, 2010, s. 277).

Çokta umurlarında değildi. Odaya sokarlardı. Ne yaparsınız yapın derlerdi. Yeterli değiller çünkü sadece maaş almak veya mesai doldurmak birğünün yaptığı şeydi. Yani hayır, bana kimse rehberlik yapmadı G(4).

Kaya’nın çalışmasında gençlerin problemini paylaştığı kişilere dair soruya katılımcıların ‘kurumdaki arkadaşlar’ %45,6 ve kimseyle paylaşmam diyenler ise %24,5 şeklinde cevaplar belirtmişlerdir. Kız ve erkekler arasında benzer oranların olduğu bu anket sorusunda katılımcıların kurumdaki öğretmenlerine %14,4, okuldaki öğretmenlerine %3,2 ve okuldaki arkadaşlarına %10 şeklinde cevaplar belirtmişlerdir (Kaya, 2016, s. 208-209).

Hayır. Dertlerimiz falan hiç umurlarında değildi. Hepinizle ben mi uğraşacağım? derlerdi. Ama az da olsa iyi görevlilerde vardı. Haklarını yememek lazım G(10).

Kurumdaki ocukların ceza/ödül/başarı/müşteri olarak değerlendirilmesi bu çocuklara yapılabilecek büyük ktlktir. Çocuğa ‘senin benim için hiçbir değerin yok, sadece beni sıkıntıya sokmayacak şeylerin için çalışıyorum’ mesajı verilebilmektedir. Katılımcıların kurum bakımındaki personelin formel kurallar ve mesai odakları olduklarını belirtmişlerdir:

Kesinlikle yeterli değillerdi. Eski yurttan mezun olmuş yurt abilerimiz vardı. Bazen onlar gelir bize nasihat ederdi, bizimle ilgilenirlerdi. Diğerleri maaş almak veya mesai doldurmak

için sanki uğraşırlardı. Gelir sırf formalite olsun diye nöbet tutardı, alır parasını giderdi. Ama istisnalar da vardı bir hocamız bize çok iyi davrandığını hatırlıyorum G(7).

‘Sırf formalite olsun diye’ ifadesi bakım kurumlarında kalan çocukların nasıl değerlendirdiklerini özetlemektedir. Kurumda kaldıkları dönemler sosyal servisin olduğunu fakat sadece resmi işler için kendileri ile ilişki kurulduğunu belirtmişlerdir. Karabekir’in (2010) kurum bakım ile ilgili çalışmasında bolca değindiği üzere buralarda çalışan sosyal çalışmacıların kendilerini resmi işlere mahkûm oldukları ve bundan dolayı çocuklar ile ilgilenmediklerini belirtmişlerdir. Bakım kuramlarında personel sayısının yeterli olmasına rağmen fayda bakımından yeterli olmadıkları vurgulanmıştır: “İlgisizlerdi ve yeterli değillerdi. Sayıları çok olmasına rağmen yeterli değillerdi” G(16).

Öğretmenler bizi başıboş bıraktığı için bizim onlarla sıkıntılarımız olmazdı. Bir etüt olunca başımızda beklerdiler. Rol-modellik ya da rehberlik desteği hatırlamıyorum. Benim yurttan olduğum dönmler, rehberlik desteğine dair hiç bir şey görmedim G(17).

Katılımcılardan bazıları kurumda rehberlik veya rol modellik alanında görevli olanların yeterli olduğunu veya kısmen yeterli olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların kuruma ve görevlilere dair olumlu düşünceleri ekonomik ve maddi ihtiyaçlarının karşılanmasına dayanıyor olabilir. “Yeterliydi, özellikle rehberlik ve dindar bir öğretmenimiz. Bizimle ilgilenirdiler G(3).”

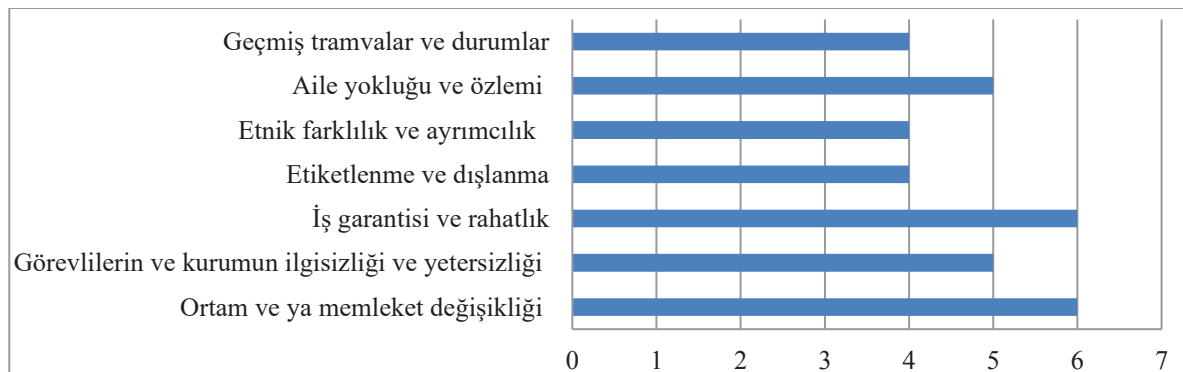
Bazı hocalarımız yeterliydi ve ilgilenirdiler bizimle. Ama genel olarak kimse bizimle gerçek anlamda ilgilenmiyordu. Benim bütün çalışmam, kendi çabamın sonucudur. Diğer çalışan arkadaşlarımda kendi çabaları ile bir şeyler yapıyordu G(15).

Katılımcıların çoğunluğu kurumda rehberlik veya rol modellik alanında görevli olanların yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun çocukların gelişimleri üzerinde önemli bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

c. Eğitimi veya Gelişimi Etkileyen Faktörlere Dair Düşünceler

Çetin’in çalışmasında, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %60’nın akademik yaşamlarında yıl kayıplarının olduğu ve bunun okula devam etmeme ve sosyal desteğin yetersiz olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Kurum bakımında kalan çocukların sosyal çevreye uyumda, dil gelişimlerinde, sosyal ilişkilerde geri kaldıkları özellikle okula yeni başlayan çocukların diğer akranlarına göre daha çok sorun yaşadıkları, kendilerine çeki düzen vermede ve fiziki sorunlarını gidermede zorluk yaşadıklarını gözlenmiştir. Ayrıca bilişsel olarak parçaları birleştirici oyunlarda zorlandıkları ve dikkat sürelerinin kısa olduğu belirtilmiştir (Coşkunsever, 2016, s. 103)

Şekil 7: Eğitimlerini veya Gelişimlerini Olumsuz Etkileyen Faktörler

Yukarıda katılımcıların geçmişte kurumda kaldıkları dönemler eğitimlerin etkileyen faktörlere dair veriler Şekil 7’de belirtilmiştir. Katılımcılar, eğitim ve gelişimlerini etkileyen olumsuz faktörleri; “etiketlenme ve dışlanma”, “iş garantisi ve rahatlık” , “ortam veya memleket değişikliği”, “görevlilerin ve kurumun ilgisizliği ve yetersizliği”, “geçmiş travmalar” ve “etnik farklılık ve ayrımcılık” şeklinde ifadeler belirtmişlerdir. G(20), yaşadığı ve alıştığı yurt ortamından ayırdıktan ve annesini kaybettikten sonra yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

Annemi kaybettikten sonra ne yapacağımı bilmiyordum. İnsanlar bana farklı davranıyorlardı. Çok endişeleniyordum. Sonra her şeye karşı soğudum. Okulu da sevmemeye başladım. Bazen üniversite okuyup işe giremeyenleri görünce üniversite okumanın hiçbir işe yarayamayacağını düşünüyordum. Annem vefat ettikten sonra nenem bize baktı. Babam kaybolup gitti. Daha sonra beni yurda aldılar. Ortamımdan ve sevdiklerimden ayrıldığım için ve yurttaki arkadaş ortamından dolayı madde kullanmaya başladım. Gittikçe daha kötü olmaya başladı. İşe girdikten sonra biraz düzeldi.

Yurdun kendisi insanı bir sefer farklı hissettiriyor. Sen normal olmuyorsun. Zaten işe yerleşeceğiz diyorlardı. Böyle olunca insan ne yapabilir ki... Bir de yurt ortamında çok rahattık. Keyfimiz rahatımız bozmak istemiyorduk G(1).

Katılımcıların çoğunluğunun özeti niteliğinde olan G(13)’in ifadeleri; özlem ve özlemin etkisi, bakım kurumun rahatlığı ve gelecek belirsizliği gibi sorunlara dikkat çekmiştir.

En çok galiba özlemli ve rahatlığı diyebilirim. Bide gelecekte neler yapabileceğimiz beni çok düşündürüyordu. Acaba biz ne yapacaktık nasıl evleneceğiz. Nasıl yapacağız hayatımızı. Baba olmayınca insan bunları nasıl yapacağını bilmiyor. Ama hamdolsun şu anda hepimiz iyi durumdayız G(13).

Kurum hayatı veya kurumsallık ve insanların bakış açıları akademik başarıyı ve okula devam etmeyi etkilemektedir. “Yurt hayatımla ve en önemlisi insanların bakış açısı ile eğitimimi geride bıraktım” G(8).

Okulda iken hep abimin söylediklerini düşünüyordum. Onun sürekli bana okumamı söylemesi ve onun bizim için yaptıklarını düşününce elimden geldiği kadar derslerimi iyi tutmaya çalışıyordum. Yurttaki ortam, rahatlık, sorumsuzluk ve zaten işe gireceğiz düşüncesi olmasaydı çok daha iyi olacaktı G(12).

Katılımcıların çoğunluğundan farklı olarak eğitiminin daha çok geçmişte okula erken başlayamamasına dayandıran G(11):

Eğitimim en çok okula geç başlamam etkiledi. 11 yaşında okula başladım. 18 yaşına gelince de beni liseye almadılar. Sonra beni yurtda da bırakmadılar. Ben ders çalışmayı seviyordum G(11).

Memleket ve ortam değişikliğinin etkileri genel olarak okul başarısızlığı ve özlem kaynaklı motivasyon sorunlarına şöyle dikkat çekilmiştir: “Ortam değişikliği, travmaların etkisi, dışlanma ve etiketleme ve özlem duymak eğitimi etkiledi.” G(3)

Memleket ve ortam değişikliği, en önemli nedenler. Okulu zaten sevmiyordum eskiden beri ama yurtda gelince çok oldu. Bir diğer önemli sebep yurdu bir kapıdan girince diğer kapıdan seni memur yapacakları bir yer olarak düşünürdüm G(4).

Eğer çocuk, koruyucu ve güvenli bir ortam ya da çevre bulamamışsa sosyal uyumu ve gelişimi daha zor olacaktır.

Amcamın desteği çok vardı üzerimde okumamı isterdi. Sürekli bir meslek sahibi olmamı... O zaman yani yurda geldiğimiz zaman, küçük olduğumuz için pek önemsemezdim. Ama şimdi daha iyi anlıyorum. Görevlilerin ilgisizliği çok kötü etkiledi G(17).

Akraba ve aile desteğinin eğitime dair motivasyonu veya gelecek ile ilgili hedef ve çabayı artırırken bulunulan ortamdaki ‘umursamazlık’ gibi kötü şartların bu durumun dezavantajı olarak ortaya çıkmaktadır: “Çevrem(tembeldi), ortam değişikliği veya aile yokluğu olunca insan ne yapabilir ki. Eğitimimi tamamlamak isterdim şu an tamamlamaya çalışıyorum” G(18).

Yurttaki ortam ve umursamazlık bana da bulaştı. Bu yüzden eğitim durumum iyiden kötüye geçti. Eğitim durumum iyiydi kuruma gelmeden önce. Ne zamanki yurda gittim, değişti her şey. Yurttan sonra ciddi bir düşüşe girdim G(15).

Kendi memleketinden küçük yaşlarda ayrılan bireyler gittikleri yerlere uyum sağladıkları için ikinci bir yer değişikliğinin uyumu ve motivasyonu daha fazla etkilediğini belirten G(7): “Arkadaşlar ve ortam biraz daha iyi olsaydı, bende çok iyi olabilirdim. Bunların etkisi çok oldu.” G(7). Zaten işe gireceğiz düşüncesinin de eğitimi olumsuz etkilediği: “Zaten işe gireceğiz düşüncesi. Liseyi bitireyim de işe gireriz diye düşünürdük.” G(16)

Eğitimimi en çok beni Bitlis’teki ortamımdan ayırdıklarında yaşadım. Bingöl’e geldiğimde ortamları tanıyordum. Arkadaşlarım vardı bu yüzden her şeyimi onlara ayırdım. Ama Bitlis’ta daha disiplinli bir ortamım vardı. Arkadaşlarımı ve ortamımı seviyordum. Kurum ortamındaki rahatlık ve bollukta insanı etkiliyor G(2).

Katılımcıların eğitim ve gelişimlerini etkileyen olumsuz faktörleri; “geçmiş travmalar ve durumlar”, kurum ortamı, iş garantisi ve rahatlık” ve “etnik farklılık ve ayrımcılık” şeklinde ifadeler aşağıda dile getirilmiştir. G(6) ise annesini kaybettiği dönemde, ergenliğin etkisini şöyle belirtmiştir:

Annemi kaybettikten sonra hayat bana çok anlamsız gelmeye başladı. Tam 17 yaşındaydım. Sürekli aile özlemi yaşıyordum. Çevremdeki insanları görünce keşke benimde bir ailem olsaydı diye düşünüyordum. Annemi kaybettikten daha karamsar ve isyankardım. Her şeyi bırakıp bir yerlere kaçmak istiyordum. Annemin yokluğu beni o zaman çok etkiledi. Daha sonra eğitimime devam ettim

Etnik farklılıktan kaynaklı sorun ve şiddet okula, devlet aygıtlarına ve topluma uyumu zorlaştırmakta hatta öfkeye ve güvensizliğe neden olabilmektedir.

Türkçe bilmediğimiz için zorlandık. Bir tane Laz hocamız vardı. Bu yüzden dayak atıyordu. Yurtta da dayak oluyordu. Bunun dışında okulda dışlanma veya etiketlenme ve özlem vardı. Bundan dolayı eğitim umurumuzda değildi G(10).

Bakım kurumlarında kalan kişilerin özellikle dışarıya karşı kurum arkadaşlığı ilişkileri iyi olduğu anlaşılmıştır. Samimi arkadaş ilişkileri madde bağımlılığı gibi alanlarda olumsuz etkisi olurken ders çalışma ve rekabet etme gibi alanlarda da olumlu etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Kurum bakımı sonrası mezun olanların çoğu ilişkilerini devam ettirmektedir. Eğitimin ve geleceğe yönelik çabaların sosyalleşme ve bağlanma gibi faktörler ile bağlantılıdır. Psiko-sosyal ihtiyaçlar karşılanmadığında bireylerde sosyalleşme gecikebilir. Bu psiko-sosyal ihtiyaçlar, Erikson’nun kuramında 8 evreye ayrılmıştır. Bu ayrımlarda yaşanabilecek sorunlar diğer aşamalarda zorluklara neden olur (Dereboy, 1993, s. 33). Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinden de anlaşılabileceği üzere sevgi ve kendini gerçekleştirme ihtiyacının da fiziksel ve çevresel şartlar ile ilişkisi vardır. Güvenli bağlanma ya da sevgi bağı oluşmamış ise sosyalleşmenin gecikeceği dolayısıyla toplumsal yönleri ağır basan eğitime ve geleceğe odaklanmayı olumsuz etkileyecektir. Bağlanma sorunu ileriki yıllarda tam bağlanma ya da hiç bağlanamama şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Sağlıklı bir eğitimin sağlıklı bir bağlanmayla dolayısıyla sınırlara,

disipline, destekleyen bir topluma, eğiten ve destekleyen birinin varlığı ve bunlara uygun güvenli bir ortam gerektirir (Pamuk, 2003, s. 193). Desteklenmenin, güvenli bağlanmanın ve disiplinin önemini vurgulayan G(20)'e göre

“Ailemin bana eğitim konusunda desteği sadece telefonla sınırlıydı (ailem dediğim amcalar yani). Hep eleştirildim, belki ondan başarısız oldum. Ama kendi öz evlatlarına karşı daha anlayışlı, samimi, önemser gibi örnekler olmalıydı. Kurum daha çok ön plandaydı ama bir faydası olmadı. Eğitimde anne baba etkisi çok büyük ama bunun temelini en başından oluşturma gerekiyor. Yani sadece eğitim değil ahlak, en büyük aile etkeni sonra çevre...”

Sosyal destek, sevgi, önemseme ve ilginin olduğu ortamın özgüveni artırdığı; özlemin ve eleştirinin ise özgüven, öz saygı ve akademik başarıyı olumsuz etkilemektedir.

Geçmişte okuduğum okul yani Mardin’de ders durumum pekiyi sayılmazdı. Ama şimdi daha iyi eskisine göre. Özellikle Bingöl’e geldikten sonra Bu ailemin Bingöl’de olmasından kaynaklı bir şeydir. Bu durum bana özgüven veriyordu G(14).

Umberson (2016, s. 15), çocukluktan erişkinliğe geçişte (adelson) döneminde birçok olayın etkisinde kalarak depresyon yaşayabildiklerini belirtmiştir. Depresyondaki bir genç; sinirlilik, davranış bozukluğu, umutsuzluk ve içe kapanma olarak dışa vurur. Ergenlerdeki sabırsızlık ve acelecilik intihara teşebbüs ihtimalini de artırmaktadır. Kurum bakımında kalan kişilerin okul başarı durumlarının diğer akranlarına göre düşük olması; elbise ve diğer eşyalarının yeterince özenli olmaması, (ütüsüz, yırtık vb.) kurum bakımında kalan çocuklara yönelik olumsuz algı, görevlilerin herkese karşı benzer ve özensiz tutumları (herkese geçmişe veya anne-babaya dair sorular sormaları) ve kurumlarda kalan çocukların rencide edici şekilde fiziki görünümünün benzerliği ve standart olması bazı önemli sebepler olarak sayılabilir.

d. Kurumda Kendilerini Geliştirebilecekleri Ortamın Varlığı

Arslan, (2013, s. 96) yetiştirme yurdunda kalan bireylerin eğitim sorunu ile ilgili çalışmasında kurumda kalanların sağlıklı gelişebilmesi için her türlü fiziksel ve eğitim imkânının sağlandığı fakat bu imkânlarla rağmen bireylerin büyük bir kısmının okul başarı durumlarının arzulanan düzeyde iyileştiremediğini belirtmiştir. Arslan’a göre kurum bakımında (yurtta) kalanların; kurumun (yurdun) sağladığı fiziksel olanakları ve kendilerini geliştirebilecekleri ortam ve faaliyetlerin yeterli bulduklarını belirtmiştir. Fakat katılımcılar ile yaptığımız görüşmelerde kurumda temel ihtiyaçların yeterli olduğu fakat kendini geliştirebilecekleri ortam, kendilerine yönelik rehberlik ve rol-modelliğin yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların duygusal ihtiyaçların ve sosyal desteğin yetersiz olması nedeniyle okul başarı durumları olumsuz etkilenebilmektedir. Ayrıca kurumdaki personelin eğitime olumlu katkısının olduğunu belirten Arslan’ın aksine katılımcılar ile yaptığımız görüşmelerde; bu alanda yetersizliklerin olduğunu belirtmişlerdir. Kurumda kendilerini geliştirebilecekleri ortamın varlığına dair ifadeler aşağıda verilmiştir. Katılımcıların kurumda kendilerini geliştirebilecekleri ortamın olduğunu belirtenler olmak ile beraber katılımcıların çoğunluğu “hayır, ortamımız yoktu” şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların bazıları ise “bilmiyorum ve kararsızım” şeklinde cevap vermişlerdir. Bu durumu G(4) şöyle açıklamıştır: “Yoktu. Tek başıyındım. Kimse bize bir şey demezdi” G(4).

Kurum ortamı kötüydü. Bu yüzden benim de hiç güzel ve ders çalışabileceğim bir ortamım olmadı. Kötü ortamlarda çok olduğu için kimseler ilişki kurmamaya çalışırdım. Uzaktım her şeyden G(11).

Varol'un (2017, s. 122) Siirt'te yapmış olduğu kurum bakımında kalanların istihdamı ile ilgili çalışmada; korunma gereksinimi olan çocuklara yönelik kurum bakımı altında iken yönlendirici ve mesleki rol modellik ve rehberlik faaliyetlerinin olmadığı bu nedenle çocukların meslek tercihi yapma, iş yaşamına hazırlanma konularında sıkıntılar yaşadıklarını belirtmiştir. G(15)'in belirttiği kurum bakımında kalan çocukların yeteneklerinin yitirilmesi durumu kurum bakımının zararlarından biridir: "Hayır, öyle bir ortam yoktu. Birçok yetenekli çocuğun yeteneğini orda yitirdiğini düşünüyorum." G(15)

Kurum bakımı ortamının eğitim için olumsuz etkisinin olduğunu belirtmiş olmak ile beraber kurum personelinin özellikle eğitimcilerin de danışmanlık ve rehberlik alanında yeterli olmamalarının da eğitimlerini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. "Yok. Kimse bizi yönlendirmiyordu" G(16).

Okul okumayı istiyordum. Keşke daha önce bizimle ilgilenseydiler. Ben ilahiyat okumak istiyordum. Eğer daha iyi bir ortam olsaydı kendimi geliştirebilirdim. Fakat puanım yetmediği için Zaza dili okuyorum G (20).

Bakım kurumundaki ortamın gelişimlerini olumsuz etkilediğini belirtmiş olmalarının nedenini kalanların çoğunluğunun spor ve eğlence faaliyetleri ile ilgileniyor olmalarının eğitime ilginin azalmasına neden olduğunu düşünmelerine dayanmaktadır: "Ortam yoktu. Herkes televizyon izlerken, oynarken ben kendimi bir odaya kapatıp ders çalışmaya çalışırdım." G(14)

Bakım kurumunda kalanların çoğunluğu bakım kurumunda kendilerini geliştirebilecekleri ortamın olmadığını belirtmiş olmasına rağmen bazıları kendilerini geliştirebilecekleri ortamın olduğunu fakat kendilerinin isteksiz olduklarını belirtmişlerdir:

Vardı. Biz isteseydik ders çalışabilirdik. Ama biz çalışmadık. Çalışanların olduğu bir ortam vardı. Üç- dört kişi dışında kimse yoktu o ortamda. Onlar çalıştıkları için onlara özel olarak ilgileniyorlardı G(1).

Ortam vardı ama çok az kişinin olduğu bir ortamdı. Sadece birkaç kişiyi olduğu bir ortamda insan çoğunluğa uymayı daha çok istiyor. Onun dışında herkes umursamaz keyfine bakardı G(7).

Kurum bakımında kalan kişilerin eğitime ilgisiz olmalarını, kurumda kalanların çoğunluğunun ilgisizliğine dayandırmışlardır. 'Kurumda kimse ders çalışmıyordu' ifadesi kendilerinin ilgisizliğini yansıtmakta ya da gerekçe olarak göstermektedirler. "Evet, vardı isteyen herkes ders çalışabilirdi. Ama çalışanlar çok azdı. Bazıları da çok çalışırdı ama verimli olmuyordu G(3)". Bazıları çok çalışırdı ama verimli olmazdı ifadesi kurum bakımında kalan kişiler arasında yaygın olan dikkat eksikliği ve motivasyon sorunlarını yansıtmaktadır.

Yoktu diyemem. Ama genel olarak kimse ders çalışmıyordu. O yüzden bizde ders çalışmıyorduk. Ama birkaç kişi vardı, onlar ders çalışırdı ve uğraşırlardı kendi odalarında. Hocalar onlar ile daha fazla ilgileniyordu G(10).

Katılımcıların kurum ortamının gelimlerine yararlı olmadığını düşünmelerini; kalanların çoğunluğunun ders çalışmaya veya mücadele etmeye ilgisiz olmaları, görevlilerin ilgisizliğine dayanmaktadır.

e. Kuruma Gelmeden Önce ve Geldikten Sonra Okul Başarı Durumunun Değişimi

Kurum bakımına dair raporda mezun olanların %40'nın ön lisans, %10'nun lisans düzeyinde eğitim aldıkları belirtilmiştir (<https://www.hayatsende.org>, 2017). Kurum bakımından mezun olanların çoğunluğu lise ve orta öğretim düzeyindedir. Bu durum akademik başarı durumlarının oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde çalışmamıza katılanların çoğunluğu kurumun okul başarı durumuna olumsuz etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Bazıları da “Değişmedi. Zaten geç okula başladım. Yapacağım bir şey yoktu. Kimsenin bir yardımını da olmadı bana” G(11) şeklinde cevaplar vermiştir. G(14), “Kurum öncesi 17 aylıkken yurda geldiğim için ne olup-olmadığını bilemem. Hep aynıydı ama yurttayken daha iyiydi diyebilir miyiz bilmiyorum.” İfadesi kurum bakımı öncesi durumu hatırlamadığı için karşılaştırma yapılamayacağını belirtmiştir.

Kurum bakımı; kişilerin kendine yetebilmelerini, sorumluluk almalarını engelleyerek sorumluluktan kaçan, rahatlığa ve konfora düşkünlüğünü artırdığını ifade etmişlerdir. “Kötü olmadı ama iyi olduğunu da çok söyleyemem. Yani bir değişiklik oldu diyemem.” G(3)

Değişmedi. O zaman da ben daha çok bedensel şeylere alışkandım. Bir de ben ailenin en büyüğü olduğum için kendimi baba gibi hissederdim. Sorumluluklarım vardı. Bunlar insanı biraz düşündürüyordu G(13).

Değişmedi durumum. Ama kuruma geldiğim zamanlar diğer arkadaşlarıma göre derslerde çok gerideydim. Fakat zamanla kendi çabalarımla belli bir seviyeye gelebildim G(12)

Kurumsallığın etkisine dair ifadeler incelendiğinde okula veya eğitime dair aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Katılımcıların kendilerini “okula uyumsuz, isteksiz ve ilgisiz”, “okul ve sınıfta dışlanma ve etiketlenmeye” dair ifadeler ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların kendilerini okulda; uyumsuzluk, isteksizlik, ilgisizlik, dışlanma ve etiketlenme yaşadığını belirtenlerin önemli bir düzeyde oldukları düşünülmektedir. Katılımcıların okul veya sınıfta etiketlenme, dışlanma, uyumsuzluk ve isteksizlik oluştuğunu belirtmeleri bakım kurumlarında kalanların eğitim düzeylerinin ve ilgilerinin düşük olmasının nedenidir. G(8)'in “Gelmeden önce okul birincisi, geldikten sonra normal bir öğrenci oldum” ve G(15)'in “Eğitim durumumu puanlarsak 9 dan 2 ye düştü diyebilirim. Yani çok geriledim.” ifadesi değişimin büyüklüğünü ortaya çıkarmaktadır.

Gelmeden önce sınıfımın en çalışkandımdım. Geldikten sonra en tembellerinden oldum. Nerdeyse baştanbaşa değiştim. Derslerim, durumum, arkadaşlarım değişti. Kurum beni çok değiştirdi G(1).

Bu çocukların ailelerini özlemeleri ve kurumdan ayrılmak istemeleri çevrelerinde gördükleri ailelerin ve maruz kaldıkları kurumsallıktan kaçınarak verdikleri tepkidir: “Hayır, başarı olmadı tek derdim eve gitme ve işe yerleşmekti G(4)”. Bakım kurumundan önce, eğitim durumu iyi olmasına rağmen kurumdaki ortam ve rahatlığın tembelliğe neden olabilmektedir: “Yurda gelmeden daha iyiydi. Yurttaki ortam ve rahatlık bizi tembelliğe itti” G(7).

Kesinlikle oldu. Geldikten sonra okul başarı durum kötü oldu. Dedğim gibi özlemim vardı aileye karşı, yurttaki şiddet ve baskı ve o yurt ortamındaki tembellik veya dışlamadan dolayı daha kötü oldu G(10).

Kurumdan önce yaşadığı zorlukların kuruma geldikten sonra artan imkânlar ile beraber eğitiminin de olumlu etkilendiğini G(17):“Kuruma geldiğim zamanlar arkadaşlarımdan gerideydim. Sonra biraz daha iyi oldu.” belirtmiştir.

İyi oldu benim için kuruma gelmem. Beni köye verdiler kuruma girmem amacıyla. Köydeki imkânsızlık yüzünden kurumdan önce eğitimim çok kötü oldu. Daha sonraları düzeldi biraz. Daha iyi olabilirdi G(16).

Katılımcıların çoğunluğunun “kuruma geldikten sonra başarısız oldum” veya “kurumun eğitime katkısı olmadı” şeklinde ifadeler belirtmeleri kurumun okul başarı durumuna olumsuz etkisinin olduğunu göstermektedir.

5.6. Kurum Bakımı Sonrası

Bakım kurumlarında eğitimin devam etmesi veya zorunlu şartların dışında çoğunlukla 20 yaşında fakat en son 25 yaşına kadar koruma sağlanmaktadır. Bakım kurumunda ayrılma ile beraber aile kurma veya sosyal ortama uyum sağlama ve eğitime dair sorunlar ile karşılaşmaktadırlar.

a. 3413 Sayılı Kanunun Kendi Kaderini Tayin, Geleceğe ve Eğitim Durumuna Etkisi

Korunma ve bakım altında yetişen ve reşit olarak ayrılan ve iş formunu doldurduktan sonra 2828 sayılı Kanunun Ek 1. Maddesi kapsamında pozitif ayrımcılık uygulayarak Aile ve sosyal politikalar bakanlığının kontrolünde herhangi bir kamu kurumunda işe yerleştirilmektedir. Devlet Personel Başkanlığınca yerleştirme yapılmak üzere ilan edilecek toplam kadro sayısı ilköğretim/ortaokul/ilköğretim düzeyi için 1.057, ortaöğretim (Lise) düzeyi için 1.682, ön lisans düzeyi için 271 ve lisans düzeyi için 264 olmak üzere toplam 3.274’tür (<http://www.dpb.gov.tr>, 2017).

27 Mart 2018 Tarihli ve 30373 Sayılı 2. Mükerrer olarak Yayınlanan kanunun 24. ve 25 Maddesinde 2828 Sayılı ve 3413 sayılı kanun kapsamında kamu kurumlarına atanacak ve halen görev yapanların bir üst kadroya atanma şartlarını taşıyanlara sınavsız unvan değişikliği imkânı sağlanmıştır. 7103 sayılı kanun ile 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında (bakım kurumlarından ayrılan) kamu kurumlarında çalışanların eğitim durumlarına göre unvana değişikliği yapmaları ve eğitim düzeylerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Resmi Gazetenin yayınlandığı tarihi itibari ile öğrenim durumu uygun olanlar (ortaöğretim, lise, ön lisans ve Lisans mezunu) sınavsız unvan değiştirilmesi bakım kurumlarında kalanların mevcut eğitim seviyelerinin düşük olması nedeniyle eğitime teşviklerinin sağlanacağı düşünülmüştür (<http://yurtsendikalari.org>, 2017). Katılımcılar ve alan ile ilgili meslek elemanları ile yapılan görüşmelerde 7103 sayılı kanunu bakım kurumlarında kalan çocukların eğitime ilgilerinin arttırdığını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar istihdam imkânının olmaması durumunda daha kötü şartlarda olacağını belirtmişlerdir. “Yuva yurt olmasaydı bakılacağımız kimse olmadığından dolayı kesin okutulmazdım” G(17). “İstihdam bu tür çocuklara şart olması gereklidir. Ama etkiliyor da eğitimi” G(18).

İstihdamın korunan çocuklar için olması gereken bir şey olduğu genel kabul gören bir görüşken bu çocuklara yönelik motivasyonlarının ve çabalarının artırılması ayrı bir sorun

olarak durmaktadır. “İşe yerleşmem iyi bir şey sonuçta bundan mutluyum. İşe yerleşeceğimi bilmem tembellik etkisi yarattığını da söyleyebilirim” G(15).

Yapılan mülakata katılanların 8 kişi hariç 3413 sayılı kanun kapsamında işe yerleştirilmeleri, eğitimleri üzerinde olumsuz etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Eğitimlerinin olumsuz etkilediğini belirten katılımcılar “zaten işe gireceğim” veya “gerek yok okumaya” şeklinde cevaplar vermişlerdir. Aşağıda katılımcıların çoğunluğunun ‘iş garantisinin kendilerini özellikle eğitim alanında olumlu olarak etkilemediğini’ belirtmişlerdir. **G(6)**, bu kanunun kendini etkilemediğini söylemesine rağmen rahatsız olduğunu belirtmiştir.

Bunu özellikle akrabalarımın çok duyuyordum. Ama bu beni nerdeyse hiç etkilemedi. Hatta şimdi düşünüyorum da acaba Türkiye’de atanmadığı için intihar eden insanları hakkını yıyorum. Bingöl küçük bir yer olduğu için sırf işe girsin diye torpil kullanarak çocuklarını yurda verenler vardı... Çocukların çoğu ailesinin yanında kalsaydı ve ailelerine yardım yapılsaydı çok verimli olurdu. Yurtta kaldığımız dönemlerde hocalar dâhil olmak üzere neredeyse herkes zaten işe gireceksiniz diyerek tembelliğimize neden oluyordu. Kaldığımız dönemde sayımız 70 kişiydi. Sadece 10-16 kişi üniversite okuduk. Bazıları liseyi bile bitiremedi G(6).

Karabekir’in (2010, s. 155) bakım kurumlarında çalışan sosyal çalışmacılar ile yaptığı nitel çalışmada bu kurumdaki gençlerin en belirgin özelliklerini şöyle belirtmişlerdir: gelecek kaygısı, gençlerin kendi ayakları üzerinde duramamaları ve özgüvenlerinin olmaması. Ayrıca görüştüğü bazı sosyal çalışmacılar bu durumun etkilerini şöyle özetlemektedir;

Sosyal hizmet uzmanlarının neredeyse tamamının görüş birliğinde olduğu konu, gençlerin gelecek kaygılarının, gelecek planlarının olmaması ve tabir yerindeyse “ekmek elden su gölden” tarzıyla yaşamaya alışmalarıdır. Kavak, bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Hiçbiri okumak istemiyor. Amaçları, hedefleri yok hiçbirinin. Hayatta şunu yapmak istiyorum yok. İlk bulduklarının peşinden gidiyorlar maalesef.” Bu durumun nedenleri olarak gençlerin maddi tüm ihtiyaçlarının, hatta ihtiyaç olmayanların da karşılanıyor olması, toplumun bazı kesimlerinin yaşamadığı tatil ve sağlık olanaklarından yararlanmaları ve kanunla gençlere sağlanan iş garantisi olduğu ifade edilmiştir. Akçağaç: “Maalesef bizim bakım modelimizde çocuklara hep sunulmuş, istemeden verilmiş ya da zorlamadan bir şeyler verilmiş” demektedir.”

Yukarıda sosyal çalışmacıların belirttiği ‘iş garantisi ekmek elden su gölden’ gibi ifadeler aşağıda belirtildiği üzere bu alandaki önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Birkaç yıl önce iş garantisinin neden olduğu tembelliği gidermek amacıyla bakım kurumlarında aklan kişilerin KPSS’ye girerek istihdam edilmeleri ilgi çalışma bile bu alanda verimli olmadığı gerekçesi ile kaldırıldı.

Genel olarak herkes öyle düşünürdü. Ama ben öyle yapmadım. Yurttayken işe yerleştireceğimizi biliyorduk. Beraber kaldığımız bazı kişiler doktor oldu, mühendis oldu. Ben de derslerime çalışıyordum. Etüt saatleri dışında da ders çalışıyordum G(3).

Aşağıdaki ‘sırf işe girmek için yurda gelenler vardı’ şeklindeki ifade haberler çıkmış ve bu alının özellikle Doğu Ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde istismar edildiğini gündeme gelmiştir. Diyarbakır Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu(SHÇEK) Genel Müdürü Cafer Tatlıbal 1988 yılında çıkarılan ve kurumun koruması altında bulunan çocukların işe yerleştirilmesini zorunlu kılan 3413 sayılı yasanın istismar edildiğini belirterek:

İş bulmanın zorluğu ve devlet işinin garanti görülmesi insanları bu tür istismarlara itiyor. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde anlaşılmalı boşanmaların yanı sıra çocukların sokağa terk

edildiğine işaret ederek, istismarın önlenmesi için yasadaki boşluğun bir an önce giderilmesini istedi. Genellikle mahkeme raporlarıyla bu tür çocukların koruma altına alındığına işaret eden: sokakta bulunan çocuğu ailesi kabul etmeyince, valilik çocuğun kimsesi olmadığı ile ilgili rapor hazırlayarak mahkemeye gönderiyor. Mahkeme kimsesi yok, sokak çocuğu' diyerek koruma altına alınması ile ilgili karar veriyor. Çocuk birkaç yıl yurttan kaldıktan sonra iş sahibi oluyor. Ayrıca yurttan kaldığı süre içerisinde ailesiyle de görüşmeler oluyor. Böylece kanundaki boşluğun ayrılımları, boşanmaları artırdığını da dile getirdi.³⁰

Yukarıdaki ifade bu kanundan dolayı çocuğun veya ailenin dağıtabildiğin belirtilmiştir. Kurum bakımının işe yerleşme merkezi olarak görülmesinin özellikle yoksul kesim için yaygındır.

Çevremde yetiştirme yurdunda kaldığımı söyleyince nasıl olsa işe gireceğimizi söylüyorlardı. Sırf bu yüzden yurda gelenler vardı. Bundan dolayı çalışmaya gerek yok her şey torpil ile oluyor zaten diye düşünüyordum G(20).

Olumsuz etkiledi. Evet, ama bunu herkes bize böyle söylediği için insan ister istemez böyle oluyor G(16).

Katılımcıların çoğunluğunun aksine G(11) kendisinin zaten mücadele ve azminin olduğunu fakat geçmiş şartların eğitimini etkilediğini belirtmiştir. Geçmiş şartlar olarak etnik sorunlar ve okula erken başlayamamasıdır:

Hayır... Ben okula geç başladım. Okulu da okudum. Sonra yurttan çıktıktan sonra hayat mücadele etmeye devam ettim. Dışarıda kendime işler buldum çalıştım. Yani öyle iş zaten olacak diye bir şey olmadı. Ben zaten mücadele ettim. Sonra bu iş olunca çok daha iyi oldu G(11).

Kısmen, Benim için pek etkisi olmadı lakin yurt arkadaşlarım bu kanunun rahatlığında dolayı çalışmaz ve emek vermezlerdi. Yurt çocukları bu yüzden dolayı aşağılanıyordu G(8).

Varol'un (2017, s.90) Siirt'te yapmış olduğu kurum bakımında kalanların istihdamı ile ilgili çalışmada katılımcıların çoğunluğu istihdamın olmaması durumunda daha kötü koşullarda olacaklarını, bir kısmı ise eğitim yaşamına daha fazla önem vereceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların iş garantisi o "iyi bir şey" olarak hatta "kurumun tek iyi şeyinin" iş garantisi olduğunu belirtmelerine rağmen 3413 sayılı kanun kapsamında işe yerleştirilmeleri eğitim ilgisizliğinin neden olduğu ve kişisel çalışmaları engellediğini belirtmişlerdir. Katılımcıların önemli bir kısmı kendisinde 'zaten işe gireceğiz' algısını oluşmasında çevrenin etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Herkes zaten işe gireceksiniz diyordu çevremizde. Yurttan kalanlar arasında da herkes sakız gibi bu cümleyi kullanıyordu. Böyle olunca kim ders çalışabilir. Yurda geliş amacımız sanki hiç ders çalışmadan işe girmektir G(1).

3413 sayılı kanun kapsamında istihdamın olmaması veya çevreden sürekli "zaten işe gireceksiniz" şeklindeki ifadelerin gelişimlerini etkilediğini belirtmiştir:

Bu kanundan olmasaydı ya daha çok çalışıp iyi bir yere gelirdim ya da okulu bırakırdım. Başka alanlarda kendime iş ayarlamaya çalışırdım G(12).

Herkes gibi bende zaten işe yerleşeceğiz niye ders çalışayım diye düşünüyordum. Böyle olmasaydı belki daha iyi olabilirdi. Ya da köyde olduğu gibi biraz ilgi olsaydı daha iyi olabilirdi G(10).

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.memurlar.net/haber/2818/cocuk-esirgeme-kurumu-na-ait-yurtlarda-kalan-korunmaya-muhtac-cocuklarin-18-yasini-tamamladiktan-sonra-ise-yerlestirilmeleri-uygulamasi-istismar-ediliyor.html>; 11.01.2019

Kurum bakımına alınmadan önce eğitim durumunun daha iyi olduğunu belirten G(10): kurumdan sonra çeşitli nedenlerle (şehir veya ortam değişikliği) eğitim durumunu kötüleştirdiğini belirtmiştir:

Beni en çok etkileyen şey çevremizde herkesin bize kurumun bizi zaten işe yerleştireceğini söylemesi idi. Bizde zaten işe gireceğiz ne gerek var ders çalışmaya diye düşünürdük. Herkes bize böyle bakardı G(7).

Aileye dönüş yaptığı zaman bile istihdam imkânının olmaması durumunda ailesinin bu dönüşü kabul etmeyeceğini belirtmiştir.

Bu da benim eğitimimi çok etkiledi. Belki de bu kesin işe gireceğimiz söylemleri bende çok büyük boş vermeye neden oldu. Aileye dönüş yaptıkları zaman bize dediler bütün haklarınız yine var. Yani hep kafamıza onu sokarlardı G(13).

Evet, oluyordu hem de çok oluyordu. Ailem, akrabalarım ve yakın çevrem beni çok etkiliyordu. Ne de olsa işe gireceksin diye bize hayatı tozpembe gösteriyorlardı G(14).

G(7)'nin belirttiği ifade ülkemizdeki bakım kurumlarında kalanların üniversite düzeyinde eğitim oranları ile paraleldir. Benzer olarak kanunun kendilerinde çalışma ve mücadele etme azmini olumsuz etkilediğini belirten G(20):

Tabi ki kötü sonuçları oldu, daha başarılı olmak gerekirken neden daha az gayret edelim ki. Bu nedenle üniversite okumak daha iyi bir yerlere gelmek varken elde edilen sonuç düz kadrolu bir memurluk. Devlet bizim kolumuzu kanadımızı kesti. Yurttayken biz devlet çocuğuyuz derdik. Bütün her şey çalışmadan zaten bize verilecekti şeklinde düşünürdük. Şu an bomboş bekliyorum. Devlet beni ne zaman işe yerleştirecek diye. Hiçbir işte çalışmıyorum Bu kanun yüzünden kendimi çok rahat hissettim. Gelecek kaygısı yaşamadım. Bunun bana çok zararı oldu... Belki bu rahatlık olmasaydı şimdi daha iyi bir işte çalışıyordum. En azından kendi emeğimle bir işle uğraşırdım

‘Devlet bizim kolumuzu kanadımızı kesti. Yurttayken biz devlet çocuğuyuz derdik.’ Bu ifade kurum bakımında kalan kişilerin akademik başarılarının düşüklüğünü, umursamazlığını, motivasyonsuzluğunu, mücadele edebilme azminin köretilmesini yansıtmaktadır. Kolu kanadı kesilerek kendileri için hazırlanmış rutinelere, planlara ve hayata katılımları beklenmektedir.

b. Geçmişte Yaşanılan Şartlar ile İlgili Kimseyi Suçlama, Öfke ve Nefrete Dair

Sungur ve Doğru'ya göre bakım kurumlarında kalan çocukların zihinlerinde aile imgesinin olumlu olduğu fakat kendi aile yaşamalarına dair imgelerin geçmiş travmalardan dolayı olumsuzdur. Bazıları için yaşadıkları sorunların, terk edilmişliğin, bakıma muhtaç olmanın veya kurum bakımında olmalarının sebebi olarak ailelerini suçlamaktadırlar. Kurumları kendilerine gerekli bakımı sağladıkları ve ihtiyaçlarını karşıladığı için ailelerinin yerine bakım kurumlarına yerleştirmişlerdir. Bu çocukların devlet, müdür, vali veya kurum imgeleri çoğunlukla güçlü, adaletli, her türlü otoriteye işaret temektedir. Bu çocukların, kendilerini sosyal alandan dışlanmış kabul etmeleri, (Suğur & Doğru, 2012, s. 133) kurum bakımını sığınılacak bir yer veya kendilerini dışarıdan ayıran ve koruyan bir yer olarak görmeleri ilintilidir.

Travmatik geçmişin etkisi ile örselenmiş ve ihmal edilmiş olarak kurum bakımına alınan çocuklar bağlanma figürünün eksikliği nedeniyle belirsizlik ve umutsuzluk yaşamaktadırlar. Eğer yakınları ile ilişkileri uzun süre önce kopmuş ise tepkisiz ve kayıtsız kişilik geliştirebilmektedirler. Kaybedilen ya da ayrılan kişiye karşı yoğun özlem

duygusu, ona duyulan öfke ile bilinç dışı düzlemde sürekli olarak dışavurum olacak şekilde çatışmaya neden olmaktadır. Sevgiye bağlı kesintinin belirgin etkiler veya neden olduğu semptomlar psikopat (sosyopat) kişilik ve depresyondur, semptomlarda sürekli suç işleme ve intihardır (Bowlby, 2012b, s. 65; akt. Karataş, 2017, s. 869). Kurumda kaldığı zamanlar veya kuruma gelmesine sebep olan kişi ve nedenlere karşı özellikle aile üyeleri ve yakınlarına karşı nefret öfke oluşmasına sebep olmaktadır. Katılımcılardan yaşanan şartlarla ilgili suçlamaya dair çoğunluk ‘hayır, suçlamıyorum’ ifade ederken önemli bir kısmının ‘kurumu suçluyorum’ şeklinde cevap vermişlerdir: “Hayır suçlamıyorum. Kendimi suçluyorum daha iyi olabilirdim” G(7). “Hayır... şartlar böyle, yapacak bir şey yok”G(18).

Şimşek ve Tel; ergenlerin otorite figürü olarak baba figüründen yoksun olmaları, aile yerine bakım kurumu (yetiştirme yurdu) personeli ile yaşamak zorunda olmaları, uygun rol modellerinin bulunmaması, sevgi ve ilgi eksikliği, duygusal veya içten bağ kurmanın sınırlı veya yetersiz oluşu ve özerkliklerinin veya bireyselliklerinin yeterince gelişmemesi gibi nedenlerle öfke duyma davranışı sergilediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca bakım kurumunda duygusal ihtiyaçların yetersiz karşılanması ve kısıtlayıcı veya sınırlandırıcı yapısı ergenlerde öfke duygusunun yoğun yaşanmasına, atılganlık becerileri ve benlik saygısının olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir (Şimşek & Tel, 2017, s. 25). Kuruma, personele dair şikâyetler: “Yurt olabilir. Keşke yurda gitmeseydim diye düşünüyorum. Hayatımı en çok bu etkiledi G(10). “İdare ve öğretmenleri suçluyorum.”G(12). G(4) ise kimseyi suçlamadığı ve durumuna şükrettiğini belirtmiştir:“Hayır. Elhamdülillah durumumuz iyi. Her şeyin sebebi benim. G(4)

Korunma ihtiyacı olan çocukların için ehli olan kurum personelinin, kendileri ile samimi bir şekilde ilgilenilmesi kastedilmektedir :

Kurumda için ehli olan ve gerçekten orda bulunmanın ne olduğunu bilen insanların olması şart. Özel okul vs olunca ne kadar ilgileniyorsa ondan çok daha fazla kurumdaki çocukların üzerinde durulması gerekiyor G(15).

Devlet veya kurum yetkilileri, keşke beni ailemin yanından almadan bize maddi destek verselerdi. Böylece daha iyi şekilde aile özlemi yaşamazdım. Aile ortamı şart G(14).

Katılımcılardan yaşanan şartlarla ilgili kimseyi suçlamaya dair ‘yaşayan yakınlarımı suçluyorum’ ve ‘beni kuruma verenleri suçluyorum’ şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Katılımcıların kurum geçmişleri ve yaşadıkları travmalardan dolayı yakınlarını ve kendini kuruma getirenleri suçladıkları görülmektedir. Nitekim kendilerinin maruz kaldıkları kurumsallığın ve etiketlenmenin de benzer sonuçlara neden olduğunu önceki kısımda belirtmişlerdir. “Belki beni yurda verenleri suçlarım, başka da kimseyi suçlamıyorum”G(9).

Evet, Babamı suçluyorum. Ben istemiyordum, beni yurda vermesini. Bir de zaten memleketten de ayrıldım. Bunlar keşke başıma gelmeseydi. Güzel bir çocukluk yaşasaydım. Hayatım daha güzel olacaktı böylece G(11).

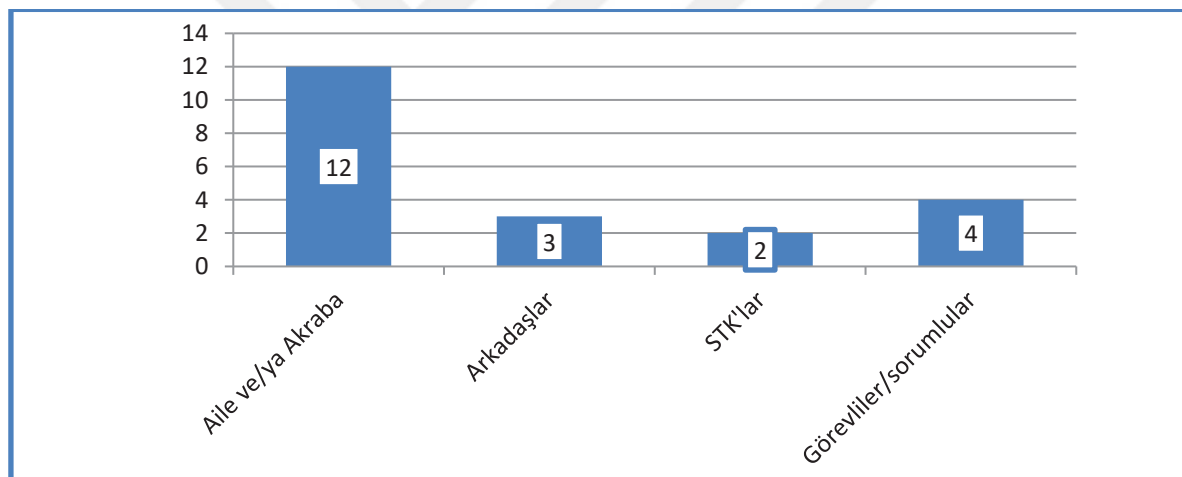
Kalaycı’nın (2007, s. 401-403) kurum bakımında kalanların sosyal dışlama durumlarına dair araştırmasına göre, çocukların % 31,1’i kendilerinin sinirli olduğunu ama bu özelliklerinin kendilerini hoşnut etmediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca %24,4 oranındaki çocuk grubu da ‘çok unutkan’ olmalarından dolayı rahatsız olduklarını, %22,2 oranındaki

çocuk grubunun da, kendilerinin ‘insanlara çok güvenemediğinden’ dolayı rahatsızlık duydukların hayata olumsuz bakışların oluşturduğu grup olarak toplam oran içinde% 41,3 değerinde olduklarını belirtmiştir.

c. Aile, Akraba, Arkadaş, STK veya Çevreye Dair Sosyal Destek Algısı ve Geleceğe Hazırlanma Hususunda Etkisi

Kalaycı’nın (2007, s.400) kurum bakımında kalanların sosyal dışlama durumlarına dair araştırmasına göre %52,4 oranında çocuk grubu kurumda ‘sevinç ve kederimi paylaşabileceğim birçok arkadaşım var’ , ‘sevinç ve kederimi paylaşabileceğim bir arkadaşım pek yok’ diyenlerin oranı ise %20,4 ve ‘genelde yalnız yaşamayı severim’ diyenlerin oranı %13,6’dır. Bu çocukların toplumsallaşmaları veya topluma dâhil olmaları için kurum bakımına karşı ‘en kötü aile, kurum bakımından iyidir’ şeklindeki sloganın geçerliliğini olduğu söylenebilir. Bundan dolayıdır ki, çocukların aile içinde bakımlarının desteklenmesi için ANY (aynı ve nakdi yardım) tarzında yardımlarla, geçimlerini sağlanması hem çocuğun gelişimi için hem de kurum bakımının maliyeti açısından yarar sağlayacağı belirtilebilir.

Şekil 8:Sosyal Destek Algısı

Kalaycı’nın (2007, s. 400) kurum bakımında kalanları ziyaret eden yakınlarının %30,8 oranla anneleri, daha sonra onu takip eden %18,7 ile babaların olduğunu belirtmiştir. Ziyaretlerdeki düzensizlik ve yetersizlik nedeniyle gençlerin sosyalleşme sürecinde önemli bir faktör olan ailenin yeterince katkısının olamadığı söylenebilir. Katılımcılardan ailelerinden hayatta olanların kurumda kalanlara yönelik desteği %46 olmasına rağmen bu oranı yeterli olmadığı söylenebilir. Katılımcılardan bazılarını kendilerini kuruma verdikleri için ailelerini suçladıklarını belirtmeleri, ailenin desteğinin elzem oluşunu gösterir. Katılımcılardan iki kişi STK’lar tarafından desteklendiklerini ve madde kullanımı konusunda bilinçlenmelerine faydalarının olduğunu belirtmişlerdir.

Ailem vardı biraz da akrabalarım tabii ki. Ailem biraz bana sürekli uyarı da bulunuyordu. Onun dışın da kimse yok destekleyen G(1).

Aile ve akrabalar. Arada sosyal sorumluluk projeleri kapsamında üniversite ve okullar tarafından destekleniyorduk G(8).

“Abim, annem, amcalarım beni desteklerdi.” İfadesini kullanana G(12)’ye farklı olarak STK’lar özellikle belirlenenlerin sivil ve gönüllülüğün bu alandaki çalışmalar temel öneme sahip olduğunu belirtmiştir. “Aile ve STK ve öğretmenlerimiz destekledi” G(3).

Aile en önemli yerdir destek ve rahat olduğumuz. Bazen de gittiğim STK ortamı, beni en çok rahatlatan ortamlardı. Onların desteği epey oldu. Kötü ortamlar içinde yardımları oldu diyebilirim G(10).

Anne babanın kaybına rağmen akraba bağının çocuk için önemli bir sosyal destek olduğu aşağıdaki ifadede anlaşılmaktadır. Ayrıca köy ortamı gibi çocuğun doğa ile ilişkili olduğu ortamlarında kurumsallığın etkisindeki çocuklar için ihtiyaç olduğu görülmektedir. “Ailem beni desteklerdi. Yazın köye giderdim. Bu bana çok iyi etki ederdi.” G(15)

Amcam daima yanımda olurdu. Beni bu duruma getiren, vesile olan en büyük etken dedemdir Allah razı olsun diyorum, mekânı cennet olsun. Büyüklerimizin elbette bir düşüncesi vardır. Tekrar söylüyorum pişman değilim. Yine olsa tekrar giderim G(17).

Bayoğlu ve Purutçuoğlu, (2010, s. 27) yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin gelecek beklentileri ve sosyal destek algılarına dair çalışmada, ergenlerin beklentilerinin en çok eğitim, iş ve ekonomik konularla ilişkili olduğunu, en çok yakın arkadaşlarından ve öğretmenlerinden destek aldıkları ve kız ergenlerin algıladıkları sosyal desteğin erkek ergenlerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kadın katılımcılardan G(18): “Evet, oldu keşke daha ilgili olsalardı.” şeklinde dile getirmiştir. Erkek katılımcılar ise: “Belki arkadaşlarım olabilir. Onun dışında çok bir şey yok” G(9) ve “Evet, oldu keşke daha ilgili olsalardı” G(18) ifadeleri ile bu durumu açıklamışlardır.

Annem ve babamı ben küçükken kaybettim. Yazın sadece ağabeylerim beni yanına alırdı. İnsan böyle bir sıcak ortam istiyor. Böylece yurdun resmi ortamından çıkıyorsun G(14).

Hayat Sende Derneği’nin hazırladığı yazılarda değindiği üzere koruma altında olan çocukların çoğunluğu (%80) aile üyeleri ile ilişkileri devam edebilir. Bu son yıllarda değişse de bu alan bir sektör halini almıştır. Başlıca destekler: aile, öğretmen, arkadaş ve akraba tarafından sunulmaktadır: “Biraz aile bir tane öğretmenim onun dışında yok.” G(7), “Aile ve arkadaşlarım vardı.” G(16) ve “Aile ve akraba beni desteklediler. Onların desteği çok önemliydi ”G(13)

Katılımcılardan G(11) bazıları aile desteğinin yetersiz oluşunu veya kendisi için bir etkisinin olmayışını şöyle dile getirmiştir: “Ailem bazen nasihat ederdi. Oda bir şey değildi. Bizi çok etkilemezdi.” G(11)

Cılga (1989) korunma ihtiyacı olan bireylerin kaldıkları kurumların sosyalleşme süreci ile sosyal işlevsellik kazanmalarına, kurum boyunca toplumdan izole edilmiş bu kesimin tekrar topluma katılması ve aile yoksunluğundan kaynaklı boşluğun doldurulması amaçlanır (Purutçuoğlu & Bayoğlu, 2010). Kadın katılımcıların evlilik yaşları daha küçük ve çevreleri ile ilişkilerinin daha fazla oluşu benzer sonuçları doğrulamaktadır. Erkek katılımcılar evlilik yaşları daha büyük ve karşı cins ile ilişkilerinde daha çekingen oldukları gözlenmiştir.

d. Katılımcıların Toplumsal Etkinliklere Katılım ve Uyuma Dair Düşünceleri

Arslan’ın (2013) kurum bakımında kalan bireylerin eğitim sorunları ile ilgili çalışmada kurum sonrası hayatında toplum kurallarına uymakta zorluk çekenlerin

oranının ise %38 olduğunu ve bireylerin iletişim durumları incelendiğinde, bireylerin genel olarak arkadaşları ile iletişim kurmakta zorlanmadıkları belirtilmiştir. Kurumlarda kalan bireylerin %50 kadarı geleceğe güvenle ve umutla baktığını belirtmiştir (Arslan, 2013, s. 96-97). Cılga (1989) korunma ihtiyacı olan bireylerin kaldıkları kurumların sosyalleşme süreci ile sosyal işlevsellik kazanmalarına, kurum boyunca toplumdan izole edilmiş bu kesimin tekrar topluma katılması ve aile yoksunluğundan kaynaklı boşluğun doldurulması amaçlandığını belirtmiştir (Purutçuoğlu & Bayoğlu, 2010). Fakat kurum bakımında kalarak toplumdan izole edilmiş bu bireylerin kurum sonrası hayatlarında toplumsal hayata katılımları pek mümkün olmamaktadır.

Katılımcıların çoğunluğu toplumsal etkinliklere ve uyuma dair “hayır uyum sağlayamıyorum” veya “uyum sağlamada zorlanıyorum” şeklinde ifade belirtmeleri bakım kurumlarında kalan bireylerin sosyalleşme sorunlarını yansıtmaktadır. Bu çoğunluğun toplumsal açıdan ve özellikle kurumdan mezun olanlar açısından risk barındırdığı söylenebilir. Geçmiş travmalar ve kurumun toplumdan izole edici ve sınırlayıcı özellikler toplumsal etkinliklere katılımı ve toplumsal uyumu zorlaştırmaktadır. Ayrıca katılımcılar “etiketlendiğim için kendini toplum üyesi olarak göremiyorum”, “bana karşı acıyarak baktıkları veya sürekli geçmiş hatırlattıkları içi topluma katılamıyorum” ve bundan dolayı “yapmam gereken ziyaretleri ve sorumluklarımı yerine getiremiyorum” şeklinde beyanlarda bulunmuşlardır. Böylece katılımcılar kendilerini “asosyal, kaçınan ve yalnız” şeklinde ifade etmiştir: “Toplumsal etkinliklere ve örf adetlere katılmakta zorlanıyorum” G(8).

Hayır, ben çok yalnız biriyim. Çok öyle topluma karışan biri değilim. Etkinlikte çok yok hayatımda. Ama Taziyelere falan gitmek çaba gösteririm. Uzaklaşmak kendimi daha rahat hissettiriyor G(4).

Çok fazla uyum sağladım diyemem. Taziyelere katılırım ya da katılmaya çalışırım. Onun dışında çok sosyal şeylere gitmem. İşten eve başka bir şey yok. Arada yakın akrabaları ziyaret ederim G(10).

Kurum deneyimi olan gençlerin geçmiş yaşamlarındaki travmalar ve kurum bakımında iken hayata hazırlanmamış olarak ayrıldıklarından dolayı kendi kendine yeterli olmayı öğrenmeden işe yerleşip, hayata atılan gençlerin uyum sorunları yaşamaları ile sonuçlanmaktadır: “Kısmen zorlandım, evlenmedim ama anneni kaybedince biraz daha zorlandım” G(19).

Duygusal bir boşluk yaşadım yurttan ayrıldıktan sonra. Sanki 18 yaşına kadar hiçbir şey yapmamış birisini alıp toplumun içine atıyorlar git kendi ayakların üzerinde dur diyorlar. Taziyelere falan giderim G(7).

Evlenene kadar içki ve madde bağımlılığım ile beraber toplumdan uzaklaştım. Memlekette farklı olduğu için daha da zorlandım G(2).

Evliliğin ve aile ortamına dâhil olmanın ve tanıdık yakın çevrenini olamaması (mahalle baskısının olmayışının) madde bağımlılığı gibi sorunların üstesinden gelmeyi zorlaştırmaktadır.

En çok zorlandığım husus bu diyebilirim. İşe iki yıldır girdim şu an son bir yıldır yeni kendimi toplumdan biri gibi görüyorum diyebilirim. Gençliğimi ailem dışında geçirmem ben çok üzüyor halende G(15).

G(15)'in ifadesi istihdamın toplusallaşmayı ve topluma karşı olumlu duyguların gelişimine katkı sağlayan yönünü göstermiştir. Katılımcıların sosyalleşmeye dair yaşadıkları zorluklar ile beraber topluma karşı öfke veya toplumda kaçış gibi bir tepki olarak karşımıza çıkmaktadır:

Toplumu sevmiyorum. Kendimi toplumdan çok uzakta farklı dünyalarda hissediyorum. Topluma çok uyumlu biri değilim. Özellikle kalabalıkları sevmiyorum. Toplumdan ve etkinliklerinden kaçınıyorum G(9).

‘Toplumdan uzağım veya toplumu sevmiyorum’ şeklindeki ifadeler kurumsallığın neden olduğu izole edilme ve doğal ortam olan aileden koparılmadan kaynaklı oluşur. Çünkü kendisi ile toplum arasında anlamlı bir ilişki için sosyal destek almaları gereklidir:

Hayır... Ben kimseye gitmem kolay kolay. Düğün olursa takımı verir çıkarım. O ortamları sevmem. Uyumsuz biriyim diyebilirim. Bunun sebebini bilmiyorum fakat beni Sivas’a gönderdiler. Orada kurumda kaldığım için insanlara hatta görevlilere karşı çok uzak dururdum ve güvenmezdim G(11).

Evet, çok zorlandım diyebilirim. Genel kuralları adetleri nedretse hiç bilmemek insanı utandırıyor. Kendi dilimden, gelenek görenekten uzak kaldım uzun dönem. Birçok şey var daha bilmediğim G(14).

Katılımcıların çoğunluğunun uyum sorunlarının aksine ‘evet, uyum sağlıyorum’ şeklinde cevap belirtenlerde vardır. “Daha da bazı şeyler var çekindiğim. Ama ben öyle her ortama girebilir biriyim” G(13).

Evet, bu konuda elimden geldiği kadarıyla katılmaya çalışırım tüm etkinliklere. Özellikle işe yerleştikten sonra toplumsal neredeyse tüm şeylere katılmaya çalışırım taziye, düğün ne olursa G(1).

Demirbilek'e göre yetiştirme yurtları veya kurumlar, gençleri erişkin oluncaya kadar koruma altında tutan kurum değil, toplumla ilişkilerini devam ettiren, sosyalleştiren ve böylelikle kurum bakımı sonrası sosyal hayata hazırlayabilen bir hizmet kurumu özelliği taşıyabilen yerler olmasını gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bakım veren kurumların gençlerin toplumla ilişkilerini kesmeden, toplumla uyumlu bir şekilde büyümelerinin sağlanması gerektiğini belirtir (Varol, 2017, s. 117). Fakat kurum bakımın geçmiş ve mevcut yapısı kısmen değişmesine rağmen sosyal uyumalarını ve kendi kendilerine yetebilmelerini sağlamada başarısız oldukları görülmektedir.

e. Kurum Sonrası Özel Yakınlaşma ve İlgi

Katılımcıların kurumdan ayrıldıktan sonra çevreden özel yakınlaşma ve ilgiye dair kendisine karşı böyle bir ilginin olmadığını, kendisine karşı kısmen ilgini olduğunu ve kendisine karşı ilginin olmadığı şeklinde cevaplar belirtmişlerdir. Katılımcıların kendilerine yönelik bu ilgini oluşmasının nedeni olarak kendi paralarına sahip olmak”, “kendi ayakları üzerinde durabilmek”, “kendisinden fayda sağlamak gibi amaçlardan kaynaklandığını belirtmişlerdir. “Hemen hemen aynı kaldı sadece benim içsel dünyamda biraz korkularım vardı” G(14).

Yok olmadı... Kimseyle aramız yoktu ki. O yüzden kimseye karşı yakınlaşma olmadı. Bunlar zaten bende insanlara karşı bir güvenmemdendi. Bu olduğu için olmadı G(11).

Kendilerine karşı oluşan ilginin veya yakınlaşmanın çevreye karşı olan güvensizlikten dolayı aşılabildiği aşağıdaki açıklamada ifade edilmiştir. “Oldu... Kimseye

güvenmediğimden bu konu hakkında fazla konuşmadım G(12)”. “Oldu ama atlattım. Beni çok etkilemedi. Yalakalık yapan fırsatçıları hallettim” G(9).

Çok fazla değil. Kısmen oldu diyebilirim. Yalakalık yapan, borç isteyenler oldu. onları hallettim. Onlarda öyle çok sorun olmadı G(10).

Katılımcıların istihdamdan sonra kendisine karşı ilginin olmadığını ve önemli bir soruna sebep olmadığını dair ifadeleri aşağıda verilmiştir. “Kısmen oldu. Ama ben bu insanlar ile aynı davrandım hiç sormadım” G(15). “Oldu... Maaşlı olduktan sonra beni daha çok soranlar oldu. Bunlar ile ilişkiyi çok devam ettirmiyorum” G(3).

Kurumdan ayrıldıktan sonra çevreden gelen özel yaklaşma ve özel ilginin oluşmasının nedeni kurum bakımında kalanların işe yerleşmeleri ve herhangi bir çıkar ve fayda sağlanması amacına dayandığı için ilgi ve yaklaşma kurum bakımı sonrası önemli bir risk faktörüdür. “Kısmen oldu sonra biraz zorda olsa atlattım.” G(7). “Bir kişi böyle oldu sonra onunla arayı uzaklaştırdım.” G(4).” “Oldu kendime öz güvenim geldi rahat basabiliyordum artık hiç utanmadan çekinmeden rahatlıkla gururla anlatabilirim.” G(17)”.

f. Kurum Sürecinde Ölçsüzlük, İsrif, İlgisizlik, Hor Kullanmanın İleride Tembelliğe ve Sorumsuzluğa Etkisine Dair Düşünce

İnak’ın (2018, s. 64) kurum bakımında yetişen bireylerde sorumluluk alma alışkanlıklarının gelişmemiş olduğuna dair soruya katılımcıların %25’i kısmen katıldıklarını, %36,5 ise katıldıklarını toplamda %61,5 gibi bir oranla katılımcıların bu görüşü onaylayıp destekledikleri görülmektedir. Kurum bakımından sonra kendi kendilerine yetebilme (yardıma gerek duymadan kişinin kendi yeterliliğini) becerilerin kazanması açısından bireylerin sorumlulukların geliştirici çalışmalar etkili olabilir. Örneğin kaldığı yerin veya kullandığı eşyaların temizliğini yapmak, elektrik veya su parasını ödemek veya yemek yapımına yardım etmek çocukların sonraki hayatlarına uyum sağlama ve sorumluluk duygularını gelişimine katkı sağlayabilir.

Vardı doğru ama bize verdikleri şeylerde onların suçları vardı. Bir şey getiriyorlardı. Kim hangisini alır sever yok. Koyunlar gibi herkes için aynı şeyler. Bir de öyle çok kaliteli şeylerde değil. Biraz getiriyorlardı bundan dolayı özellikle yemekte çok israf oluyordu G(1).

Hayır, hor kullandığım bir şey olmadı eşyalarıma dikkat ederdim. Ama her şey bedava ve zahmetsiz olunca insan öyle alıyor her şey para vererek almak insana farklı geliyor. Daha çok dikkat ediyorum G(4).

Kurum bakımında kalanların ihtiyaçları kurum tarafından karşılanır. Karşılanan bu ihtiyaçlar kalanların tercihlerine bağlı olmadan, uzun dönemli, adet bakımından fazla ve kalite bakımından gençlerin ve çocukların beğenilerini karşılamadığı için bu eşyalar ölçsüzlüğe, hor kullanmaya ve aşırılığa neden olabilmektedir. Bu nedenden dolayı kurumlarda kalanlar bu eşyaları çoğunlukla eşyaları kullanmamakta ve kendi paraları ile eşyalarını almaktadırlar. Katılımcıların “ihtiyaçlarının karşılanması ölçsüzlüğe, israf, ilgisizliğe, hor kullanma veya ileride tembelliğe veya sorumsuzluğa etkisi oldu mu?” şeklindeki soruya çoğunluğun etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. “Hor görüyorduk. İsrif vardı. Evet, ileride de sonraki hayatımda da devam etti” G(12).

İsrafta vardı hor kullanmada çokça vardı. Ben genelde elbiselerimi dikkatli kullanırdım. Bir sefer bana iki poşet dolusu pantolon verdiler. Sanki her şeyi öylece atıyorlardı. Onu aldım köyde dağıttım G(13).

Bize verilen şeyler az değildi. Ama bizim isteklerimize göre değildi. Herkese aynı şeyler gelirdi. Bazen büyük küçük olurdu. Mecburen alırdık ama çok kullanmazdık. Ne kadar çok olursa olsun insan arkadaşları içinde dışarıda ezilecek şeyleri almak istemiyor. İsrafta vardı gereksiz çok şey yapılıyordu G(9).

Yapılan görüşmelerde en çok belirtilen ‘imkânlar çoktu’ ve ‘devlet malı deniz yemeyen keriz’ şeklinde ki ifadeler bu durumu özetler niteliktedir. Bu nitelemeler başka alanlarda da olmakla beraber bakım kurumlarında ön plana çıkması ‘devletin çocukları’ gibi yaygın algıdan kaynaklanıyor olabilir.

Hayır, ben eşyalarımı çok özen gösterirdim. Bazı eşyalarımı yıllarca kullanırdım. Ayakkabılarımı genelde iki yıl kullanırım. Yurttayken de aldığım eşyalarımı dikkat etmeye çalışırdım. Değiştirmedim sık sık G(11).

Ortak kullanılan eşyaların daha fazla hor kullanıldığı özel mülk sayılacak eşyaların ise daha özenli kullanıldığı görülmektedir. Özellikle para veya değer verilerek alınan eşyaların daha titiz kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Evet, hor kullanma çok fazla vardı. Özellikle ortak kullanımı olan şeyler daha fazla hor kullanılırdı. Onun dışında diyelim ki bize terlik geldi 100 tane ertesi gün kalırdı sadece 20 tane hor kullanılır, atılır falan...G(7).

“İsraf çok fazla idi. Bu ister istemez. Hiç bir şeyden memnun olmamayı da tetikliyordu. Hor kullanmaya ve eşyalarını çöpe atmada neden oluyordu.” G(10)

İsrafın neden olduğu memnuniyetsizlik ve tembelleşme zamanla umursamazlık veya sorumluluktan kaçınmaya da dönüşebilmektedir. Son yıllarda devlet politikalarındaki liberalleşmeden kaynaklı özelleşme kurumlarda da yemek ve giyim gibi alanların ihale usulüyle satışı yapılmaktadır. Bu şekilde israfın ve hor kullanmanın azaltıldığı ve çocuklukların tercihlerine daha fazla önem verildiği söylenebilir. “Tabi ki oluyordu bolluk vardı bu bizim tembelleşmemizi sağlıyordu.” G(14)”. “Hor görüyorduk. Doğrudur oldu. İsraf vardı. Evet, ileride de devam etti.” G(17)”.

Katılımcıların “ihtiyaçlarının karşılanması ölçüsüzlüğe, israfa, hor kullanmaya veya ileride tembelliğe veya sorumsuzluğa etkisi oldu mu? şeklindeki soruya “hayır olmadı, israf yoktu” şeklinde cevap verenlerde mevcuttur. Çoğunluğun ölçüsüzlüğe, israfa, ilgisizliğe, hor kullanmaya veya ileride tembelliğe veya sorumsuzluğa etkisi olduğunu belirtmiş olması üzerinde önemle durulması gerekir. “Hayır. Daha çok karşılansaydı daha iyi bir durumda olabilirdik.” G(15)”. “Hayır. Ben eşyalarımı iyi kullanırdım. Bitmeden istemeye gitmezdim.” G(3)

Her şey bedava olunca insan da öyle alışıyor şeklindeki ifade “ekmek elden su gölden” şeklindeki yaygın anlayışı doğrulamaktadır. Katılımcılardan bazıları da israfı, hor kullanmayı kabul etmediklerini belirtmiştir.

Bende yoktu böyle israf etme gibi şeyler. Bazen ışıkları kapatırdım israf olmasın diye. Dikkat etmeye çalışırdım. Her şey için böyle yapmaya çalışırdım. Devlet malı kötü kullanmazdım G(16).

Kurum tarafından karşılanan ihtiyaçlar kalanların tercihlerine bağlı olmadan, uzun dönemli, adet bakımından fazla ve kalite bakımından gençlerin ve çocukların beğenilerini karşılamadığı için bu eşyalar ölçüsüzlüğe, hor kullanmaya ve aşırılığa neden olabilmektedir. Bu durum memnuniyetsizliği ve israfı artırabilmektedir.

g. Kurumdan Kaynaklı Rahatlık ve Konforun Sorumsuzluğu, Kontrolsüzlüğü ve Tembelliği Tetiklediğine Dair Düşünceler

Kurum bakımı, kalanların kendi kendilerine yetebilmelerine katkı sağlayacak bir yapı olmaktan çok bağımlılığı ve fiziki ihtiyaçların karşılamasına odaklanan özelliği ön plandadır. Ayrıca kurum bakımında kalanların davranışlarının ödüllendirilmesi veya müeyyide uygulanabilirliği ihmal ve istismar endişesi nedeniyle yapılamamaktadır. Bu nedenlerden dolayı bakım kurumlarında genel bir “vurdumduymazlık”, “umursamazlık” ve “duygusuzluğun” hâkim olduğu söylenebilir. Katılımcıların “kurumda rahatlık ve konfordan kaynaklı kontrolsüzlüğü ve tembelliği tetiklediğine düşünüyor musunuz?” şeklindeki soruya dair cevaplar aşağıda verilmiştir.

Bu vardı. Yani öyle bir yer ki sorumluluk yok her şey kafanı göreydi. Bazı kurallar vardı ama oda sadece formalite gereği yapıldı. Kurallar, saatler işler falan her şey bunlara göre yapıldır G(1).

Kurum bakımında çalışan bakım elemanı ile yapılan görüşmede kurumların fiziki imkânlarının geçmişe göre oldukça fazla iyileştirdiğini fakat sorumsuzluk, ilgisizlik ve tembelliğin daha fazla arttığını belirtmiştir. Kurum bakımında geçmişte zorluklar yaşadıklarını günümüzde ise bu zorlukların olmadığını G(11) şöyle belirtmiştir:

Yani... Kısmen. Yoksa yurttan çok rahatlık var mıydı? Bilmiyorum. Evet, sorumsuzluk vardı. Ama disiplinde vardı bir şey yapsak ceza alıyordu bazen dövüyorlardı. Ama şimdiki yurt çocukları çok rahat ve sorumsuzlar. Görüyorum onları yerleri çok iyi G(11).

Yukarıdaki ifade de personel tarafından bir ceza aracı olarak şiddetin var olduğunu şöyle belirtmiştir. Şiddet ve akran zorbalığı bakım kurumlarında son yıllarda azalmış olmasına rağmen önemli bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir.

Kurumda özgürlükte vardı. Bazen de dayak ve zorla bir şeyler yaptırırlardı büyüklerimiz. Güçlü olanlar istedikleri her şeyi yapabiliydiler. Ama genel anlamda umursamazlık çok fazlaydı G(13).

Evet, düşünüyorum sürekli eğlence peşinde olduğumuz ve orda ki öğretmenlerin bir saatlik etütte bile başımızda beklememeleri bizi başıboş bırakmaları bize iyilik olarak düşünüyordum... Ama şimdi ise bize ne kadar kötülük yaptıklarının farkına vardım” G(12).

Katılımcılardan G(4) kurumda etüt gibi bazı uygulamaların kurum düzeni açısından uygulandığı fakat karşılıklı veya bire bir şekilde rehberlik ve desteğin olmadığını bu yüzden kendisinin de yeterli hassasiyeti ve çabayı göstermediğini belirtmiştir.

Yurtta tabii ki disiplin vardı. Bizi etütlere koyarlardı. Belli saatler belli şeyler yapmak zorunluydu. Ama kimse ders çalışmazdı ben de onun gibi. Benim bir defterim vardı onu alır çizer imza atar, resim yapardım G(4).

Rahatlık ve sorumsuzluğun kurumların en kötü yönü olduğu ayrıca ‘zaten işe gireceğiz’ düşüncesinin de bu umursamazlık ve sorumsuzlukta etkisi vardır: “Evet düşünüyorum. Böyle rahatlık ve sorumsuzluk insanı çok etkiliyor. Kurumun en kötü yönü budur diyebilirim G(16)”. “Evet, düşünüyorum neden olsa devlet bizi işe katar düşüncesi hâkimdi. Buda beni ve arkadaşlarımı zora sokuyordu” G(14).

Katılımcılardan bir kısmı kurum bakımının kontrolsüzlüğü ve tembelliği tetiklediğini ifade etmiş olmalarına rağmen kendilerinin bundan etkilenmediğini belirtmişlerdir. Katılımcıların bir kısmının da bakım kurumlarında rahatlık ve özgürlükten kaynaklı

kontROLSÜZLÜĞÜN ve tembelliğin olmadığını ve kendilerinin etkilenmediğini belirtmişlerdir. “Vardı evet yurtta ama ben öyle düşünmüyordum.” G(3)

Evet, düşünüyorum sürekli eğlence peşinde olduğumuz için orda ki öğretmenlerin bir saatlik etütte bile başımızdan ayrılmadıklarını bizi zorla etütte aldıklarını biliyorum.” G(17)

Kurumda kalmış katılımcılar kurum görevlilerin bazı formel kurallar gereği bir şeyler yaptıklarını fakat bunların umursamazca yapıldığını böylece sorumsuzluğu tetiklediği söylenmiştir:

“Kısmen vardı. Disiplinde vardı. Hocalar bizi koyardı etütte ondan sonra giderlerdi. Umursamazlardı. Yani bundan dolayı sorumsuz, tembellik olmuş olabilir. Çünkü bizde biliyorduk kimse bir şey demez. Gezer tozar oyun oynardık. Ders falan umurumuzda değildi.” G(7)

Karabekir’in (2010, s. 130-187) ‘yetiştirme yurtları örneğinde sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet değerlerini mesleki uygulamalarına aktarışı’ adlı tez çalışmasında sosyal çalışmacılar en çok üç değeri telaffuz etmişlerdir: İnsana saygı, insan sevgisi ve dürüstlük. Benzer şekilde değindikleri diğer değerler ise: ‘insan haklarına saygı, hoşgörü, kabul etme, gizlilik, eşitlik, kararlılık, zarar vermeme, çeşitliliğe/ farklılığa saygı, mesleğe saygı, müracaatçının gereken hizmeti almasını sağlama, onurlu yaşama, çocuğun yararı, şeffaflık, kamu yararı, çocuk hakları, karar mekanizmalarına müracaatçı gruplarını alma, onların bulunduğu yerden başlama, birey olduklarını unutmama, mevcut durumun%70-80’inin onların elinde olmayan nedenlerden ortaya çıktığı bilinciyle yaklaşma, yargılamama’ olduğu belirtilmiştir. Ayrıca korunma ihtiyacı olan çocuklarını kendi kaderlerini tayin hakkı neredeyse hiç tanınmamakta ve hayatların da sorumluluk alamadıkları için evliliklerinin boşanma veya büyük borçlar girişme gibi sonuçları olabilmektedir. Özellikle kurumlarda çalışan meslek elemanları ve yetkililer “Senin için en iyi olanı ben/biz biliriz” şeklindeki paternalist yaklaşım bu çocukların girişimcilik, sorumluluk alabilme becerileri, meslek seçme veya seçtiği meslekten memnuniyet durumları gibi kişinin kendi iradesi ile yapması gereken temel şeylerde dahi seçebilme veya beğenme duyarlıkları köreltilmektedir. Bu anlayış neredeyse tüm devlet mercilerinde (üniversiteler, meslek elemanları, politikacılar, yetkililer vb.) hâkimdir. Fakat son yıllarda sorunlar çığ gibi artmakta ve devlet mekanizmalarının veya aygıtlarının üstesinden gelebileceği seviyeyi maliyet, olumsuz etki, yeterlilik ve memnuniyet seviyesini aşmıştır. Gerçektende gençler kendi gerçeklerinin farkında olmayabilirler, gerçeklerle uyuşmayan seçimlere yönelebilirler ya da kararsız kalabilirler. Katılımcıların tembelliğe ve kontROLSÜZLÜĞÜN neden olduğu sorunları genel olarak umursamazlık ve madde bağımlılığı olduğuna dair ifadeler dile getirmişlerdir. “Evet düşünüyorum. Sigara bağımlılığı bu yüzden vs. gibi alışkanlıklar oldu.” G(15).

“Tabii ki bundan dolayı umursamıyorduk hiç bir şeyi. Kafamıza göre takıldık. Birazda mahrumiyet ya da ne bileyim insanın içinde bir boşluk oluşuyor eline para geçince o boşluğa doldurmak için bir sürü boş şeye harcıyorduk” G(9).

Katılımcıların çoğunluğu geçmişte bakım kurumlarında rahatlık, konfor ve özgürlükten kaynaklı sorumsuzluğun, kontROLSÜZLÜĞÜN, israfın ve tembelliğin olduğunu doğrulamıştır. Böylece kurum bakımı sonrası en temel ihtiyaçları karşılayamamakta aile, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde sorunlar yaşayabilmektedirler.

h. İşe Yerleştikten Sonra Aşırı veya KontROLSÜZ Tüketim Durumları

3413 sayılı kanun ile korunma ihtiyacı olan çocuk kapsamında kamu kurumlarında istihdam edilen kişiler geçmiş kurum yaşamında etkisiyle aşırı veya kontrolsüz tüketim yapabilmektedirler. Geçmişte mülkiyet ve paranın kullanımı konusunda tecrübesiz olmaları ve geçmişte yaşanan mahrumiyetler aşırılığı ve kontrolsüzlüğü artırmaktadır. Katılımcıların 3413 sayılı kanun kapsamında istihdam edilmelerinin ardından aşırı tüketim yapma durumları önemli bir düzeyde olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların istihdam olunduktan sonra aşırı ve kontrolsüz tüketim konusunda sorunlar yaşadıklarını dile getirenlerin çoğunluğu ve bunu önemli sebebinin geçmişte yaşadıkları sorunlara kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Yaptım. Ama kendim için değil. Bir akrabam benden borç istediği için oldu. Bende verdim. Ondan dolayı çok zorlandım. Çokta savurgan biri değilim. Kardeşim çok gereksiz kredi işlerine girdi G(7).

Katılımcıların istihdamdan sonra aşırı ve kontrolsüz tüketimin önemli sebebi olarak geçmişte yaşadıkları mahrumiyetin, sevgi ve ilgi boşluğu olduğuna dair ifadeleri aşağıda dile getirmişlerdir. “Yaptım. Geçmişte o yaşadığımız mahrumiyetten dolayı harcamalar yaptım gereksiz” G(9).

Evet... Yaptım ama bunu içim de yurttan kalmış olan o boşluğu ve mahrumiyeti doldurmak için yaptım. İnsan bir anda böyle bir maaş alınca ne yapacağını bilemiyor G(1)

Yaptım bunu sebebini bilmiyordum. Ama mahrumiyetimi belki böyle doyurdum. Belki de arkadaş ortamı beni çok bozdu bir anda öyle çok para geçince ne yapacağını bilemedim. Biraz da yurttan alışmışım rahatlığa veya umursamazlık ta vardı G(13).

Katılımcıların çoğunluğu aşırı ve kontrolsüz tüketim yapmadığını belirtmiş olmasına rağmen azımsanmayacak bir kısmı yaptıklarını belirtmiştir. Bunun nedenlerinin ise geçmişte yaşadıkları ihtiyaçların isteğe ve kaliteye göre karşılanmaması, sevgi ve ilgi mahrumiyeti, sosyal destek veya kontrol eksikliği ve etiketlenmeden kaynaklandığı görülmüştür. İstihdam sonrası aşırı ve kontrolsüz tüketim konusunda sorun yaşamadığını ifade edenler aşağıda verilmiştir. “Yapmadım ben. Sadece ev aldım oda ihtiyaç” G(16).

Genel olarak kurumlarda kalmış kişilerin mülkiyet ve para tüketimi konularında sorun yaşadıkları bilinmektedir. Fakat bunda aile ve akrabalık bağlarının devam ediyor ve sosyal desteğin güçlü olmaması bu sorunların aşılmasında katkı sağlar. Küçük yaşlarda kurum bakımında kalmış olmanın ve sosyal desteğin zayıf olması yukarıda belirtilen sorunlar ve etkilerini artırmaktadır. “Hayır, ailemizin borçları vardı onlara yardımcı oldum” G(12).

Aşırı bir şey yapmadım. Yeni evlendim birkaç ay önce. Evimi kurdum. Bu konuda da israftan kaçındım. Ama arkadaşlarım arasında aşırı tüketim yapanlar vardı. Üç yıldır çalışıyorum. Aşırı tüketimim olmadı G(10).

Katılımcılardan bazıları istihdam sonrası aşırı ve kontrolsüz tüketim konusunda sorun yaşamadıkları hatta daha fazla itina gösterdiklerini dile getirenlerde vardır. “Hayır olmadı. Hatta daha düzenli harcamaya başladım” G(4). “Hayır olmadı. Daha fazla dikkat etmeye başladım” G(15).

Hayır olmadı. Aşırı bir tüketim veya israf yapmadım. Sadece ihtiyacım olan şeyler almaya çalıştım. Daha fazla dikkat etmeye başladım. Ve daha da tecrübeli oldum hayata karşı G(14).

Kurumsallığın doğası gereği sınırlama, kapatma ve rutin özellikler kurum sonrası sınırsızlık, sorumsuzluk ve düzensizlik olarak değişmektedir. Kurum bakımı sonrası temel yaşam becerilerinde dahi sorunlar yaşayabilmektedirler. Yemek yapma, elbise yıkama ve temizlik yapma gibi konularda oldukça sporun yaşadıkları gözlemlenmiştir.

i. Madde Bağımlılığı

Kalaycı (2017, s. 397), araştırma sonuçları korunma ihtiyacı olan çocuklarda madde kullanımının düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Yetiştirme yurdunda kalan çocuk ve ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımı adlı çalışmada; eğitim ve farkındalık çalışmalarının madde kullanımını azaltacağını, madde bağımlılığının yaş, cinsiyet farklılıklarının etkili olduğu savunulmuştur. Bakım kurumlarında ki gençlerin yaklaşık %55 kadarı kendi beğendiği ve sevdiği kişinin hayatına özenmekte ve onun yerinde olmak istediğini belirtmektedir. Böylece bu çocuk ve gençlere rol-model olarak sunulan figürler, ya ulaşılması çok güç bir hayat tarzına özendirmekte ya da değerden yoksun sadece lüks tüketim ve idealden yoksun bir hayat tarzı teşvik eder bir konumda olduğunu belirtmiştir (Kalaycı, 2007, s. 397). Bundan dolayı aşırı tüketim veya madde kullanımının alternatif bir tarz olarak başvurulduğu söylenebilir.

Katılımcıların madde bağımlılığının varlığı ve bağımlılığın başlama ve sonlandırmanın nedenlerine dair sorunun cevabına dair ifadeler aşağıda belirtmişlerdir. Katılımcıların madde kullanımı (sigara) düzeyinin beklenenden yüksek olduğu ayrıca uyuşturucu ve alkol gibi maddelerinde kullanıldığını fakat çekinmelerinden dolayı belirtmedikleri düşünülmektedir. Katılımcıların madde kullanımının “arkadaş ve yurt ortamı”, büyüklerine özenme”, merak” ve insanın kendini rahatlatıldığını düşünmelerinin” neden olduğunu belirtmişlerdir. “Eskiden beri sigara içerim. Çevremde görüyordum. İnsanlar içiyorlardı, rahatlıyordu” G(11).

Madde bağımlılığının merak, aile üyelerinin madde kullanması ve ortam ve kültür özelliklerinin etkili olduğu bilinmektedir. Fakat kurum bakımında kalan bireylerin Yukarıdaki etkenlerden ziyade kendilerini toplumdan farklı olarak görmelerinde, kurban/mağdur olduklarını düşünmeleri ve arkadaş faktörünün etkili olduğu söylenebilir. Kurban/mağdur durumları açıklanırken kader mahkûmları ve acıların çocuğu ifadeleri sıkça kullanılmıştır. “Sigara vardı yurtta başladım. Arkadaşların ortamın etkisi oldu diyebilirim. Herkes içiyordu nerdeyse” G(1).

Çevreden görüldüğünde veya arkadaş ortamının kullanılanların varlığı madde kullanımını teşvik edebilmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar da kurum bakımında kalanların risk altında oldukları birçok araştırmada değinilmiştir. “Hayır, madde bağımlılığım yok bir ara çok küçük bir sigara dönemi oldu onu da atlardım” G(4). “Maalesef Sigara bağımlılığım yurttan beri var” G(15). “Sigara var daha da yurtta başladım. Arkadaşlarım içtiği için bende başladım” G(9)

Yaman’ın (2013, s. 203) yapmış olduğu “*Gençlerin Toplumsal Davranış Yönelimleri: İstanbul’da ‘Apacı’ Alt Kültürü*” üzerine çalışmasında madde kullanan gençlerin çoğunlukla göç ile Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden gelen ailelerin çocukları olduklarını belirtilmiştir. Özellikle babanın ve diğer aile bireylerinin ağır ve yoğun

tempolu işlerde çalışması ve kültürel nedenlerle babanın çocukları ile sıcak ilişkiler kuramaması gibi nedenlerinin madde kullanımında etkili olduğunu savunmuştur. Yukarıda bahsedilen arkadaş ortamı ile beraber memleket ayrılığı ve özleminde madde bağımlılığına neden olabileceği aşağıdaki ifadelerde görülmektedir.

Sigara içtim yurttayken. Memlekette ayrılığı ve özlemi, dışlanama ve doğulu olduğumuz için bize ters bakarlardı G(3).

Sigara içtim bir dönem o da arkadaşlardan dolayı alıştım. Yoksa başka bir şey olmadı G(7).

Kurum bakımına dair çalışmalarda çocukların güçlü yönlerine odaklanarak travma ile baş edebilmeleri özellikle madde bağımlılığı gibi alanlar için koruyucu olabilmektedir. Bu güçlü yönle sportif faaliyetle, sanatsal faaliyetler ve maneviyat olabilir. Kurum bakımında yapılacak sivil ve birebir sosyal desteğin madde bağımlılığı ve kötü ortamlar için koruyucu özeliğinin olduğu aşağıdaki ifadede değinilmiştir. “STK ortamına gittiğim için böyle kötü ortamlara katılmadım. Bu yüzden madde bağımlılığımda olmadı” G(10).

Yukarıdaki ifadeler arkadaş ortamına vurgu yapmaktadırlar. Katılımcıları herhangi bir madde kullanmadıklarını belirtenlerde mevcuttur: “Hayır, hiç olmadı bu konuda kendimi şanslı hissediyorum” G(14).

j. Katılımcıların Şimdi ve Gelecekle İlgili Plan, Beklenti ve Umutları

Arslan’ın (2013) yetiştirme yurdunda kalan bireylerin eğitim sorunları ile ilgili çalışmasında, kurum sonrası hayatları ve toplumsal hayat ile ilgili en çok düşündüren konuların sırasıyla; iş bulma kaygısı ve bir aile kuramama korkusu olduğunu belirtmiştir. Kurum sonrası hayatında toplum kurallarına uymakta zorluk çekeceğini düşünen bireylerin oranının ise %38 olduğu belirlenmiştir. Yurt sonrası hayatlarında hedefledikleri başarıya ulaşacağına inanan bireylerin oranının %64 olduğu belirlenmiştir. Bireylerin iletişim durumları incelendiğinde, bireylerin genel olarak arkadaşları ile iletişim kurmakta zorlanmadıkları belirlenmiştir. Kurumda kalan bireylerin %50 kadarı geleceğe güvenle ve umutla baktığını belirtmiştir. Bireyler gelecek yaşamlarında başarılı olmanın yolunun en çok, kişinin istediği mesleğe sahip olmasıyla ve çok çalışmasıyla mümkün olacağına inandıklarını belirtmişlerdir (Arslan, 2013, s. 96-97). Katılımcıların geleceğe dair bakışları ve beklentilerine dair ifadeler aşağıda gösterilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu umutluyum şeklinde cevap verirken bir kısmı ‘bilmiyorum’, ‘umutsuzum’ ve “daha iyi olabilirdi” şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcılardan umutlu olduğunu belirtenler aşağıda belirtmişlerdir. “Hiç yoktan iyiyiz. Gelecek ne olur bilmiyorum. Her şeyin hayırlısı” G(11). “Her şeye hamdolsun. Hedefim okuyup daha iyi yerlere gelmek” G(17).

Bulunduğu durumdan ve şartlardan memnun olmanın güçlü manevi ve kültürel duyarlılıkla ilişkili olduğu yapılan görüşmeler, gözlemlerden ve aşağıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır. Fakat aşağıdaki ifadelerde kendini dindar olarak tanımlayanların eğitime karşı ilgisiz olduklarını da belirtmişlerdir. “İyiyim. Daha iyi olması için çalışmak lazım” G(13).

Harikayım. Hayatımdan gayet memnunum. Gelecek için de gayet memnunum. Eğitim için artık yeter. Belki üniversite için ama başka bir alana daha çalışabilirim G(7).

Hayattan ve gelecekte memnun olduklarını belirten bu kişilerin eğitime dair çalışmalarının veya beklentilerinin olmaması manidardır. Katılımcılardan evli olanlar, çocuk ve aileleri ile ilgilenmeyi; evli olmayanlar ise seyahat yapma ve üniversite okuyarak kariyeri ve gelirlerini yükseltmeyi düşünmektedirler: “İyiyim, mutluyum, üniversiteyi düşünüyorum İnşallah” G(16).

Memnunum Allah bozmasın. Şöyle çok planlar yapan biri değilim. Arada spora giderim en büyük hayalim otostop yaparak Türkiye’yi gezmek istiyorum G(4).

Halimden memnunum. Allaha hamd olsun bir sorunum yok. Eğitime artık yeter. Emekli olup çocuklarım ile ilgilenmek istiyorum G(10).

İşe yerleşmenin hayatta tutunmayı (ekonomik özgürlük ve refah) artırdığı şöyle ifade edilmiştir: “Daha güzel ve umutluyum. Özellikle işe yerleştikten sonra daha çok hayata tutundum” G(18). “Yani iyidir ilgide çok iyidir. Her şeyimiz imkânlar eski yurt öğrencilerine oranla daha iyiydi. Çok şükür” G(14).

Arslan’ın (2013, s. 96) çalışmasında kızların %62.2’si geleceğime güvenle ve umutla bakıyorum, %18.9’u geleceğime korkuyla bakıyorum, %2.7’si geleceğimin ne olacağını hiç düşünmedim, %8.1’i geleceğimin ne olacağı belirsiz, %8.1’i yanıt vermek istemiyorum seçeneğini işaretlemiştir. Erkeklerin %43.4’ü geleceğime güvenle ve umutla bakıyorum (Arslan, 2013, s. 82). Bireylerin eğitim seviyelerini çıkarmak istedikleri düzey araştırıldığında %45 oranında bireyin eğitim hayatlarında üniversiteyi tamamlamayı düşündükleri görülmüştür. Ayrıca bireylerin büyük çoğunluğu gönüllü öğretmenlerin ders başarısına katkı getirdiğini düşünmektedir. Katılımcılarda daha iyi olabilirdi ve umutsuzum şeklinde cevap verenlerin ifadelerinde yaşadıkları ekonomik sorunlar ve bulunduğu konum veya durumdan memnuniyetsizliğe dayanmaktadır. “Umudumu kestim. Ekonomi hayat ortada... Şükür bir yerden sonra para etmiyor” G(9). “Keşke daha iyi olsaydı. Ben daha çok çalışıp daha iyi yerlere gelebilirdim” G(12). Umutsuzluğunun veya beklentinin olmayışının sonucunun depresyona neden olduğu söyle ifade edilmiştir: “Umutsuzum, çok beklentim yok, depresif bir yapım var” G(5).

Hamd ediyorum. Ama daha iyi olabilirdi diye de düşünüyorum umutlu değilim çok hayattan gelecekte insanlardan. Psikolojik yıpranmam dışında ekonomik olarak hamdolsun. Ama saçlarıma aklar düştü kardeşim G(15).

Katılımcılar ve kurum çalışanlarından olan meslek elemanları ile yapılan görüşmelerde 7013 sayılı kanunu ile 3413 sayılı kanunu kapsamında işe yerleşenler sınavsız unvan değişikliğini eğitime ilgilerini artırdığını dile getirmişlerdir.

Bu kanundan önce kurumdan çıkanlar zaten işe gireceğiz şeklinde düşünürlerken, bu kanun ile beraber özellikle işe yerleşenler, meslek liseleri ve üniversite bölümlerine kayıt yaptırarak eğitim derecelerini yükseltmeye çalıştılar (Meslek elemanı).

Kurum bakımına maruz kalanların tipik özelliklerinden bazıları da geleceğe dair plan ve hedeflerinin olmayışı, gelecekte umutlu olamamaları, genel olarak heyecan duyulan şeylerden heyecan duymamaları, duygularını dışa aktaramamaları ve vurdumduymazlık özellikleridir. Kurum bakımında kalanların umutsuz, umursamaz olmalarının önemli bir nedeninin de kendisinin onaylayan, kendisiyle sıcak bir ilişkinin olmaması ve ödüllendirilmemeleridir.

5.7. Etiketlenme veya Dışlanma

Etiketlenme ve dışlanma kurum bakımına dair en belirgin sorun olduğu için bu yüzden çalışmamızın temel konusunu oluşturur. Kurum bakımına maruz kalma ve kurum bakımında kalmış/kalan kişilerin etiketlenmeleri iki önemli sorun olarak karşımızda durmaktadır. Alt başlıklar şeklinde etiketlenmenin olduğu yer ve etkileri açıklanmıştır.

a. Kendini Kurum Bakımında Kalmış Olarak Tanıtabilme ve Çevrenin Tepkisi

Kurum bakımında kalmış kişilerin dışarıya karşı kendini farklı hissetmeleri veya kendilerini bulundukları ortama girmelerinde dışlanacaklarını düşünmeleri nedeniyle kendilerini gizleyebilmektedir. Varol'un kurum bakımında kalanların iş hayatı ile ilgili çalışmasında kurum bakımında kalanların kendileri genellikle gizlediklerini belirtmiştir. Bunun sebebinin ise yaşadıkları damgalanma ve dışlanma olduğunu belirtmiştir (Varol, 2017, s. 155). Kalaycı'nın (2007, s. 401-403) kurum bakımında kalanların sosyal dışlama durumlarına dair araştırmaya göre %41,3 oranındaki çocuk grubunun da kurum dışındaki insanların kendilerine bakışını olumsuz olarak değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. % 39'u diğer insanların 'kendilerine acıyarak bakmalarını istemiyor ve bu bakış açısından rahatsız olduğunu ifade ediyorlar. Katılımcıların kendilerinin kurum bakımında kalmış olarak tanıtabilme ve çekinmelerine dair ifadeleri aşağıda belirtmişlerdir. Katılımcıların kendini kurumda kalmış biri olarak tanıtmak istememelerinin nedeninin kendilerine yönelik etiketleyici, dışlayıcı ve acıyarak bakmalarının olduğunu belirtmişlerdir. "Tabii ki biraz rahatsız oluyordum. Ama umurumda değildi çok" G(3).

Kaya (2016, s. 210-211) çalışmasında 'yurt genci olmanın arkadaş edinmeyi nasıl etkiliyor?' şeklindeki soruya %46,3 düzeyinde olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Ayrıca arkadaşlarının kendilerini kuruma gelerek ziyaret etmelerini isteyenlerin çoğunlukta olduğunu fakat kendi arkadaşlarının evlerine gitmeyi istemediklerini belirtmişlerdir. Toplumsal hayata katılım konusunda çekinme yaşamaları maruz kaldıkları kurumsallığın sonucu olmasına rağmen sonraki hayatlarında kendileri için olumsuz sonuçları katlanarak devam etmektedir. "Kendimi yurttan kalmış biri olarak tanıtmam gizlerim. Ama bilirse de çekinmem" G(10).

Katılımcılardan bazıları kendilerini kısmen de olsa rahatsız olduklarını belirtilmişlerdir. Katılımcıların kendilerinin kurum bakımında kalmış olarak 'gizledikleri ve çekindiklerini' belirtenler ve 'gizlemem ve çekinmem' şeklinde cevap vermişlerdir. "Kendimi yurttan kalmış biri olarak tanıtmam. Ama bilirse de çekinmem" (G10). "Kendimi tanıtmam belirtmem ama birisi sorarsa söylerim çokta çekinmem niye çekineyim ki" G(4).

Katılımcıların sık olarak kullandıkları kendilerine yönelik "beleşçi" etiket veya bakışının çekinmeyi ve gizlenmeyi artırdığı aşikârdır: "Çekinme var. Özellikle işe yerleştikten sonra bana beleşten işe yerleştiniz diye düşünürlerdi" G(13). "Mecbur kalmadıkça tanıtmam kendimi. Çünkü bana olan bakışların değiştiğini bilirim" G(8). Yurttan kaldığının bilinmesini istemezdim. Rahatsız olurdum bundan" G(12).

Kendilerini kurum bakımında kaldığını çekinmediğini ve tanıtırken rahatsız olmadığını belirten katılımcılar: “Sorun yoktu kendimi gayet rahat tanıttırdım” G(7). “Çekinmem, gizlemem. Ama kötü düşündüğünü düşünürüm” G(16).

“Yurtta kaldığımı çoğu okul arkadaşımın bilmesi beni üzmezdi bakışlar farklı olsa da ben pek umursamazdım aksine gurur duyardım.” G(17)

“Genellikle yurtta kalıyor olmam işe girmem anlamına geliyordu. Onun için fazla bir rahatsızlık duymazdım. Kısmen rahatsızlık vardı ama.” G(15)

Kurumlarda hiçbir ayırım gözetilmeden her nitelikteki bireyin beraber kalıyor olması (suça meyilli çocukların suç meyilli olmayanlar ile beraber kalması) kurumun hem toplum nezdinde hem de kurum içinde suçlu veya tehlikeli imajının oluşmasına neden olabilir. ‘Yetim’, ‘yurtlu çocuk’ veya ‘yurtta kalan çocuk’ gibi tanımlamalardan da ciddi oranda rahatsızlık duyduklarını kendilerine yönelik acımanın da kendilerini rahatsız ettiğini ifade etmişlerdir. Kurumların imajını düzeltilmesi veya aile ortamında bakımın sağlanması çocukların kendilerini gizlemelerini gerektirmeyecek bir adım olabilir. Kurumların temel ihtiyaçları karşılmasına rağmen çocukların duygusal ihtiyaçların yeterince karşılanmadığı için aşağılık kompleksine, toplumdaki kaçıya ve toplumdaki dışlanmaya neden olmaktadır. Meslek elamanlarının veya diğer görevli personelin(din görevlisi bakım elemanı vb.) mesai saatlerinin dışında empati kurarak ve sevgi ile yaklaşmaları gerekmektedir (Kalaycı, 2007, s. 413). Katılımcıların kendilerinin kurum bakımında kalmış olarak ‘gizledikleri ve çekindiklerini’ belirtenler katılımcıların çoğunluğunu oluşturuyor.

Kendimi çok fazla kapalı tutardım. Eğer yurtta kaldığım bilirse çok rahatsız olurum. Çünkü bilindiği anda geçmiş aklıma gelir, karşıdaki kişinin de medyanın etkisiyle yetiştirme yurdu pis, suçlu bir yer olarak bilindiği için insan rahat etmiyor. Bazıları da acıyarak baktıkları için ya da bedavadan girdiniz işe... Falan böyle bakarlardı (G6).

‘Geçmiş aklıma gelir, medyanın kötü etkisi veya bedavadan işe girmek’ ifadeleri bakım kurumlarından kalan kişilerin kendilerini gizleme nedenlerini özetler niteliktedir. Kurum bakımında kalmış ve kendini gizleyenlerin kurumdaki izole ve geçmiş sorunlar, kurumlara dair olumsuz algı ve 3413 sayılı kanun kapsamında işe yerleştirmenin neden olduğu ‘beleşçi veya ‘bedavacı’ şeklindeki etiketlenmeler olabilmektedir. “Kendimi her ortamda belirtmem yurtta kaldığımı. Ama özellikle sorarlarsa çekinmem utanmam söylerim” G(9). “Kendimi yurtta kalmış biri olarak tanıtmam gizlerim. Ama bilirse de çekinmem” G(10).

Katılımcılardan bir kısmı kurum bakımına dair çekindiğini fakat mecburen olsa kendilerini tanıttıklarını belirtmişlerdir: “Evet, çekinirim ama gerçeklerden kaçamayız” G(18).

Kendini gizleme davranışı yaş farkı büyük olan veya yoğun ilişkili olunan insanlara karşı nadir olarak karşılaşılmıştır. Kendilerine dair etiketlenmenin sözlü olarak olmasa bile yüz ifadeleri ile anlaşıldığını ve bundan dolayı geçmişin kapatıldığını belirtilmişlerdir: “Evet, çok var. Kendi arkadaş çevremde kendimi ifade etmede zorluk çekiyordum” G(14).

Kendimi yurtlu olarak tanıtmam. Çünkü yüzlerindeki o ifadeyi görmek ben geriyor. Kendini hemen farklı ve garip hissedersin. Seni zorlayan bir his... Zaten kimseye de söylemem. Geçmiş kapattım G(11).

Kendilerini gizlemediklerini fakat insanların yüz ifadelerinin kendilerini rahatsız ettiğini şöyle belirtmiştir:

Kendimi çok öne çıkarmazdım yurtla ilgili. Ama bana sorarlarsa niye gizleyeyim ki... İnsanların o yüz ifadeleri insanı üzüyor. Bunu deyince sanki ne oluyor. Birden garip bir yüz hali oluşuyor G(1).

Katılımcılar çoğunlukla karşı cins veya yoğun ilişkili olmayan akran düzeyindeki kişilere karşı kendilerini gizleme davranışı sergiledikleri vurgulanmıştır. Çoğunlukla sosyal ortamları akranlarına karşı kendilerini gizledikleri ve rahatsız olduklarını belirtmişlerdir.

b. Okulda veya Sınıfta Kendini Yurtlu Olarak Tanıtabilmenin Eğitime Etkisi

Arslan'ın çalışmasında kurumlarda kalanların yarısından fazlasının eğitim öğretim faaliyetlerine devam ettiğini belirtmiş olmasına rağmen akademik hayatlarında sınıf tekrarının olduğunu belirtmiştir. Kurum bakımında kalan bireylere yönelik çalışmaların ve imkânların yeterli olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde çalışmaya katılan bireylerin yarısından fazlası okulda sağlanan imkânları yeterli bulduğunu ve kendilerini okulda rahat hissettikleri sonucuna varmıştır. Fakat akademik başarı düzeyinin düşüklüğünün neden kaynaklandığını belirtmemiştir. Çalışmaya katılanların okullarda en önemli sosyal aktiviteleri spor faaliyetleri olduğunu ve gönüllü öğretmenlerin ders başarısına katkı sağladığı sonucuna varmıştır (Arslan, 2013, s. 96). Kurumlarda temel ihtiyaçların karşılanmasında gösterilen hassasiyetin duygusal ihtiyaçların karşılanmasında gösterilmemektedir. Kurum bakımında kalan çocukların duygusal ihtiyaçları ve okullarda yurtlu", yurt çocuğu", yetim" veya acınılma gibi etiketleyici durumlar çocuğun uyumunu ve eğitime ilgisini zorlaştırmaktadır. "Biri bir hata yapınca yurtlular şunu yaptı. Yurtlular şöyledir deyince kısmen oluyordu" G(16).

Yukarıda belirttim. Sürekli olarak kafamıza vur vura resmen bizim yurttaki kaldığımız anne ve baba durumumuzu istiyorlardı, orta yerde soruyorlardı. İster istemez bizde dışlama ve gariplik hisleri oluyordu G(10).

Arslan'ın (2013, s. 67) yetiştirme yurdunda kalan bireylerin eğitim sorunları ile ilgili çalışmasında "kendinizi okulda rahat hissediyor musunuz?" sorusuna katılımcıların yanıtları şu şekildedir: Kızların %48.6'sı evet, %27'si hayır, %24,3'ü bilmiyorum yanıtını vermiştir. Erkeklerin %52.6'sı evet, %39.5'i hayır, %7.9'u bilmiyorum yanıtını vermiştir. Bireylerin yarısına yakın kısmı kendini okulda rahat hissettiğini çoğunluğun ise kendilerini rahat hissetmediğini belirtmiştir. Diğerleri "bilmiyorum" şeklinde cevaplar vermiştir. Katılımcıların çoğunluğu okulda ve sınıfta kurum bakımında kalındığı bilirse çekinirim veya rahatsız olurum şeklinde cevap vermiştir.

Sınıfta zaten herkes bilirdi. Ama sürekli olarak bize kendini tanıttı deyince sanki sürekli olarak bize o acıyı hatırlatırlardı. Kendimizi iyice garip hale sokardık. Bide müdür ve bazı hocalar yurt çocukları şöyledir. Yurt çocukları zaten sorunludur şeklinde bize bakıyorlardı. Böyle olunca insan nasıl okul okusun G(1).

Kendilerini gizlediğini veya 'mecburen tanıttığını' belirten katılımcılar: "Mecburen tanıttırdım. Tanıttığımız için çekinirdim." G(8)

Hayır tanıtmazdım. Gizlerdim kendimi. İnsan artık dışarı çıktığında garip bir durum oluyor. Sanki senin yurttaki kaldığı bilirlerse seni yiyecekler gibi bir his oluyordu G(11).

Katılımcıların kendilerini "çevreden etiketlenme veya dışlanma" ve "alay edilme ve lakap takılma" sorunu yaşadığını belirtenlerin toplum ile ilişkilerine, gelişimlerine ve

eğitimlerine etkileri olmaktadır. Etiketlenme ve dışlanmanın bakım kurumlarında kalanların yaşadığı ve etkilendiği en önemli sorunlardan olduğu söylenebilir. Etiketlenme aynı zamanda birçok sorunun sebebi ve sonucu olabilmektedir. Yukarıda okula uyumsuz ve isteksiz, okulda etiketlenme ve dışlanma ile ilgili veriler okula dair sorunların kaynaklarını oluşturmaktadır. “Okulda herkes yurtta kaldığımı biliyordu. Bu durum beni rahatsız ediyordu” G(12). “Tanıttırdım ama rahatsız olurdum. Zaten herkes biliyordu. Bu bizi rahatsız ediyordu” G(9).

Orta seviyeli veya ilkökul seviyeli okullarda aileye dair bilgiler ön plana çıkarıldığından ve ailenin okul ile ilişkisinin yüksek olmasından dolayı ailelerinin ve kurumu ön plana çıkarmaları katılımcıların kendilerini rahat ve normal hissetmelerini engellemektedir. “İlkokul ve lisede zorluk çekiyordum ama üniversitede kimse benim yurtta kaldığımı bilmediğimi için çok rahattım” G(14).

G(14)’un ifadesi kimsenin kendisinin kurumda kalındığını bilinmemesinin kendilerini rahat hissettirdiğini belirtirken G(18), “Mecburen tanıttırdım. Çekinerek utanarak söyledim” demiştir.

Ortaokulda yurttan başka arkadaşlarımda vardı ama sınıftaki diğer kişiler beni onlardan görmüyorlardı bende yurttakiler gibi davranmıyordum. İleriki zamanda da yurtlu olmam kimse tarafından farklı görülmedi G(15).

Kurumsallığın etkisine dair ifadeler incelendiğinde okula veya eğitime dair aşağıdaki verilere ulaşılmıştır. Katılımcıların kendilerini “okul ve sınıfta dışlanma etiketlenme” olarak belirtenlerin üzerinde önemle durulması gerektirdiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların kendilerini okula uyumsuzluk, isteksizlik, ilgisiz, okul ve sınıfta dışlanma ve etiketlenme yaşadığını belirtenlerin önemli bir düzeyde oldukları görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun ‘bakım kurumunda kalındığım bilinirse rahatsız olurum’ şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların en önemli sosyalleşme ortamı olan özellikle okul ve sınıfı belirtmiş olmaları akademik başarılarının düşük olması ile ilişkilidir. “Herkes bizim yurtlu olduğumuzu bilirdi. Fakat ben bunu hiç sorun etmezdim” G(3). “Tanıttırdım kimsenin ne düşündüğüne de takılmazdım. Zaten herkes bilirdi. Sorarlardı hocalar G(4). “Okulda herkes yurtta kaldığımı biliyordu bazı hocalarda biliyordu. Bu durum beni rahatsız etmiyordu” G(17).

Okulda veya sınıfta yaşanan etiketlenmenin yoğun olduğunu bunun: ‘öğretmenlerin sürekli anne babaya dair tanışma fasılları’, ‘sınıf veya okulda yurtlu öğrencilere yönelik duyurular’ ve ‘yurtlular bir şeyler yapmış’ şeklindeki ifadelere dayanmaktadır. Bazı katılımcılar okulda kuruma dair kendilerine gizlemediklerini çoğunlukla sınıftaki tüm öğrencilerin bildiğini bundan dolayı alıştıklarını belirtmişlerdir. “Sınıfta herkes biliyordu. Bizde artık kabullenmiştik. Sadece umursamazlık vardı” G(13). “Aynen... Tanıttırdım. Zaten herkes bilirdi. Bizim yurtlu olduğumuzu” G(7).

Okulların bakım kurumunda kalanların açısından en önemli sosyalleşme ortamı olduğu söylenebilir. Bu sosyalleşme etiketlenme ve dışlanma gibi nedenler ile başarılmaz ise bu kişilerin sosyalleşmeleri hayatları boyunca devam edecekleri önemli bir sorun olarak karşısına çıkmaktadır. Sınıf veya okul ortamında genel olarak kurum bakımında kalanlar bilinir. Çünkü öğretmenlerin rutin olarak yaptıkları ebeveynlerin tanıtımalarını

istemeleri, okul duyurularında kurum bakımında kalanların isimlerini belirtilmektedir. Ayrıca genel algının benzeri müdür ve öğretmenler arasında da ‘yurt çocukları sorunludur, tehlikelidir’ algısı mevcuttur. Bu durumlar daha sonraki yaşamlarında bu kişilerin kendilerini gizlemelerini ve geçmişlerinden kaçınmalarına neden olmaktadır. Bu hususta katılımcılardan yapılan görüşmelerde arkadaş veya çevrelerinde kendilerinin kurumda kalıyor olmalarını bilinmesinin çekinmelerine neden olduğu, bunda genel olarak kuruma dair olumsuz algının da etkili olduğunu belirtmişlerdir. Kendilerine yönelik tanım ve bakışları ise genel olarak piç, annesi ve babası belli olmaya, suçlu, tehlikeli şekilde uç örnekler ile beraber genel olarak yurtlu ve yurt çocuğu şeklinde tanım ve bakışların olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kuruma dair tecrübeli ve deneyimli olan kişilerden yardım almanın uyumu artırdığı sorunlarla ile bahsedebilmeyi kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır.

c. 3413 Sayılı Kanun Kapsamında İşe Yerleştirilmeleri Nedeniyle İş Yerinde Etiketlenme, Dışlanma veya Mobbinge Maruz Kalmaya Dair Düşünceler

Yüceer, yaptığı çalışmada kurum bakımı deneyimi olan kadınların sosyal çevrelerinde kurum bakımı geçmişinden kaynaklı işyeri arkadaşları tarafından olumsuz değerlendirildiklerini ve ötekileştirildiklerini bu kadınların kurum geçmişini gizlediklerini belirtmiştir (Varol, 2017, s. 115). Yüceer’in özellikle kadınların kendilerini gizlediklerini belirtmeleri çalışmamda kadınları sayısının az oluşu nedeniyle benzer bir sonuca ulaşılması güçtür. Kurum bakımında kaldıklarını gizlemeleri sadece çalışılan kurum ile ilgili değil kurum dışı diğer alanlarda da yaygındır.

Kalaycı’ya (2007, s. 408-409) göre fakirlik; bazı gruplar için bu grupların ekonomik kaynaklardan dolayısıyla toplumsal hayatı neredeyse her kademesinden dışlanmasıdır. Sosyal dışlanma, kişinin aile veya komşu gibi zor anlarda sığınabileceği kaynaklardan mahrum olmasıdır. Türkiye’de korunma ihtiyacı olan çocukların ortaya çıkmasının önemli sebebidir. Bu çocukların %60’ı yani 20.000 çocuktan 12.000 kadarı ekonomik nedenlerden dolayı kurumlarda kalmaktadır. Toplum, genelde sosyal içermeyi eğitim ve aile kurumları yoluyla bireyleri topluma adapte eder. Fakirlik ve anne ve babanın çocuğa sağlıklı bir gelişim sağlayamaması neticesinde çocukların korunma altına alınmasında önemli faktördür. Bingöl benzeri şehirler bulunduğu bölge itibarıyla iş bulma veya düzenli gelire sahip olma konusunda yeterli imkânlarla sahip değildir. Bundan dolayı kurum bakımı iş imkânları sağlayan yapı olarak görülerek istismar edilebilmektedir. Bu nedenle kurum bakımına alınma sürecinde yapılan araştırmaların kapsamlı olması hem kurum bakımına alınan çocukların hem de gerçek ihtiyaç sahibi çocukların kurum bakımına alınması sağlanabilir. “Herkesle aramız iyidir. İşe yerleştikten sonra böyle bir sorunum olmadı hamdolsun” G(11). “ Hiç olmaz. Beni herkes bilir. Öyle bir şey yok” G(3). “Hayır, gayet iyidir o açıdan sorun olmadı. Bazen beleşten işe yerleştiniz diyenler oluyor” G(1). “Kesinlikle olmadı. İşimi yapar eve giderdim” G(7).

Katılımcıların geçmişte kurum bakımında kaldıkları için; çalıştıkları kurumda etiketlenmeye, ötekileştirmeye ve mobbinge maruz kaldığını belirtenlerin varlığı bu kişilerin kendilerini gizlemelerine neden olmaktadır. Ayrıca istifa ederek ve çevresine zarar vererek tepki gösterebilmektedir. Aşağıda istihdam sonrası etiketlenmeye ve

mobbinge maruz kalamaya dair ifadeler verilmiştir: “Biraz oluyor. Çok etkili değil ama sanki kendimi garip hissediyorum. Aramız herkes ile iyi ama şu yurda dair konuşmasalar daha iyi olur” G(14).

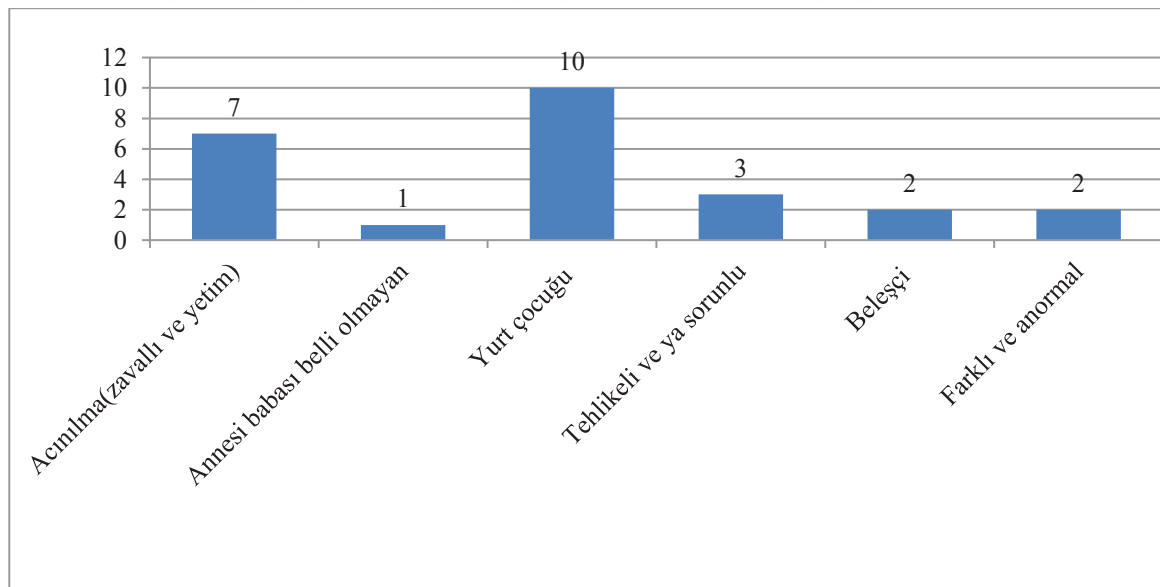
Bazen oluyor yurtlular onlar beleşten işe yerleştiler duyuyorum. Bazen kendimi öyle bir şey yapayım diyorum ki bu yurt çocuklarını sesi duyusun diye bence onlar çok zorluk çekiyorlar G(13).

Kurum bakımı geçmişi olan kişilerin işe yerleştikten sonra ve sosyal ortamda kendilerini gizleyerek etiketlenme, ötekileştirme ve dışlanmaya karşı kendilerini koruma refleksi geliştirmişlerdir. Çalışmamızda katılımcılar herhangi bir kamu kurumunda işe yerleştikten sonra kendilerini sıcak ilişkilere sahip kişilere karşı gizlemediklerini hatta bazen geçmişte kurumda kalmalarını kullanarak bazı ayrıcalıklar elde edebildiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar çalıştıkları kamu kurumlarında kendileri ile resmi ilişkiler dışında herhangi bir ilişkiye sahip olmadıkları kişilere karşı kurum bakımına dair konuşmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu çalıştıkları kurumda etiketlenmeye, ötekileştirmeye ve mobbinge maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir.

d. Çevreden Rahatsızlık Oluşturan Tanımlama, Etiketlenme ya da Bakışa Dair Düşünce İlişkin Bulgular

İnak'ın (2018) kurum bakımlarında kalanlara yönelik olarak yaptığı çalışmada, katılımcıların %57,7'si toplum tarafından, %25'i de iş ortamlarında etiketlenmeye (yurt çocuğu, sepet çocuğu, piç, kimsesiz, cami avlusu çocuğu) maruz kaldıklarını belirtmiştir. (İnak, 2018, s. 123).

Şekil 9: Bakış, Tanım ve Etiketlenmeye Dair

Çalışmamızda benzer sonuçlar ile beraber ‘etiketlenme, acınmanın, anormalliğin ve tehlikeli’ ifadeleri toplumsal uyumsuzluğu ve kaçınmayı artırdığı sonucuna varılmıştır. Etiketlenmenin ve sosyal dışlanmanın kurum bakımında kalanlar açısından neden olduğu olumsuzluk diğer sorunlar ile kıyaslandığında etkisinin fazla olduğu söylenebilir. Çünkü sosyalleşme başarılırsa, aile ve sosyal destek ağları gibi birçok alandan mahrumiyet yaşansa dahi sorunların üstesinden gelinmesinde yeterli olabilir. Katılımcılar arasında

kendilerine rahatsızlık şeklinde tanımlama ve dışlanma oluşturan davranışlar genel olarak acınılma (yetim ve zavallı), beleşçi, farklı ve anormal, yurt çocuğu, tehlikeli annesi ve babası belli olmayan (cami avlusu çocuğu) şeklinde belirtilmiştir.

Kesinlikle bir dışlanma söz konusuydu. Arkadaş ve çevre tarafından acınılacak bir gözle bakılması bizi yıpratılabileceği kadar yıprattı. Kendini yalnız hissetme, çevreden dışlanma, kurum çocuğu olarak etiketlenmede çoktu G(18).

Geziler, giyecek ve etkinlikler toplu olarak yapıldığı için etiketlenmenin etkisi artmaktadır. Aynı durum kurumlara yapılan kalabalık ziyaretlerde de oluşmaktadır. Bu yüzden kurum bakımında kalan kişilere yönelik çalışmaların birebir, samimi ve gönüllü olması gerekmektedir. Ayrıca aşağıdaki açıklamada kurum bakımında kalmış olmanın çevrelerinde kendilerine yönelik ayrıcalıklar sağlayabildiği anlatılmaktadır:

Evet, oluyordu bazen topluca yurt bizi kıyafet ya da kırtasiye malzemeleri almaya giderken esnaflar bunlar yurt öğrenci gözüyle bakması beni bir hayli karamsar ediyordu. Küçükken bir polisın kızına âşık olmuştum. Ben annem ve babam olmadığı için baya agresif biriydim ve bu kızın kalbini kırdım 1 hafta uzaklaştırma aldım. Kızın babası benim yurttaki kaldığımı anladığı için beni çok sevdi ve ben suçlu olamama rağmen benden özür diledi bu bana çok koydu. Adamın yaklaşımı sırf annem babam olmadığı içindi G(14).

Katılımcıların kendilerine yönelik etiketlenme rahatsızlık oluşturan tanımlamalara dair ifadeler yer verilmiştir. Katılımcıların “acınılma(yetim ve zavallı)”, “tehlikeli ve sorunlu”, “farklı ve anormal” , “beleşçi” ve “annesi ve babası belli olmayan” şeklindeki etiketlenmeye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Rahatsız olmamak elde değil... İnsanlar bedavadan yiyip içtiğimizi ve beleşten işe yerleştirdiğimizi ima ediyordu ve kınıyordu. Bu toplumdan uzaklaşmaya ve içe kapanıklığa neden oluyordu. Bundan dolayı eğitimimi kötü etkiliyordu (G8).

Bedavacı veya beleşçi (*ekmek elden su gölden*) şeklindeki ifadeler hem kurum personeli tarafından hem de çevre tarafından sık olarak kullanıldığı yapılan görüşmeler ve gözlemlerden anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu “yurt çocuğu” şeklindeki etiketlenmenin eğitimlerinin üzerindeki tahribata dikkat çekmiştir. “Uyumsuzluk, içine kapanıklık, farklı hissetme, enerji düşüklüğü, bağlanamama bunlar sebep olduğu şeyler” G(15).

En çok yurtlu diyorlardı. Onun dışında yetimdir zavallıdır. Bunlar vardı. Bunlar bizi rahatsız ediyordu. ”Okulda; lisede, ilköğretim ve ortaokulunda bu durumlar yurtludur, yetimdir, zavallıdır şeklindeki etiketler beni çok etkiliyordu G(9).

Sürekli yurt çocukları demelerinden, bize olan ön yargılarından, herkesi aynı kefeye koymalarından çok rahatsız oluyordum. Yurt çocuğu olduğumuz için bize karşı olarak sürekli bir acıma zavallı muamelesi yapılması hiç hoşuma gitmiyordu. Bundan dolayı rahatsız oluyor ve üzülüyordum G(12).

Katılımcılardan G(16), kendisi kuruma gitmeden önce bu alanda tecrübeli bir tanıdığının olmasını kendisinde tecrübenin oluşmasına katkısı olduğunu belirtmiştir.

Algılar beni rahatsız ediyordu. Bir daha olsa yine giderdim. Aileden önce kalanlar vardı o yüzden tecrübe vardı. Acıma insanı rahatsız ediyor. Arkadaşların yaptığım şeyle yüzünden yurtlular şöyledir diyorlardı G(16).

Bize genel olarak dediğim gibi yurt çocukları diyorlardı. Alay ediyorlardı bazıları. Onun dışından aşağılanma, yetim, zavallı, mahrum çocuklar şeklinde bize söyleşiyorlardı böyle bakıyorlardı bize G(10).

Etnik farklılıktan kaynaklı ayrımcılığın ve etiketlenmenin oluşturabileceği risk durumunu belirten G(11):

Bize karşı dışlama tabii ki vardı. Hem Kürt olduğum için hem de yurtlu olduğum için. Sırf bu yüzden beni ikinci kattan attılar. Gittim Müdüre söyledim suçlu ben oldum. Polise gittim. Hiçbir sonuç almadım. Sanki ben suçluymuşum gibi yaptılar. O günden sonra bir daha polislere yetkililere derdimi açmadım. Onlara hiç güvenmem. Yurt içinde de büyüklerimiz bize daha kötü davranırlardı. Acıma vardı. Biz kendi halimizden utanırdık. Zavallılar, yetimler yurt çocukları, tehlikeli çocuklar gözüyle bakarlardı. Ama artık bir yerden sonra alıştığımız için içimizde her şeyi öldürüyorduk. Kim ne diyorsa desin biz o hale girerdik G(11).

Goffman (1963) etiketlenen kişi gerçekte tam anlamıyla bir insan olarak algılanmaz ki bu da o kişinin yaşamında beklenen pek çok imkânı sınırlar. Diğerleri ile kurulan gündelik sosyal ilişkilerde olumlu geribildirimlerin eksikliği, kişinin toplumdan soyutlanmasına, güvensiz, kuşkucu, depresif ve kaygılı olmasına neden olur. Bir başka deyişle normaller ve etiketlenenler arasındaki sosyal ilişki ağı, etiketleme sürecinde kesintiye uğrar, bu da etiketlenenlerin toplumsal yaşamdan soyutlanmasına yol açar (Goffman, 1963; akt. İnək, 2018, s. 117).

Acınılma vardı. Genel olarak herkes yapardı ama kötü niyetle yapmıyorlardı fakat beni üzüyorlardı acıyarak. Zavallılık, yetimlik, ‘yurtlu’ da vardı bunlarda insanı üzüyor. Pek bir his vardı diyemem. Ama bana karşı acınılma olduğunda rahatsızlık hissederdim G(4).

G(1) etiketlenmenin veya dışlanmanın etkilerini dair genellenebilir ifadeleri şöyle belirtmiştir:

Beni en çok rahatsız eden şeyler bize yurtlular, yurt çocuğu diyorlardı. Özellikle okulda bazen büyüklerimizin yanında bize acıma gözüyle bakıyorlardı. Bunu hemen hissederdik. Bunu dil ile söylemeseler bile biz bunu yüz ifadelerinden sahte acımalarını anlardık. Yukarda da belirttiğim gibi rahatsızlık oluyor insanda. Bazen herkesten nefret ediyorsun. İçine kapanan çok arkadaşım vardı. Ama çok etkilendim diyemem. Bu etiketlenme dediğin şey oluyordu ve bende nasibimi almak zorunda kalıyordum G(1).

Sürekli yurt çocukları demelerinden, bize olan ön yargılarından dolayı hiç rahatsız olmadım. Aksine yuvada yurttaki kaldığım için gurur duyuyordum çünkü orası benim evimdi ev hayatı aile sevgisinin orda gördüm. Yurt çocuğu olduğumuz için bize karşı olarak sürekli bir acıma zavallı muamelesi yapılması hiç hoşuma gitmiyordu. Bundan dolayı rahatsız oluyor ve üzüliyordum G(17).

G(10) yaşadığı ve kendisinde dışlanmaya ve rahatsızlığa sebep olan etiketlenmelere ve bakışa dair ifadesi:

“Bize genel olarak dediğim gibi yurt çocukları diyorlardı. Alay ediyorlardı bazıları. Onun dışından aşağılanma, yetim, zavallı, mahrum çocuklar şeklinde bize söylüyorlardı böyle bakıyorlardı bize. Sırf bu etiketleme, dışlama bizi 2. Planda görmeleri yüzünden ADP(Aileye Dönüş Projesi)³¹ çıktığında hemen aileye dönüş yaptım. Bu yüzden yurt ortamından nefret ediyordum. Üzerimizde bunların verdiği bir baskı vardı... Bide özlem.” G(10)

‘Arkadaşlarımızın yaptığı şeyler yüzünden yurtlular şöyledir’ ifadesi kurum bakımında kalanlardan birsinin yapmış olduğu bir hatanın diğer kişileri de suçlu, sorunlu ve tehlikeli şeklinde etiketlenmelerine neden olmaktadır.

Algılar beni rahatsız ediyordu. Bir daha olsa yine giderim. Ailemizden önceden kalanlar vardı yurttaki. O yüzden tecrübem vardı. Çok çabuk uyum sağladım diyebilirim. Acıma insanı rahatsız ediyor. Arkadaşlarımızın yaptığı şeyler yüzünden yurtlular şöyledir diyorlardı. Bu beni çok rahatsız ediyordu G(16).

³¹ Koruyucu ailenin ilk versiyonu olarak görülebilir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. <https://www.memurlar.net/haber/37312/shcek-ten-aileye-donus-projesi.html>.

Evet, farklı biri gibi hissettirdikleri çok oldu. Diğer insanları kıskanmadım değil açıkçası. İnsanı üzüyor. Yaşadığın onca şeyden sonra etiketler, algılar kötü oluyor. Bir de bunlar insanı üzüyor G(13).

Katılımcılardan sadece bir kişi etiketlenme veya dışlanma gibi bir sorun yaşamadığını belirtmiştir: “Yok, etiketlenme, bende olmadı hiç böyle bir sorun” G(7). Bu durum, üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Katılımcıların yüksek düzeyde etiketlenme ve dışlanma sorunu yaşadıklarını belirtmeleri gelişimleri, akademik durumları ve sosyalleşmeleri üzerinde önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır.

e. Etiketlenmenin Neden Olduğu Gizlenme ve Dışarıya Karşı Rahatsızlık

Katılımcıların genel olarak çevre tarafından etiketleyici tanımların ve bakışların dışarıya karşı rahatsızlığa, öfkeye, kaçınmaya ve birliğe (onlar-bizler ve ezilenlerin birliği) neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu yüzden etiketlenmenin çocuklar üzerindeki tahribatta oldukça etkili olduğu söylenebilir. İyi niyetle dahi olsa kurumlara dair etiketleme (ziyaret, acıma, yardım etme) bu çocuklar üzerinde olumsuz sonuçları olabilmektedir. “Nefret oluyordu diyebilirim. Rahatsızlıkta oluyordu. Dışarıya karşı yurtlular olarak birliğimiz zaten vardı. Birine bir şey olsa herkes yardım ederdi” G(3).

Çevreden oluşan tanım ve bakışlar eğer etiketleyici ve dışlayıcı özelliğe sahip ise geçmişteki kurumsallığın ve travmaların etkisiyle; rahatsızlığa, öfkeye, kaçınmaya ve dışarıya karşı dışlanılanların birliği olarak adlandırılabilir sonuçları vardır. Aşağıda kendilerine karşı olan tanım ve bakışların rahatsızlığa, öfkeye ve dışarıya karşı birliğine dair ifadeler belirtilmiştir. Katılımcılardan yukarıda belirtilen acınılma, zavallılık, yetimlik, yurtlu, tehlikeli annesi ve babası belli olmayan (cami avlusu çocuğu) tanımlamalara karşı çoğunluğu kendisini rahatsız ettiği, öfkeye ve kaçınmaya neden olduğu ve kendi aralarında dışarıya karşı birlik olmalarını sağladığını belirtmişlerdir. “Evet, bunlar oluyordu. Bazen de kavgada olsa kendi aramızda birlik oluyorduk” G(9).

Okulda haklı veya haksız olarak müdürün karşısına çıktığımda siz yurt çocukları hep böylesiniz demesi ona karşı nefret duymama sebep olmuştu. Ama ona karşı bir birliğimiz yoktu G(12).

Kurum dışında ‘karşılaşılan yurtlular şöyledir’ şeklindeki ifadeler topluma karşı nefreti veya öfkeyi doğurabilir. Zaten toplumun kendilerine karşı duyarsız olduklarını düşündükleri için öfke ve nefretleri vardır. Etiketlenmenin pasifliğe, içe kapanıklığa ve nefrete sebep olduğu etkisi şöyle özetlenmiştir:

Her yetiştirme yurdu çocuğu dışarıdan farklı gözle bakıldığını fazlasıyla hissetmiştir. Bu kimisinde pasiflik oluşturur. İçe kapanıklığı arttırdı diyebilirim. İyi veya kötü insanlarla karşılaşmamıza bağlı olarak nefret oluşturduğu da var G(15).

Yukarılardaki nefret dair benzerlik aşağıda da vardır. Ayrıca kendi aralarındaki biz ve ötekiler ayrımının olmasının, kendi aralarında birliğe neden olduğu belirtilmiştir. Bu yaşanan mahrumiyet ve etiketlenmenin sonucu olabilir.

Tabii ki bizi ikinci planda görüyorlardı insanda ister istemez nefrete neden olur rahatsız olur insan. Ama biz yurt çocukları olarak kendi aramızda birliğimiz vardı. Kimseye bir şey olsa hemen müdahale ediyorduk G(10).

Okula ve öğretmenlere dair etiketlenme, ayrımcılık ve anormalliğin neden olduğu rahatsızlık okul akranları ile aralarında tepkiye neden olmaktadır. Nerdeyse

sosyalleşebildikleri tek yer olan okullar öğretmenlerin ve görevlilerin duyarsızlığı nedeniyle bu çocuklar eğitimden kopabilmekte ve okullara ya da eğitime karşı öfke duyabilmektedirler. Özellikle ortaokul ve lise dönemlerinde ergenliğin de etkisiyle akranlara ve karşı cinse karşı yoğun duygusal hislerin etiketlenmeden ve dışlanmadan dolayı öfkeye ve nefrete dönüşebilmektedir.

Okulda haklı veya haksız olarak Müdür'ün karşısına çıktığımda siz yurt çocukları hep böylesiniz demesi ona karşı nefret duymama sebep olmuştu G(17).

G(8) aşağıda belirtmiş olduğu 'çok çocuğun ayağını kaydırır' şeklindeki ifade bu sorunların neden olduğu etkilere ışık tutmaktadır. "Kesinlikle çok yanlıştı çoğu çocuğun ayağı kaydıran sebeplerin başında geliyor bu sebepler" G(8). Nefret oluyordu diyebilirim. Rahatsızlıkta oluyordu. Dışarıya karşı yurtlular birliğimiz zaten vardı" G(3).

Kendisinde bir rahatsızlık oluşturmadığını fakat buna rağmen biz ve öteki paradoksunun oluştuğunu belirten G(4):

Yok olmadı. Ben kimseye karşı rahatsızlık, kin veya nefret hissetmedim. Ama bizim genel olarak bundan olmasa bile yurtlular arasında kendi birliğimiz vardı dışarıya karşı özellikle okulda G(4).

Oldu. Rahatsızlık vardı öfkede çok değil. Ama kendi aramız da işbirliğine, dayanışmamıza çok önem verirdik. Biz bir aile gibiydik. Hatta bazen kurumumuzda çalışan personele karşı bile kendi aramızda işbirliği yapardık G(1).

Katılımcılardan bazıları etiketlenmenin kendilerini 'kısmen rahatsız hissettiğini' ve bazıları da kendilerini 'rahatsız etmediğini' belirtmişlerdir. Kurumdaki arkadaş dayanışmasının güçlü olmasının bazen olumsuz sonuçları olabilmektedir. Böylece kendilerini daha aktif, saldırgan, dışarıya karşı tepkili ve güçlü hissedebilmektedirler.

Kısmen... Ben kimseyi takmazdım. Hatta şöyle kimseyle hiç arkadaşlığımız olmadı. İnsan bir yerden sonra hiçbir şeyi göremiyor. İçine sınıyor. Her şeyden kaçmaya başlıyor G(11).

Böyle bir sorun yaşamadığını belirten G(7), şöyle ifade etmiştir: "Yok, olmadı dışlanma falan... Okulda kendi aramızda birliğimiz vardı dövüş olduğunda özellikle hepimiz toplanır giderdik. Normal bir şekilde".

Bu etiketlenme veya dışlanma kişide rahatsızlık oluştursa da zamanla bu duruma alışıldığını ve bu durumun içine sindirdiğini belirtmiştir. Kuruma dair etiketlenmeye maruz kalındıkça kabullenme artabildiği gibi geçmişe veya kuruma dair gizlenme, reddetme ve öfkede artabilmektedir.

f. Katılımcıların Kalabalık Kurum Ziyaretlerinden Rahatsızlık Hissetme Durumu

Kurum bakımının etiketleyici yapısı kalanları rahatsız etmekte bu yüzden kalanların toplumsallaşmaları olumsuz etkilemektedir. Bakım kurumlarını ziyarete gelenler çocuklar için etiketleyici olabilmekte bazen bu çocukları reklam ve propaganda aracı olarak kullanılmaktadırlar. Böylece bu kişilerin kaçınmalarını artırmaktadırlar. Katılımcıların çoğunluğu kalabalık kurum ziyaretlerinden rahatsız olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar; 'sevinirdim', 'umursamazdım' ve 'kısmen etkilenirdim' şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların çoğunlukla rahatsız oluşu yaşları, gelenlerin etiketleyici ve reklamcı tutumlarının, kendilerini anormal ve acınılan biri şeklinde göstermek istememelerine

dayandığı anlaşılmaktadır. Aşağıda rahatsız olanların ifadelerine yer verilmiştir. “Küçük olduğumuz için seviniyorduk büyüdükten sonra veya şimdi olsa kötü olurdu galiba” G(5).

Küçük yaşlardaki çocuklar sevgi ve ilgi eksiliği nedeniyle bu ziyaretleri istemelerine rağmen, ergenlik döneminde olan sosyalleşme ve beğenilme isteği bu ziyaretler ile çığnenir. “O zaman çok seviniyorduk. Ama bizi iyi reklam yaparlardı. Acıyarak bakarlardı” G(4).

‘O zaman çok seviniyorduk’ şeklinde ifade eden G(4) kurumda kaldığında ergenlik öncesi dönem olduğunu belirtmiştir. Ergenlik sonrası artan sosyalleşme ihtiyacı kurum ziyaretlerinin etiketleyici yapılarından dolayı rahatsızlığı artırmaktadır. Bu etkinlikler belki de iyi niyetler ile de yapılıyor olabilir ama özellikle 12 yaşında büyük çocuklar, bu ziyaretlerden rahatsız olmaktadır. “Çok fazla rahatsız olurdum: öyle bir şey olursa hemen yurttan çıkar ya da bir yerlerde kendimi kapatırdım” G(15).

Katılımcıların çoğunluğu rahatsız olduğunu belirtmiş olmaları, kurumların etiketleyici ve dışlayıcı yönlerini yansıtmaktadır. Kendilerinin rahatsız oluşunun nedeni olarak gelenlerin reklam ve ajite amacı taşınmasına dayandığını düşünmektedir. Yapılan kalabalık ziyaretlerde kurumda kalanlar zayıf, anormal, düşkün ve muhtaç şekilde etiketlenmektedir. Böylece ziyaretçilerin devlete itaatleri artmakta ve kendi durumlarının kurumdakilere göre daha iyi olduğunu düşünerek tatmin olmalarına neden olmaktadır. “Evet, rahatsız olurdum biraz ama böyle hediye falan getirirlerse sevinirdim” G(1).

Kalabalıklardan kaçınma kendi bireyselliklerine saygı duyulmamasına ve kendilerini etiketlemelerine tepkidir. “Ben kalabalıkları hiç sevmedim. Kalabalıklardan hep kaçardım” G(11). “Evet, nefret ederdim bilsem birileri gelecek hemen bir yerlere kaçardım” G(9).

Ödev ve anket veya gözlem bu çocukların kendilerini denek veya anormal olarak hissetmelerine neden olabilmektedir. Özellikle ödev veya çalışmalar için kurumlara gelen öğrencilerin de rahatsızlık oluşturduğunu belirten G(12): “Evet, özellikle sürekli ödev için yurda gelen üniversiteli öğrenciler çok canımı sıkıyordu” G(12).

Bizim çalışmamızda karşılaştığımız geçmişe ve kuruma dair kendilerini ifade etmekten çekinen önemli bir kesim olduğu görülmüştür. Hatta iki kişi görüşmeyi kabul etmemiştir. Dışlanmanın veya etiketlenmenin bir çeşidi acımaya ve reklama özellikle vurgu yapan G(7) ve G(16): “Acıyarak baktıkları için rahatsız olurdum o yüzden hemen yurttan uzaklaştırdım” G(7). “Tabi ki de olurdum. Reklam vardı. Derdimizi söylediklerimizle kalırdık. Çözüm olmazdı. Fotoğraflarda olmak istemiyorduk G(16).

Katılımcıların çoğunluğu kalabalık kurum ziyaretlerinde rahatsız olduğunu belirtmiş olmalarına rağmen katılımcıların bir kısmı bu ziyaretlerden rahatsız olmadığını hatta kendisini memnun ettiğini belirtmişlerdir. Bakım kurumlarında kalan kişilerin kalabalık ziyaretlerden rahatsız olmamaları veya memnun olmaları bakım kurumunda oldukları dönemlerde yaşlarının küçük olması veya ergenlik öncesi döneme denk olduğundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü ziyaretler ile bakım kurumunda kalan yaşları küçük çocukların, mahrum oldukları ilgi ve sevgi ihtiyaçları giderilir ve böylece içinde

oldukları yalnızlık durumu giderilir. Aşağıda kalabalık kurum ziyaretlerinde rahatsız olmadığını ve nedenleri dile getirenler verilmiştir. “Hayır, ben isterdim. Sevinirdim. Sosyal biri olduğum için çok hoşuma giderdi” G(3). “Pek değildi. Ama ara sıra rahatsız olurdum. İnsanların bana o gözle bakmasına çok üzülürdüm” G(14).

Reklamın olmaması şartı ile kurumlara yapılan ziyaretlerin sevgi ve özlem ihtiyaçlarının karşıladığını şöyle izah edilmiştir: “Biraz şöyle reklam için gelenler olsa da onun dışında genel de çok sevinirdim. Sevgi ve özlem ihtiyacımızı gideriyordu diyebilirim” G(10). “Hayır, aksine mutlu olurdum” G(18). “Kısmen çok umursamazdım” G(13).

g. Etiketlenme veya Dışlanma Gibi Tanımlamaların Olduğu Ortam ve Kişiler

Etiketlenme; okul, çevre, akrabalar, görevliler ve hatta herkes tarafından maruz kalabildiklerini belirten katılımcıların çoğunluğu bu duruma eğitim kurumunda maruz kaldıklarını belirtmiştir. Geleneksel ve din merkezli sosyal yardım ya da sosyal hizmetler “bir elin gördüğünü diğer elin görmemesi gerektiği anlayışı” ile yapıldığı için etiketlenme oluşmazdı. Günümüzde gerek devlet politika ve kurumlarında gerekse halk arasında bu hassasiyetin azalması nedeniyle etiketlenme ve acınılma hissine maruz bırakılan kitleler oluşmaktadır. Sonuç olarak “minnet” ve “sadaka” mantığıyla yapılan faaliyetler toplumsal bütünleşmeyi engelleyebilmektedir.

Tablo 8: Etiketlemenin Olduğu Ortam ve Kişiler

	Sayı	Yüzde
Okul veya sınıf(akranlar)	15	44,1
Akrabalar	3	8,8
Çevre	5	14,7
Hiç kimse	2	5,9
Görevlileri	3	8,8
Akranlar	3	8,8
Herkes	3	8,8
Toplam	34	100

Yukarıda katılımcıların etiketlenmenin ve dışlanmanın olduğu ortam ve kişilere dair bulgular Tablo 8’de kodlanma şeklinde belirtilmiştir. Katılımcıların okul, işyeri, akrabalar, çevre, akranlar, görevliler ve herkes şeklinde etiketlenmeye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların özellikle okul veya sınıf ortamını belirtmiş olmaları okul ve sınıfta karşı cins ile aynı ortamda bulunuyor olmalarının da etkili olduğu varsayılabilir. “Okulda arkadaş çevrende ve hatta yurttaki hoca ve ablalardan görüyorduk” G(8).

En çok okulda olurdu. Okulda olunca arkadaşlarımız arasında kendimizi garip hissediyorduk. Okuduğumuz okulda çoğu çocuk memur polis çocuğuydu. Bundan dolayı da onlar aramızda çok mesafeli olurlardı. Bizde onlara çok yaklaşmazdık. Çünkü onların dünyaları farklıydı iyi aile çocuklarıydı G(9).

Sınıf veya statü farkının olduğu ortamlarda kendilerine karşı daha fazla mesafe oluşmaktadır. Bu yüzden kurum bakımındaki bireyler kendilerine yakın sosyo-ekonomik ortamlarda daha rahat oldukları gözlenmiştir. Özellikle kendileri gibi kurumdan ayrılmış bireylerle daha rahat konuşabildiklerini ve onlara güvenebildiklerini bizim çocuklar, kader ortaklarımız, bizim yetimler şeklindeki nitelemeler ile ifade etmişlerdir. Okul veya

sınıf ortamının karşı cins ile bir arada olmanın neden olduğu etiketlenmenin etkisinin hemcinsle olan etiketlemeden daha fazla rahatsızlığa neden olduğu şöyle ifade edilmiştir:

Okulda bu, en çok rahatsız olduğumuz şeydi. Çünkü bir sürü insan arasında ve hepsi de bizim arkadaşlarımız yaşıtlarımız vardı. İnsanı bu çok zorluyor. Sınıfta kızlar vardı bide bu durumu iyice zorluyordu G(1).

Birinci sırada okul ortamı gelir. İkinci olarak dışarıda, çevreden gördüğümüz insanlar gelir. Hiç arkadaşım olmadı. Çünkü insanlardan çoğunlukla kaçınırdım G(10).

Hayat Sende Derneği'nin *Yurt Hikâyeleri* adlı denemelerinde görülen bir örnekte çocuğun yerli malı haftasında arkadaşları gibi bir şeyler getirmemesi ve öğretmeninde bu çocuğun kurumda kaldığını bilmemesi nedeniyle çocuğu azarlayarak dışarı çıkarmakla çocuğun okuldan ve eğitimden kopuş noktasını oluşturduğu anlatılmıştır. Bu örnek okullarda çalışan özellikle öğretmenlerin bu alanda duyarlıklarının artırılmasının öneminin ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin etiketlenme ve dışlanma hakkındaki payları şöyle ifade edilmiştir. “Okulda, arkadaşlarım tarafından ve yurttaki hocalarda en çok vardı” G(18). “Olmadı genel olarak ama sınıfta biraz vardı” G(16).

Okul ortamı en çok olduğu yerd. Sınıfları düşünün. Her hoca hemen ilk derste babanız ne iş yapıyor diyorlardı. Nerdeyse her zaman kafamıza vura vura bizi rahatsız ederlerdi G(10).

Okula ve sınıfa dair çoğunluğun olumsuz tepkisine rağmen etiketlenme ve dışlanmanın sadece okullarda değil, ayrıca akrabalar tarafından yapılabilmektedir. Bu duruma tepki olarak etiketlenme ve dışlanmanı olduğu ortamlardan kaçınma ile sonuçlanabilmektedir.

Öyle bir ortam olmadı. Akrabalarım veya köyüm ile bağlantım ziyaretlerim çok az bunda da kaynaklanıyor olabilir. Ya da bundan dolayı belki de kimsenin yanına pek gitmem G(7).

Özellikle iyi niyet, gönüllülük ve hayırseverlik yardım edilen kişinin ezilme hissetmemesi ve etiketlenmemesine dikkat edilirse sosyal uyumlarını ve katılımlarını artırabilmektedir. Çevre veya akrabaların kendilerine yönelik ‘acıma’ tepkilerinin kötü niyetli olmasa bile kendilerini farklı ve etiketlenmiş hissettirdiğinden rahatsızlık oluşturduğunu belirtmişlerdir. “Okul ve çevrede vardı. Akrabalar bizim iyiliğimizi sevinirlerdi” G(3).

Çevremden bana karşı bazen acıma vardı. Bunun babası yok... Yetimdir... Kimsesi yok derlerdi. Bundan dolayı rahatsız oluyordum. Bunun dışında arkadaşlarım arasında zavallılık hissederdim G(4).

Rahatsızlık ve dışlanma durumunun yaşamadığı beliren G(17), bulunduğu ortamda artık bu durumunu kanıksandığını ve kendisinin de buna alıştığını belirtmiştir.

Okulda kendimi hiçbir zaman ezik görmedim. Öğretmenlerin, ailenin meslekleri için soru sorduklarında bana sıra geldiğinde durumu bildiği için ailesi vefat etmiş der geçerdi G(17).

Toplu ortamlarda “yurt çocukları” şeklindeki ifadenin herkese duyurulması birçok katılımcı tarafından vurgulanmıştır. Bu durum kapatılmış kişilere sürekli maruz kaldıkları kurumsallığı hatırlatmakta ve kendilerinin diğerleri gibi olamayacağı kanısını oluşturmaktadır.

Yani genellikle toplu ortamlarda okul gibi en bariz örneğinden yurt öğrencilerinin biri bir sorun çıkarsa hoca ders ortasında tüm yurt öğrencilerini çağırırdı G(14).

Katılımcıların çoğunluğunun okul veya sınıfta etiketlenme veya dışlanma yaşadığını belirtmiş olmasına rağmen akraba ve çevre tarafından da etiketlenme ve dışlanma yaşadığını belirenlerde mevcuttur. Çevresi tarafından yaşanan bu etiketlenme ve

dışlama çoğunlukla acınılma, geçmişı sürekli vurgulanması ve kurum bakımı sonrası işe girme garantisinin belirtilmesi nedeniyle yaşanıldığı belirlenmiştir. Katılımcıların akrabalar, çevre, kurum dışı akranlar, görevliler, hiç kimse ve herkes düzeyinde etiketlenmeye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Akrabalar arasında acınılma ve yetimlik vurgusu vardı. Okulda da hocalar tarafından başarılı olamayacağımı, ne kadar çabalarsam kısıtlı yapabileceğim düşüncesini oluşturuldu G(15).

Yani akrabalar arasında acınılma ve yetimlik vurgusu vardı. Okulda kendimizi ne kadar gizlemeye çalışsak da hocalar babanızın mesleği nedir? gibi sorular sorarak rencide ederlerdi G(12).

Katılımcıların çoğunluğunun özellikle okulu ve sınıfı belirtmesinde; bakım kurumunda kalan çocukların okula, eğitime ve okuldaki arkadaşlarına karşı ilgisiz ve isteksiz olmalarını tetiklediği anlaşılmaktadır. Okulda, iş yerinde, akrabalar, görevliler, okuldaki akranlar arasında etiketlemenin önemli bir boyutta olduğu sonraki hayatlarında kendileri üzerindeki etkiyi devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çocuk; toplumların geleceği, ailenin temel ögesi ve kültürlerin taşıyıcısı olarak görülür. Devletler ve toplumlar gelecekleri olan çocukları en iyi şekilde yetişmesi için bireysel ve toplumsal faaliyetler yürütür. Bazen bütçelerinin büyük kısmını çocukların eğitimleri, bakımları ve korunmaları için harcayabilmektedirler. Günümüzde artan sosyal sorunlar geleneksel yöntemler ile çözülemediğinden devlet müdahalesini gerektirmiştir. Doğal ve organik bağlar veya kültürel ve dini duyarlıkların yok edilerek piyasa ve etkilerindeki kurumlar aracılığı ile bozulan insan doğası yine kurumlar aracılığı ile iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yüzden aile ve akrabalık bağlarının güçlendirilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Korunma ihtiyacı olan çocukların istismara maruz kalma riski daha yüksek olduğundan bu çocuklara pozitif ayrıcalıklar tanınır. Ayrıca bakım kurumları açılarak çocuğun yetiştirilmesi ve eğitilmesi sağlanır. Böylece yaşanan acı olayların çocuklar üzerinde yıkıcı etkisi azaltılmaya çalışılır. Çocuk geçmişte ağır bir travma yaşamışsa topluma ve kendisine zarar verme eğilimi azaltılarak rehabilite edilmesi sağlanır. Korunma ihtiyacı olan çocuklar; fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak topluma yararlı ve duyarlı bir yetişkin olmasında engel bulunan çocuklardır.

Korunma ihtiyacı olan çocukların kendilerine dönük, iktidar veya aygıtları açısından ve toplum açısından kurum bakımına dair tutumları vardır. Kurum bakımında olanlar için; etiketli, acınılan, minnet duyması gereken ve düşkünlüğü olanlar olarak algılanmaktadır. İktidar veya aygıtları açısından ise koruyuculuğunu, babalık rolünü pekiştiren, yetkinliğini, meşruiyetini ve otoritesini gösteren bir sembol ve kamusal vicdanı rahatlatma araçlarıdır. Sosyal açıdan ise kurum bakımında kalmış kişiler; şerlerinden korunması gereken, kendilerine acınarak tatmin olunan, kendilerini normal olarak algılamalarını sağlayan, yetersiz, tembel, marjinal ve kendi kaderini tayin edemeyecek kişiler olarak görülmektedirler. İnsanın doğuşundan itibaren biyolojik, psikolojik, sosyal, maneviyat ve etkileşimsel boyutları olan bir varlıktır. Kurum bakımına dair sosyoloji, psikoloji, hukuk, sağlık ve tarih disiplinleri alanında çalışmalar yapılmıştır. Kurum bakımına dair sosyolojik tahliller daha çok gözetim, yapı, siyaset ve yönetim faktörleri üzerinde durmuşlardır. Psikolojik tahlillerde ise bireyin aşırı şekilde vurgulanması ayrıca toplumdan ve yönetimden izole şekilde ele alınmasından dolayı eksik kalabilmektedir.

Kurum bakımına maruz kalmış kişiler geleceğe dönük hayallerinden birisinin de ‘ütopya’ olarak gördükleri sıcak bir aile ortamı kurmak olduğunu belirtmişlerdir. Kurum bakımında kalmış kişiler ailevi bağ ve destekten yoksun olmaları sosyalleştikleri alanları okul, kurum personeli ve arkadaşları ile sınırlamaktadır. Çocukların yaşadıkları travmatik olaylar ile beraber koruyucu ve güvenli ortamdan mahrum olmaları geleceğe ve eğitime odaklanmalarını güçleştirmektedir. Anne veya babanın sevgi, ilgi veya koruyuculuk işlevleri kurum bakımında karşılanmadığı için içe kapanık, pasif, çekingen, şizoid veya anti sosyal kişilik tarzları geliştirebilmektedirler. Bu eksiklik akranlar arası yoğun ilgi ve ilişkiler ve boş zaman aktiviteleri ile giderilmeye çalışılır. Bu sorunlar bizzat kurum bakımının doğasındaki formel, ayırıştırıcı ve kapatan özellikleri olan devlet aygıtlarının varlığına da dayanmaktadır.

Kurum bakımı; kurumda kalanların topluma dâhil olduğu; okullar, eğlence yer ve etkinlikleri ve meslek çalışmaları gibi alanlar toplumsal adet ve kuralların öğrenilebildiği alanlardır. Fakat kurum bakımında kalanlar açısından kendilerini anormal, etiketlenmiş, benlik saygısı zayıf, acınılan, minnet duyması gereken ve düşkünlüğü olanlar olarak algılanmaktadır. Bu algılar ve kurum bakımının etkileri topluma dâhil olmayı ve aktif olma iradesini zayıflatmaktadır. Üniversite okuyan ve koruma kararı olan öğrencilere yönelik para ve barınma ihtiyaçlarının devlet tarafından diğer öğrencilere göre pozitif ayrıcalık uygulanarak karşılanmasına rağmen, çoğunluğun lisans veya ön lisans düzeyinde eğitim oranlarının çok düşük olduğu ve eğitime ilgisiz oldukları, eğitime dâhil olanların ise gönülsüz ya da meraktan kaynaklandığı gözlenmiştir. Kurum bakımının eğitim alanında katkısı sınırlıdır ve kalanlar arasında oluşan sıcak ve yoğun ilişkiden dolayı eğitim ilgileri olumsuz etkilenmiştir. Bunun başlıca sebepleri; kurum görevlilerinin ilgisizliği ve alana yeterince hâkim olmamaları, çocukların gelecek endişesinin olmaması, yoğun arkadaşlık ilişkileri, kurum ortamında ki yaygın okul ilgisizliği ve kurum bakımındaki rahatlıktan kaynaklı umursamazlığın olduğu belirlenmiştir.

Kurum bakımı devletin korunma muhtaç çocuklar için önemli bir alan olarak hizmet vermiştir. Devletin gerek sosyal devlet olarak görünme isteği gerekse devletin koruyuculuk ve babalık gibi rollerinden dolayı en tercih ettiği hizmet biçimidir. Son yıllarda kurum bakımının maliyetli oluşu ve kurumda kalan çocukların geleceğe hazırlanma ve eğitim ilgilerinin zayıf oluşu nedeniyle aile merkezli sosyal hizmetler ön plana çıkmaktadır. Son dönemlerde yetiştirme yurtlarının çocuklar için yararlı olmadığını ve ailenin yanında yetişmesi gerektiği fikri kabul edilmektedir. Bundan dolayı Türkiye’de koruyucu aile sistemi ve evlat edindirme gibi aile merkezli hizmet biçimleri geliştirilmiştir. Günümüzde kurum bakımı eski kalabalık yuva ve yurt koğuş sisteminin aksine ev sistemine dönüştürülmüş bazıları ise kapatılmıştır. Katılımcılar, aile ortamının yurt ortamından daha verimli olduğunu belirtmelerine rağmen kurumdaki rahatlık ve yoğun arkadaşlık ilişkileri gibi nedenlerden dolayı kurumda kalmayı daha fazla istediklerini belirtmişlerdir. Mahrum oldukları ailevi sevgi ve ilgiyi gidermek için yoğun ve bağımlı arkadaşlık ilişkileri kurmaktadır.

Kurum bakımı korunma muhtaç çocuklar için geçici çözümler sunmaktadır. Bu şekilde yurttaki kalan çocukların bağımlılıkları devam etmekte, kendine karşı güvensizlik ve zayıf sosyal destek ağları oluşmaktadır. Böylece özerklik, kendine güven, geleceği inşa etme çabası gibi toplumsal ve bireysel sorumlulukların gelişmesini engellemektedir. Geleneksel dönemlerde kişilerin ve grupların sorunları ile yüzleştikleri ve baş edebilmeleri güçler perspektifi ile paralellik arz etmektedir. Bu bakış açısına göre; en iyi çözümün kişinin kendisi olduğu yardımların ya da “sadakanın” bağımsızlıkları ve özerklikleri için dezavantaj olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların kurum bakımının etkilerine dair genel olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Bakım kurumlarında kalan kişiler etiketlenme ve dışlanma sorunları yaşamakta ve hayatlarının birçok alanında etkili olmaktadır. Bakım kurumlarına dair olumsuz algıların, etiketlenme ve dışlanmanın bakım kurumların da kalmış veya kalanların kendilerini gizlemelerine geçmişlerini kabullenmekte zorluk çekmelerine neden olmakta ve topluma

uyum ve katılımı zorlaştırmaktadır. Kurumda kaldıkları dönemlerde sınıfta ya da arkadaşlarının yanında “kimsesiz” ya da “yetim” olarak etiketlenme ve kendilerine karşı acıma hissi ile yapılan şeylerden rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Etiketlenme ve acınılmanın kendilerini normal bireyler olarak görmelerini engellediğini ve hayatlarının diğer bazı dönemlerinde de engellemelerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bağlanma ve sevdiği kişilerden ve çevreden ayrılmanın sebep olduğu travmatik sorunlar ile beraber etiketlenme de bu çocukların toplum ile bütünleşmeyi engellemiştir.

- Katılımcıların çoğunluğu etiketlenmeye okulda, kurumda, çevrelerinde ve medyada maruz kaldıklarını fakat iş yerlerinde böyle bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. İstihdam sonrası devlete ve yetkililere minnet duydukları, topluma katılımları ve uyumlarının arttığı eğitim düzeyini yükseltmeye çalıştıkları gözlenmiştir.

- Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum bakımı etiketlenme, acınılma, dışlanmaya, kapatılmaya, anormalliğe ve düşkünlüğe neden olduğundan toplum ile bütünleşmeme ya da anti sosyal kişilik bozukluğu, bağımsız kişilik gerçekleştirememe, kendini gerçekleştirememe (self-actualization), gelecek ile ilgili plan veya hedefler için mücadele edememe ve motive olamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kurumun resmi, içten olmayan, soğuk ve doğal olmayan yapısının olduğunu doğrulayan katılımcılar böylece özellikle duygusal sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir.

- Umursamazlık veya vurdumduymazlık, geleceğe dair plan ve beklentilerinin olmayışı, motivasyon ve dikkat sorunu, umutsuzluk ve asosyalite kurum bakımında kalan kişilerin en belirgin özelliklerindendir. Kendilerince toplum, görevliler ya da herkesin kendilerine karşı umursamaz olduklarını düşündükleri için kendileri de böyle davranabilmektedir. Kendilerindeki umursamazlık topluma tepki veya toplumun ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

- Kurum bakımına alınan çocukların büyük oranda köy gibi yerlerden geliyor olmaları, geldikleri ve kurumların bulunduğu büyük şehir ortamına uyumlarını güçleştirmektedir. Bu çocuklar okula ve çevreye uyumda zorlanmakta hatta dışlanma ve ötekileştirmeye maruz kalabilmektedirler. Ayrılmış olmanın verdiği özlem ve çöküntü de vardır. Katılımcılar kuruma gelmeden önce kuruma dair beklentileri yüksek olduğu fakat kuruma geldikten sonra bu beklentileri olumsuz olarak değişmiştir.

- Katılımcıların çoğunluğu temel ihtiyaçların yeterli olduğunu belirtirken duygusal ihtiyaçları (sevgi) yeterince karşılanmadığını belirtmişlerdir. Dağıtılan eşyaların herkes için benzer ve standart oluşu bireysel olarak tercih etmedikleri için parayı düzenli kullanabilme ve sorumluluklarının gelişimi engellenmiştir. Devlet ve devlet yetkilileri (bakan, müdür, vali) kurumda eksikliği hissedilen aile ortamı, anne-baba figürleri, baba otoritesi gibi ihtiyaçlara karşılık olarak kullanılabilirler.

- Katılımcıların “zayıf, içine kapanık, öfkeli ve isyankâr” özellikleri önemli bir düzeyde oldukları görülmüştür. Bakım kurumlarında kalanların aile ortamında mahrum olmaları duygu ve davranışların onanmaması ve değişimlerinin mümkün görülmemesi kendilerini ifade edebilmelerini engelleyerek öfkeli ve isyankâr olmalarına neden olmaktadır.

- Kurum bakımında işe yerleşmenin en önemli yarar olarak görülmesi devlete ve yetkililere bağlılığı ve minnettarlığı artırmaktadır.

- Katılımcıların çoğunluğu kurum bakımının yararlı olduğuna katılmadığını belirterek, geçmişe karşı karamsar veya geçmiş kabullenmediklerini belirtmiştir. Katılımcıların kurum bakımına dair resmi, soğuk, içten olmayan ve ilgisiz yapısı olduğunu düşünenlerin çoğunlukta olması üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Katılımcıların çoğunluğu zorunlu şartlar oluşması hali bile olsa yakınlarının kurumda kalmasına istemediklerini belirtmişlerdir.
- Bakım kurumlarında ki imkânlarının yüksek olması, bakım kurumunda alışılmış olan; daha az sorumluluklar ve kendilerini daha rahat hissediyor olmaları aileye dönmeyi istememelerinin (çoğunlukla istemektedir) sebepleri olabilir.
- Katılımcıların çoğunluğu kurum bakımında sorun veya şiddete dair olumsuz durumlar yaşadıklarını ve bu sorun ve şiddetin hayatlarının ileriki dönemlerinde de devam ettiğini belirtmişlerdir.
- Katılımcıların kurum dışında veya TV’de gördükleri ailelere karşı; ‘öfkeli olduklarını, umursamadıklarını, keşke benimde ailem olsaydı ve bilmiyorum’ şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların kurum bakımdan sonra ailelerine ve var ise çocuklarına karşı geçmişte yaşadıkları mahrumiyet duygularından dolayı daha çok bağlandıklarını belirtmişlerdir.
- Çalışmamızda katılımcıların çoğunluğunun ebeveynlerden birinin ya da ikisinin hayatta olduğu görülmüştür. Buna rağmen aileye dönüş yapılarak bakımları ve eğitimleri sağlanmamıştır. Bakım kurumuna alıştıktan sonra aileye dönüş yapanların ise alışmakta zorluk çektikleri belirlenmiştir. Bakım kurumunda bağlı olunan rutin şartlar ve sorumluluğun olamayışı aile ortamına geçilirken yaşanan sorunların başlıca nedenidir.
- Katılımcıların çoğunluğu personelin etkisinin olumsuz olduğunu veya etkisinin olmadığını (umursamaz ve yetersiz) belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu “kurumda gelişebileceğimiz ortamımız yoktu” şeklinde cevap vermişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu kurum bakımı öncesi okul başarı durumun kurum bakımı ile olumsuz olarak değiştiğini belirtmiştir.
- Kurumca karşılanan ihtiyaçlar kalanların tercihlerine bağlı olmadan, uzun dönemli, adet bakımından fazla ve kalite bakımından gençlerin ve çocukların beğenilerini karşılamadığı için bu eşyalar ölçüsüzlüğe, hor kullanmaya ve aşırılığa neden olabilmektedir. Katılımcıların çoğunluğu geçmişte bakım kurumlarında rahatlık, konfordan ve özgürlükten kaynaklı sorumsuzluğun, kontrolsüzlüğün ve tembelliğin olduğunu doğrulamıştır.
- Katılımcıların kendini kurumda kalmış biri olarak tanıtmak istememelerinin (iş hariç) nedeninin kendilerine yönelik etiketleyici, dışlayıcı ve acıyarak bakmaları olduğunu belirtmişlerdir.
- Katılımcılar, eğitim ve gelişimlerini etkileyen olumsuz faktörleri; “etiketlenme ve dışlanma”, “iş garantisi ve rahatlık” , “ortam veya memleket değişikliği”, “görevlilerin ve kurumun ilgisizliği ve yetersizliği”, “geçmiş travmalar” ve “etnik farklılık ve ayrımcılık” şeklinde belirtmişlerdir. Ayrıca kurum görevlilerinin ilgisizliği ve alana yeterince hâkim olmamaları, motivasyon eksikliği, çocukların gelecek endişesinin olmaması, yoğun arkadaşlık ilişkileri, kurum ortamındaki yaygın okul

ilgisizliği ve kurum bakımındaki rahatlıktan kaynaklı umursamazlığın olduğu belirlenmiştir. Okula uyumsuzluk, isteksizlik, ilgisizlik ve okul veya sınıfta dışlanma ve etiketlenme yaşadığını belirtenlerin önemli bir düzeyde oldukları görülmüştür. Etiketlenme ve dışlanmanın uyumsuzluğu, isteksizliği ve ilgisizliği artırdığı anlaşılmıştır. Katılımcıların okul veya sınıfta etiketlenme ve dışlanma veya okula uyumsuzluk ve isteksizlik oluştuğunu belirtenlerin bakım kurumlarında kalanların eğitim düzeyleri ve ilgilerini düşük olmalarını etkilediği varsayılabilir. Benzer bir şekilde katılımcıların “çevreden etiketlenme veya dışlanma” ve “alay edilme ve lakap takılma” yaşamaları toplumsallaşmalarını ve gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Etiketlenme ve dışlanma; bakım kurumlarında kalanların yaşadığı ve etkilendiği en önemli sorunlardan olduğu söylenebilir.

- Katılımcılar ile yapılan görüşmede “karşı cinsle ilişki kuramama”, “utangaç ve kendini ifade edememe” ve “asosyal ve yalnız özellikler” şeklinde belirgin özellikleri olduğu saptanmıştır. Ayrıca “stres, depresyon ve psikolojik sorunlar”, bağlanma(ma) veya güvenme(me) sorunu”, “travmatik geçmişin etkisi” ve “geçmişin özlemi ve etkisine” dair sorunlar yaşadıkları da gözlenmiştir. Katılımcıların bazılarının ise kendilerini “fiziksel rahatsızlıklar (hastalık, beslenme ve büyüme geriliği)” ve “ihmal/ istismara maruz kalma” sorunlarına dair cevapları olduğu saptanmıştır. Ayrıca aşırı örgütlere ilgi duyma, madde bağımlılığı, aşırı şekilde para harcama ve istifa etme gibi tipik özellikleri vardır.
- Kurumlara ziyaret için gidenlerin özellikle kalabalık ziyaretlerin “medyatik”, “ajite” ve “propaganda” faktörleri, bakım kurumunda kalan genç veya ergenlerin kaçındığı ve istemedikleri etkinliklerdir. Toplu etkinlik veya ziyaretler küçük yaşlarda sevinç duyulurken, yetiştirme yurdu gibi büyüklerin kaldığı kurumlar da etiketlenme, acınlma ve dışlanmaya neden olduğundan kaçınılır ve rahatsız olunur.
- Aile kurma veya aileyi devam ettirebilme bakım kurumlarında kalmış kişi eğer herhangi bir sosyal destek ağından yoksun ise içinde çıkılması zor bir süreç olduğu görülmüştür. Özellikle erkeklerin evlenme yaşının kadınlara göre oldukça büyük olduğu için evlenme ve aile ortamına alışma konusunda erkeklerin kızlara göre sorunlar yaşadıkları söylenebilir. Kurum bakımından çıkmış bazı kişiler kendi aralarında evlilik yaparak ve kuruma dair STK’lar aracılığı ile bu durumlarını üstesinden gelebilmektedir. Ayrıca evin günlük ritüelleri, komşuluk ilişkileri, geleneğin gereklerini yerine getirme gibi sosyalleşme aşamalarında da sosyal desteğe ihtiyaç duyarlar.
- Kurum bakımının en önemli alternatifi koruyucu aile ve evlatlık modelidir. Çocuk eğer küçük yaşlarda aileye dönüşü sağlanamazsa uyum sorunları yaşamakta tekrar kuruma dönebilmektedir. Ev tipi kurumlar koğuş tipine göre avantajlı olmakla beraber sevgi ve bağlanma ihtiyaçlarını karşılayabildiği söylenemez.

ÖNERİLER

- Her çocuğun aile ortamında kalması ihtiyaç ve hak olarak kabul edilmelidir.
- Koruma kararı alınan çocuklara yönelik önleyici destekleyici ve danışmanlık hizmetleri çocukların kurum bakıma alınmadan korunmalarını ve bakımlarının sağlayabilir.
- Aile kurumunun güçlendirilerek çocukların risk durumlarına karşı korunması sağlanmalıdır. Eğer çocuğun biyolojik ailesinin yanında korunması ve bakımı sağlanamıyorsa koruyucu aile ve evlatlık modelleriyle kurum bakımına maruz kalması engellenebilir. Bu süreçte bölgesel ve kültürel şartlar göz önüne alınarak, bu süreçte gönüllü kişi, STK ve Diyanet veya kanaat önderleri gibi aileler üzerinde etkisi bulunabilecek kurum ve kişilerden yardım alınmalıdır.
- Kurum bakımına alınan çocuklar maruz kaldıkları kurumsallık ile beraber yaşadıkları şehir ve çevrelerinin değişimi, uyum ve gelişimlerini olumsuz etkilediği için çevrelerinden uzaklaştırılmamaları gereklidir.
- Çocuklar ve gençler için kurum bakımında kalmış olmalarının geri kalan hayatlarında olumsuz etkilerinin olacağı kabul edilmelidir. Bu yüzden aile merkezli bakım modellerinin yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılmalıdır. Bu anlamada kültürel duyarlılıklara dikkat edilmeli ve kültürel duyarlılığın geliştirilmesine öncelik verilmelidir.
- Güçlendirme perspektifi çerçevesinde; sorunlara odaklanarak teşhisçi çözümler üretmek yerine kişinin güçlü yönlerine odaklanılmalıdır. Bunun için herkesin gelişebileceğine inanma, kişinin kendine yetebilmesi sağlama ve kişi ile beraber mücadele edilmelidir. Yapılan müdahalelerin etiketleme, acınlma ve teşhisçi özellikleri barındırmaması gerekmektedir. İlk müdahalede kişiyi içinde yaşadığı sosyal destek ağı, kaynakları veya ortamı ve güçlü yönlerine odaklanılarak kişinin kendine yetebilme ve kendi kaderini tayin edebilmesi için kişi ile beraber çaba sarf edilmelidir.
- Kurum bakımının çocukların gelişimi, gelecekleri ve kendi kaderlerin tayin edebilme veya mücadele edebilme yetilerinin gelişimi için zararlı olduğu kabul edilmelidir. Çocukların toplumdan soyutlamadan, etiketlenmeden, acınlmadan bütünleşmelerini sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır. Bu alandaki çalışmalar sorun ortaya çıkmadan tespit edilmesi maliyet ve etkinliğe katkı sunacaktır. Koruyucu aile modeli küçük yaşlarda itibaren uygulanmalıdır. Korumaya ihtiyacı olabilecek çocukların tespiti yapıp gerekli çalışmalar ailenin bütünlüğü bozulmadan yürütülmelidir. Ailenin biricikliği ve sorumluluğu kabul edilmelidir. Ailenin eğitimi ve birliği temel amaç olmalı ve arabuluculuk gibi çalışmalar ile sorunların çözülmesi amaçlanmalıdır.
- Etiketlenmenin toplum ile bütünleşmeye engel olduğu bu yüzden kurum bakımında kalmış kişilerin tıpkı toplumun diğer fertleri gibi görülmesi ve tanımlanmaları gerekir. Kimsenin kendileri üzerinde hak iddia etmediği, kendi kendilerine yetebilmeleri: denek, zayıf, anormal, düşkün, muhtaç ve zavallı olarak görülmemeleri gerekir.
- Etiketlemeden ve sorunlara odaklanarak teşhisçi çözümler üretmek yerine güçlü yönlerine odaklanarak, herkesin gelişebileceğine inanarak kişinin kendine yetebilmesi

için kişi ile beraber mücadele edilmelidir. Etiketleme, teşhisçi ve acıma yerine beraber, arkadaşça ve samimi bir şekilde güçlü yönler ve sosyal destek ağları ve kaynakları etkinleştirilmelidir.

- Ergoterapi gibi alanlar ile korumaya ihtiyacı olan toplumdan dışlanmış ve ötekileştirilmiş kişilerin rehabilitasyonu ve topluma kazandırılması sağlanmalı. Bu bireylerin iş ve okul ortamlarında işlevselliğini ve performansını yükselterek çevreye uyumları sağlanabilir.
- Kurum bakımında kalanların ihtiyaçları kurum tarafından karşılanır. Karşılanan bu ihtiyaçlar kalanların tercihlerine bağlı olmadan, uzun dönemli, nicelik bakımından fazla ve kalite bakımından gençlerin ve çocukların beğenilerini karşılamadığı bu eşyalar ölçsüzlüğü, hor kullanmaya ve aşırılığa neden olabilmektedir. Bu yüzden bu kişilerin beğeni ve tercihlerine önem verilerek sorumluluk alabilen ve dengeye gözetebilen özellikleri geliştirilmelidir.
- Kurum bakımında kalan çocukların devam ettikleri okullardaki görevli öğretmenlerin bu çocuklara yönelik duyarlılıkları ve farkındalıkları artırılmalıdır.
- Koruma altındaki çocuk ve gençlerin hayatlarına yenilikçi çözümler için sivil toplum ile beraber çalışmalar yapılması gerekir. Koruma altındaki çocuk ve gençlerin hayatlarına yenilikçi çözümler getirebilmek amacıyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının bu sürece aktif olarak katılımının önündeki bürokratik engeller ortadan kaldırılmalıdır. Yaygın olan bakım kurumlarına yönelik olumsuz algının değişimi için farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
- Koruyucu aile modelinin yaygınlaşması maliyet ve verimlik açısından yararlı mıdır? Koruyucu ailenin geliştirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmış mıdır? Koruyucu aile yanında kalan çocukların kurum bakımına maruz kalan çocuklara benzer etkiler ve sorunlar yaşamışlar mıdır?
- Özellikle 0-12 yaş çocukların kaldığı kurumlar tamamen kapatılabilir mi? Tüm çabalara rağmen korunan çocuklar üzerindeki kurumsal etkileri, bağlanma ve sevgi ihtiyaçları karşılanabilir mi? Böyle bir alternatif ve yenilikçi çözüm olabilir mi?

KAYNAKÇA

- Abay, A. R., & Ceylan, H. (2010). *Türkiye'de Sosyal Hizmet Geleneğinin Tarihi Kökleri*. Yalova: Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Ahern, B. L. (2013, 7). *washingtonpost*. 9 24, 2018 tarihinde Orphanages are no place for children: <https://www.washingtonpost.com> adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (tarih yok). 10 19, 2018 tarihinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü:<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/2017>. adresinden alındı
- Akandere, O., & Dalda, A. (2018). *Türkiye'de Korunma Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler Ve Uygulamaları(1923-2016)*. Konya: Eğitim Yayınevi .
- Aksoy, A., & Ögel, K. (2003). Kendine Zarar Verme Davranışı . *Anadolu Psikiyatri Dergisi* , 226-236.
- Aksoy, M. (Temmuz-Ağustos,1995). Türk Sosyolojisinde ve Sosyal Bilimlerinde Metodoloji Anlayışına İlişkin Bir Kritik. *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 35.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki yayınları.
- Apak, H. (2018). Güçlendirmeye Ve Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 399-400.
- Apak, H. (2018). *Sosyal Hizmet ve maneviyat*. Mardin: Bir Yayıncılık.
- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1).
- Arslan, E. Ç. (2013, Eylül). Yetiştirme Yurtlarında Kalan Bireylerin Eğitim Sorunları (İstanbul İli Örneği). *Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*, s. 95-97.
- Aslan, U. A. (2016, Nisan 11). *Memurlar.net*. Nisan 14, 2016 tarihinde <http://www.memurlar.net/haber/576527/> adresinden alındı
- Atay, T. (2007). "Popüler Kültürden Kitle Kültürüne Çocukluğun Dönüşümleri", V. Ulusal Çocuk. 87-101. Ankara: Dipnot Kitabevi.
- Atlı, A., & Kutlu, M. (2008). Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Çalışan Personelin Empatik Düzeyleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 41-56.
- Aytaç, Ö. (2005). Modern Kurumların Doğası Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Amme dergisi*, 38(2), s. 1-24.
- Baykara Acar, Y. (2011). Çocuğun Suçluluğunda Aile İlgili Risk Faktörleri Ve Ailenin Güçlenmesinin Önemi. Y. Özkan içinde, *Sosyal Dışlanma Ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* (s. 53-55). Ankara: maya akademi.
- Beck, A. T. (2008). *Kişilik Bozukluklarının Bilişsel Terapsi* . İstanbul : Litera Yayıncılık .
- Belgin, Ü. (2008). Yetiştirme Yurdu Deneyimi Olan Genç Yetişkinlerin Çocuklarının Duygusal Ve Davranışsal Sorunlar. *T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı* .
- Buz, S., Ontas, O. C., & Hatiboglu, B. (2014). Opinions of social work students from Turkey on social justice. *isw.sagepub.com at Hacettepe Univeristy* , 725-742.
- Cılga, İ. (1989). Korunma muhtaç gençlerinsorunları ve yetiştirme yurtları. s. 2.
- Coşkunsever, A. (2016, 2 25). Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar ve Dini Başa Çıkma . *uludağ üniversitesi* , 105.

- Cüceloğlu, D. (2010), 03 14). *Öpülesi, Kucaklanası Çocuklarımız*. Dogan Cuceloglu: <http://www.dogancuceloglu.net/yazilar/627/opulesi-kucaklanasi-cocuklarimiz/> adresinden alındı
- Cüceloğlu, D. (2013). *İnsan Ve Davranışı* . İstanbul: Remzi kitabevi .
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül üniversitesi sosyal bilimler derigisi*, 4(3).
- Çeğin , G., Göker , E., Arlı , A., & Tatlıcan, Ü. (2014). *Ocak ve Zanaat*. İstanbul : iletişim yayınları .
- Çelik, R. (2014). *Türkiye’de Sosyal Hizmetin Tarihsel gelişimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Uzaktan eğitim yayınları.
- ÇHGM. (2015, Ocak 1). 04 27, 2015 tarihinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/ocak.pdf> adresinden alındı
- ÇSGB. (2014). *İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi*. (E. Ö. TÜMER, Dü.) 11 20, 2018 tarihinde www.cs.gb.gov.tr:https://www.cs.gb.gov.tr/media/2053/mobbing_2014.pdf adresinden alındı
- Davis, C. M. (1990). What Is Empathy, and Can Empathy Be Taught? *Physical Therapy*, 70(1), 708-709.
- Demirci, O. O. (2017). Ergoterapi: Geleceğin Mesleği Olabilecek Bir Meslek Alanı. *Klinik Psikiyatri*, 20, 59-65.
- Dereboy, i. (1993, 10 5). Sosyal ve Ekonomik Hizmetlerin Değerlendirilmesi projesi. s. 33.
- Durualp, E., & Çiçekoğlu, P. (2013, 04 29). Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin İnternet Bağımlılığı Ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 29-46.
- Ekici, Y. (2010). Geçmişten günümüze çocukların korunmasına yönelik uygulamalar üzerine inceleme. s. 46-47.
- Ekici, Y. (2015). Geçmişten Günümüze çocukların korunması uygulamaları üzerine bir inceleme. s. 54.
- Erdoğan, B. (2018, 10 19). *hayat sende*. hayat sende sitesi : <https://www.hayatsende.org/blog/yasam/yetimhaneler-bebekleri-nasil-oldurur-205.html> adresinden alındı
- Freire, P. (2003). *Ezilenlerin Pedagojisi*. (D. Hattatoğlu, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gençosmanoğlu, A. (2015). Etkileşimci Kuramda Sapkınlık Çalışmaları:Hariciler Üzerine Bir Değerlendirme. *The Turkish Journal on Addictions* , 2(1), 121-125. <http://addicta.com.tr/> adresinden alındı
- Giddens, A. (2016). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler*. (E. Arıcan, Çev.) Ankara: Heretik yayınları.
- Gökçe, H. (2017). Bir Sosyal Politika Olarak Evlât Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 1(1), 19-38.
- Güzel, H., & Arkar, H. (2014, Ağustos – Aralık). Psikiyatri Polikliniğine Başvuran Çocuklarda İçer Yönelim Ve Dışa Yönelim Sorunları İle İlişkili Bazı Sosyo-Demografik Ve Klinik Değişkenlerin İncelenmesi. *Uluslararası Aile Çocuk Ve Eğitim Dergisi*, 2(4), 9-10. <https://alo183.aile.gov.t>
- (2015, 11 5). 10 19, 2018 tarihinde Alo 183 - Sosyal Destek Hattı: <https://alo183.aile.gov.tr/bilgi-bankasi/cocuk-evleri> adresinden alındı
- <https://www.memurlar.net/haber/37312/shcek-ten-aileye-donus-projesi.html>

<https://www.hayatsende.org>

- Ijzendoorn, M. H., Palacios, J., & Edmund J. S. Sonuga-Barke, M. R. (2011). Children in Institutional Care: Delayed Development and Resilience. *Monogr Soc Res Child Dev*. 2011 December ; 76(4): 8–30. doi:10.1111/j.1540-5834.2011.00626.x, 3-6.
- Foucault, M.(2013) *Hapishanenin Doğuşu: Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 5. Bs., Ank., İmge Kitabevi,2013
- Ilıç, I. (2013). *Sağlığın Gasplı*. (S. Sertabiboğlu, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- İnak, A. (2018). Kurum Bakım Hizmetinden Yararlanmış Bireyler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Bingöl Yetiştirme Yurdu Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 8(15).
- İnsan hakları evrensel bildirgesi*. (2002). 12 10, 2017 tarihinde www.danistay.gov.tr: <http://www.danistay.gov.tr> adresinden alındı
- Işıkcı, Y. M., & Karatepe, S. (2016). Türkiye’de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi Journal Of Academic Approaches* , 7(1), 70-85.
- Kalaycı, H. (2007). Yetiştirme Yurtlarındaki Çocuklarda Sosyal Dışlanma Riski (Tokat Ve Turhal Örneği). *SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi*, s. 400-416.
- Karabekir, H. M. (2010). Yetiştirme Yurtları Örneğın De Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Hizmet Değerlerini Mesleki Uygulamalarına Aktarışı. *Hacetepe üniversitesi yayınlanmış tez*.
- Karataş, Z. (2017). Bağlanma Kuramı Açısından Kurum Bakımının Çocuklar Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 867-875.
- Karatay, A. (2018). *Erken Cumhuriyet Dönemi Korunma Muhtaç Çocuklar Politikası* . İstanbul : Kriter Yayınevi .
- Kaya, S. (2016). *Bakım Kurumlarında Kalan Gençlerin Sosyalleşmesi Boş Zaman Aktivitelerinin Etkileri Bakımından Bir Araştırma*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Kesen, N. F., & Daşbaş, S. (2013). Çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu deneyimi olan yetişkinlerin şiddet eğilimi Üzerine Bir Araştırma. 5. *Uluslar arası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumunda da sözlü sunulmuş ve özet bildiri olarak yayımlanmıştır*, (s. 73-85). Antalya.
- Kesgin, B. (2016). *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet* . İstanbul : Açılım Yayıncılık.
- Korum, U. (1981). *İstatistiğe Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Koytak, E. (2012, 2). Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi. *Sosyoloji Dergisi*, 3(25), s. 85-101.
- Kutlu, M. (1992). Yetiştirme Yurdu Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerimim İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezinin Bir Bölümü*, s. 24-29.
- Mavili, A., & Bilgin, Ö. (2017, 12 25). Kurum Bakımındaki Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara İlişkin Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, s. 105-126.
- Moyo, S., Gudyanga, E., & Susa, R. (Jun. 2015). Impact of Institutionalisation of orphaned children on their wellbeing. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*(Volume 20, Issue 6, Ver. III), 63-69.
- Muş, E. (2016). *Kriminoloji: Suç Teorileri Ve Uygulamalar*. Ankara: karınca .

- Öcal, A., & Kemer kaya, G. (2011). Yetiştirme Yurdunda Kalmış Yetişkinlerin Devlet ve Vatandaşlık Algıları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Omü Eğitim Fakültesi Dergisi*, 64-110.
- Öcal, A., Kemer kaya, G., & Arastaman, G. (2013). Yetiştirme Yurtlarında Kalan Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Dışlanmışlık Algısı. *Turkish Journal of Education*, January, Volume 2, Issue 1 www.turje.org, 49-55.
- Önder, M. S., & İnak, A. (2018, Bahar/Spring). Geçmişte Kurum Bakım Hizmeti Alanların Şiddet Görme Durumları ve Bakım Hizmeti Algıları: Bingöl Örneği. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, <http://busbed.bingol.edu.tr>, 8(15), s. 195-208.
- Özalp A. (2017). Sembolik Etkileşimcilik Entelektüel Kökenler, Kuramlar Ve Din Olgusu, Ankara: *Gece Kitaplığı*.
- Özateş, Ö. S., & Atauz, s. (2011, 10). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Aileye Dönüş Hakkındaki Değerlendirmeleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22. İstanbul.
- Özkan, S. (2006). Türkiye’de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamu. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 217-218.
- Pamuk, A. (2003). Anne Baba Ayrılığı Yaşamış Çocuklarda Bağlanma Sorunu. s. 193.
- Piaget, J., & Inhelder, B. (2016). *Çocuk Psikolojisi*. (O. Yayıncılık, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Polanyi, K. (2017). *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. (A. Buğra, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Purutçuoğlu, A. S., & Bayoğlu, E. (2010). Yetiştirme yurdu kalan ergenlerin gelecek beklentileri ve sosyal destek algılar. *Kriz Dergisi*, 18(1), 27-39.
- Qian, L. (2014, August 8). Consuming “the unfortunate”: the violence of philanthropy in a contemporary Chinese state-run orphanage. *Springer Science+Business Media Dordrecht*, 38, 247–279.
- Ramagopal, G., Narasimhan, S., & Devi, L. U. (2016, October-December). Prevalence of depression among children living in orphanage. *International Journal of Contemporary Pediatrics*, 3(4), 1326.
- Sencer, M. (1989). *Toplumbilimlerinde Yöntem*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Serdar, İ. (2000). Koruyucu Aile. *Prof. Dr.Seyfullah Edis’e Armağan* (s. 467-507). içinde İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Seval, H. F. (2018). Yoksulluk Politikaları:Türkiye ve dünya dan örnekler. B. Şen, & T. Mustafa Özcan içinde, *Yoksulluk ve Sosyal Hizmet* (s. 108-109). Konya: Eğitim yayınevi.
- Sezgin, O. (2013). Eğitimde Psikolojik Açıdan Normale Duyulan İhtiyaç, Normalin Ölçüsü ve Çeşitleri. *Kalem Uluslararası Eğitim Ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 3, 241-258.
- Sosyal Hizmet Derneği*. (2004). 11 6, 2017 tarihinde sosyal Hizmet Derneği: <http://www.sosyalHizmetDerneği.com> adresinden alındı
- Sucaklı, M. h., Ketten, H. s., Çelik, m., Ölmez, S., & Yılmaz, A. (2015). Yetiştirme Yurdunda Kalan Çocuk Ve Ergenlerde Sigara Ve Madde Kullanımı. *Konuralp dergisi*, 23-25.
- Suğur, N., & Doğru, E. S. (2012). Koruma Altındaki Çocukların Aile ve Devlet Algıları Üzerine Bir Arştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergis*, 115-135.
- Szalavitz, M. (2010, 23 06). *How Orphanages Kill Babies-- and Why No Child Under 5 Should Be in One*. huffpost Sitesi : <https://www.huffingtonpost.com/author/maia-szalavitz> adresinden alındı

- Şahin, F., & Sürücü, B. (2011). Yetiştirme Yurdunda Kalan Öğrencilerin Bağlanma Ve Kimlik Sorunu. s. 135.
- Şimşek, N., & Tel, H. (2017). Yapılandırılmış Bir Eğitimin Sosyal Hizmetler Kurumu'ndan Yardım Almakta Olan Ergenlerin Öfke Kontrolü, Atılmanlık Ve Benlik Saygısı Düzeyine Etkisi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi / Balıkesir Health Sciences Journal*, 6(1), 22-29.
- Şimşek, Z. (2015). Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve epidiyolojisi. s. 241.
- Tartanoğlu, Ş. (2011). Sosyal Dışlanma:Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. <http://dergipark.gov.tr>, s. 2-5.
- TBMM. (2010). www.tbmm.gov.tr. 12 6, 2017 tarihinde Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu Ve Destekleyici Tedbir: <https://www.tbmm.gov.tr> adresinden alındı
- Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 103-116.
- Thorp, T. (2018). www.chopra.com. 10 10, 2018 tarihinde The Difference Between Compassion and Pity: <https://chopra.com/articles/the-difference-between-compassion-and-pity> adresinden alındı
- Touraine, A. (2014). *Modernliğin Eleştirisi*. (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tuncer, B., & Erdoğan, T. (2018). Korunma Muhtaç Çocuklar Ve Korunma Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Uluslar Arası Bilimsel Araştırma Dergisi*, 520-524.
- Türk Dil Kurumu. (2006, Eylül 26). Nisan 27, 2015 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.553e5bc576ad37.90539884 adresinden alındı
- Türkmen, D. (2012). Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençlerin Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı İle Öz-Saygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Umberson, d. (2016). *Ebeveynin ölümü*. (ö. s. çağlar, Çev.) İletişim Yayınları.
- Ummannel, A. (2017, 01 01). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınlarından Bir Kartpostalın Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi*. 10 19, 2018 tarihinde Elementary Education Online, 2017; 16(1):: <http://ilkogretim-online.org.tr> adresinden alındı
- Uyanık, E. (2004, 9 4). Bir Osmanlı Sosyal Kalkınma Projesi Olarak Islahhaneler . *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 13(4), s. 59..&3.
- Varol, B. (2017). Kurum Bakımı Deneyimi Olan Yetişkinlerin İş Yaşamına Uyumları. *T.C. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Ensttüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Webb, N. B. (2017). *Çocuklar ile Sosyal Hizmet Uygulaması*. Ankara: Nika Yayınları .
- www.koruyucuaille.gov.tr. (2001, 11 22). 11 29, 2017 tarihinde koruyucu aile: <http://www.koruyucuaille.gov.tr> adresinden alındı
- www.mevzuat.gov.tr: (1995, 11 13). 10 20, 2018 tarihinde Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş Ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4434&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> adresinden alındı
- www.msxllabs.org/forum/felsefe/15858. (2007, 11 7). 10 15, 2018 tarihinde Etiketleme teorisi: <https://www.msxllabs.org/forum/felsefe/15858-etiketleme-teorisi.html> adresinden alındı

- Yaman, E., & Güngör, H. (2014). Damgalama Eğilimine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(18), 825-826.
- Yaman, Ö. M. (2013). *Apaçi Gençlik*. İstanbul : Türkiye Yeşilay Cemiyeti .
- Yaman, Ö. M., Tuna, A. S., Uyanık, Z., & Gökaslan, Ö. (2018). Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal hizmet ve Yoksulluk. B. Şen, & M. Ö. Taşkesen içinde, *Yoksulluk ve Sosyal Hizmet* (s. 141-143). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Yaşar, Ö., & Dağdelen, N. (2010, 10). Korunma Muhtaç Çocukların Yetiştirilmesinde Çocuk Yuvalarından Çocuk Evlerine Geçişin Çocukların Sosyo- Kültürel Ve Psikolojik Gelişmeleri Üzerine Etkisi Isparta Örneği. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.
- Yavuzer, H. (2005). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H.(2018). *Çocuk ve Suç*. istanbul: Remzi Kitabevi
- Yazıcı, E. (2012). Korunma Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:9. Sayı:18.*, 499-525.
- Yazıcı, E. (2013). Türkiye’de Korunma Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler: Kurum Bakım Hizmetinden Yararlanmış Bireyler Üzerine Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bölömler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Programı Doktora Tezi*.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Yolcuoğlu, G. (2012). *Bir Yetiştirme Yurdu Öyküsü*. Ankara: SABEV yayınları.
- Yörükoğlu, A. (1989). *Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk*. İstanbul : Özgür Yayıncılık .
- Yörükoğlu, A. (2018). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul Özgür Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ

Hüseyin ÇAYIR ilk ve orta öğrenimini Bingöl’de tamamladı. 2017 yılında Bingöl üniversitesi fen edebiyat fakültesi sosyal hizmet bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Yalova üniversitesi sosyal hizmet bölümünde yüksek lisansa başladı ve 2019 yılında yüksek lisansı tamamladı. Eylül 2018 tarihinden itibaren Bingöl Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü’nde sosyal çalışmacı olarak görevini sürdürmektedir. Çayır, evli ve 2 çocuk babasıdır.

EKLER

EK 1: Tanımlar

Korunma İhtiyacı Olan Çocuk: 5395 sayılı kanuna göre korunma ihtiyacı olan çocuklar geniş anlamıyla beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan çocuktur. Ayrıca ana ve babasız olan, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilen (fuhuş, dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere veya kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan) ve başıboşluğa sürüklenen kişi korunma ihtiyacı olan çocuk olarak tanımlanmaktadır.

Etiketlenme veya Damgalanma: Bir kişi veya grup için utandırılması gereken durumun varlığı veya anormallliği ya da herhangi bir özelliği ile diğer bireylerden farklılığı olan ve bu nedenle suçlayıcı, kurban edici yaklaşım ve tutuma maruz kalmayı belirtir. Sosyal olarak ya da çoğunluk tarafında değer, kıymet atf edilen şeylerin ihlal edilmesi üzerine dışlanmayı, ötekileştirmeyi ve anormallliği tetikleyen yakıştırmalardır. Çalışmada, sistematik bir etiketlenme ve dışlamadan ziyade kişinin kendini gizlemesine ve rahatsız olmasına neden olan hal üzerinde durulmuştur.

Mobbing: İş yerlerinde üstler-altlar (kademeler) arasında olabileceği gibi eşitler arasında da olabilen, sistemli ve süreklilik özelliği olan, kasıt güdülen, yıldırma ve pasifize etme veya işten uzaklaştırma, mağdurun psiko-sosyal durumu veya sağlığında zararlara neden olan gizli veya açık olumsuz tutum ve davranışlardır. Etiketlenmede iş yerleri için düşünüldüğünde mobbing 'in genel hali şeklinde kullanılmıştır.

Dışlanma: Dışlanma, sosyal bütünleşmenin zıttı olarak toplum ile uyum sağlamama ve toplumdaki kaçıışı temsil etmektedir. Anormal, farklı, düşkün veya zayıf olarak etiketlenme dışlanmanın çeşitli versiyonlarıdır. Bu çalışmada sistematik bir dışlamadan ziyade kişinin kendini gizlemesine, ve rahatsız olmasına neden olan haldir.

Anormallik: Norm: “norme”, latince gönye ve cetvel anlamına gelip kanuna hizmet eden kaideye elverişli olarak kullanılmaktadır. Normal ise kaideye uyan, uygun, mutad ve olağan demektir. Normal istatistikî olarak vasatı= ortalama olarak; anormal ise ortalamadan sapmış anlamında kullanılmaktadır (Sezgin, 2013, s. 253). Genel olarak anormal: sosyal kabullerden ve beklentilerden sapan davranışlara verilen etikettir.

Düşkünlük: Düşkünlük çoğunlukla fiziksel bir eksiklikten olmaktan ziyade damgalanmış veya dışlanmış olmaktır. Eksikliğe ya da farklılığa güdülenmiş, odaklanmış kişi gelişime odaklanmış kişiye göre daha bağımlıdır. Daha ‘düşkün’ olan dolayısıyla daha bağımlı ve zayıftır (www.cafrande.org,02.11.2018).

Acınılma: kişinin kendisinden daha zayıf, zavallı, düşkün ve muhtaç olduğunu düşündüğü kişiye karşı merhamet göstermesi olduğu gibi kendisini tatmin ederek veya rahatlatarak karşıdakini aşağılama biçimidir. Düşkünlük ve acınılma gösterilen kişilerin kendisine gerçekleştirebilmesini engelleyen kendisini diğerlerinden aşağıda ve diğerlerinden farklı hissetmesini sağlayan söz ve davranışlardır.

Sosyal Hizmet: Uluslararası sosyal hizmet uzmanları federasyonunun(IFSW) tanımına göre:

Sosyal hizmet, uygulamaya dayalı bir mesleği ve toplumsal değişimi ve gelişmeyi, sosyal uyumu ve insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmesini kolaylaştıran akademik bir disiplindir. Sosyal adalet prensipleri, insan hakları, kolektif sorumluluk ve çeşitliliklere saygı, sosyal çalışmaların merkezi konumundadır. Sosyal çalışma, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerli bilgi teorileri ile desteklenen sosyal çalışma, insanlara ve yapılara yaşam zorluklarını ele almak ve refahı arttırmak için yönlendirir (<https://www.ifsw.org/tr>,2019).

Karabekir, (2010) '*Sosyal hizmet mesleği bürokrat ahlakıyla yapılamayacak bir meslektir, çünkü konu insan yaşamıdır*' şeklinde tanımlaması çalışmanın temel bakışını yansıtıyor.

EK 2: Nitel Araştırma Katılımcı Listesi

Katılımcı kodu	Cinsiyet	Medeni hal	Yaş	Kurum öncesi kalınan yer	Çoğunlukla kalınan kurumun ili	Eğitim durumları	Çocuk sayısı	Kardes sayısı	Anne hayatta mı?	Baba hayatta mı?
G1	Erkek	Evli	27	Köy	Bingöl	Lise	3	3	Evet	Hayır
G2	Erkek	Evli	30	Köy	Bingöl	Lise	3	5	Hayır	Hayır
G3	Erkek	Evli	28	Şehir	Rize	Lise	2	2	Hayır	Hayır
G4	Erkek	Bekâr	27	Köy	Erzurum	Lise	-	3	Evet	Hayır
G5	Erkek	Bekâr	26	Köy	Bingöl	Lisans	-	3	Evet	Hayır
G6	Erkek	Evli	24	Köy	Bingöl	Lisans	2	2	Hayır	Hayır
G7	Erkek	Bekâr	27	Köy	Bingöl	Lisans	-	6	Evet	Hayır
G8	Kadın	Evli	22	Köy	Bingöl	Ön lisans	1	2	Hayır	Hayır
G9	Erkek	Bekâr	25	Köy	Bingöl	Lise	-	8	Hayır	Hayır
G10	Erkek	Evli	29	Köy	Erzurum	Ön lisans	1	3	Evet	Hayır
G11	Erkek	Evli	27	Köy	Sivas	Ortaokul	0	9	Hayır	Evet
G12	Erkek	Evli	24	Köy	Bingöl	Ön lisans	1	3	Evet	Hayır
G13	Erkek	Evli	31	Köy	Bingöl	Lise	2	4	Evet	Hayır
G14	Erkek	Bekâr	21	Şehir	Mardin	Lise	-	5	Hayır	Hayır
G15	Erkek	Bekâr	24	Köy	Bingöl	Lise	-	9	Evet	Hayır
G16	Erkek	Bekâr	24	Köy	Bingöl	Lise	-	6	Evet	Hayır
G17	Kadın	Evli	30	Şehir	Erzurum	Lise	1	1	Hayır	Hayır
G18	Kadın	Evli	31	Köy	Bingöl	Ortaokul	1	2	Evet	Hayır
G19	Erkek	Bekâr	23	Köy	Bingöl	Lise	-	5	Hayır	Evet
G20	Erkek	Bekâr	23	Köy	Bingöl	Lise	-	4	Hayır	Evet

EK 3: Derinlemesine Görüşme Soru Formu

Cinsiyet:	Kurumdan ayrıldığında eğitim durumu:
Yaş:	Kuruma geliş sebebi:
Evlilik durumu:	Kalınan yerler ve süreleri:
Eğitim durumu:	Kuruma geliş yaşı ve kalınan yıl miktarı:
Anne-baba hayatta mı?	Kardeş Sayısı:
Geçmişte bakım veya ilgilenen kişi:	Çocuk Sayısı:
Kurum bakımı öncesi yaşanılan yer:	

Kurum bakımı öncesi süreçten bahseder misiniz?

- Kuruma gelmeden önce ve ilk geliş dair benlik tanımı ve beklentileriniz nasıldı?
- Kuruma geldikten sonra benlik tanımı ve beklentilerine dair değişimden bahseder misin?
- Memlekettten ayrılma süresi ve etkisine ilişkin düşünceleriz?

Kuruma ve yetkililere dair düşüncelerinizden bahseder misiniz?

- Kurumsallığın gelişim, benlik, kişilik, ruh hali ve tutumlar üzerinde ki etkisine dair düşünceniz?
- Devlet (Kurum, yurt), Müdür ve Vali'ye dair düşünceler ve bunların yoksunluğuna dair düşünceleriniz nelerdir?
- Devlete veya kuruma karşı kurumdayken ya da işe yerleştikten sonraki hisler değişti mi?
- Kurum bakımı yararlı olduğunu düşünüyor musunuz?
- Kurumun resmi, içten olmayan, etiketleyici ve ilgisiz bir yapısı olduğunu düşünüyor musunuz?
- Kurumda özgürlükten kaynaklı rahatlığın olduğunu düşünüyor musunuz ve hayatınız da kontrolsüz ve sorumsuzluğa neden oldu mu?
- Madde bağımlılığının varlığı ve bağımlılığın başlama ve sonlandırmanın sebebinin nedir?
- Fiziksel, Duygusal veya akran şiddet maruz kaldınız mı?
- Kalabalık Kurum ziyaretlerinden rahatsızlık hisseder misiz?
- Kurum ortamı temel ihtiyaçları ve duygusal ihtiyaçların karşıladığını düşünüyor musunuz?

- İhtiyaçlarının karşılanması ölçüsüzlüğe, ilgisizliğe, hor kullanma veya ileride tembelliğe veya sorumsuzluğa neden oldu mu?
- Düzenli olarak aldığınız eşyalar ve paralar yeterli miydi ve nasıl tükettirdiniz?
- İşe yerleştikten sonra aşırı veya kontrolsüz tüketim yaptınız mı?

Aile ve Akrabalık İlişkilerinizden bahseder misiniz?

- Maddi ihtiyaçların karşılanması halinde aile(koruyucu aile veya evlatlık) ortamına dönüş bilgisi veya isteğiniz var mıydı?
- Kurumda yaşanan ve sonraki hayata etkisinin devam ettiği sorunlar nelerdir?
- Çocuğunuzun ya da akrabasının kurum bakımında kalma istemisiniz?
- Kurum dışında, televizyonda veya çevrede görülen akranların ailelerine karşı bakış ve hisleriniz?
- Aile kurarken yaşadığınız zorluklardan bahseder misin?
- Akraba ve çevre ile ziyaret sıklığı veya ilişkilere dair hisleriniz? İlişkilerimiz iyi olanlar iyi olmayanlar
- Kurumdayken veya kurumdan ayrıldıktan sonra aile bireyleriyle görüşme sıklığında değişim oldu mu?
- Çocuklara ve aileye yurttan kalma etkileri ya da özellikleri aktarma ya dair düşünceleriniz?
- Kurum da kendilerini geliştirebileceğiniz ortamın olduğunu düşünüyor musun?
- Kurumdayken umulan bağlanılan veya özlenen bir yer veya kişinin varlığı ve ziyaret sıklığı
- Kurumdayken ziyarete gelinmesine dair hisler ve beklenti ve bu beklentin

uyumuna, motivasyona, odaklanmana etkisi nedir?

Personel ve eğitime dair düşünceleriniz?

- Kurumdayken gelişim ve eğitimden sorumlu olan öğretmenlerin veya görevlilerin rol-modellik ya da rehberlik desteğine ve yeterli olduklarını düşünüyor musun?
- Geçmişte özellikle eğitimi veya gelişiminizi etkileyen faktörlere dair düşünceleriniz?
- Kurum sonrasında dair deneyimlerinizden bahseder misiniz?
- Kurum dışında kurum bakımında kalmış biri olarak tanıtmaya dair düşünceleriniz?
- Ailenin, akrabaların, arkadaşların ya da kurum görevlilerinin okula ve geleceğe hazırlama ve destekleme hususunda etkisi nedir?
- Kuruma gelmeden önce ve geldikten sonra okul başarı durumu ve değişiminiz oldu mu?

Etiketlenme dair deneyimlerinizden bahseder misiniz?

- Çevreden rahatsızlık oluşturan tanımlama, etiketlenme ya da bakışa dair düşünce ve hislerinizi anlatır mısınız?
- Çevreden size karşı olan tanımların ve bakışların dışarıya karşı rahatsızlığa, nefrete ve birliğe neden oldu mu?
- Çalıştığınız kurum da 3413 sayılı kanun kapsamında işe yerleştirilmeniz nedeniyle etiketlenme, dışlanma, tehdit veya mobbinge maruz kalmaya dair düşünceniz?
- Yukarıda belirtilen etiketlenme veya dışlanma gibi tanımlamaların olduğu ortam ve kişiler nelerdir?
- Kendini kurum bakımında kalmış olarak tanıtabilme ve çevrenin tepkilerine dair hisler ve düşünceleriniz?
- Okulda veya sınıfta kendini yurtlu olarak tanıtabilmenin eğitime etkisine dair hisler ve düşünceleriniz?

Kurum bakımı sonrasında bahseder misiniz?

- Bulunulan şartlar ile ilgili kimseyi suçluyor musun?
- Aile, akraba, arkadaş, STK veya çevreye dair sosyal destek algısı ve

Destek görülen sosyal destek ağlarınız nelerdir?

- 3413 sayılı kanun kapsamında öncelik gösterilerek işe yerleştirilmen kendi kaderini belirlemen, geleceğini, eğitim etkisi ne idi?
- Kendini geliştirmek(üniversite, kurs vb.) için veya gelecekle ilgili planlar, beklentilere dair ne düşünüyorsunuz?
- Kendini toplumun doğal bir üyesi olarak görme gelenek, örf ve adetleri benimsemeye ve uyuma dair düşünceniz?
- Kurumdan ayrıldıktan sonra çevrenden gelen özel yaklaşma ve ilgiye dair düşünceniz?
- Şu an bulunan şartlar veya yaşadıklarından sonra hayata bakışın, umutların dair düşünce ve hislerinden bahseder misin?